۵۲۰۹ع
~~۲۱۰۴~~

کشف الرّین فی اثبت العزاء
علی الحسین ؒ
(مناظرہ - فارسی)

باسمہ سبحانہ

کتب خانہ وقف منصبیہ
شیعہ میرٹھ

رسالہ شریفہ ملقب بہ

ع ۵۳۰۹
۱۲۱

کشف الرین فی اثبات العزاء
علی الحسین علیہ السلام

واسطے

شیعیان مومنین کے چھپا

۷۱۰۲۷

ہو اللہ المستعان

رسالہ شریفہ وعجالہ منیفہ موسوم بہ سیف المومنین وملقب بہ ⁂

کشف الرّین فی اثبات العزاء علی الحسین ؑ

مصنفہ جناب حکیم ابو علی خان صاحب الدہلوی اصلاً ومولداً والامروہوی موطناً ومسکناً ⁂

احلہ اللہ دار الجنان ⁂

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله الذی انزل اولیائه فی منازل الکرب والبلاء واحل احبابه فی عرصات المحبة والابتلا
والصلوة والسلام علی اشرف الانبیاء وسید الاوصیاء وسیدة النساء ومسموم الاعداء وغریب
الغربا وقتیل الادعیاء الذی بکت علیه السماء بالدماء وناحت علیه الطیور فی الهواء المذ
بارض کربلاء باکی العینین ابی عبد الله الحسین وعلی ولده الائمة الهداة المصطفین
اما بعد العبد الضعیف الراجی الی رحمة الله القوی ابو علی بن غلام علی خان امروهوی تجاوز الله
عن سیاتهما می گوید که در عزای جناب امام حسین ع گریه وزاری و نوحه واشکباری در ایام عشره وغیر آن ز
شهادت آن امام مظلوم الی الآن جاری ست وکسی از اهل تحقیق انکار آن نکرده مگر درین چند زمان البعض متعصبین
بلباس علما وانموده رساله ها در ممانعت تعزیه داری وگریه وزاری بر مصائب جناب خامس آل عبا علیه التحیة
والثنا نوشتند وآنرا بخیال باطل خود رافع بدعت انگاشتند علماء ما شکر الله سعیهم اجوبه رسائل مذکوره بدلا
ساطعه والزامات قاطعه چنان تحریر کردند که باز صدای بر نخاست واحدی متصدی جواب الجواب نگشت
مردی از حضرات اهلسنت برخلاف اسلاف واکابر اوراقی چند موسوم به هدایت المومنین در زبان ار
نوشته واد زبان درازی داده پا را از اداب علماء واد با فراتر نهاده چون در ان رساله نظر کردم خود را از تح

۵
از انجمله یک رساله
فتوحات حیدریه
تصنیف مولانا
العلامه جناب
السید محمد ظفرخان
اعلی الله مقامه
اعنان ۱۳

جواب آن باز داشتن نتوانستم و باوصف قلت فرصت بہ تسطیر این عجالہ پرداختم و بسیف المومنین مسمے گردانیدم و چون عبارات کتب منقول عنہا کہ استناد اندراج یافتہ فارسی بود یا عربی لہذا بعبارت فارسی تحریر این رسالہ مناسب نمود فہا انا اشرع فی المقصود متوکلا علی اللہ الموفق والمعین **قال** المخاطب قبل شروع کتاب کی بوجھنا مقدمہ کا ضروری ہی تا حقیقت حال بخوبی دلنشین ہو اسکو سنا چاہیے کہ ہماری پیغمبر کی پہلے خلقت شرک اور گمراہی مین گرفتار تھی اور جاہل لوگ اپنی باپ دادی کی بری راہ پر اڑی تھے حضرت نی تقریر زبانی اور تلوار کی زور سی اونکو مسلمان کیا اور دین حق کو سمجھایا اور رسومات جاہلیت کو اوٹھایا بعد انتقال حضرت کی خلیفون نے بھی خوب دین کو قایم فرمایا **اقول** وبہ نستعین خلفائیکہ برغم مخاطب اقامت دین از ایشان باحسن وجوہ بمعرض ظہور رسیدہ آیا منحصر در خلفاء اربعہ ہستند یانہ بنا بر اول حدیث لایزال امر امتی قائما حتی یمضی اثنا عشر خلیفۃ کلہم من قریش را جواب باید گفت و بنا بر ثانی معاویہ و یزید را باتباع قاضی عیاض و شیخ الاسلام وغیرہما در سلک خلفای اثنا عشر منسلک خواہند نمود یا نہ در صورت اولی انچہ بر اہلبیت نبوت و رسالت از جور و ستم و رنج و الم رسیدہ از دست حق پرست خلفای مقیمین دین مبین است سبحان اللہ نازم بر این اقامت دین ولنعم ماقیل **نظم** ای آن آرزوی کہ در دل تست + وان فکر کہ سم قاتل تست + فکری کہ دلت کباب کردہ + ایمان ترا خراب کردہ + عیش و طرب بباد دادہ + کیشے عجبے بباد دادہ + اثبات خلافت ہوائی است + اطفای چراغ کبریائی است + دل باصنمے قریش بستی + در پردہ شرع بت پرستی + کار تو کہ عوعو و فغان است + از بہر خلافت سگان است + وین امر ز قوہ ات برون است + فکریست کہ سر بسر جنون است + بر وندمی کہ زین جہانت + موقوف شد اندم این فغانت + آن وقت کشود مشکل تو + بود این ہمہ سعی باطل تو + جز دشنہ حسرت و ندامت + بر جان تو چیست تا قیامت + می نالی و نالہ را اثر کو + الآن وقد عصیت قبل + در حالت ثانیہ قول ابن حجر عسقلانی مبطل او خواہد بود چہ او در شرح صحیح بخاری معاویہ و یزید را در سلک خلفاء دوازدہ گانہ مثل خلفاء راشدین منظوم ساختہ حیث قال وایضاح ذلک ان المراد بالاجتماع انقیادہم لبیعتہ والذی وقع انہم اجتمعوا علی ابی بکر ثم عمر ثم عثمان ثم علی الی ان وقع امر الحکمین فی صفین فسمی معاویۃ یومئذ بالخلافۃ

ثم اجتمع الناس علی معاویه عند صلح الحسن ثم اجتمعوا علی ولده یزید ولم ینتظم للحسین
امر بل قتل قبل چون مقدمه خلافت معاویه ممهد شد اکنون دو کلمه دیگر بس لطیف باید شنید که پیغمبر
صلعم معاویه را گفت که یا معاویه اذا ملکت فاحسن کما اخرج ابن ابی شیبة والطبرانی و معاویه پس از تملک
و تقرر خلافت در حق اہلبیت کرام احسانات کثیره مرعی فرموده که دو فعل از ان بجهت غایت اشتهار یادگار کافه خلا
مانده یکی آنکه با نفس حضرت خیر البشر جناب علی ابن ابی طالب علیهما السلام باشتعال نائره جدال و قتال اشتغال
ورزید و جناب سبط اکبر علیه الصلوة والسلام را زهر نوشانید و دیگر احسانی ست که جگر مومنان از ان کباب
و چشم پر آبست یعنی فرزند ارجمند خود یزید را ولی عهد کرده از مسلمانان برای خلافت او بیعت گرفت کالامن مش
منهم و از و آنچه بوقوع آمد از غایت ظهور محتاج بیان نیست با اینهمه جناب معاویه را خلیفه وقت و صحابی جلیل القد
و خال المومنین و مجتهد مقابل حضرت امیر المومنین علیه السلام قرار میدهند حالانکه شیخ عبد الحق در مدارج النبوة مطبو
در صفحه ۶۲۸ او را به صفت مولفة القلوب یاد کرده و در صفحه ۶۲۹ می گوید و گفته اند محدثان که ثابت نشده ا
در فضل معاویه هیچ حدیثی انتهی **قال المخاطب** جب زمانه خلافت کا آخر ہوا اور حکومت بنی امیہ کے ہاتہ
آئی تو عجب طرح کا فساد اسلام مین برپا ہوا کہ اہل بیت پیغمبر کے قتل تک کہ مانع بدعت تھی نوبت پہونچی **اقو**
و بہ نستعین این چہ افسانہاست کہ مخاطب بر زبان می آرد و بلا لحاظ اصل و فرع خود ہر چہ میخواہد
می چاود مخاطب را مناسب بود که اولا بخدمت کدامی عالم رفته چیزی دریافت می ساخت و قواعد مذ
خود تعلیم می یافت آنوقت اگر چیزی می نوشت گنجایش داشت المختصر از تحریر مخاطب عالی فهم مفهوم نمیش
که زمانه معاویه را داخل حکومت بنی امیه ساخته و یا بخلافت ملحق کرده در صورت اولی شاباش مرحبا باین
عبارت که جب حکومت بنی امیہ کی ہاتہہ آئی تو عجب طرح کا فساد اسلام مین برپا ہوا کہ اہل بیت پیغمبر کے
قتل تک کہ مانع بدعت تھی نوبت پہونچی الحمد لله علی ذلک و بحالت ثانیه حدیث مرویه اہل سنت الخلافة
بعدی ثلثون سنة ثم ملك العضض را چه جواب و الا فرق بین الخلافة و ملک العضض چون زمانه معاو
در عجیب کشمکش افتاد لهذا جناب قطب الاقطاب غوث الاعظم سبحانیؒ برای حمایت این صحابی جلیل القدر
در غنیه اخراج نموده و او انصاف داده قال رسول الله صلعم یدور رحی الاسلام خمسا و ستة و ثلثین

او سبعا و ثلثین انتہی و اساس خلافت سی سالہ را کہ بحدیث نبوی مستحکم کردہ بودند از بنیاد برزدند **قال**
المخاطب اسوقت مین بادشاہ اور لوگ قدیم رسومات جاہلیت اور کفر کی محبت رکہتی تہے فرصت کو
غنیمت جانکر کہل کہیلے اور اسلام مین رسومات جاہلیت اور بدعتین نکالنی شروع کین **اقول**
و بہ نستعین زمانہ تابعین کہ بروایت مخاطب بادشاہ ثم ملون ہم متصف گردیدہ مخاطب آنرا مروج رسومات
جاہلیت و بدعت قرار دادہ والحق کذلک و چگونہ نباشد کہ نونہالان بدعت و ضلالت درین عرصہ شاخ و
برگ آوردند و آنچہ تخمیکہ سلف بخاک ریختہ بودند خلف خرمنہا برداشتند باین صورت مخاطب بنای روایت
خیر کم قرنی الخ را کہ اساس بسے کا ہما بود از پا انداخت **قال المخاطب** چند مدت مین وہ بدعتین اور رسمین
ایک عالم مین پہیل گئین اور پچہلون نے اگلون کی سنت سمجہکر اور مرغوب نفس پاکر انکا کرنا اپنی اوپر فرض اور
واجب جانا جو علماء دیندار ہوتی گئی جہان تک مقدور او رمیسر ہوا دفع رسوم اور عقاید باطلہ کا کرتے رہے
اقول و بہ نستعین فی الواقع حال ہمین منوال است مگر علماء مخاطب ازان بہرہ نداشتند بلکہ بجہت استرضاء
خاطر حکام ظلمہ و فسقہ در ترویج رسوم باطلہ مساعی موفورہ بکار می بردند و وجوب طاعت امام فاسق از روی
حدیث نقل مینمودند چنانچہ ابن حجر عسقلانی در فتح الباری در شرح حدیث ابن عمر گفتہ و فی ہذا الحدیث
وجوب طاعۃ الامام الذی نعقد لہ البیعۃ والمنع من الخروج ولو جار فی حکمہ و لا ینخلع بالفسق
قال المخاطب تسپر بہی ہزارون رسمین اور عقیدی کفر اور جہالت کی جہان مین قایم ہوئی اور بسبب ضعف
اسلام اور موقوف ہونی جہاد اور مصاحبت کفار کی ہر ملک مین ہر فرقی نے اپنی خواہش موافق جو چاہا سو
تراش لیا اور اسلام و کفر کہچڑی ہو گیا **اقول** و بہ نستعین آری اہل سنت باعانت حاکمان ظالم و غادر
آنچہ خواستند ایجاد کردند و باطل را بصورت حق جلوہ گر مینمودند خمس اہل بیت ندادند و حلیت تحریم متعہ پا را از
دایرہ اطاعت خدا و رسول خدا بیرون نہادند و زمانی حی علی خیر العمل را از اذان انداختند و ہنگامی نماز تراویح را
با جماعت اختراع ساختند و گاہی گفتند کہ ان فی القرآن لحن ستقیمہ العرب و آنی ارشاد کردند کہ ان المعوذتین
لیستا من القرآن و حتی جملہ سب الشیخین کفر و سب الختنین فسق قرار دادند حیرانم کہ در سب الشیخین و سب الختنین چہ
تفرقہ اختراع نمودہ اند مگر بجہت مشارکت جناب امیر المومنین ع ساب خلیفہ ثالث نیز کافر نشد آری چرا باشد این

امر ملحوظ خاطر این بزرگواران نباشد بلکه معاویه مدتها بسبب جناب امیر المومنین صلواة الله علیه
نمود و باعتقاد این حضرات نقصانی بوجه من الوجوه فضلا عن الفسق عاید بحال او نگشته وگاهی
اربعه درج خطبه نمودند رفته رفته کار بطوالت کشید و انحصار اجتهاد در ائمه اربعه قرار یافت بل برین قد
اکتفا نکرده برای امام اعظم کوفی چنان مرتبه رفیعه قرار دادند که اگر کدامی حنفی از دین برگردد و شافعی یا مالکی گرد
تازیانه کشند و چهار مصلا بخانه کعبه بنام همین فقهای اربعه تعمیر کرده داد خواهش نفسانی دادند و اهل باطن
ایجاد بدعت بیعت ساخته کوس کشف و شهود نواختند **قال المخاطب** خصوصًا هندوستان مین بهانت
نوبت پہونچی کہ اوہر کلمہ بہی کہتے ہین اودہر بت بہی پوجتی ہین اور جو اونمین ذرا قابل ہوئی اونہون نے بعینہ جب
ہنود کی کرنا مناسب نہ دیکہا اور مطلق چہوڑنا بہی رضای نفس کے خلاف پایا سو اسواسطے ویسی ہمین
کہ صورت اور نام بدل کر مقرر کرلین مثلا ہنود جو بیاہ مین مَوَر باندہتی ہین یہہ لوگ سہرا اور مقنعہ باند
ہین اور جو وہ اپنی مردون کی دن کرتی ہین یہہ بہی تیجا اور دسوان اور چالیسوان اور برسی مثل فرض ا
واجب کی کرنی لگی اور جو وی بتون کی اوپر مٹہہ بنا کر پوری کچوری پانی وغیرہ چڑہاتی ہین یہہ بہی اپنی قبر
گنبد بنا کر ملیدہ اور ریوڑی اور گٹہ اور چادر وغیرہ چڑہانی لگے اور جو اونکی مٹہونمین مہنت اور گسائین اور
رہتی ہین انکے ہان گنبدونمین خادم اور مجاور اور پیرزادی مقرر ہوئی اور جو وی گنگا جی کی جے اور بم مہاد
مین تو یہہ بہی نعرہ یا حسین اور دم مدار کہنی لگے **اقول** و بہ نستعین در مدارج النبوہ مسطور ست کہ عبد
ابن عمر خواب کرد پای او پس گفتہ شد او را یاد کن محبوب ترین مردم را نزد تو تا برود این آفت پس فر
کرد یا محمداہ پس بہ شد پای او انتہی بعبارتہ ہرگاہ اسم سامی جناب ختم الانبیاء موجب برکت و رفع اذیت
بفحوای حسین منی وانا منہ نام نامی جناب سید الشہداء علیہ التحیۃ والثنا ہم باعث خیر و رفع بلا خواہد
قال المخاطب اور جیسے وہ ہر ہر کہتے ہین یہہ بہی علی علی مچانی لگے **اقول** و بہ نستعین لطف تقریر چنان عن
تا مالک از دست بردہ بلا لحاظ ایمان و اسلام آنچہ میخواہد بتحریر می آرد کجا نام یعسوب الدین و امام المتق
صلواة الله علیہ و کجا مناسبت ہر ہر اینچہ گستاخی و بی ادبی مصنف رسالہ بہ بلای مرض جذام مبتلا گردیدہ
سزای آخرت بدنیا یافت و مولوی سلطان خان در شاہجہانپور بسبب بے ادبی تعزیہ بابتلای ہمین مرض

ارشاد گشته اظهر من الشمس ابیض من الامس الغرض جناب رسالت مآب صلی الله علیه وآله وسلم ذکر علی را عبادت قرار داده چنانچه ابن حجر در صواعق محرقه در مناقب جناب قاتل الکفره والفجره میگوید اخرج الدیلمی عن عایشة ان النبی صلعم قال خیر اخوتی علی وخیر اعمامی حمزة وذکر علی عبادة ای مخاطب علام مقام این حدیث را نشنیده ویا باور نکرده ویا بموجب قضیه مقرره ساب آنحضرت را فاسق قرار داده از فسق وفجور خود باک نداری وحدیث من سب علیا فقد سبنی را هیچ نمی شماری ولا اقل که در مطابقت هر اہانت جناب امام المتقین خواهد بود وهی کاتری **قال المخاطب** اور اگر اونکی یہان گیا اور متھرا اور کاشی جاتی ہین یہان سے مکن پور و بہرایچ اور اجمیر کو تیار ہوگئی اور جو وی وہان سے پرشاد لاتی ہین تو یہہ بھی ریگ ور صندل لانی لگے اور جو وی جگن ناتہہ کا بہات دور دور لیجاتی ہین یہہ بھی مکن پور کی چاول منزلون پہونچانی لگے اور جو وے مہا دیو اور ہر دیو کی جہنڈیان بناتی ہین یہان بھی مدار سالار کی نام کی چہڑیان اور نیزی چڑہانی لگی اور جو اونکی ہان ہر دیو وغیرہ کی چبوتری ہین یہان بھی امام کی نام کی سیکڑون چبوتری بن گئے اور جو اونکی سال بہر پیچھے دت کا ندو دہوم دہام سی نکالنا ضروری ہی تو یہان بھی برسوین دن تعزیہ بنانا واجب و فرض ہوگیا اور جو وہ لنکا بناتی ہین تو یہہ بھی اپنی ہان کربلا بنانی لگے اور جو اونکا ٹھاکر دوارہ ہی تو انکا امام بارہ ہی **اقول** وبہ نسبت تعیین مخاطب درین جزو عبارت توہین امام بارہ وتعزیہ جناب سید الشہدا علیہ السلام نمودہ کوسے سبقت در نصب وخروج از اقران خود ربودہ ومحققین اہل سنت وجماعت تعظیم امام بارہ وتعزیہ واجب نوشتہ اند چنانچہ فتوای مولوی مدن مفتی کلکتہ بوجوب تعظیم واباحت تعزیہ داری باستفتاء حکام انگلسیہ مشہور ودر دفتر سرکاری موجود است ومولوی سلامت علی بنارسی کہ در تحقیق وکمال سر آمد معاصرین خود بود در تبصرہ میفرماید شک نیست کہ امام بارہ ونقل تربت شریف بعد مرتب شدن واجب التعظیم است ومخاطب امام بارہ وٹہاکر دوارہ را در یک سلک کشیدہ ندانم کہ مدرسہ وخانقاہ ونبی خانہ را علاحدہ خواہد داشت ویا مقابلہ آن پاٹھ سالہ وگورودوارہ وآستان کنہیا ساختہ زیر قضیہ کل بدعة ضلالة خواہد کشید و این ہمہ بنای دیرینہ را برباد فنا خواہد داد **قال المخاطب** علی ہذا القیاس اور ہزارون رسمین کفار کی مقابلہ مین ان لوگون نے بھی مقرر کرلین اور خوش ہوئی کہ ہم بھی ان سے کم نہیں اور ایکبارگی سب رسمین جہانٹین نہین نکلین

ع مدارس بناء ثانیہ
وخانقاہ بناء ثالثہ
ایجاد شدہ [illegible]
[illegible] دو صد سال
در سنہ [illegible]
کتاب التنویر [illegible]
مولد السراج المنیر
تصنیف کردہ

مال جو آتا گیا وہی ایک آنچ نکالتا گیا اور دو ون کی لیتا رہا اور سبب اسکا یہہ تہا کہ مسلمانی مین جتنے کا
خواہ دین کے ہون خواہ دنیا کی کفار کی طریقہ اور مشابہت سی نہایت بعید ہین **اقول** وبہ نستعین انچہ در
مقام افادہ نمودہ اند ہمہ ناشی از جہل یا تجاہل او از مذہب اہل سنت وجماعت چہ ایشان میگویند کہ آنحضرت
دوست میداشت موافقت اہل کتاب را در انچہ امر کردہ نمی شد بچیزی کما فی مدارج النبوۃ بلکہ روزہ داشتن یو
عاشورا باقتدا یہود روایت میکنند کما فی الصحیحین عن ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قد
المدینہ فوجد الیہود یصومون یوم عاشورا فسالہم فقالوا ہذا یوم اغرق اللہ فیہ فرعون
ونجا موسی فنحن نصومہ شکرا للہ تعالی فقال انا احق بموسی منکم فصامہ وامر بصیامہ انتہی
قال المخاطب در عبادت خدا مین کفار کیطرح صورت اور شکل شرک اور رسم اور لذات دنیا کا نام ونشان نہین ا
خدا نماز روزہ مین نظر نہین آتا ہی بخلاف کفار کی کہ ہر وقت اپنی معبود کی صورت کے سامنی منت اور پوجا کر
مین مسلمان جاہلون نی بہی اسبات کو دیکہا اور پسند کر نفس اور شیطان کی مشورت سی ویسی باتین اپنی با
بی دغدغہ خلاف شرع کی مقرر کین سچ ہے قدیم سی یہہ قاعدہ شیطان کا ہی کہ جب کسی قوم کو دیکہتا ہی کہ بعید
رسوم کفر اور خیانت کو اللہ ورسول کی منع کرنی کی دہشت سی نکرین گی تو صورت بدل کر اوسی کام کو اور لبا
مین اونسی کرواتا ہی تا اصل مطلب دسکا فوت نہو الغرض جب مسلمانون کو اس بلا مین گرفتار دیکہا تو ہندو
اولاد حسن قنوجی نی کہ اللہ اسکو حسن حسین کے طریقی اور محبت مین رکہی **اقول** وبہ نستعین اقتدار وتمسک ب
اہلبیت ع بعد معرفت اقوال وافعال این حضرات حاصل میشود و اولیاء مخاطب گاہی توجہ بتتبع آثار اہلبیت
رسالت نکردہ اند تا باتباع چہ رسد چنانچہ بخاری کہ کتاب او را اصح الکتب بعد کتاب الباری دانند حضرت
امام جعفر صادق علیہ السلام را صادق اللہجہ نمی داند و روایتی از انحضرت در صحیح خود نمی آرد پس آنتدعا پیرو
سرداران جوانان بہشت باین سوء ظن محال بقول شاعر ؎ رندیخانہ کجا مسجد ومحراب کجا ۱۲ **قال المخاطب**
چاہا کہ اپنی ملنی والون کو اور جسکو خدا توفیق دی برای ان رسمون کی سمجہا دیوی مگر دیکہا تو انکا عجب حال
کہ بی خون نکالی انکی مزاج کی فساد کا پورا دور ہونا ممکن نہین **اقول** وبہ نستعین مخاطب ارقہ جناب با
عز اسمہ بہ چنان مرض صعب مبتلا گردیدہ کہ اگر خون تمام جسم خود اخراج کند نفعی نخواہد دید کفی اللہ المومنین القتال

قال المخاطب لیکن بعضے لوگ کہ وہ چار مرتبہ کی نصیحتون سی انکا اچہا ہونا معلوم ہوا تو اون لوگون کو سمجھانا شروع کیا پھر جب دیکھا کہ زبانی کہنی سے فایدہ عام نہین ہوتا اور ہر شخص کو ہر بات یاد نہین رہتی تو اسلیے اسوقت مین کہ سنہ بارہ سو اوستالیس ہجری مین یہہ رسالہ ہندی زبان مین لکھا تاکہ ہر کوئی اسکو اپنے بولی مین سمجھ کر بی تکلف بوجھ لی اور سوجھ بوجھ پکڑی **اقول** وبہ نستعین اگرچہ مخاطب رسالہ خود بزبان اردو تالیف کردہ مگر چونکہ عبارت اکثر کتب کہ نقل عبارات ازانہا اتفاق افتادہ فارسی بود لہذا فقیر جواب نیز بزبان فارسی نگاشت تا ذائقہ شناسان فارسی ہم بمطالعہ اش رغبت سازند **قال المخاطب** پہر دریافت کیا تو سب رسمون مین دو رسمون کا چھوڑنا لوگون پر بہت مشکل ہے اور شاق ایک تو منت پوجا اولیا وغیرہ کے دوسری تعزیہ کا بنانا کیونکہ ؎ چھاتی پہ گر پہاڑ بہی ہوئی تو ٹل سکے ÷ مشکل ہے جیمین بیٹھے وہ جیسی نکل سکی ÷ اور منت پوجا کی بیان مین رسالہ النصیحۃ المسلمین لکہا پایا اسواسطے اس رسالہ مین فقط برائی تعزیہ کی صاف صاف بیان کی کیونکہ کہنا عوام کا منظور ہی اور حکم ہی بات کرو ہر آدمی سی اوسکی عقل کے موافق اور یہی سبب ہے کہ نبی پر کتاب اوسکی قوم کی زبان مین اوتری پس مناسب ہی کہ اسکو حقیر نہ سمجھین اور اسکے مطالب کو سوچین بوجھین اور نام اس رسالہ کا ہدایت المومنین رکھا اور مطالب اسکی ایک مقدمہ اور تین فصلونمین بیان کیے اول مقدمہ مین بدعتونکی ظاہر ہونیکا سبب مذکور ہو چکا **اقول** وبہ نستعین رکاکت بیانات مقدمہ بوجوہ سابق گذشت فتذکر **قال المخاطب** اب پہلی فصل مین برائی تعزیہ کی دلیل عقلے وشرعی سی مذکور ہی دوسری فصل مین جاہلونکی سوال کا جواب ہی تیسری فصل مین آیہ اور حدیث کی روسی تعزیہ کی برائی کا بیان **اقول** وبہ نستعین تحت ہر فصلی از فصول کہ مملو فضول است جواب آن آید فانتظر **قال المخاطب** فصل پہلے اب اے مسلمانون خدا کی واسطے دل سی سنو کہ تم دین مین آپ مختار نہین ہو کہ جو تمہاری جی مین آوی سو کرو آخر خدا کی بندی ہو پیغمبر کے امت ہو **اقول** وبہ نستعین این چہ ترانہ خارج آہنگ است کہ می سراید واز اصول مقررہ مقتدایان خود اغماض نمودہ ہرچہ میخواہد ہرزہ درائی می نماید چہ تعیین خلیفہ کہ از اعظم امور دینیہ و متضمن بسے اختیارات است باعتقاد اہل تسنن مفوض باختیار اہل اسلام است چنانچہ سلف ایشان ہر کرا خواستند بخلعت خلافت مخلع کردند ودر ہر زمانی باستعانت خلفای مجوزہ خود شان از منع خمس وتحریم متعہ واسقاط حی علی خیر العمل از اذان وغیرہا

کہ سابق اشعاری بدان رفتہ بہرچہ خواستند باختیار خود بعمل آوردند وانجام آن اختیار بجدی انجر ش
کہ جناب معاویہ مربع نشین صدر خلافت گشتند ودر ایام حیات خود بصوابدید مسلمانان خلاف ر ش
یزید را خلیفہ وجانشین خود نمودند وانچہ از یزید پلید نسبت بخاندان رسالت بمنصہ ظہور جلوہ گر شدہ کالشم
فی وسط النہار ہویدا واشکار است ودر اثبات خلافت معاویہ ویزید ہمین قدر کافی ووافی است کہ عبداللہ
عمر از بیعت جناب امیر المومنین علی ابن ابیطالب صلوٰۃ اللہ وسلامہ علیہ دست کشیدہ بایشان بیعت نہ
وہرگاہ اہل مدینہ خلع بیعت یزید کردند اکثار انکار ووعید کردہ قال فی الاستیعاب قیل لنافع ما بال ابن ع
بایع معاویۃ ولم یبایع علیاً فقال کان ابن عمر لا یعطی یدا فی فرقۃ ولا یمنعہا من جماعۃ ولم یبایع معا
حتی اجتمع علیہ ودر جامع الاصول از بخاری ومسلم آوردہ عن نافع قال لما خلع اہل المدینۃ یزید بن معاو
ابن عمر حشمہ وولدہ وقال سمعت رسول اللہ صلعم یقول ینصب لکل غادر لواء یوم القیمۃ وانا ق
بایعنا ہذا الرجل علی بیع اللہ ورسولہ وانی لا اعلم غدرا اعظم من ان یبایع رجل علی بیع اللہ ورس
ثم ینصب لہ القتال وانی لا اعلم احدا منکم خلعہ ولا تابع فی ہذا الامر الا کانت الفیصل ب
وبینہ ہزار آفرین بر طبع سلیم وعقل مستقیم مخاطب کہ باوجود انکہ بنابر مسلمات اہل سنت اینقدر اختیارات مسل
دراین چنین امور عظیمہ دینیہ متحقق است باز میگوید ای مسلمانون خدا کی واسطے دل سے سنو کہ تم دین میں آپ مختار
کہ جو تمہاری جی میں آوی سو کرو الخ وبطریق تنزل میگویم کہ انعقاد مجلس میلاد شریف کہ باعتراف فحول علماء اہل س
بدعت است بجا می آرند چنانچہ مولوی نجم[عہ] الدین قنوجی بجواب فتوای مولوی مظہر کریم سررشتہ دار فوجداری شاہجہا
می فرماید کس واسطے کہ اول مولد ہی کرنی کی کچہ اصل نہین ہے کہ شیخ تاج الدین عمر بن علی البلخی الاسکندری الم
بالفاکہانی من متاخری المالکیۃ نی ان عمل المولد بدعۃ مذمومۃ لکہا ہی اور علی ہذا القیاس شیخ مجدد الف ثانی
نے بیچ مکتوب دویست وہفتاد وسیوم ومکتوب پنجاہ وچہارم کی لکہا ہی تو کہڑا ہونا ادمین دوسری بدعت ق
سیئہ ہی سہ مجلس مولد کہ شد ایجاد آن ٭ بدعت آن نیز افزود از بتان ٭ فاسق ومبتدع مج
جمع می آیند باصد احترام ٭ شد بنی خانہ دران ایجاد ہم ٭ چون امام بارہ از اہل ستم ٭ خانہ بدعت شدہ ہم
خانہ خانہ گشت ہر دیوانہ ٭ خانہ چہ ہر خانہ بت خانہ ٭ در حظ وخالش ز دام ودانہ ٭ الغرض در خانہ مو

عہ
ہمہ عبارت
در رسالہ
غایۃ الکلام
من بوجود
سنہ ۱۲۳۳

بدعتی شد باعث بدعت دگر ٭ ذکر وضع حمل چون آید میان ٭ از پی تعظیم برخیزند شان ٭ گویا وقت وضع حمل آن است آن
این ٭ در حضور شان شده مولد همین ٭ شد معاذ الله این شنعت تمام ٭ از ادب دور است هم در دین
حرام ٭ در زمانم معنی مولد کجا ٭ زانکه شد مولود و مولد در سرا ٭ معنیش آمد ولادت را زمان ٭ یا که شد جای
ولادت نام آن ٭ این زمان و جای را مصداق نیست ٭ غیر بدعت هیچ استحقاق نیست ٭ انتهی و فی
تحفة القضاة سئل القاضی عن مجلس المولد الشریف قال لا ینعقد لانه محدث و کل محدث ضلالة
و کل ضلالة فی النار و ما یفعلون من الجهال علی راس کل حول فی شهر الربیع الاول لیس بشیء
و یقومون عند ذکر مولده صلعم و یزعمون ان روحه صلعم تجیء و حاضر فزعمهم باطل بل
هذا الاعتقاد شرک و قد منع الائمة الاربعة عن مثل هذا انتهی فالجواب الجواب **قال**
المخاطب بهلا ہم تم سے پوچھتے ہیں کہ خدا نے یا پیغمبر نے کہاں کہا ہے کہ حضرت امام حسین ع شہید ہوں **اقول**
و به نستعین کلام مشکک درین مقام بدو وجه محل نظر است اول آنکه حق تعالی در قرآن مجید و حضرت محمد مصطفی ص
در حدیث بجای نفرموده است که بعد وفات پیغمبر خدا یک تن و دو تن از اهل حل و عقد هر که را خلیفه سازند همان
خلیفه برحق باشد و منکر خلافت آن کافر قال شارح المواقف و ذلک لعلمنا ان الصحابة مع صلابتهم
فی الدین و شدة محافظتهم علی امور الشرع کما هو حقها اکتفوا فی عقد الامامة بذلک المذکور
من الواحد و الاثنین کعقد عمر لابی بکر و عقد عبد الرحمن بن عوف لعثمان و لم یشترطوا فی
عقدها اجتماع من فی المدینة من اهل الحل و العقد فضلا عن اجماع الامة من علماء الاسلام
و مجتهدی جمیع اقطارها انتهی و بعبارة اخری خدا و رسول ص کجا فرموده که خلیفه ثالث عثمان بن عفان
قرآن اختلاف نزول جمع نموده رواج دهد و قرآن دیگر صحابه را بآتش سوزاند و اگر عبد الله بن مسعود در سپردن
قرآن خود تهاون ورزد مضروب و لگدکوب غلامان عثمان گردد دوم آنکه شهادت حضرت امام حسین ع
بنابر اصول مذهب ایشان ثابت نیست چه بنابر اصول موضوعه ایشان خلافت یزید بن معاویه قابلیت انکار
ندارد زیرا که طریق ثبوت خلافت بنابر تصریح علمای ایشان یا بیعت اهل حل و عقد است و لو کان واحدا یا استخلاف
خلیفه سابق است لاحق را یا قهر و استیلا است کما فی شرح المقاصد و جمیع مسلمانان سوای معدودی

چند با یزید بیعت کردند و عبد الله ابن عمر که در بیان ورع او صاحب استیعاب نوشته قال میمون بن مهران ما رایت اورع من ابن عمر از جمله بیعت کنندگان حضرت یزید است و اما استخلاف پس آنکه حضرت معاویه که باعتراف غوث الثقلین ایشان خلیفه راشد بود حضرت یزید را خلیفه ساخت اما قهر و غلبه یزید محتاج اظهار نیست خلاصه اینکه هرگاه شهادت جناب امام حسین ع باصول مخاطب ثابت نباشد اطلاق لفظ شهید از وی عجب می نماید **قال المخاطب** تب انکا تم ہرسال تعزیہ بناو اور اسکا ثواب پاؤ **اقول** و به نستعین مخفی مباد مخاطب در اینجا در صدد انکار سه امر است اولا ساختن تعزیه هر سال ثانیا ساختن آن مطلقا ثالثا ترتب ثواب بر ساختن آن لهذا هر یک را بدلایل قاطعه ثابت میکنم تا دیگری را مجال سخن نماند اما اولا یعنی تعیین وقت بدو وجه متحقق است اول اینکه در ترجمه صواعق محرقه ابن حجر مکی مرقوم است بهذا عبارته چهارم آنکه آنچه در روز عاشورا بحسین ابن علی رضی الله تعالی عنهما رسید چنانچه تفصیل آن بعد ازین خواهد آمد نبود مگر شهادتی که دال است بر مزید رتبت و رفعت درجه آنحضرت نزد پروردگار و الحاق وی بدرجه آبا و اهل بیت طاهر خود پس باید که اگر کسی اندوه مصیبت او دریابد سزاوار است که در آن روز مشغول نشود مگر بصوم و طاعات و عبادات و استرجاع بنا بر امتثال و اطاعت امر الهی تا مترتب شود بران مغفرت و رحمت نامتناهی کما قال الله تع و بشر الصابرین الذین اذا اصابتهم مصیبة قالوا انا لله و انا الیه راجعون اولئک علیهم صلوات من ربهم و رحمة و اولئک هم المهتدون انتهی قول فقره و اگر کسی اندوه مصیبت را دریابد اول دلیل است بر تعیین روز عاشورا و هو المطلوب دوم آنکه ابو الفرج ابن جوزی در رساله مولد نوشته و قد بسط الکلام فی ترغیب مولد النبی صلعم فلا زال اهل الحرمین الشریفین و المصر و الیمن و الشام و سائر بلاد العرب من المشرق و المغرب یجتهدون بمجلس مولد النبی صلعم و یفرحون بقدوم هلال الربیع الاول و یغتسلون و یلبسون بالثیاب الفاخرة و یتزینون بانواع الزینة و یطیبون و یکتحلون و یاتون بالسرور فی هذه الایام و یبذلون علی الناس بما کان عندهم من المضروب و الاجناس و یهتمون اهتماما بلیغا علی السماع و القراءة لمولد النبی صلعم و ینالون بذلک اجرا جزیلا و فوزا عظیما و مما جرب عن ذلک انه وجد فی تلک العام کثرة الخیر و البرکة مع السلامة و العافیة

وسعة الرزق وازدیاد المال والاولاد والاحفاد ودوام الامن والامان فی البلاد والامصار والسکون والقرار فی البیوت والدار ببرکة مولد النبی صلعم انتہی وفی فتح المبین شرح الاربعین للامام النووی قال شیخنا الامام ابو شامة ومن احسن ما ابتدع فی زماننا ما یفعل کل عام فی الیوم الموافق لیوم مولده صلی اللہ علیہ وسلم من الصدقات والمعروف واظہار النعمة والسرور فان ذلک مع ما فیه من الاحسان الی الفقراء مشعر لمحبة النبی صلعم وتعظیمه واجلاله فی قلب فاعل ذلک وشکر اللہ تعالی علی ما من به من ایجاد رسوله الذی ارسله رحمة للعالمین صلی اللہ علیہ وسلم انتہی ازین ہر دو عبارت مبرہن است کہ میمون مجالس مولود حضرت در ربیع الاول ہر سال موجب بسی خیر و برکت است پس ہمچنین ساختن تعزیہ و قیام ماتم جناب سید الشہدا علیہ الآف التحیة والثنا در عشرہ محرم الحرام نیز جائز خواہد بود وہو المقصود اما ثانیا یعنی ساختن تعزیہ و نقل قبر مطلقا پس مخفی مباد کہ ساختن این ہر دو مباح است چہ اصل در ہر چیز اباحت است مادامیکہ از شارع علیہ السلام ممانعت دران وارد نشود وہکذا فی البحر الرائق والہدایة وممانعت شارع در تعزیہ داری کجا فالحق احق بالاتباع واگر ہنوز مطمئن نباشی از کلام مولوی عبد الواحد خان ابن الامین مولوی عبد العلی بحر العلوم سندی آرم کہ باز مخاطب را مجال سخن نباشد و باب زبان درازی مخالف مسدود گردد المختصر در رسالہ ازالة الاوہام نوشتہ اند کہ در عہد صحابہ و تابعین کتاب اللہ غیر معرب بود بعدہ معرب شد و اجماع امت بران شد و بتواتر رسید و ہمچنان جمع کردن احادیث و تفاسیر و فقہیات و چہار مصلی خانہ کعبہ و تالیف صرف و نحو و غیرہا و اختراع مجالس ذکر میلاد شریف نبوی صلعم بتواتر رسیدہ و اجماع بران گردید ہمچنان مراسم تعزیہ داری جناب امام حسین ع از صدہا سال جاری و مروج است و در زمان سلاطین اسلام و متشرع مانند جلال الدین اکبر و جہانگیر و شاہجہان و عالمگیر اورنگ زیب و غیرہم کہ در تمامی ملک خود نافذ الامر کلی بودند مراسم تعزیہ داری بوجہ احسن بتقدیم میرسید و نواب سعد اللہ خان وزیر اعظم شاہجہان عالم متبحر و قاضی القضاة سعد خان کلان و قاضی القضاة سعد خان خرد کہ ہر یک حنفی المذہب بودند و دیگر علما آن زمان اگر مراسم مذکورہ را خلاف شرع و بد میدانستند بحضور سلاطین معروض ساختہ در تمامی ملک موقوف میگردانیدند کہ در سرکار بادشاہان اختیار کلی داشتند و بادشاہان ہم متشرع بودند یا بادشاہان گورین کہ متشرع بودند بذات خود ہا در تمامی ملک تحت حکومت خود ہا موقوف میکردند

در ان عهد عموماً خصوصاً مروج بوده تا حال جاری است و انشاء الله تعالی تا قیامت جاری خواهد ماند و کسی
از عوام و خواص زمان تا حال انحراف از ان نکرده و خصوصیت ترویج ان باجماع امت نبی ثابت گشت و بتواتر رسید
بمفاد حدیث شریف لن تجتمع امتی علی الضلالة هر چه ایشان بران اجماع کنند و اتفاق نمایند سراسر حق بود پس در این
عصر اگر کسی انکار نماید و این مراسم را خلاف شرع و مکروه داند خلاف اجماع امت و انکار از تواتر است و این معنی بموجب
اصول فقه نهایت ممنوع و آنچه بعضی کج فهمان این زمان سند حدیث من زار قبراً بلا میت و یا بلا مقبور فقد اثم او
کفر بزعم باطل خود تعزیه شریف را مصداق قبر بلا میت تصور کرده زیارت تعزیه را موجب کفر یا اثم قرار داده اند
غیر معقول است چه اولاً حدیث مذبور در صحاح ستة مذکور نیست و راوی حدیث مجهول و الفاظ حدیث مختلفات
و نحو حدیث از محل اعتبار ساقط است و بالفرض اگر حدیث مذکور صحیح بوده باشد از جملهٔ احاد است و تواتر و اجماع
امت از خبر احاد حسب قاعده اصول باطل نمیشود و سوای این تعزیه امام ع چیزی دیگر است و قبر بلا میت
امری دیگر قبر بلا میت آنست که قبر حضرات ادریس و عیسی و خضر و الیاس و یا قبر ملائک در ینجا بنا کنند و
زیارت گاه سازند و یا کسی صورت قبری بنا کند که فلان کس درینجا مدفون است و فی الحقیقت چنان نباشد
پس انهمه قبور بلا مقبور و جعلیه خواهد بود و همچنین عیاذاً بالله اگر کسی بگوید که جسم مطهر جناب امام حسین ع در تعزیه
مدفون است نه در کربلا معلی و بخصوصیت تعزیه شریف نیز مصداق قبر بلا مقبور خواهد گشت و گرنه نقل قبر و هرگاه
احدی از موالف و مخالف مجوز شق اول نخواهد شد پس تعین شق ثانی یعنی بودن تعزیه نقل مزار مبارک جناب
سید الشهدا علیه السلام مبرهن شد و آن جایز است بموجب حدیث نبوی صلعم که مذکور خواهد شد و قطع نظر از ان
حضرت رسول خدا صلعم تعزیه داری مروجه این زمانه را منع نفرموده اند و خلاف حکم پیغمبر ع آنست که آنحضرت
چیزی را منع کرده باشد و باز آنچیز را بعمل آرند و علت غائی از تعزیه داری گریه و بکا و بیان ظلم یزید و اظهار شجاعت
شهدا است و بموجب حدیث شریف بروایت ترمذی که اصحاب حدیث و فقه او را بسیار معتبر و مستند می دانند که کتاب
الله و عترت نبی صلعم در بزرگی و ایفای حقوق هر دو برابر اند و در عهد صحابه و تابعین کتاب الله غیر معرب بود و من بعد
معرب شد و اجماع امت بران شد و بتواتر رسید پس تعزیه شریف امام حسین علیه السلام که هم باجماع امت
مروج است با اعراب کلام الله برابر است اگر کسی اهانت و بی ادبی با کلام الله و عترت طاهره یا با اعراب

لام الله شریف و تعزیه شریف نماید و ترک حقوق کلام الله و عترت طاهره کند هر دو در قیامت فریاد و
یست آنکس بر حوض خواهند کرد و از حضرت امام موسی کاظم ع مرویست که هر که زیارت قبر حضرت امام حسین
لیه السلام کند حالانکه میداند حق عظمت وی بنویسد حق تعالی درجه برای وی در علیین و چون بسبب بعد شداید
اه بمزار شریف حضرت امام حسین علیه السلام بهر سال رسیدن جمله مردمان این دیار متعذر و متعسر است بنا بران
ردمان این دیار هر سال در عشره محرم علامت نقل قبر ساخته زیارت آن میکنند تا باین فضیلت و سعادت
ه در حدیث مذکور است در آیند زیرا که بنا ساختن نقل قبور مباح و بوسه دادن بران جایز چنانچه در کفایه
شعبی و فتاوای غرائب و عالمگیری و مطالب المؤمنین و خزانة الروایه و غیر آن مذکور است لا بأس بتقبیل
قبر والدیه لان رجلا جاء الی النبی صلعم فقال یا رسول الله انی حلفت ان اقبل عتبة باب الجنة
وجبهة حور العین فامره ان یقبل رجل الاب جبهة الام قال یا رسول الله ان لم یکن ابوای حیین
فقال قبل قبرهما قال فان لم یکن اعرف قبرهما قال خط خطین انوا احدهما قبر الام والاخر قبر الاب
فقبلهما فلا تحنث فی یمینک انتهی الحمد لله که از عبارت سابقه کالشمس فی وسط النهار جواز بلکه استحباب
تعزیه داری جناب خامس آل عباء و ترتب ثواب بران بپایه ثبوت رسید اما ثانیا یعنی ترتب ثواب بنا ساختن
نقل قبر و مقبره جناب امام حسین ع که آنرا تعزیه گویند ثابت است بچند وجه اول اینکه ثواب تعزیه داری بشهادت
مولوی عبد الواحد خان گذشت و کفاکم عنا شهادة هذا الفاضل دوم آنکه گریه نمودن بر مصائب جناب
شهید مظلوم صلوات الله علیه سنت پیغمبر خدا و علی مرتضی است چنانچه ابن حجر در صواعق محرقه نوشته اخرج
ابن سعد عن الشعبی قال مر علی رضی الله عنه بکربلا عند مسیره الی صفین وحاذی نینوی وهی قریة علی
الفرات فوقف و سال عن اسم هذه الارض فقیل له کربلا فبکی حتی بل الارض من دموعه وقال دخلت علی
رسول الله وهو یبکی فقلت ما یبکیک فقال جاء عندی جبرئیل انفا واخبرنی ان ولدی الحسین ع
یقتل بشاطی الفرات بموضع یقال له کربلا ثم قبض جبرئیل قبضة من تراب شمنی ایاها فلم املک عینی
ان فاضتا انتهی و فی المقتل الذی الفه الفاضل الدهلوی وسماه بسر الشهادتین انه اخرج الحاکم
والبیهقی عن ام الفضل بنت الحارث قالت دخلت علی رسول الله بالحسین فوضعته فی حجره ثم حانت منی

در کتاب عمده
[illegible]
از فضل بن شاذان
[illegible] ذکر کرده
امام جعفر صادق
علیه السلام
فرمودند [illegible]
واحدا من
الا [illegible] کان
لکن [illegible]
رسول الله
عشره ۱۲

التقایه فاذا علینا رسول الله تهرقان من الدموع فقال اتانی جبرئیل فاخبرنی ان امتی تقتل ابنی ه
واتانی بتربة من تربته حمراء انتهی و بر ظاهر که تعزیه داری باعث گریه و بکا است و هر امر مباح که متوقف ع
عبادت باشد آن هم عبادت است کما قال المحدث الدهلوی فی ترجمة المشکوٰة بین احسن و
ثابت و واضح گشت که در تعزیه داری ثواب اخروی بجهه پیروی حضرت سرور کائنات صلی الله علیه و آله و
در گریه و زاری بحصول مے انجامد و هو المطلوب سیوم آنکه جمال الدین محدث در روضة الاحباب می گ
آنچه مجرب شده از برکات تمثال نقل قبر شریف پیغمبر خدا صلعم آن است که هر که آنرا دایم با خود دارد و او در میان
قبول تمام باشد و البته پیغمبر صلعم را زیارت کند و هر کس آنحضرت را در خواب بیند. فقدر راه حقا و این تمثال است
در هر لشکر که باشد نگریزد و در هر قافله که باشد غارت نیاید و در هر متاعی که باشد دزدان دست نیابد و در
که باشد غرق نشود و توسل نجوید بصاحب آن صلعم در هیچ حاجتی الا آنکه گذارده شود و در هیچ حسبی الا
فرح حاصل شود انتهی و بر منصف لبیب مخفی نیست که زیارت پیغمبر خدا صلعم ثواب ها دارد و اولیاء مخاطب
آنرا از خواص همراه داشتن نقل قبر شریف آنحضرت قرار داده اند و تفرقه در میان نقل قبر حضرت پیغمبر خدا و جناب
سید الشهداء هم باین طور که یکی جایز و دیگری ناجایز باشد نتوان ساخت **قال المخاطب** آخر کهو گی که خدا و رسو
کہین نہین کہا **اقول** و به نستعین مخاطب بگوید که قرآن شریف بحکم خدا و رسول جمع گردیده و یا بلا
در صورت اولی فاتوا برهانکم ان کنتم صادقین و در صورت ثانیه فما هو جوابکم فهو جوابنا طرفه اینک
تراویح بهیئت کذائی بغیر حکم خدا و پیغمبر صلعم پیشوایان مخاطب بحر ایجاد کرده آنرا نعم البدعة گفتند کما
النهایة انه دخل لیلة من لیالی شهر رمضان فی مسجد فرای ان المسجد قد غص باهله بق
شهر رمضان فاستبشر وقال البدعة ونعم البدعة التی اجترینا ها با اینهمه اعتراف دیده و دانسته
خواندن و آنرا از جمله عبادات شمردن مصداق همین بودن است پهر کیون جان بوجهکر جهک مارتی هو **قا**
المخاطب پهر کیون جان بوجهکر جهک مارتی هو **اقول** و به نستعین در رساله غایة المرام مطبوعه بصفحه ۰ مسئ
سوال کوئی کو بوسه دینا زمان فیض نشان مین مروج تها یا نهین اگر مروج نه تها تو اس زمانی مین بو
دینی والی ماخوذ اور گنهگار هین یا نهین جواب زمان سرور دو جهان مین رواج اسکا هرگز نه تها لیکن

جو بوسہ دیتی مین گنہگار نہین ہوتی بلکہ بعضے علما کی نزدیک ثواب پاتی ہین در المختار مین نقل فرمایا التقبیل الخبز جوز الشافعیہ انہ بدعة مباحة وقیل حسنة انتہی ازین فتوای بوضوح پیوست کہ تقبیل خبز گو بزمانہ جناب سرور کائنات صلعم رواجی نداشت لیکن بفتوای شافعیہ مباح بلکہ بقولی حسن بوده است ندانم کہ این فتوای شافعیہ مقبول طبع گرامی مخاطب لاثانی می آید و یا در حق آنها هم می فرماید کہ کیون جان بوجھکر چیک مارتی ہو **قال المخاطب** ادبسے پوچھتی ہو کہ تعزیہ بنانا کس کتاب مین منع ہی **اقول** وبہ نستعین چون اولیای مخاطب مثل امام شافعی و امام نووی و ملا علی قاری و صاحب ہدایة المرید صدہا امور مستحدثہ را بدل و جان قبول کرده بعضی را واجب و بعضی را فرض کفایہ و بعضی را مندوب و غیر قرار داده اند پس استفسار ممانعت تعزیہ بقید کتاب از مخاطب لازم آید چہ کلی الجانی و ل خریدان و بر دیگری دست روگذاشتن از انصاف بسی بعید می نماید و تفصیل آن در مباحث آتیہ خواہد آمد درین جا برای اطمینان قلب ناظرین بر نقل دو قول اکتفا میرود قال النووی فی فتح المبین قال الشافعی ما احدث وخالف کتابا او سنة او اجماعا او اثرا فهو البدعة الضلالة وما احدث من الخیر ولم یخالف شیئا من ذلک فهو البدعة المحمودة انتہی وفی العینی شرح الکنز وذکر شمس الائمة السرخسی اصل مشایخنا علی الاستاذ وقول اهل المدینة فی جواز استیجار المعلم علی تعلیم القرآن فنحن ایضا نقول بالجواز وکذا فی فتاوی قاضیخان انتہی ازین تقریر مثل روز روشن واضح گشت کہ امام شافعی بدعت را منقسم بدو قسم ساخت و یکی را بدعت ضلالة و دیگری را بدعت محمودہ نام گذاشت و باتباع علماء دیگر و پارہ بجواز اجرت گرفتن تعلیم قرآن فتوا داده اند با آنکہ جناب باری لا تشتروا بآیاتی ثمنا قلیلا می فرماید **قال المخاطب** اولٹی چور کتوالی کو ڈانٹی **اقول** وبہ نستعین نزد اہل سنت و جماعت خلافت جناب امیر المومنین علی بن ابی طالب مثل شیخین صحیح و مسلم الثبوت است با آنکہ جناب معاویہ و احزاب او معتقد خلافت امیر علیہ السلام نبودند و علم افراشتہ داد بغاوت دادند و بار عند اللہ ماجور گشتہ یک اجر اجتہاد یافتند بار حیرتم میرباید کہ قضیہ من انکر عن خلافة الشیخین فقد کفر کما فی العالمگیریہ بکدام دل و زبان بافتند و در انکار خلافت شیخین و حضرت علی بن ابیطالب صلواة اللہ علیہ با اصول خود چہ تفرقہ قرار دادند بار خدایا مگر بقول لڑنی بہڑنی سی یہ رتبہ حاصل ہوا سبحان اللہ اولٹی چور کتوالی کو ڈانٹی **قال المخاطب** یہ ویسی ہی بات ہے کہ کوئی شخص اپنے فلان مین انگلی کری اور پوچھی کہ کس کتاب مین انگلی کرنی منع لکھی ہے **اقول** وبہ نستعین

برای تدوین صرف ونحو وتعمیر مدارس ومعرب کردن قرآن شریف وانعقاد مجلس ذکر میلاد رسول مقبول
حکم خدا ورسول مردود یافته ویا بوجه عدم ممانعت شرعی تمسک جسته از ایجاد فقیر جلوه ظهور پذیرفته در صور
ثانیه یه ویسی ہی بات ہی کہ کوئی شخص اپنے فلان انگلی کری اور پوچھی کہ کس کتاب مین انگلی کرنی منع لکھی
ومن ادعی ورود الحکم فعلیه البیان **قال المخاطب** تم تو تعزیہ کا بنانا ثواب جانتی ہو اور اوسکی بہتری
دعوی کرتی ہو یہ تمکو بتانا چاہیی کہ کس کتاب مین تمکو تعزیہ کا حکم ہی قرآن مین یا حدیث مین فرض واجب سنت
مستحب کس مین ہے **اقول** وبه نستعین تعزیہ کہ عبارت است از نقل قبر ونقل مقبرہ جناب امام حسین مباح
وآن ثابت است بدو وجه اولا جناب رسالتمآب برای نقل قبر اجازت فرموده وسند آن روایت سابق گذشت
فتذکر ثانیا شارح مشارق الانوار گفته وهکذا رخص فی تصویر لا روح له مثل الاشجار ونحوها وصاحب مشکوة
نوشته قال ابن عباس قال کنت لا بد فاعلا فاصنع الشجرة وما لا روح فیه متفق علیه وایضا
تصنع فعلیک هذا الشجر وکل شئ لیس فیه روح رواه البخاری پس چون اخراج جمله روایت ها موجب تطویل
بود لهذا بر همین دو سه احادیث اکتفا رفت والتعزیه من هذا القبیل ثانیا بطریق تنزل میگویم که قیام وقت ذکر مولد النبی
آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم اعلما حرمین شریفین ودیگر دیار مستحب گفته اند کما فی غایة المرام وسند قیام از حدیث ضعیف
هم نتوان آورد فالتعزیه اولی بالاستحباب از لطایف مقام اینکه چون بعضی از اهل سنت انعقاد مجلس شریف
وقیام وقت ذکر مولد حضرت رسول الله صلعم را بدعت گفتند محققین ایشان بالزام رفض وخروج اوشان
از دائره سنت وجماعت خارج کردند چنانچه دستخط مولوی حیدر علی مصنف منتهی الکلام در رساله غایة المرام
باین عبارت در حق اوشان موجود است واعظین نجات وهابیه بالیقین قدم از دائره سنت وجماعت بیرون نهاده
وداد اعتزال ورفض وخروج داده ولنعم ما قیل ست واعظ شهر که مردم ملکش مے خوانند قول ما نیز همین
که او آدم نیست انتهی بحمد الله که هنوز در مذهب حق چنین علما هستند که باحقاق حق می پردازند انتهی **قال**
المخاطب کہ جسپر ایسی ہیبائی کوتی اور بیٹھی ہو **اقول** وبه نستعین بچند وجه مدفوع است اول آنکه این فعل
است دوم آنکه مماثل است بفعل حضرت ابن خطاب قال القسطلانی فی المواهب عن سالم بن عبید
قال لما مات رسول الله صلعم کان اجزع الناس کلهم عمر بن الخطاب انتهی فالجواب الجواب سوم این

این امر نزد فقهای شافعیه و حنفیه حرام نیست بلکه مکروه است و بر فعل مکروه ومی عقوبتی نمی باشد صاحب جامع الاصول در شرح مسند شافعی فرموده والذی ذهب الیه الشافعی ان النیاحه وشق الجیوب وضرب الخدود وتخمیشها والصیاح مکروه و در فتاوی عالمگیریه گفته ویکره للرجال تسوید الثیاب وتمزیقها للتعزیة ولا بأس بالتسوید للنساء انتهی **قال المخاطب** ذرا غصہ کو تھام کر اور ضد کو چھوڑ کر تعزیہ کی برائی پوچھو کئی طرح سے برائی حاصل ہے **اقول** و بہ نستعین بوجوه سابقه مثل روز روشن جلوه ظهور پذیرفته که بنا ساختن تعزیه امری است مباح و ذریعه ایست برای گریه و بکا و احادیث مرویه طریق اهل سنت و جماعت مستند آنهاست اکنون مخاطب بنظر انصاف قبول حق نماید و از تعصب و عناد باز آید **قال المخاطب** اول برائی یہ کہ تعزیہ بنانا شرع کے خلاف ہی یہ کہیں نہیں آیا ہی کہ غم اور مصیبت کی واسطے کوئی چیز بنانی چاہیے کسیکے نام کی ہو پیر ہون یا پیغمبر امام ہون یا شہید **اقول** و بہ نستعین بنا ساختن تعزیہ خلاف شرع نیست و دلایل آن سابقا بوجه مذکور شد که طالب را در وصول بمقامات اخیر بعیان می رساند فتذکر **قال المخاطب** بدعت و بت پرستی شرع مین اسی کا نام ہی کہ جس چیز کی دین مین کچھ اصل نہو اوسکو اپنی طرف سی بنا جینا تعظیم کرین اور ثواب ٹھہراوین **اقول** و بہ نستعین آنچه درین مقام افاده فرموده خبطی است ناشی از جهل چه اهل سنت و جماعت بسیار چیزها بلا حکم خدا و رسول ایجاد کرده و داخل دین خود ساختند و ترتب ثواب بران قرار داده و اکابر ایشان امور مذکوره را از مفهوم بدعت خارج انگاشتند پس ثابت گشت که هر حادث را بدعت نتوان گفت چنانچه ملا علی قاری در شرح مشکوة بتفسیر کل بدعة ضلالة میفرماید ای کل بدعة بالرفع وقیل بالنصب ضلالة قال فی الازهار ای بدعة سیئة ضلالة لقوله صلی الله علیه و آله وسلم من سن فی الاسلام سنة حسنة فله اجرها واجر من عمل بها وجمع ابوبکر وعمر القران وجدد فی عهد عثمان قال النووی البدعة کل شیء عمل علی غیر مثال سبق وفی الشرع ما لم یکن فی عهد رسول الله صلعم وقوله کل بدعة ضلالة عام مخصوص قال الشیخ عز الدین بن عبد السلام فی آخر کتاب القواعد البدعة اما واجبة کتعلم النحو لفهم کلام الله ورسوله صلی الله علیه وسلم وکتدوین اصول الفقه والکلام فی الجرح والتعدیل واما محرمة کمذهب الجبریة والقدریة والمجسمة والرد علی هؤلاء من البدع الواجبة لان حفظ الشریعة

من هذه البدع فرض كفاية واما مندوبة كاحداث المرابط والمدارس وكل احسان لم يعهد في العهـ
وكالتراويح اي بالجماعة العامة والكلام في الدقائق الصوفية واما مكروهة كزخرفة المساجد وتزويق الـ
يعني عند الشافعي واما عند الحنفية فمباح واما مباحة كالمصافحة عقيب الصبح والعصر اي عند الـ
ايضا والا فعند الحنفيه مكروه والتوسع في لذيذ الماكل والمشارب والمساكن وتوسع الاطعام و
في كراهة بعض ذلك كما قدمنا قال الشافعي ما احدث مما يخالف الكتاب والسنة او الاجماع فـ
ضلالة وما احدث من الخير ولا يخالف شيئا من ذلك فليس بمذموم وقال عمر رضي الله عنه فـ
رمضان نعمت البدعة هذه انتهى این عبارت بوضوح پیوست که بدعت بر چند قسم است واجبه ومحـ
مندوبه ومکروهه ومباحه وهر امر مستحدث بدعت مذمومه نیست واگر نزد مخاطب هر حادث بدعت محرمه
پس باعتقاد او حسب تحقیق ملا علی قاری حضرت شیخین باحداث تراویح وجمع کردن کلام الله وجناب غا
بتجدید جمع ایجاد بدعت مذمومه کردند قال المخاطب دوسری برائی یه که تعزیه بنانا عقل صحیح مین بهی عیب کهـ
کہ ایک چیز کی نقل بنانا اور اوسکی ساتهه وہ باتین کرنی جو اصل کے ساتهه چاہیی محض حماقت ہی مثلا گهو
تصویر بنادی اور اوسکی آگی دانہ گهاس ڈالی اور کهریرہ کری تو لوگ اوسکو سڑی بتلاوینگی اسیطرح وی لـ
سڑی ہین کہ حضرت امام کی قبر کی نقل بناکر فاتحہ اور درود اوسپر پڑہتی ہین اقول وبه نستعین دفع اسـ
وجه اول آنکه این حکم معارض است بانکه علماء اہل سنت تقبیل بر نقل قبر والدین تجویز نموده اند چنانچه صاحـ
احمدی نقلا از جامع المتفرقات نوشته مسئلہ مان باپ کی قدم چومنا مباح ہین حدیث مین آیا ہی کہ ایـ
شخص نے جناب رسالتمآب صلعم کی پاس آکر عرض کی یا رسول اللہ مینی قسم کهائی تهی کہ آستانہ جنت اور حو
رخسار ونیز بوسہ دونگا آپ نی فرمایا کہ ماں کی پاؤں اور باپ کی پیشانی پر بوسہ دی اوسنی پوچها کہ اگر ماں باپ
حضرت نے فرمایا اونکی قبر چوم اوسنی کہا کہ اونکی قبر معلوم نہو ارشاد کیا کہ دو خط کهینچ کر ایک کو باپ کی قبر اور دوسـ
ماں کی قبر قرار دی کر بوسہ دی تاکہ حانث نہو کذا فی جامع المتفرقات انتهى وبر ظاہر است کہ حضرت امام حسین
جگر گوشہ رسول الثقلین بہ نسبت پدر ومادر بہزار درجہ افضل اند وہرگاہ نقل قبر پدر ومادر جایز باشد نقل قبر شہید کـ
بدرجہ اولی جایز بود واگر ذو دفاستمع ولا تکن من الغافلین ع من آنچه شرط بلاغ است باتو میگویم تو خـ

شم پسند گیر و خواہ ملال ⁂ دوم آنکہ جناب مولوی عبدالواحد خان ابن الابن مولوی عبد العلی در رسالہ ازالۃ
اوہام می نویسد. وانجانب از ثقات شنیدہ کہ حضرت مولانا نظام الدین محمد قدس سرہ و بچشم خود دیدہ کہ حضرت
ولانا عبد العلی محمد قدس سرہ و مولوی مجید الدین محمد عرف مولوی مدن مرحوم و مولوی انوار الحق و مولوی نور الحق
س سرہما و دیگر علماء فرنگی محل و کلکتہ و مدراس وغیرہ از بلاد ہر گاہ تعزیۂ شریف امام مظلوم علیہ السلام می دیدند ایستادہ
شدند و ہر دو دست بطرف تعزیۂ شریف دراز کردہ از بسیار خشوع و خضوع و عجز و انکسار فاتحہ میخواندند و عند الاستفسار
فرمودند کہ تعظیم و فاتحہ امام مظلوم ست زیرا کہ تعزیۂ شریف موسوم بنام نامی امام مظلوم است انتہی چہارم آنکہ در کتب
سنت وارد است کہ پیغمبر خدا صلعم در فتح مکہ تصویر حضرت ابراہیم عم را بیرون ساختہ پس مخاطب عالی فہم صاحبا
رین فن ساختن تصویر را کہ ساختن و نگاہداشتن آن بالاتفاق حرام است محمول بسفاہت و بی خردی خواہد ساخت
یا حکم جواز مطابقت بعض امور بالنقل حاصل خواہد داد **قال المخاطب** میری رائی یہ کہ غرض تعزیہ سی تمکو یہی کو کہ شرع
عقل کے مخالف ہی کہ اوسکی دیکھنی سے غم و الم پیدا ہوا **اقول** و بہ نستعین بنا ساختن تعزیہ مخالف شرع و عقل نیست
موافق است و دلایل آن سابقا گذشت **قال المخاطب** سو وہ بہی تو حاصل نہیں **اقول** و بہ نستعین ہر ہر کہ
لی بہرہ از شعور دارد مخفی نخواہد بود کہ از دیدن تعزیہ غم و الم جناب سید الشہداء علیہ التحیۃ والثناء پیدا می شود و اگر
مکابرہ است و اگر کدامی غلیظ القلب مغموم نشود مناط اعتبار نشاید **قال المخاطب** تم سی پوچھتی ہین کہ غم اور
ن چیزون کے دیکھنی اور ہونی سی آتا ہی آیا فاقہ اور روکھی روٹی اور پرانی پہٹی کپڑی **اقول** و بہ نستعین از ہمین جا ثابت
ر مذہب اہلبیت صلوات اللہ علیہم برای ترک لذات در عشرہ محرم الحرام ہدایت آمدہ و شعار مومنین برہمین قرار
ست کہ درین ایام مصیبت التیام از اطعمہ لذیذہ و البسہ نفیسہ اجتناب می نمایند کاش اولیاء مخاطب ہم بہ ترک لذات
والم جناب امام حسین عم برپا نمایند مگر این حضرات را باین امر چہ سروکار. **قال المخاطب** در تنہائی اور اندہیری اور
شوق کی جدائی اور شکستہ جہونپری مین درد و غم پیدا ہوتا ہی یا اوسکی ضد مین اب سوچو کہ فاقہ کی عوض تعزیہ کے
ونین شیرمال اور حلوا ہر جا موجود ہی اور دونین چاہی فاقہ ہو مگر اس دس دن کا ناج باقی ہر کوئی جمع کر رکہتا ہی اور پرانی
ی کپڑون کی جگہہ خاصی خاصی قبائین اور گوٹی پٹی ان دنوں مین پہنکر نکلتے ہین **اقول** و بہ نستعین موجب
ب اہل سنت و جماعت روز عاشورا محل اعیاد است و بجا آوردن لوازم فرحت و سرور یوم عاشورا از اثبات

این حضرات است چنانچه صاحب غنیه وغیره نوشته که بروز عاشورا باید که علما جمع کنند و بر اہل و عیال خو
توسع نماید و سرمه در چشم کشد و لباس نو در بر کند و لوازم فرحت و سرور بجا آورد ہمین مضامین بتفاوت یس
در خطبه محرم از خطب جمعه ہای سال تمام مطبوعه کلکته موجود است و در رساله سبیل النجاح مرقوم است که در مکه و جد
بروز عاشورا حنابندی ساخته و پوشاک نو پوشیده و انواع انواع شیرینی و طعام لذیذه پخته عید میکن
و شیعیان اہلبیت را خود معمول است که خوردن طعام لذیذ و پوشیدن جامه نو و حنابندی و دیگر لوازم خوش
در عشره محرم ترک مینمایند پس انصاف باید داد که خاصی خاصی الباس ور گوئی تھی ان دنوں میں پہنکر کون نکلتی
اور اگر با اینهمه در ریب و شک باشی بمقام میرٹھه بیا و بروز عاشورا ہزار در ہزار مردم مذہب خود را بلباس فقیر
معطر الیه و بچشم سرمه کشیده در فرحت و سرور تماشا کن **قال المخاطب** اور تنہائی کی عوض ہزار یار آشنا بہاس
ہم نوالہ ہم پیالہ اور رشک دہ مکان کا تو کیا نشان جہاں عمده امام باڑی فرش و فروش طلیا اور سیکڑوں تعز
ہم ملاقی بنا اور رکرکری کی موجود اور انہیر کا کیا ذکر جہاں ہزاروں فانوس اور چراغ سی آگ لگ رہی **اقول**
وبہ نستعین ازین تطویل لاطائل محصلے پیدا نیست آیا مخاطب اجتماع مومنین را منع میکند و می خواہد که ہر کس جدا جد
ماتم جناب خامس آل عبا عم بجا کند و یا گستردن فرش برای نشستن مومنین و روشن کردن فانوس بجہت رفع ہج
حاضرین و خواندن ذکر مصایب حضرت امام ناجائز میداند و می خواہد که مکان بلا فرش و تاریک گریه و زاری
نموده آید مگر چونکه این حضرات نه به تنہائی اجازت میدہند و نه باجتماع و نه در مکان بلا فرش و تاریک گریه و زاری
میکنند و نه در مکان فرش گسترده و چراغ افروخته بلکه غزالی که از اعاظم ائمه اہل سنت است روایت ماجرای شہادت
حسین ع را حرام دانسته و گفته یحرم علی الواعظ وغیره روایة قتل الحسن و الحسین و حکایته و ما جری
بین الصحابة من التشاجر والتخاصم فانه یہیج الی بغض الصحابة والطعن فیہم و قیامت اینست که آنحضرتین را
عید سعید قرار داده اند قال الغوث الاعظم فی الغنیة کذلک یوم عاشورا لا یتخذ یوم مصیبة لان
یوم عاشورا ان یتخذ یوم مصیبة لیس باولی من ان یتخذ یوم فرح و سرور پس ازین بیہوده ترائی
نه حاصل صاف صاف فقره یحرم علی الواعظ بر زبان آورده خود را از حامیان یزید وانماید **قال المخاطب**
اور معشوق کے جدائی کا کیا ذکر جہاں ہزاروں بہوین بیٹیاں ایکسے ایک خوبصورت امیر فقیر سبکی ہو دیکھی سو جہالی کو

اور پھر برسون تک تماشہ ہی زیارت کی واسطہ ہو جو **اقول** و بہ نستعین مردود است بچند وجہ اول آنکہ زنان شرفا
پردہ نشین در عشرہ محرم بجماعت مردان حاضر نمی شوند و پیش نامحرم بلا حجاب نمی آیند و ناروا نمودن
نمودہا با نامحرمان و نظر کردن بجانب ایشان در مذہب حق ممنوع است و زنان اراذل کہ بی مقنعہ در کوچہ و بازار
میگردند اختصاص بایام عشرہ ندارد چہ آنہا پیوستہ برہمین سیرہ می باشند دوم آنکہ شاہ عبد العزیز دہلوی در تحفہ نوشتہ
و نیز تحریم نظر کردن بمردان اجنبی کہ عورت ایشان مکشوف نباشد مشہور در شریعت بالاجماع ثابت نیست اختلافست
انتہی سیوم آنکہ بوقت استماع خبر مراجعت اہلبیت جناب ام سلمہؓ باستقبال تشریف بردہ اند و گریہ کردہ غش
نمودند کذا فی تحریر الشہادتین الحاصل باصول اہل سنت رفتن زنان در مجمع مردان ممنوع نیست بلکہ مردانرا دیدن ایشان
ناروا فاعتبروا یا اولی الابصار **قال المخاطب** اور علاوہ اسکی نقارون اور تاشون کی اور جو رونق حال ہے
اب خدا کی واسطہ انصاف سی کہو کہ یہ اسباب غم کا ہی یا خوشی کا **اقول** و بہ نستعین غنا و مزامیر در مذہب اہلبیت
حرام است لہذا خواص از ان اجتناب می نمایند و افعال عوام مناط اعتبار نشاید لیکن جمع علماء حضرات اہل سنت آنست
کہ با دف و نی مدح شہدا کنند و در عوام عادت نواختن نقارہ و تاشہ از زمان جار سید چنانچہ صاحب نغمۃ عشاق
نقلا از صحیح بخاری آوردہ و فجاعت جویریات لنا یضربن بالدف یندبن من قتل من آبائی یوم بدر یعنی
دف می زدند و مدح می کردند کسانی را کہ کشتہ شدہ بودند از پدران ما روز بدر انتہی و نواختن نقارہ بوقت حفظ قرآن نیز
مباح گفتہ اند کما فی البدایع و ظاہرست کہ ہرگاہ نواختن نقارہ بوقت حفظ قرآن و ہنگام بیان حال شہدای بدر برای
اعلان جایز و مباح باشد پس نواختن نقارہ برای ظلم ظالمان کربلا بقواعد اہل سنت و جماعت چگونہ جایز نباشد
قال المخاطب یہ بہت برائی ہے کہ ایک عالم کو اس تعزیہ کی سبب سے کھیل اور تماشا ہوا چنانچہ سب پر ظاہر ہی آنکھہ کہول کر دیکھو
اور سمجھو تو صاف یقین ہووی ہرگز شبہ نرہی اور اگر بالفرض دو چار اولیٰ کو اس کا منع ہی ہونا آیا تو اوسکا اعتبار نہین
کہ اکثر کو حکم کل کا ہی **اقول** و بہ نستعین از انعقاد مجالس عزای جناب سید الشہدا علیہ التحیۃ والثنا فواید بسیار
بظہور پیوستہ ان مجالس عزا را لہو و بازی قرار دادن کار جاہل معاند است و الا فواید اینہا کہ بس سید اند بحکم ما لا
یدرک کلہ لا یترک کلہ بندی از ان بعرض بیان می آید اول در عشرہ محرم ذکر توحید و ثبوت نبوت معجزات انبیا
و حال مصایب انبیا و اوصیا و جور و ظلم کفار و منافقان امم بیان می گردد دوم حال مصایب ایمہ بالخصوص جناب

جناب حسنین علیهما السلام برای گریه وزاری تکرار می نماید سیوم الخیرات وصدقات بسیار از بسیار العمل مے آرند چهارم اکثر کها
مردم از ارتکاب فعل ہمہ منہیات محفوظ ومصون می مانند وفاسقان مطلق ہم از فسق وفجور در عشرۂ محرم باز می مانند
واکثری توفیق توبہ یافتہ بمرتبہ محبوبان خدا الحکم ان اللہ یحب التوابین می رسند پنجم عوام الناس را از بیان وحدانیت خدا و رسالت
رسول اللہ واز معجزات وارشادات آنحضرت مطلع گردیدہ بسر حد ایمان کامل مے رسند ششم دلایل اثبات حقیت خلافت
امیر المومنین علی ابن ابیطالب وحسنین علیہم السلام مشہور ومعروف میشود ہفتم ذکر شہادت باقی ایمہ ہا بیان میشود واز ان
جور وستم بنی امیہ وبنی عباس شہرت می یابد ہشتم حال گریستن ایمہ ودیگر مردمان ماسبق در ماتم امام حسین ع
وثواب آن مذکور میشود نہم اجتماع مسلمین ومومنین کہ از ان شوکت اہل اسلام ظاہر وباہر است ہویدا میگردد
وباعث تخویف کفار وہنود ومنافق صورت می بندد وبلکہ بسبب کثرت ظہور معجزات وخرق عادات درین ایام متبرکہ
اکثر از ہنود ونصاری مشرف باسلام میشوند اگرچہ معجزات آنحضرت از حد وحصر متجاوز است وصدہا کس در ہر زمان دیدہ
وشنیدہ اند مگر برای اسکات خصم قولی بس مسکت می آرم وآن اینکہ بروز عاشورا ہر سال دانہ ہای سبز تسبیح خاک کربلا
موجودہ قصبہ امروہہ محلہ قاضی زادہ ضلع مراداباد منقلب بسرخی مثل خون تازہ میشود وہزارہا ہزارہا مردم بشرف زیارت
آن مہر سند والقاب مذکور را برای العین مشاہدہ می سازند **قال المخاطب** پانچوین برائی یہ کہ سوای نقصان دین کے
دنیا مین ناحق مال ضایع ہوا اور اوسکی سبب سے بڑی خواری ہوئی بڑی غرض اونکی وہ مثل ہوئی کہ نہ دین کی ہوئی نہ دنیا کے
از ہیچ ماندہ واز ان سو راندہ **اقول** وبہ نستعین سابقا دریافتی کہ تعزیہ داری امریست مباح ومشتمل بر امور خیر
پس لا اسراف فی الخیر را بیاد دار واین خرچ جزوی را تابحد اسراف کشان کشان میار **قال المخاطب** اور جو جاہل کہتی ہین
یہ امام کی تربتین ہین یہ محض وہم اور غلط ہی حضرت امام کی ایک قبر ہی کسی کتاب مین ایک شخص کے دو قبرین بنانا
نہین آیا ہے بھلا یہ ہزارون قبرین ایک شخص کے کہانسی درست ہوئین اور سمجھو کہ جب حضرت امام جیتی تھی تب ایک
مکان مین رہتے تھی اب بعد مرنے کی کسطرح سی ہزارون قبرون مین رہنی لگی **اقول** وبہ نستعین معاند متعصب ہر چہ خواہد
از طرف خود می تراشد حاشا ثم حاشا جملہ اشخاص چہ ادنی چہ اعلی صریح متعارف را نقل قبر ومقبرہ می نامند نہ عین قبر
تا بودن جسد لازم آید طرفہ اینکہ در روضۃ الاحباب نیز نقل قبور شیخین مع مقبرہ حضرت رسول خدا صلعم مرقوم است
وشیخ عبد الحق دہلوی در جذب القلوب آوردہ قول اصح در وضع قبور شریف آنست کہ سر ابوبکر محاذی صدر شریف

عـه [illegible] جناب امام حسن [illegible] فی الاسراف [illegible] لا اسراف [illegible]

نبوی است و سر عمر محاذی صدر ابو بکر بدین شکل انتہی کلامہ اکنون انصاف باید داد کہ ہزارہا قبور شیخین در مجلدات
روضۃ الاحباب و جذب القلوب دکجا برآمدند و ہزار در ہزار ساختن قبور چسان جا بجا گشت بقول بتلائے قبر رسول ﷺ
ہزاروں قبریں شیخین کے کیا سبھی درست ہوئیں اور سمجھو کہ جب شیخین جیتے تھے تب ایک مکان میں رہتے تھے اب بعد مرنکے قبر صدیق اکبر
کسطرح ہزاروں قبروں میں رہنے لگے کیا فرشتہ نقالہ ہر جگہ لیے پھرتے ہیں **قال المخاطب** اس مقام میں سناہی قبر عمر فاروق
کہ بعض احمق یوں کہتے ہیں کہ امام کی ایسی مثال ہے جیسے آفتاب باوجود ہونے ایک مقام کی سب جگہ اسکی روشنی ہوتی ہے
کیا بات ہے بڑی قابلیت خرچ کی سوال در جواب میں نہ میں آسمان زمین کا فرق ہے اول قیاس غائب کا شاہد پر درست
نہیں دوسری حضرت امام باوجود کہتی تھی جو شمسی تھا قبر ہی کو جسد لازم ہے ایک جسد لاکھ جگہ نہیں ہو سکتا
اور جب امام مثل آفتاب کی اس جہان میں طلوع اور ظاہر تھے تب تو جسم باروح ایک وقت میں ہر جگہ موجود ہوتا
اب بعد فوت کی کہ حکم غروب آفتاب کا رکھتا ہے اب تو دھوپ نکلنے لگی **اقول** در نقش میں تعسف است چند وجہ
اول اینکہ آنچہ مخاطب گفتہ از طرف خود تراشیدہ کسی از اہل حق نگفتہ کہ بالفعل قبر تعلق روح پاک یا جسد شریف آنحضرت
بودہ است دوم آنکہ جسد مبارک جناب رسالتمآب صلعم ہزار مرتبہ منور از جوہر شمس بود چنانچہ مولوی سلامت اللہ
در تحریر الشہادتین نوشتہ آنچہ تعلق بجسم شریف است اینست کہ از بس لطافت آنحضرت صلعم بیش بود در شب تاریک مانند روز روشن
سپید بودند و این بتسویہ دلیل است بر اینکہ بدن لطیف و عنصر لطیف گویا روح مجسم بودہ کہ کارفرمائی قضائے تیز ارواح
مقدسہ ترکیب دادہ ابواب انوار مطلق بروی آن کشادہ انتہی و آنحضرت ہیچ حضرت امام حسینؑ فرزند حسین منی
و انا من حسین پس درین صورت جوہر شمسی باذات جناب سید الشہداء علیہ التحیۃ والثنا ثابت سیوم آنکہ در فتاوای علمای
مکہ معظمہ مندرجہ رسالہ غایۃ المرام صفحہ ۳ مرقوم ست نعم یجب القیام عند ذکر ولادتہ صلعم لما استحسنہ العلماء
الاعلام و ہداۃ الدین والاسلام فذکروا عند ذکر ولادتہ صلی اللہ علیہ والہ وسلم یحضر روحانیتہ
صلعم فعند ذلک یجب التعظیم والقیام و ہرگاہ در ہزارہا مجالس مولد شریف حاضر شدن روح پر فتوح آنحضرت
صلعم جائز باشد حاضر شدن روح مبارک جناب حسینؑ در عزاخانہا چہ بعید است **قال المخاطب** اور سنو
کہ امام کی روحیں قبروں میں یا جسم میں اگر تم سچے ہو تو کہدو کہ جھوٹی پر لعنت کہ ہم بیشمار کہیں **اقول** در نقش میں
در مباحث سابقہ بتفصیل ہر چہ تمامتر واضح گشت کہ این ہمہ نقول قبر مستند بعض قبور و قبور جہلہ مخاطب

این قدر نمیدانند کہ مضموم نقل قبر از مفہوم قبر اصلی وتجبلی جدا می باشد والحمد للہ مخاطب از صحبت ذوی خیار زین دیار
عادت میش با گفتن فرا آموختہ اکنون از زبان در بیان فرماید کہ بقول قبر شیخین موجودہ کتاب دلائل الخیرات
بچی مین پا چھوٹی اگر بچا ہی تو کہدی کہ چھوٹی پر لعنت کہ ہم میش باد کہین **قال المخاطب** اتنی کہی ہی ابی امام نے
قبرین مین ایسا کیا آگیا کہ انپر سلام اور تعظیم اور فاتحہ اور درود ہونی لگا اس وہم کو شرع اور عقل مین نہین اسپاری کہ ہم
کہین کہ یہ تھا حضرت مرتضی علی کا ہی اور یہ سیری حضرت فاطمہ کی اور یہ دروازہ کی چوکھٹ حضرت رسول کے
تو اس ہماری کہنی سے یہ سب سچ مچ انہیں کے ہو گئی **اقول** وبہ نستعین مردود است بچند وجہ اول آنکہ مولوی
سلامت علی بناہی در تبصرہ تعظیم امام باڑہ وتابوت بعد مرتب شدن واجب نوشتہ والفضل ما شہدت بہ
الاعداء دوم آنکہ نزد اہل سنت وجماعت بوقت ذکر تولد جناب رسالت مآب صلعم قیام نمودن برای تعظیم
مستحب ومندوب است وپر ظاہر کہ در آنجا مفہوم مولدمی باشد پس ہرگاہ از بہر زبان آوردن ذکر مولد قیام
مستحب گردید از اطلاق لفظ نقل قبر جناب امام حسین ع چسان تعظیم آن مستحسن نباشد سیوم آنکہ در صدق وکذب
فرق آسمان وزمین ہست مخاطب عالی فہم اینقدر نمی داند کہ در بنا ساختن نقل قبر مطہر کذب لازم نمی آید زیرا کہ کسے
آنرا اصل قبر نمیگوید بلکہ تمامی اہل اسلام تعزیہ را شبیہ ضریح مبارک آنحضرت ع قرار دادہ
احترام وتعظیم بر خود لازم دانند **قال المخاطب** غرض یہ وہم ویسا ہی کہ جیسے چھوٹی لڑکیان گڈا گڈی بنا کر دولہا
دولھن ٹھہرا کر آپس مین انکا بیاہ کر دیتی ہین اور جانتی ہین گو حقیقت مین یہ بیاہ ہی اور اسے طرح لڑکی لکڑی کے
گھوڑی پر گھاس کا گھوڑا بنا کر سوار ہوتی ہین اور دوڑاتی ہین اور بوجھتی ہین کہ یہ ہمارا گھوڑا ہی **اقول** وبہ نستعین
تذکرۂ بنات یا واز لعب بنات حضرت ام المومنین عایشہ می دہد چنانچہ صاحب جامع الاصول از سنن ابوداود نقل
کردہ عن عایشہ قالت قدم رسول اللہ من غزوۃ تبوک او حنین وفی سہوتہا ستر فہبت ریح فکشف ناحیۃ
الستر عن بنات عایشہ فقال ما ہذا یا عایشہ قالت بناتی ورای بینہن فرسا لہ جناحان من رقاع
فقال ما ہذا الذی اری وسطہن قالت فرس قال وما ہذا الذی علیہ قالت جناحان قال فرس لہ جناحان
قالت اما سمعت ان لسلیمان خیلا لہا اجنحۃ قالت فضحک حتی رایت نواجذہ انتہی ابوداود
یعنی حضرت رسول صلعم از غزوہ تبوک یا حنین باز آمدند ودرخانہ ام المومنین عایشہ پردہ آویختہ بود پس بادی تند

دنا بچه نا بچه پرده کشاده شد و بنات عایشه بنظر آنحضرت افتاد گفت چه چیز است این ای عایشه گفتم دختران من و دید درمیان آنها اسپی که بران دو جناح بود از رقعه ها دوخته گفت این چه چیست که من می بینم درمیان آنها گفتم اسپ گفت چه چیز است که این بر اسپ است گفتم هر دو جناح او گفت اسپ را جناح چه کار گفتم آیا نشنیده که برای حضرت سلیمان اسپها بودند که جناح ها داشتند پس خندید آنحضرت تا آنکه دیدم من دندان نواجذ آنحضرت صلعم انتهی ازینهم لطیف تر آنکه شیخ عبدالحق دهلوی در شرح مشکواة میگوید در تصویرات بنات رخصتی است الخ پس باقتدار آن مجتهد اهل سنت و جماعت اولیاء مخاطب را مناسب که لعب بنات را شعار خود سازند و حمیدی که از علماء کبار و محدثین نامدار حضرات اهل سنت جماعت میباشد در کتاب مستطاب جمع بین الصحیحین از عایشه روایت کرده که گفت کنت العب بالبنات عند النبی و کانت لی صواحب یلعبن معی فکان رسول الله اذا دخل ینقمعن منه فیسربهن فیلعبن معی یعنی من لعبتهای که لعبوت دختری سازند نزدیک پیغمبر خدا بازی میکردم و چند دختر مصاحب خود داشتم که آنها در لهو و لعب با من شریک بودند چون جناب نبوی تشریف فرما می شد آنها بحجره پنهان مے شدند پس آنحضرت ایشان را بسوی من روانه میکرد که آنها با من بازی نمایند پس مخاطب اگر نمودن است فعل ام المومنین برای او کافی است و اینکه بعضی از سنیان گفته اند که عایشه در هنگام لعب بالبنات نه ساله داشت و مکلف نبود خطا است چه دختر نه ساله نزد اکثر فقها بالغه میباشد و ما قطع نظر ازین میگوئیم که هرگاه پیغمبر خدا که شارع شریعت بود تجویز لعب نمود و اجازت داد پس دیگر چه کلام باقی ماند اطفال خورد سال را امر و تمرین بعبادات میکنند نه بمحرمات **قال المخاطب** ویسی ہی تم بھی ہو فرق اتنا ہی کہ وہ چھوٹی نادان لڑکی ہیں اور تم پیر نابالغ **اقول** و بہ نستعین کلام بی نظامش بچند وجه مدفوع است اول آنکه ساختن نقل قبر والدین از دست خود و بوسه دادن بران بجای اصل قبور بارشاد حضرت رسول مقبول صلعم جایز است کامر پس اولیاء مخاطب پیر نابالغ باشند که اجازت دهنده و عمل کننده را تشنیع می نمایند ع آنچه مقتبس از قول نبی است طعن بروی نمودن از جهالت طعن آن طعن بر رسول خداست قدح آن قدح آن شفیع وراست قول او را تضحیک انکاری باز دعوی دین داری دوم آنکه در کتاب دلایل الخیرات تصویر بیت الله و مدینه منوره و اشجار و جبال و بقیع مع نقل قبور و نقل روضه مبارک حضرت رسول خدا صلعم مع نقل قبر آنحضرت

وقبر شیخین مرتسم و منقوش و بر سر آن این عبارت مرقوم است هذه صفة الروضة المبارکة التی دفن فیها رسول الله وصاحباه و در مزرع الحسنات شرح دلائل الخیرات گفته فایده در ذکر قبر شریف و اینجا آنست که زیارت بکند این مثال اکسیکه قدرت نیافته است زیارت عین روضه مقدسه و مشاهده بکند این شکل از روی محبت و تعلق بوسه دهد بر آن از غایت محبت و بیفزاید شوق خود را و اکثر بزرگان برای این شکل مبارک خواص و برکات بسیار ذکر کرده اند و بتجربه در آورده اند انتهی با اعتبار قول مخاطب در حق مصنف دلائل الخیرات و مزرع الحسنات و اکثر بزرگان محول الیهم میتوان گفت ویسی ہی تم ہی جو فرماتی ہی که وه جہوتی نادان لڑکی ہین اور تم بہی نابالغ سوم آنکہ تعظیم تعزیہ مثل تکریم خشت و گل مسجد و مانند تعظیم کاغذ و جلد قرآن و کتب صحاح احادیث ساخته و ست خود ہا است و منکر آن جاہل بلکہ پیر نابالغ **قال المخاطب** اور پوچھو تو اصل اس رسم کی ہندو ونسی ہی کہ وہی بنا کر کی مورتین اپنی ہاتہ سی بناکر خوش ہوتی ہین اور بجای اصل کے پوجتی ہین **اقول** در تشنیع آنچه در این مقام افاده نموده خبطی است ناشی از جہل یا تجاہل چه ہنود تصویر ذی روح ساخته پرستش آن میکنند و در تعزیه تصویر ذی روح و نه پرستش آن و اگر عیاذا بالله کسی تصویر ذی روح سازد و عبادت آن بکند از ربقه اسلام خارج خواهد شد و بر ظاهر که تعظیم امر دیگر است و پرستش امر دیگر چنانچه قاضی عیاض در شفا گفته حسن ای او کاذی ولم یقم قیاسا فابتلاه الله تع ببلاء علاه داء له و در فتاوی عالمگیری نوشته فلیتوجه الی قبره صلی فیقف عند راسه الی قوله ولا یضع یده علی جدار التربة فهو اہیب و اعظم للحرمة ویقف کما یقف فی الصلوٰة ویمثل صورته الکریمة البهیة کانه نائم فی لحده عالم به یسمع کلامه کذ فی الاختیار شرح المختار انتہی و شیخ عبد الحق در جذب القلوب آورده و در وقت سلام آنحضرت صلی الله علیه وآله وسلم وقوف در آنجناب با عظمت دست راست بر دست چپ نهد چنانکه در حالت نماز الخ و لا که قیام برای اولاد آنحضرت و وقوف در آنجناب مثل وقوف حالت نماز امر تعظیمی خواهد بود و هو المطلوب اگر خواهد مخاطب این وقوف اعنی نماز قرار دهد و خود را از پرستش غیر خدا بکفار بت پرست ملحق سازد **قال المخاطب** سو تعزیه دار اونسی بہی زیاده احمق ہین مورتین درکنار یلی قبرونکی صورتین نقل کرتی ہین قبر کا مرتبه صورت کیا ہی غرض ایسی باتوں مین یہ ہندوؤنکی بڑی بہائی ہین طرفہ تماشا ہی ہندوؤنکو ستی ہین که یہ دو اپنی ہاتہ

سورت بناتی ہین اور تعظیم کرتی ہین اور انکو نہین دیکھتی کہ ہم ایسی کیا کم ہین ویسی بات ہوئی کہ انکو سب سب
اور انکو آخ تہو الغرض وی اندہی ہین لیکن یہ بھی ہوئی **اقول** این سنیین اہلسنت از ہنود زیادہ احمق
ہستند کیونکہ مورتین درکنار یہ شیخین کے قبرونکی صورتین نقل کرتے ہین قبر کا مرتبہ صورت سے کمتر ہے غرض ایسے
باتونسے یہ ہنود انکی بڑی بہائی ہین اسلیے کہ ہنود انکی صورتین بناکر زمین پر رکہدین اور حضرات
نقول قبور شیخین اپنے کتابونمین لیے پہرتی ہین طرفہ تماشا ہی ہنود ونکو ہنستی ہین کہ دیکہو اپنی ہاتہ سی صورت
بناتی ہین اور تعظیم کرتے ہین اور انکو نہین دیکھتی ہین کہ ہم اونسی کیا کم ہین ایسی بات ہوئی کہ آنکو سب اونکو
آخ تہو الغرض وی بھی اندہی ہین لیکن یہ بھی کے بہوتی المختصر فالجواب **قال المخاطب** اور کہتی ہین کہ ہم
تعزیہ کو حضرت کی محبت سے بناتی ہین اور اونکی دوست ہین بڑی جہوٹی احمق ہین کبہی دوست نہین ایسے لوگ
امام کی دشمن ہین **اقول** این سنیین بنا ساختن تعزیہ امریست مباح و ذریعہ ایست برای گریہ و بکا و ظاہر
بکمال الظہور ان البکاء علی مصائب الحسین من امارۃ المحبۃ وہو المقصود والنص علی ہذا المطلوب
ما روی عن اصحاب العصمۃ سلام اللہ علیہم اجمعین من لم یفرح بفرحنا ولم یحزن بمصائبنا
فلیس منا **قال المخاطب** اگر امام کی محبت مین سچی ہوتی تو اونکی وضع اور اطاعت اختیار کرتی **اقول** این سنیین فی
الواقع محبت کامل و خالص ہمانست کہ جمیع امر آنحضرت را تابع باشد چنانچہ جناب ملا محمد رفیع واعظ اعلی اللہ مقامہ
فی العلیین در ابواب الجنان میفرماید در کتاب مستطاب کافی از امام جعفر صادق عم مرویست کہ انا لا نعد الرجل مومنا
حتی یکون لجمیع امرنا متبعا مریدا الا وان من اتباع امرنا وارادتہ الورع فتزینوا بہ رحمکم اللہ
وکیدوا اعداءنا بہ ینعشکم اللہ ملخص معنی آنکہ ما کسی را مومن نمی شماریم تا وقتیکہ جمیع امر ما را تابع باشد و از جملہ
ورع یعنی اجتناب از محرمات است پس بورع صفت آراستہ گردید خدا شما را رحمت کناد و باین تزیین و آراستگی جگر
دشمنان ما را لختہ و مجروح سازید خدای تعالی قدر و منزلت شما را بلند گرداند انتہی مگر مخاطب والامقام باین تحریر
مغرور نشود و از جا نرود و مثل عمر بن الخطاب رو بمومنان فاسق زبان درازی ننماید چہ اصل محبت با ارتکاب معصیت
فی الجملہ جمع میگردد چنانچہ شیخ عبد الحق دہلوی در کتاب مدارج النبوۃ بصفحہ ۲۶۸ آوردہ تا حصار کشادہ شد و اقتضا متعہ
واطعمہ بسیار از ان قلعہ بیرون آوردند و خمر بسیار ریختند و عبد اللہ بن حمار مردی از مسلمانان بود کہ گاہی بشرب خمر

اقدام مینمود و آخر روز از شراب خیبر بیان تجربه نمود آنحضرت او را ادب فرمود و یاران تشنیع و ملامت نمودند
درین میان عمر بن خطاب رضی الله عنه او را لعنت کرد آنحضرت فرمود ای عمر لعنت مکن او را که او خدا و رسول خدا را
دوست میدارد و ازینجا معلوم میشود که اصل محبت با ارتکاب معصیت فی الجملة جمع میگردد و لیکن محبت کامل آنست که بموافقت
و اتباع بود بمصداق ان المحب لمن یحب مطیع و هر مومن محبت خدا و رسول موصوف است چنانکه ایمان کامل و ناقص میباشد
محبت نیز کامل و ناقص میباشد انتهی قال المخاطب یہاں جو کوئی ایک مالزادی کو چاہتا ہی تو کیسی بڑی بڑی بٹے
رکھا کرسکے دہڑی جما کر واڑہی گھٹا کر یعنے اپکو بہڑوا بناتا ہی کیونکہ وہ جانتا ہی کہ اوس مالزادیکو یہ میری وضع بہاتی ہے
بہلا جب جیسا مالزادیکو خلاف وضع اپنی نہ بہاوی تو حضرت امام اپنی مخالف وضع کو کسطرح دوست رکھینگے
امام کی محبت تو تبہی صحیح ہوئے جب کوئی حکم شرع کا تا بعد اپنی کفر اور بدعت کو چھوڑ دی کسی امیر و فقیر
مخالف شرع کی پیروی اختیار نکری حکم خدا و رسول کا صاف صاف بیان کر دی **اقول** و نستعین والحق علم انعا
فتذکر قال المخاطب آپکی اولاد کی تعظیم سب سی زیادہ بجالاوی **اقول** و نستعین اگر مخالف انصاف از دست ندهد
و موجب مرویات خود عمل نماید اقتدا اهلبیت نبوت را واجب و لازم شمارد و آنحضرت اشفیق کلام باری الکارم
و طبقه سادات عظام و اولاد ائمه اطهار صلوات الله علیهم اواجب التعظیم و التکریم داند و از ارتکاب بدعت الشان
بزعم خود در تحقیر و توہین آنها نکوشد و حدیث نبوی صلعم اکرموا اولادی الصالحون لله و الطالحون لی مد نظر
دارد و بوجه سوء اعتقاد سادات ذوی الاحترام بجناب شیخین بنظر حقارت در شان ننگرد چنانچه عبد الرءوف
مناوی فی فیض القدیر شرح جامع صغیر سیوطی آورده اخلفونی بضم الهمزة و اللام ای کونوا خلفائی فی
اهل بیتی علی و فاطمه و ابنیهما و ذریتهما فاحفظوا حقی فیهم و احسنوا الخلافة علیهم باعظامهم
و احترامهم و نصحهم و الاحسان الیهم و تقریهم و التجاوز عن سیئتهم قال لا اسئلکم علیه
اجرا الا المودة فی القربی قال المجد اللغوی و ما اشعر به حسن ای عوامهم بالابتداع و ترک الاتباع
لا یمنع فانه ثبت هذا فی صحیح لم یخرج عن حکم الذریة فالقبیح عمله لا ذاته و قد منع
بعض العلماء علی الصدقات بعض الاشراف لکونه رافضیا فرآ تلک اللیلة ان القیامة قد قامت
و منعته فاطمه من الجواز علی الصراط فشکاها الیها فقالت منع ولدی رزقه فاعتذر بانه

یسب الشیخین فالتفت فاطمة الیهما فقالت تو خذان ولدی قال لا فابنه منه عور انی حکایته
طویلة انتهی **قال المخاطب** یہ عجب محبت ہی ہزاروں روپی بی حکم خدا و رسول کے اینٹ مٹی یعنی امام بارہ
اور ابرک بانس یعنے تعزیہ مین چوپٹ کرتی ہین اور سیدونکو دیکھتی ہین کہ پھوٹی ٹوٹی مکانین مین پڑی ہوئی فاقے
کھیچتے ہین کیون نہو دوست ایسی ہی چاہیین خاک مین ملادین اور ابرک بانس مین لگادین بر فرزند حسین کو
نہین کھلاوین **اقول** وبہ نستعین انچہ افادہ نمودہ مدفوع است بچند وجوہ اول آنکہ اہل سنت و جماعت بصرف
مبلغہا خطیرہ خانہ ہا از خشت و گل طیار کردہ اند و درین خانہ و دیگر مکانات محفل میلاد شریف می کنند
و صدہا روپیہ بتقسیم شیرینی و انعام خوانندگان مولد شریف خرچ می سازند و بحال افلاس سادات ذوی الاحترام
کہ مراعات شان اہم تر از مراعات ذات مقدس خود قرار دادہ توجہی نمی آرند و برای عمل مولد خواہشہا بیان
نمودہ اند فالجواب الجواب چنانچہ صاحب فتوای سیف مسلول مندرجہ رسالہ غایۃ المرام صفحہ ۲۷ و ۲۸ می فرماید
نمودن محفل مولد شریف بتعین یوم اینست کہ قسطلانی در مواہب لدنیہ نوشتہ گفت ابن جزری کہ ہرگاہ ابولہب
کافر کہ در ذم آن قرآن نازل شدہ بسبب خوشی کردن بشب مولد نبی صلعم در عذاب تخفیف یافت پس چہ باشد
حال مسلم موحد از امت آنحضرت صلعم کہ خوشی کند بمولد او خرچ کند در محبت او آنچہ بہر سد قسم بجانم کہ نخواہد بود جزای
او از خدای کریم مگر اینکہ داخل خواہد فرمود او را از فضل عمیم بجنات نعیم و اہل اسلام ہمیشہ محفل میکنند در ماہ مولد و ولیمہا
می سازند و در شبہای او انواع تصدق میکنند بانواع صدقات و اظہار سرور میکنند و در نیکیہا زیادت میسازند
و بخواندن مولد کریم اہتمام مینمایند و از برکات او ہر گونہ فضل عظیم بر اوشان ظاہر میشود و تجربہ کردہ شدہ از
خواص کہ امان است در آن سال و نوید است بعجلت حصول مطلوب پس رحمت کند بر کسیکہ شبہای مولد مبارک را
مشتغلے
عید سازد تا کہ صدمہ سخت رسد بر کسیکہ در دل او انکار باشد تا اینجا از مواہب لدنیہ ترجمہ نمودہ شد و محمد بن علی
در سبل الہدی و الرشاد از حافظ ابو الخیر سخاوی نقل کردہ کہ عمل مولد شریف بعد قرون ثلثہ پیدا گردیدہ از ان بعد
اہل اسلام در سایر اطراف و شہرہای کلان ہمیشہ در شہر مولد مجالس مکلفہ طعام و صدقات و اظہار سرور و زیادت
در نیکیہا و اہتمام بخواندن مولد کریم کردہ می آیند و از برکات او بر اوشان فضل عظیم ظاہر شود و از ابن جزری
نقل نمودہ کہ امان است در ان سال و نوید است بعجلت حصول مراد و از ابن کثیر نقل نمودہ کہ صاحب اربل

در ربیع الاول محفل مولد بکمال تکلف می نمود و ابن دحیه برای او مولد تصنیف کرده و اماماں مران عمل نیک
کرده اند که از ایشان حافظ ابو شامه استاد نووی است ابن جوزی گفت نیست در ان مگر رغم شیطان
و مضبوطی ایمان علامه بن طغربل گفت محبان نبی صلعم در خوشی مولد ولیمه ها ساخته اند در قاهره و از اوشان سنت
ابن فضل استاد ما ابو عبد الله النعمان و قبل از و جمال الدین عجمی و یوسف بن علی الشامی و منصور بشار و ابو موسی الزرهو
وصاحب سبل الهدی والرشاد واقعات این اکابر در خوش گردیدن نبی کریم صلعم و تاکید بران در منامات بیان نمو
گفت که امام بطاح در فتوی نوشته که درین شب جمع کردن مردمان و خورانیدن انچه جایز است خوردن آن
و شنوانیدن انچه جایز است شنودن آن و دادن بخوانندہ در خوشی مولد نبی کریم صلعم این همه جایز است و بکنند
آن ثواب بر قصد نیک خاص نیست بفقرا اگر در فقرا ثواب زیاده است انتهی دویم انکه خدمت ساکین سادات
عظام انچه در ماه محرم الحرام و غیر آن از طرف سادات ذوی الاحتشام و مومنین خالصین بظهور می آید از غایت
شهرت مستغنی از بیانست و احدی را مجال انکار آن نیست بلکه فی الاصل انعقاد مجالس مصایب جناب خامس آل عبا
علیه التحیه والثنا منجر بذکر اوصاف خدمت گذاران سادات عالی درجات گردیده باعث بسی امور خیر میگردد سیوم انکه
بنا ساختن امام باره و تعزیه امریست مباح و ذریعه ایست برای گریه و بکا و گریه در مصایب جناب امام حسین ع
سنت پیغمبر خدا است که مرارا کثیر ادر در نور الانوار نوشته کما الایتم الواجب الا به فهو واجب پس صرف زر
در تعزیه داری و تعمیر امام باره داخل عبادت است نه شامل اسراف کما زعم المخاطب **قال المخاطب** اور اسبات کو
سمجھو کہ اگر دین میں کسے سنت اور مباح کی کرنی سے کہ قباحت شرعی لازم آوے تو اوس سنت اور مباح کا
چھوڑنا لازم ہوتا ہے **اقول** در متعین انچه افاده نموده ناشی از تلبیس ابلیس است چگونه میتواند شد که از سنت
پیغمبر خدا صلعم قباحت شرعی لازم آید هذا بهتان عظیم و ظاهر بکمال الظهور و من لم یجعل الله نو
فماله من نور و مباح در حالت قباحت شرعی مباح نمی ماند اگر گوئی که مراد از لفظ سنت سنت
خلفا یا طریقه سلف است که گاهی بر این هر دو معنی اطلاق کرده میشود گویم اولا معنی متبادر از لفظ سنت درین
مقام سنت پیغمبر خدا است دوم سنت خلفا و طریقه سلف اهل سنت متضمن بسی مفسده هاست و لن یصح
العطار ما افسد الدهر و روح آنهاست **قال المخاطب** چه جای اوس خبر کی کہ جسکی شرع میں

کچھ اصل نہوا **اقول** وبہ نستعین اصل تعزیہ شرع تا حاجت کاسہ ذکر **قال المخاطب** الغرض اگر تعزیہ بنانا اصل شرع مین مباح ہوتا تو بھی اب حرام ہوتا اسواسطے کہ تعزیہ کی سبب بڑی بڑی گناہ ہونی لگے اور شیطان کا بازار گرم ہوا **اقول** وبہ نستعین انچہ افادہ نمود تحقیقی متین است در رد تعزیہ داری صدہا امور خیر اجرا یافتہ ونیز بعضی ازان سابقا بمعرض بیان آمدہ فلا تکون من الغافلین **قال المخاطب** ذرا انکہہ کہولو ہوش سنبہالو کہ بڑا گناہ زنا ہی جس کل یہ حال ہے کہ جتنی حرام کار سال بہر مین اپنی مرادین پاتی ہین تعزیہ کی بدولت اس قدر دس رات دن مین کما لیتی ہین **اقول** وبہ نستعین لعنۃ اللہ علی الکاذبین فاسقان متملقین و شاہدان بازاری کہ غیر از زناکاری کاری ندارند از غرہ محرم الحرام بدولت فرزند حضرت خیر الانام از غنا و زنا دوری جستہ تا تاریخ سیزدہم ہرگز ہرگز گرد این افعال ناروا نمیگردند خصوصا عن المومنین **قال المخاطب** بیگانی جوان مرد عورت کا ایک جا جمع ہونا کہین عقل اور شرع مین درست ہی اور یہان جب کثرت سی ہجوم ہوا تو مرد اور عورت کا بدن سے بدن ملنا ضرور ہوا **اقول** وبہ نستعین رفتن زنان اشراف در محفل مردان ہم کذب و بہتان است واگر احیانا از زنان عوام بجای رفتہ باشند اوشان را تہدید باید نہ کہ ممانعت تعزیہ داری سے **قال المخاطب** قبول کیا کہ تمہاری عورتین نیکبخت ہین مگر جب کم بخت جہوڑین **اقول** وبہ نستعین قبول کیا کہ تمہاری عورتین نیکبخت ہین مگر جب بدبخت جہوڑین چنانچہ اکثر واردات این قسم بتقریب زیارت قدم شریف بمقام شاہجہان آباد و جہنده شاہجہانپور و چلہ امروہہ جلوہ ظہور پذیرفتہ فاعتبروا یا اولی الابصار **قال المخاطب** اب یہان سوچو کہ اگر تمسے کوئی کہی کہ اپنی عورتونکو جو پڑوسیان ہون نماز جماعت مین عشا کی وقت بہیجو اور وی سبکی پیچہی مسجد مین نماز جماعت پڑہ کر سلام پہیرتی ہی چلی جاوین کسیکو معلوم نہو کہ کون آیا کون گیا تو تم کہوگی ایسی بات مین ناک کٹ جاتی ہی اور اشرافونکی بی بیان کہین مردونمین باہر نہین آتے ہین سو وہی تعزیہ کی دنونمین سب رات بہر ہزارون آدمیونکی روبرو جہان چار طرف روشنی ہو رہی ہی اور سب لوگ اچہی بری کافر مسلمان موجود ہین تمہاری بہوین بیٹیان ہاتہ سی ہاتہ ملای کندہی سی کندہا گڑتی کہلے خزانی زیارت کی بہانی پڑی پہرتی ہین اور بعضے قدم ساقی اپنی ساتہ بھی لیکر نکلتی ہین بہلا ہم تمسے پوچہتی ہین کہ یہان وہ ناک ازدہات کی ہو جاتی ہی کہ کاٹی نہین کٹتی یا وہ [illegible]

تا قیامت تک کوئی یاجوج ماجوج نہین گرا سکتا کیون نہو خداوندا جو تیری غیرت نکری اسکی ایسی ہی
سعی کرنی چاہیے جو تیری در سے آشنا نہوا اسے مثل سگ اوسکو دربدر دیکہا ۔ **اقول** و بہ نستعین وہ بہنین
بیٹیان تمہاری ہین جو ہزارون آدمیون مین کندہی سے کندہا رگرتی کیلیے غرانی زیارت کی بہانے قدم سات
ساتھ لیے پہرتی ہین زیارت کا جسی شریف کی بہانا ہی مقصود اصلی دُر وصل ہاتھہ مین لانا ہے
ذرا شرما و حد یا عورت اپنی پیر صاحب کی عنایت سی تشرف حمل ممتاز ہوئین اور توجہ باطنی سے سبب کے
پایا پر سلسلہ پیری مریدی طریقہ بی حجابی ہاتھہ سی ندیا آفرین صد آفرین اور سلسلہ پیر مریدی کا کہ بالبداہۃ بدعت ہے
اور زمانہ آنحضرت صلعم اور صحابہ مین رواج اسکا نہین تھا باوصف مشتمل ہونے ایسی ایسی خرابیونکی چہوڑا
اور کسی عالم نے اسکی انقطاع مین ایک رسالہ مختصر ہی تحریر نہ کیا فاعتبروا یا اولی الابصار
قال المخاطب اور برا گناہ خانہ جنگی ہے وہ بہی تعزیہ کی سبب اکثر ہوتی ہی محرم کی سپاہی مشہور ہین اور محرم
کی بدولت جسقدر قتل شہر لکہنو مین ہوتا ہی سب جانتی ہین برس روز کے قصے قضیے اپنے دلون
محرم پر اوٹھا رکہتی ہین **اقول** و بہ نستعین فاضل دہلوی در رسالہ سر الشہادتین آوردہ واخرج الحاکم
وصححہ عن ابن عباس رض قال اوحی اللہ تعالی الی محمد صلعم انی قتلت بیحیی بن زکریا سبعین
الفا وانی قاتل بابن بنتک سبعین الفا وسبعین الفا ازینجا ہست کہ مخالفان اہلبیت
درین ایام زیادہ تر بسزای خود ہا میرسند و در شہر لکہنو حرسہ اللہ عن الفتن نام خانہ جنگی بعشرہ محرم حکم
عنقا دارد بلکہ اولیاء مخالف بخوف دست درازی و زبان درازی عوام نجانہ ہا متواری میشوند بعض
ترک سکونت تا دہ روز نمودہ بقصبات و قریات قرب جوار انتقال می نمایند **قال** المخاطب و قطع نظر گناہ سے
کفر اور شرک کیا کم ہوتا ہی کہ ہزارون خلقت تعزیہ کو سجدہ کرتی پہرتی ہین اور اوسکی آگی کہڑی ہو کر منت مراد
مانگتی ہین کوئی دہاہی اسباب پر سہرہ نشان چڑہاتا ہی کوئی جاہل عرضی لکہکر ایک بانس مین لٹکاتا ہی کوئی ہو بہو ف
زبانی ہی بیٹا مانگتا ہی اور بعض احمق اوس لکڑی کہپاچون پر کہ جسکو گرمی نہ سردی اور بمین جان ہی ایک
مور جہل لیے گنہگار شاد کی طرح کالکا کی مورت پر سی مکہیان مانگتا ہی علی ہذا القیاس اور بہت رسومات
کفر کی ہوتی ہین اگر ان سبکا بیان کیجیے تو ایک بحر طویل ہی **اقول** و بہ نستعین آنچہ افادہ نمودہ مدفوع است

بچند وجه اول آنکه تعزیه را سجده نمودن معمول عوام هم نیست تا بخواص چه رسد دوم آنکه بالفرض اگرچه بعض عوام احیاناً بعمل می آرند زمین بوس می باشد نه سجده و بر زمین بوسه دادن موجب تکفیر نمی شود در شرح اشباه والنظائر که از کتب معتبره اهل سنت ست می گوید قال البنی فی مختصر الفتاوی الظهیریة قال ابو منصور الماتریدی اذا قبل احد بین یدی السلطان الارض او انحنا له او طاطا راسه لا یکفر لانه یرید تعظیمه و شیخ عبدالحق دهلوی در ترجمه مشکوة در فصل سیوم زیارة القبور میگوید در بعض روایات فقه بوسه دادن قبر پدر و مادر نیز آمده است انتهی سیوم آنکه بتقدیر تنزل و تسلیم معارضت به معمول بودن سجود مشائخ چشتیه که نزد اهل سنت از اکمل اولیاء کرام بودند مانند خواجه قطب الدین بختیار کاکی و شیخ فریدالدین شکر گنج و سلطان المشائخ شیخ نظام الدین مریدان و معتقدان این مشائخ در وقت مشرف شدن بخدمت ایشان ایشان را سجده می کردند و هر یک ازین مشائخ پیر و مرشد خود را سجده می کرد و در فوائد الفواد که از کتب معتبره مشهوره متداوله است بعد از حکایت مولانا برهان نسفی می نویسد که بعد از ان که برین خلق می آیند و روی بر زمین می آرند چون پیش شیخ الاسلام فریدالدین و شیخ قطب الدین قدس الله سرهما العزیز منع نبود من هم منع نمی کنم درین میان بنده عرضداشت کرد که اینکس که پیش مخدوم روی بر زمین می آرد در آن راه چه حاصل میشود و مشغول او می شکند اما مخدوم بزرگ کرده خداست بزرگی او و خدمت کردن مرید متعلق بنیت است بعد از ان خواجه ذکره الله بالخیر درین باب حکایت فرمود که درین نزدیکی گذشته یکی آمده بود مردی بزرگ زاده سیاحت کرده شام و روم دیده چون بیامد بنشست درین میان وحید الدین قریشی در آمده و چنانچه رسم خدمتگاران است خدمتی کرده سر بر زمین نهاد و این مرد که نشسته بود بانگ بروزد که مکن سجده جائی نیامده است ازین باب بحث کردن گرفت من نخواستم که با او مجیب شوم چون بسیار درین غلو کرد اینقدر گفتم که بشنو غلبه مکن هر امر یکه فرض بوده باشد چون فرضیت برخیزد استحباب باقی ماند چنانچه صوم ایام بیض و عاشورا بر امم ماضیه فرض بود در عهد رسول علیه السلام روزه رمضان فرض شد آن فرضیت ایام بیض و عاشورا برخاست اما استحباب باقی ماند آمدیم در سجده در میان امم ماضیه مستحب بود چنانچه رعیت مر بادشاه را و شاگرد مر استاد را و امت مر پیغمبر را چون بعهد رسول علیه السلام شد آن سجده برخاست اگر استحباب رفت اباحت ماند اگر مستحب نباشد بر مباح نفی و منع نباید کرد الحاصل بعد انکار

۲ عبادت انتهی

صرف چه کار چون اینقدر گفتم او بما نیز هیچ نتوانست گفت انتهی چهارم آنکه بر تقدیر تسلیم سجود آنها باراده تعظیم بود
نه باراده عبادت پس موافق اکثر علما موجب تکفیر و باعث لوم نباشد و در کافی که از کتب معتبره فقه حنفیه است
گفته و ذکر الصدر الشهید انه لا یکفر بهذا السجود لغیر الله لانه یرید به التحیة دون العبادة
در شرح اشباه و نظائر گفته اکثرهم هو ای السجود علی وجوه ان اراد به العبادة یکفر و ان اراد
به التحیة لا یکفر و لا لوم علیه فی ذلک انتهی پنجم آنکه بر فرض تسلیم معارض است بتجویز بعضے علماء اهل سنت
سجده را برای بادشاه هم جاه اکبر بادشاه صاحب تاریخ بدایونی که از علماء اهل سنت است در منتخب التواریخ
آورده که قاضی نظام بدخشی ملقب بقاضی خان از ولایت بدخشان است نزدیک کوهی که کان لعل دارد
در علوم مکتبی شاگرد مولانا عصام الدین ابراهیم است و پیش ملا سعید استفاده کرده و از تصوف چاشنی
و بهره تمام داشته و در طریقت مرید مخدومی اعظم شیخ حسین خوارزمی است و بطفیل خدمت اهل معنی اعتبار
صورت هم حاصل کرده بود بمرتبه که در بدخشان داخل امرا بود و چون بهند آمد در ملازمت بادشاهی
رعایت بیشتر از اندازه یافت اورا اول قاضی خان بعد از آن غازی خان خطاب دادند فصیح زبان
خوش تقریر بود و تصانیف معتبره دارد و از انجمله در اثبات کلام و بیان ایمان و تحقیق تصدیق بر شرح
عقائد حاشیه دارد و در تصوف رسائل متعدده تصنیف و تالیف نموده بسن هفتاد سالگی در اوده در سنه
نهصد و نود و دو برحمت حق پیوست و او کسیکه اختراع سجده پیش بادشاه کرد در فتح پور او بود و ملا عالم
کابلی بحسرت می گفت دریغ که مخترع این امر نشدم انتهی کلامه و این رسم در خاندان علیه عالیه تیموریه تا جلوس
بادشاه هم جاه شاهجهان بادشاه انار الله برهانه بر اورنگ سلطنت و جهان بانی مستمر و جاری بود و ابو طالب
در شاهجهان نامه می گوید نظم درین خاندان شرف رسم بود + بهنگام تعظیم شاهان سجود + شهنشاه
روشن دل حق پرست + همان دم که بر تخت شاهی نشست + لبش در فشان شد باین حکم باز + که از سجده
مردم کنند احتراز + شهنشاه با حق نجست اشتراک + که سجده بود خاص یزدان پاک + رسانند از
دولت بعرض + که تعظیم این دودمان ست فرض + اگر شاه از سجده وارد ابا + زمین بوس آرند مردم
بجا + زمین بوس آن سرور حق شناس + پذیرفت آنهم بصد التماس + زمین بوس نا مشتبه با سجود +

نگرد و بجبینسان عزنمود ⁘ کہ لب را رسانند بر پشت دست ⁘ نسازد رخ از خاک جائی نشست ⁘
زمین بوس نیز از اہل حال ⁘ ز ساوات و ارباب فضل و کمال ⁘ ز گوشہ نشینان آئینہ صاف ⁘ ہمو
ازرہ قدردانی معاف ⁘

واز ہمہ عجیب تر آنکہ بشیر بن غیاث مریسی کہ در فقہ شاگرد ابو یوسف قاضی صاحب ابو حنیفہ بود قائل است باینکہ سجود شمس و قمر کفر نیست یاقوت حموی در کتاب معجم البلدان می گوید بشیر بن غیاث المریسی صاحب الکلام مولی زید بن الخطاب اخذ الفقہ عن ابی یوسف صاحب ابی حنیفة ثم اشتغل بالکلام وجرد القول بخلق القران وحکی عنہ اقوال شنیعة کقولہ ان السجود للشمس والقمر لیس بکفر انتہی سیوم آنکہ از سجدہ کردن عوام بنا بر تعزیہ چگونہ ممنوع می تواند شد بلا تشبیہ اگر کسی پیغمبر خدا صلعم یا قبر شریف آنحضرت را سجدہ کند آن سجدہ کنندہ کافر خواہد شد نہ پیغمبر آنحضرت حرفی توان گفت وعلما را ہمین قدر بس است کہ سجدہ کنندگان را تہدید نمایند نہ اینکہ در پی ممانعت تعزیہ داری درآیند مگر زبان حضرت مخاطب درین معنے بسی گستاخ است چنانچہ مولوی نجم الدین قنوجی مولد خانہ و نبی خانہ را از بت خانہ تعبیر کردہ صاحب غایة المرام بجواب آن بسفر بایدان اشعار تز تضلیل و تفسیق جملہ فقہا و محدثین و اولیاء متقدمین و متاخرین حسنین کے اور باہانت اور استحقار آنحضرت صلعم کی سرا سر مذکور ہی اور اطلاق بت کا آنحضرت صلعم کی طرف کیا ہی مولد خانہ و نبی خانہ کو بتخانہ قرار دیا ہی جیسا کہ پیشوای اہل خلاف عبد الوہاب نی صنم اکبر قبر شریف آنحضرت صلعم کا نام رکہا جو جسکے جی مین آئے کہی چاہی خدا کو برا کہے چاہی بجناب پیغمبر صاحب کی بی ادبی اور گستاخی کرے کوئی پوچہنی والا نہین ہے اگر حرمین شریفین یا دیگر بلاد اسلامیہ مین کوئی متکلم ان ہفوات کا ہوتا دیکہتا جو دیکہتا عبد الحق ساکن بنوتنی نے تہوڑی سی شوخی مکہ مین کے تہی اور صرف اسقدر کہا تہا کہ حنفیہ شافعیہ مالکیہ حنبلیہ کو ہم نہین جانتے ہین ہم محمدی ہین اور ہدایہ اور شرح وقایہ وغیرہ کتب فقہیہ کو ہم نہین مانتے ہین علمای مذاہب اربعہ نی فتوا اوسکے کفر کا لکہکر سزای دائمی تجویز کی تہی کہ جب تک توبہ نکری مبتلا رہے چنانچہ فتوا علما مکہ شریفہ موجود ہی انتہی چون کیفیت سجدہ کہ امری عظیم بود از زبان این حضرت شنیدی اکنون دو امر باقی ماندہ یعنی نوحہ سرائی کہ امریست تعظیمی و حاجت طلبی کہ عبارت از استشفاع است

باید شنید اما ثالثاً پس اگرچه مجلس رائی فعل عوام ست مگر اهل سنت را ازآن تشنیع نمیرسد چه در فوائد الدرایه شرح الهدایه گفته سجود الخدمة لغیر الله تع بالقیام واخذ الیدین والانحناء الخ ودر نوادر الفتاوی آورده او کان جالسا لا یقوم لاجل العالم او المتعلم علی وجه الحقارة یکفر و شیخ عبد الحق در جذب القلوب می فرماید و در وقت سلام آنحضرت صلعم و وقوف در آنجا باعظمت دست راست بر دست چپ بنهد چنانچه در حالت نماز انتهی و در رساله غایة المرام صفوه نوشته ازینجاست که سائر فضلاء کرام و علماء اعلام دار السلام مکه و مدینه زادهما الله شرفا بر استحسان و استحباب قیام وقت ذکر مولد شریف فتوی دادند و عمل آن را وجه اکتساب سعادت دارین شمرده اند چنانچه شیخ البرزنجی سید جعفر مدنی رحمة الله علیه در رساله میلادیه فرموده وقد استحسن القیام عند ذکر مولده الشریف ائمة ذو روایة ودرایة فطوبی لمن کان تعظیمه صلعم غایة مرامه ومرماه و شیخ عثمان حسن دمیاطی شافعی مدرس مسجد الحرام در استحسان و استحباب این قیام رساله تالیف نموده میفرماید القیام عند ذکر ولادة سید المرسلین صلعم فی قراءة مولده الشریف تعظیما له صلعم امر لا شک فی استحسانه وندبه یحصل لفاعله من الثواب الحظ الاوفر والخیر الاکبر انتهی چون امور تعظیم از قسم قیام واخذ یدین وانحنا وغیره برای غیر خدا جائز باشند و بر اعمال فاعل قیام وقت ذکر مولد شریف حصول ثواب به ثبوت پیوست پس مکس را فی نقل قبر شریف جناب امام حسین ع که دلائل جواز نقل نبذی شنیده باشی و باقی در فصل ثالث خواهی شنید بلا ریب جائز بوده و خواهد بود اما ثانیا پس پاسخش اینکه اولا مرتکب امور این قسم عوام میباشند و خواص ایشان را تهدید می نمایند ثانیا عوام نیز از تعزیه جناب امام حسین ع درخواست انجاح مطلبی نمی نمایند بلکه از جناب باری عز اسمه بحق محمد وآله الامجاد سوال مطالب و مقاصد خود ها می نمایند وآن مکان را بوجه موجود بودن نقل ضریح و تذکار جناب خامس آل عبا قابل دعا می پندارند و این معنی هیچگونه مستلزم شناعتی نیست چه در ترجمه صواعق محرقه نقلا از صحیح بخاری آورده که عمر در وقتیکه قحط و کم بارانی می شد بعباس رضه دعاء استسقا مینمود و میگفت اللهم انا کنا نتوسل الیک بنبینا محمد صلعم اذا قحطنا فتسقینا وانا نتوسل الیک بعم نبینا فاسقنا بارحـد ایا

ما قبل از این به پیغمبر خود محمد صلوات الله و سلامه علیه متوسل مے شدیم در ایام قحط پس بشفاعت آنحضرت
باران عطا میفرمودی بحال الحال عم پیغمبر خود عباس را وسیله می سازیم و امید عطاء باران بدرگاه تو
داریم بعد از ان خدای تبارک و تعالی رحمت بی نهایت مرحمت فرمود انتهی ثالثا بطریق تنزل و
وتسلیم می گوئیم که اهل سنت نعره یا شیخ عبد القادر جیلانی شیئا لله را وظیفه مقرر کرده برای آن خواص بارها
در باب سرعت اجابت دعا نقل کرده اند و مولوی فضل رسول بدایونی در رساله خود بجواز این ورد
اصرار ها دارد وفالحجوا الحجوا آرا بجا بر فرض و تسلیم میگوئیم که شیخ عبد الحق در مدارج النبوة صفحه ۳۴۳
نوشته که ابو جعفر امیر المومنین مناظره کرد امام مالک را در مسجد رسول پس فرمود ایشان را امام مالک
رحمة الله علیه پست کن آواز خود را یا امیر المومنین در مسجد زیرا که حق تعالی ادب آموخته است قومی را و گفته
لا ترفعوا اصواتکم فوق صوت النبی الآیه و مدح کرده است قومی دیگر را و گفته ان الذین
یغضون اصواتکم الآیه و ذم کرده است قومی دیگر را و گفته ان الذین ینادون من وراء
الحجرات الآیه و بدرستی که حرمت و عزت رسول بعد از فوت همچو حرمت اوست در حالت حیات شریف
پس زاری کرد و خاموشی گزید ابو جعفر بعد از ان گفت ابو جعفر یا ابا عبد الله در دعا رو بقبله آرم یا
رسول خدا صلعم گفت مالک چرا روی میگردانی از حضرت وی صلعم و حال آنکه وی وسیله تست و وسیله
پدر تو آدم صفی الله بروز قیامت و روی آر بوی و شفاعت طلب کن از وی انتهی و استشفاع
بجناب امام حسین بمفاد حسین منی و انا منه استشفاع بحضرت رسالت مآب صلعم است فافهم و استقم
خامسا در کتاب کشف الغطاء عن احوال الموتی مرقوم است اما استمداد باهل قبور در غیر نبی ما صلی الله
علیه و سلم یا غیر انبیاء علیهم السلام منکر شده اند آنرا بسیاری از فقها گویند نیست زیارت مگر برای رسانیدن
نفع باموات بدعا و استغفار و قایل گشته اند بآن بعضی از ایشان فی ظاهر آنست که از فقها آنانکه قائل
بسمع و ادراک میت از قائل بجوازند و آنانکه منکر اند آنرا نیز انکار کنند و آن امریست ثابت و مقرر
نزد مشائخ صوفیه از اهل کشف و کمال یا آنکه گویند که بعضی را فیوض و فتوح از ارواح رسیده امام شافعی
گفته که قبر امام موسی کاظم تریاق مجرب است مر اجابت دعا را و حجة الاسلام گفته هر که استمداد کرده شود

بوی در حیات استمداد کرده شود بوی بعد از ممات و امام رازی گفته چون می آید زائر نزد قبر حاصل میشود نفس او را تعلقی خاص بقبر چنانکه نفس صاحب قبر را و بسبب این دو تعلق حاصل میشود میان هر دو نفس مقابله ای معنوی و علاقه مخصوصی پس اگر نفس مزور قوی تر باشد نفس زائر مستفیض شود و اگر بالعکس بود بر عکس شود و در شرح مقاصد ذکر کرده و نفع یافته می شود بزیارت قبور و استعانت بنفوس اخیار از اموات بدرستیکه نفس مفارقه را تعلقی هست ببدن و بتربتی که دفن کرده است در آن پس چون زیارت می کند زنده آن تربت را و متوجه میشود بسوی نفس میت حاصل میشود میان هر دو نفس ملاقات و افاضات و اختلاف کرده اند در آنکه امداد حی قوی تر هست از امداد میت یا بالعکس مختار بعضی ثانی است و درین باب بعضی روایت کنند که فرمود آنحضرت صلی الله علیه وسلم چون متحیر شوید شما در امور یعنی بر آید کارها پس مدد جوئید از اصحاب قبور شیخ اجل شارح مشکوة گفته که یافته نمی شود در کتاب و سنت و اقوال سلف صالح چیزی که مخالف و منافی این باشد و رد کند این را و بالجمله بعد از آنکه ثابت شد که روح باقی است و او را تعلقی خاص باجزاء بدن بعد مفارقت از وی و تغیر کیفیت وی نیز هست که بدان علم و شعور بزائران قبر و احوال ایشان دارد و ارواح کمل که در حین حیات ایشان بسبب قرب مکانت و منزلت از رب العزت کرامات و تصرفات داشتند بعد از ممات چون همان قرب باقی اند نیز تصرفات دارند چنانکه در حین حیات تعلق کلی بجسد داشتند یا بیشتر از آن انکار استمداد را وجهی صحیح نمی ماند مگر آنکه از اول امر منکر شوند تعلق روح را ببدن بالکلیه و بجمیع وجوه بعد مفارقت و زوال علاقه حیاتی و آن خلاف منصوص است و برین تقدیر زیارت و رفتن بقبور همه لغو و بیمعنی گردد و آن امری دیگر است که عامه اخبار و آثار دال بر خلاف آنست و نیست صورت استمداد مگر همین که محتاج طلب کند حاجت خود را از جناب عزت الهی بتوسل روحانیه بنده مقرب مکرم درگاه والا و خداوند ببرکت این بنده که تو رحمت و اکرام کرده او را بر آورده گردان حاجت مرا یا ندا کند آن بنده مقرب و مکرم را که ای بنده خدا و ولی وی شفاعت کن مرا و بخواه از خدای تعالی مطلوب مرا تا قضا کند حاجت مرا پس نیست بنده در میان مگر وسیله و قادر و معطی و مسئول پروردگار آنست تعالی شانه و در وی هیچ شائبه شرک نیست

چنانکه شارح هم کرده وآن چنان است که توسل بطلب دعا از صالحان و دوستان خدا در حالت حیات
کنند وآن جائز است بالاتفاق پس این چرا جائز نباشد وفرقی نیست در ارواح کاملان در حین حیات
وبعد از ممات مگر بترقی کمال وشرح وبسط این بحث چند در شرح مشکوة است خصوص باب
حکم اسرای کما انجا داد تحقیق داده وسیوطی در شرح صدور نیز مفصل ذکر کرده و سیره احادیث باطلاق
نموده انتهی سا و ثنا در کتاب مطلع العجائب تصنیف فاضل متعصب مرقوم است استعانت دو قسم پر ہے
ایک بطور استقلال کہ مستعین مستعان کو حل مشکلات مین موثر حقیقی یا اوسکو کارخانہ قدرت مین
شریک اور دخیل سمجھکر اوس سے حاجت چاہی یہ بلاشک شرک ہی جیسی مدد چاہنی روحانیات فلکیہ آفتاب
ماہتاب کواکب سی یا روحانیات عنصریہ آب آتش خاک باد سی یا ارواح خبیثہ بھوانی سیتلا شیخ سدو
زین خان سے یا ارواح طیبہ انبیا اولیا غوث قطب سے دوسرے بطور استقلال کہ مستعین مستعان کو
حل مشکلات مین موثر حقیقی یا اوسکو کارخانہ قدرت مین شریک ودخیل نہ سمجھے صرف انکو واسطة العرض جانے
کہ یہ خاصان خدا مین انکی عرض جناب قدس الہی مین متوقع القبول ہے یہ بلاشک درست ہی جیسی تعلم احکام
دین اور تہذیب نفس وغیرہ انبیا اولیا اوستاد پیری مدد چاہنی ان دونون استعانتونکی تفصیل فتح العزیز مین
یون ہی کہ استعانت بغیر خدا اس طور پر کہ اوس غیر پر اعتماد کلی ہوی اور اوسکو عون الہی کا مظہر نجانے
حرام ہی واگر التفات محض حق کی جانب ہی اور اوس غیر کو عون الہی کا مظہر سمجھکر اوس سے استعانت ظاہری
کرین دور عرفان سی نہین انبیا اولیا بھی اس قسم کی استعانت غیر سی کرتی آئی لیکن حقیقت مین یہ استعانت
بخدا ہی پھر اوسی تفسیر مین جو الہ تحریر ہی کہ ایک استعانت اس قسم کی ہی کہ اوس مین اصلا استقلال کا
توہم متوہم نہین نہ مشرک کی نزدیک نہ موحد کی نزدیک جیسی بھوک جانیکو کہانا کہانا پیاس بجہانیکو پانی
پینا راحت لینی کو سایہ مین بیٹھنا مرض کھونیکو علاج کرنا معاش کے تلاش کو امرا سلاطین پاس آنا
وعلی ہذا القیاس پس اس قسم کی استعانت بلاکراہت درست ہی کہ حقیقت مین یہ استعانت ہی نہین
اقول ہی یہ بات کہ انبیا اولیا وغیرہ سی موت کی بعد بھی استعانت جائز ہی یا نہین پس اسمین علما کا
اختلاف ہی بعضی کہتے ہین کہ انبیا کی سوا کسی سے استعانت درست نہین اور بعضی کہتے ہین درست ہے

چنانچہ شیخ عبدالحق محدث دہلوی مشکوۃ کی عربی شرح مین فرماتی ہین کہ اما الاستمداد باهل القبور فی غیر الانبیاء علیهم السلام فقد انکره کثیر من الفقهاء واثبته المشائخ الصوفیه وبعض العلماء اور بعضونکے نزدیک استعانت انکار مین انبیا اور غیر انبیا یکسان مین چنانچہ اربعین مسائل مین ہے کہ ہرگاہ انبیا کا استثنا اس وجہ سی کہ عالم برزخ مین شہیدونکی طرح انکی ایسی حیات ابدی ثابت ہی تو یہ وجہ نہین اسواسطے کہ یہان اور وہان کی حیات مین تماثل نہین دنیا کی حیات کے احکام اور ہین اور عقبی کے حیات کی احکام اور شیخ دہلوی مقدم الذکر مشکوۃ کی فارسی شرح مین فرماتی ہین کہ ظاہر آنست کہ آنانکہ قائل بسمع وادراک میت اند قائل بجواز استعانت اند وآنانکہ منکر اند این را نیز انکار کنند **اقول** اثبات سماعت اور امتناع سماعت کی ادلہ مع مالہ وما علیہ کتب فن مین موجود ہین اور حق یہ ہی کہ جس آیت یا حدیث مین سماعت ثابت ہین اوس سے روح کا سنا مراد ہی نہ دہڑ کا سنا اور جس آیت یا حدیث مین سماعت ثابت نہین اوس سے دہڑ کا سنا مراد ہی نہ روح کا سنا مولانا عبدالقادر دہلوی نے اپنی تفسیر موضح القرآن مین اسی امر پر فیصلہ فرمایا باین عبارت کہ مردے کی روح سنتی ہے اور قبر مین پڑا ہی دہڑ وہ نہین سنتا انتہی بلفظہ الشریف اس تقدیر پر استمداد بانبیا واولیا بشرطیکہ علی سبیل الاستظلال ہو نہ بطور استقلال حیا ومیتا درست ٹھہرا غایۃ الامر کہ خواص کے حق مین بلا کراہت درست ہی کہ وہ استقلال و استظلال کے معنی بخوبی سمجھتے ہین اور عوام کی حق مین بکراہت کہ وہ استقلال و استظلال کے مفہوم سی بخوبی واقف نہین فتامل فیه فان هذا البحث من مزال الفقیه فضلا عن السفیه انتہی کلامہ این عبارت چنانکہ می بینی اول دلیل است برانیکہ استمداد بطور استظلال از جناب شہید کربلا خامس آل عبا علیه التحیة والثنا جائز و درست است و هو المقصود

قال المخاطب اب سچ کہو کہ جسکے سبب سی اسقدر گناہ اور شرک ہوا اوس سے روح حضرت حسین علیہ السلام کی خوش ہوتی گی یا ناخوش اور خدا و رسول راضی ہونگی یا ناراض **اقول** وبہ نستعین تعزیہ سبب گناہ و شرک نیست العیاذ باللہ اگر کسے مسجد را مزبلہ قرار داد در آنجا رفع ضرورت بول و براز کند آن شخص مرتکب فعل مذکور کافر خواہد شد نہ بالعکس انہدام مسجد لازم آید ہمچنان

اگر کسی با تعزیہ رسوم کفر و ضلالت بجا آرد آن شخص کافر خواہد شد نہ کہ تعزیہ ممنوع شود فاعتبروا یا اولی الابصار و چون تعزیہ داری فی الاصل مباح است و سبب گریہ و بکا ہست و گریہ در مصائب جناب امام حسین علیہ السلام سنت پیغمبر خدا است پس در تعزیہ داری رضامندی خدا و رسول خدا ظاہر و ہویدا است و تعزیہ بالبداہتہ از شعائر اسلام ہست **قال المخاطب** فی رایہان خداسی ڈر کر سنو سنی تو بولو قبول کرو بڑی جاہل ہو جاوا اور ہم تم سی پوچھتے ہین کہ حضرت امام کے تم بڑی دوست ہو اور مجاور یا جو امام زادی اور خود امام تہی بہلا بتلاو کہ دوازدہ امام مین سے بعد امام حسینؑ کے کسی امام نی بہی تعزیہ بنایا ہی اور تاشی ڈہول او مرثیہ کتاب و مجلس او مجلس وے بہی کرتے تہے الغرض یہ سبکو معلوم ہے کہ اماموں کی وقت تعزیہ کا نام و نشان نہتہا اور وہی ہرگز ہرگز کبہی کچہ بہی تعزیہ کی رسم نکرتی تہی **اقول** وبہ نستعین مدفوع است بچند وجہ اول آنکہ جناب ائمہ ہدی صلوات اللہ علیہم مجالس عزای جناب امام حسینؑ نمودہ اند چنانچہ در کتاب مستطاب اخبار الاحزان مرقوم ہست ابن بابویہ بسندہ عن ابی عمارہ وروی فی ثواب الاعمال بسند آخر وروی ابن قولویہ بسندہ ایضا عن ابی عبد اللہؑ قال قال لی یا ابا عمارہ انشدنی العبدی فی الحسین ابن علی علیہما السلام قال فانشدتہ فبکی فواللہ مازلت انشدہ ویبکی حتی سمعت البکاء من الدار فقال یا ابا عمارہ من انشد فی الحسین ابن علی علیہما السلام شعرا فابکی خمسین فلہ الجنة ومن انشد فی الحسین شعرا فابکی ثلثین فلہ الجنة ومن انشد فی الحسین شعرا فابکی عشرۃ فلہ الجنة ومن انشد فی الحسین فابکی واحدا فلہ الجنة ومن انشد فی الحسین شعرا فتباکی فلہ الجنة ابن بابویہ بسند خود از ابی عمارہ منشد روایت کردہ و روایت کردہ شدہ در ثواب الاعمال بسند دیگر و روایت کردہ ہست ابن قولویہ بسند خود از ابو عبد اللہ کہ گفت ابن قولویہ کہ فرمود آنحضرت کہ ای ابا عمارہ بخوان نزد من شعر عبدی را در مرثیہ حسینؑ ابن علیؑ گفت ابا عمارہ پس خواندم پیش آنجناب پس گریست آنحضرت علیہ السلام گفت ابا عمارہ پس قسم خدا است کہ متصل میخواندم آنرا و میگریست آنحضرت تا آنکہ شنیدم من آواز گریہ را از خانہ پس گفت آنحضرت کہ اے ابا عمارہ کسے کہ بخواند در مرثیہ حسینؑ ابن علی علیہ السلام شعرے پس بگریاند پنجاہ کس را پس مر اے

اوست بهشت وکسی که بخواند در مرثیه حسین شعری و بگریاند سی کس را پس برای اوست بهشت و
کسیکه شعری در مرثیه آنحضرت بخواند و بگریاند ده کس را پس برای اوست بهشت وکسیکه شعری در
مرثیه آنحضرت بخواند و بگریاند یک کس را بهشت برای اوست وکسیکه بخواند در مرثیه حسین شعری
پس بتکلف خود را بگریه آورده گریان ظاهر سازد خود را پس برای اوست بهشت عن ابن بابویه
عن احمد الهمدانی عن علی بن الحسین بن فضال قال قال الرضا علیه السلام من تذکر مصابنا
وبکی لما ارتکب منا کان معنا فی درجتنا یوم القیامة ومن ذکر بمصابنا فبکی او ابکی لم تبک
عینه یوم تبکی العیون ومن جلس مجلسا یحیی فیه امرنا لم یمت قلبه یوم تموت القلوب
روایتست از ابن بابویه که او روایت کرده آنرا از احمد همدانی و او از علی بن حسن بن فضل گفت
علی بن حسین که فرمود امام رضا هر کس که یاد کند مصیبت ما و بگرید بانچه ارتکاب کرده شد از ما خواهد بود
آن گریه کننده با ما در درجه ما در روز قیامت و هر کس که یاد دهانیده شود مصیبت ما را پس بگرید و بگریاند نخواهد گریست
چشم او روزی که خواهد گریست چشمها و هر کس که نشیند در مجلسی که زنده کرده میشود در آن امر ما نخواهد
مرد دل او روزی که خواهند مرد در آن روز دلها فی البحار فی بعض مؤلفات المتأخرین انه قال حکی
دعبل الخزاعی قال دخلت علی سیدی و مولای فی مثل هذه الایام فرأیته جالسا جلسة الحزین
الکئیب واصحابه من حوله فلما رآنی مقبلا قال لی مرحبا بک مرحبا بناصرنا بیده ولسانه ثم انه وسع لی
فی مجلسه اجلسنی الی جانبه ثم قال لی یا دعبل احب ان تنشد لی شعرا فان هذه الایام ایام حزن
کانت علینا اهل البیت و ایام سرور کانت علی اعدائنا خصوصا بنی امیة یا دعبل من بکی
وابکی علی مصابنا ولو واحدا کان اجره علی الله یا دعبل من ذرفت عیناه علی مصابنا
او بکی لما اصابنا من اعدائنا حشره الله معنا فی زمرتنا یا دعبل من بکی علی
مصاب جدی الحسین غفر الله ذنوبه البتة ثم انه نهض فضرب سترا بیننا
وبین حرمه واجلس اهل بیته من وراء الستر لیبکون علی مصاب جدهم
الحسین ع ثم التفت الی وقال لی یا دعبل ارث الحسین فانت ناصرنا ومادحنا ما دمت حیا

فلا تقصر عن نصرنا ما استطعت قال دعبل فاستعبرت وسالت عبرتی وانشأت اقول در کتاب بحار الانوار
از بعض تالیفات متاخرین چنین یافته که حکایت کرده است دعبل خزاعی که گفت در محفل سید مولای خود حاضر شدم
در چنین ایام یعنی در ایام محرم پس دیدم مولای خود امام رضا علیه السلام را نشسته نشستن غمگین و
اندوهگین درحالیکه اصحاب آنحضرت گرد او بودند پس هرگاه که دید آنحضرت مرا فرمود که مرحبا مرحبا
یاری دهنده ما بدست و زبان خود بعد ازان جا برای من کشاده و بپهلوی خود نشانید بعد ازان
فرمود ای دعبل دوست میدارم که بخوانی برای من شعری پس بتحقیق که این ایام اندوه بوده است
بر ما اهل البیت و ایام سرور و خوشی است بر دشمنان من خصوصًا بنی امیه ای دعبل کسیکه بگرید و گریاند
بر مصیبت ما بگرید یا گریاند بسبب آنچه رسید ما را از دشمنان ما محشور خواهد کرد او را خدا تعالی با ما
در زمره ما ای دعبل کسیکه بگرید بر مصیبت جد من حسین خواهد بخشید خدا تعالی گناهان او البته بعد
ازان برخاست آنحضرت پس زد پرده در میان ما و حرم خود پس پرده اهل حرم خود را نشانید تا گریه کنند
بر مصیبت جد خود حسین علیه السلام پس متوجه شده بطرف من و گفت که ای دعبل مرثیه حسین علیه السلام بخوان پس تو مددگار
ما و مداح ما هستی مادامیکه زنده پس کمی تقصیر از مددگاری ما تا استطاعت داشته باشی گفت دعبل
پس پر از اشک شد چشم من و جاری شد اشکهای من انشا کردم و گفتم الخ دوم آنکه اگرچه بنا ساختن
تعزیه بعد انقراض زمان حضرات ائمه سلام الله علیهم اجمعین بوقوع آمده مگر از جمله امور خیر و حسن است
چنانچه محفل میلاد شریف و اعراب قرآن مجید و هر بدعت ضلالت نیست بل هی منقسمة الی الواجب
والمندوب والمباح وغیر ذلک کتدوین العلوم الشرعیة وبناء المدارس والمرابط کما فی حاشیه شرح المواقف
و بر ظاهر که تعزیه داری که امری امر شرع مرتفع نمی شود و قالوا ان البدعة ان تضمن رفع امر ثابت فی الشرع
فهی مردودة ومن ادعی فعلیه البیان سیوم آنکه نواختن تاشه و ڈھول که از جمله مزامیر است در مذهب
امامیه ممنوع است و حرام و اگر کسی از عوام مرتکب این امر شود اهلسنت را الطعن و تشنیع نمیرسد چنانچه
شیخ عبدالحق دهلوی در مدارج النبوة صفحه ۴۹۵ نوشته و همچنین صاحب امتناع در آلات و مزامیر
سخن کرده و گفته که معروف در مذاهب اربعه حرمت مزامیر است و با وجود آن از بعضی علمای مذهب

۲ کسی را اگرچه آنکس یک کس گریانیده باشد خواهد بود اجر و ثواب آن بر خدای تعالی ای دعبل کسیکه اشک از دو چشم او بر مصیبت ما ۲

شافعی و اصحاب ظواهر و غزالی و امثال وے خلاف آنها نقل کرده و انواع الات و مزامیر ذکر کرده اما دف مختلف فیه است بعضے مطلق مباح گفته و بعضے مطلق حرام دانسته و بعضے فرق کرده در میان جلاجل دار و غیر آن و صواب اباحت او در نکاح و بعضے اعلان آن مستحب داشته و در شبابه که بمعنی نے است نیز اختلاف آنها ذکر کرده و دیگر از مزامیر عود است که آنرا بربط نیز گویند و تارها دارد که آنها را زیر و بم گویند و در وی نیز اختلاف آنها ذکر کرده و گفته که معروف در مذاهب اربعه آنست که زدن او و شنیدن آن حرام است و رفته اند طایفه از علما بجواز آن و حکایت کرده اند سماع آنرا از عبد الله بن جعفر و عبد الله بن عمر و حکایت کرده شده که در آمد عبد الله بن عمر و نزد عبد الله بن جعفر پس یافت نزد وی جاریهٔ که در کنار عود پس گفت عبد الله بن جعفر مر عبد الله بن عمر را آیا می بینی درین باکی گفت لا باس بهذا نقل کرده اند سماع آنرا از عبد الله بن الزبیر و معاویه بن ابی سفیان و عمرو بن العاص و حسان بن ثابت و از غیر صحابه عبد الرحمن و خارجه بن زید که از فقهاء سبعه مدینه است و نقل کرده است استاد ابو منصور از زهری و سعید بن المسیب و عطا بن ابی رباح و شعبی و عبد الله بن ابی عتیق و اکثر فقهاء مدینه مطهره و حکایت کرده است خلیلے از عبد العزیز بن ماجشون که وی رخصت می کرد در عود و حکایت کرده است ابن سمعانی از طاوس و حکایت کرده است از ابراهیم بن سعد که در آمد بر رشید گفت ارید العود پس گفت رشید عود الجمر ام عود المزمر قال لا عود المزاهر پس طلبید رشید عود را و بنواخت آنرا ابراهیم بن سعد و فتوا داد باباحت غنا و عود و نقل کرده است فاکهی در تاریخ مکه معظمه بسندی که دارد از موسی بن المغیرة الجمحی که خواند وی عطا بن ابی رباح را پس در آمد و بود در آنجا قومی که میزدند عود را و تغنی میکردند چون دیدند عطا را که می آید باز ماندند از ان پس گفت نمی نشینم تا عود نکنند بانچه میکردند پس بنشست و تغنی کرد و صاحب امتاع همین عود را اصل ساخته و مزامیر دیگر را بران قیاس کرده و بالجمله وی درین باب از وسعت و خلاعت خالی نیست و اجتماع آلات و مزامیر را نیز نقل کرده و گفته اختلاف است در میان قائلین بتحریم که آن کبیره است یا صغیره و متاخرین از شافعیه بر آنند که صغیره است این چند کلمه از کتاب مذکور نقل کرده شد والعهدة علیه و غرض از نقل خبر آن نیست که اگر احیانا ازین طایفه چیزی از ان نقل کرده شود مبالغه در تشدید و تجهیل و تشنیع و تفسیق و تضلیل نمایند و ستر عیوب و زلات قوم شیوه خود سازند انتهی چهارم آنکه در وفات جناب سرور کائنات صلعم اهلبیت آنحضرت و صحابه عظام

مرثیہا گفتہ اند و ہتف الہواتف بالمراثی در ماتم جناب سید الشہدا اظہر من الشمس و ابین من الامس
است بالجملہ مراثی مذکور در وفات باوجود مرور عرصہ کثیر موجود و بر السنہ اصاغر و اکابر مشہور معروف پس بحکم
بعدم مراثی در عہد جناب ائمہ اطہار صلوات اللہ علیہم مبنی است بر تعصب و عناد چنانچہ شیخ عبد الحق در
مدارج النبوۃ می فرماید و ہر کدام از اہلبیت آنحضرت و صحابہ عظام مرثیہ در وفات آنحضرت در سلک انتظام
کشیدند و شیخ عبد العزیز در سر الشہادتین مے نویسد و ہتف الہواتف بالمراثی الخ پس اکنون بنظر انصاف
باید گفت کہ رسم مرثیہ گفتن قدیم است یا جدید بانی آن اخیار اند یا اشرار و مانع آن کافر اند یا ایماندار پنجم
آنکہ کسے نتوان گفت کہ جملہ روایات کتاب ہای مصائب حضرت خامس آل عبا علیہ التحیۃ والثنا موضوع
و مفتری است چہ روایات کتب مذکورہ از صحاح آوردہ شدہ و در موضوعیت آن آنچہ پیش ما است از گفتہ
بہ المختصر آنچہ در رسالہ سر الشہادتین و تحریر الشہادتین بہ تحریر یافتہ مخاطب او ران مجال تشکیک نیست
و آنہمہ قدیم است و ہو المقصود ششم آنکہ جناب امام زین العابدین علیہ السلام در غم حضرت امام حسین ع
تا چہل سال آنچنان گریستہ اند کہ احدی را یارای آنقدر گریہ نیست پس کدام رسم تعزیہ ازین زیادہ خواہد
بود ہفتم آنکہ در مسند احمد حنبل مرقوم است ان من دفعت عیناہ دفعہ علی الحسین و قطرت
بواہ اللہ تعالی فی الجنۃ یعنے بتحقیق ہر کہ از چشم او اشک جاری شود در مصیبت حسین او را خدا تعالے
در خلد برین جا خواہد داد ہر چند اینچنین روایات در کتب اہل خلاف بکثرت موجود اند مگر بسبب تہیج بعض
صحابہ بتذکر مصائب آنحضرت توجہ نمے آرند **قال المخاطب** اب ذرا انصاف کرو کہ آج
کل کے جاہل بیچارے شرافت کے مارے اماموں سے بھی امام کے بڑے دوست ہوئے
کہ ان پر اپنے سبقت چاہنے لگے اگر اسمین کچہ ثواب اور دوستی ہوتی تو کسے امام نے البتہ
تعزیہ بنایا ہوتا اور ہندوستان کے سوا کسی ملک اسلام مین کوئی تعزیہ کے نام کو بھے
نہین جانتا مکہ مین نہ مدینہ مین نہ روم مین نہ شام مین نہ توران مین نہ ایران مین
پس معلوم ہوا کہ ہندوستان کے برابر کسے ملک مین امام کی دوست نہین **اقول**
و بہ نستعین از مباحث سابقہ دریافتی کہ بنا گریہ و بکا و حزن و اندوہ در ماتم جناب سید الشہدا

سید کائنات صلعم و دیگر ائمه هدی است و تعزیه و ندبه انها کامر از ابین در بجا آوردن انها پیروی پیغمبر
است و ائمه هدی و مخالفت ائمه اطهار فتنه لا تغفل و غم جناب سید الشهدا در حاضر و غائب و جن و
انس و ملائک و حور آنجهان اثر کرده که تا قیام قیامت فراموش توان ساخت و کفی بذلک شهادة
ما قال الفاضل الدهلوی فی رسالة المسماة بسر الشهادتین لیطلع الحاضرون والغائبون
علی وقوعها بل بابقاء البکاء والحزن المستمر وتذکر تلک الوقائع الهائلة فی امته الی یوم القیمة فقد
بلغت نهایة الشهرة فی الملاء الاعلی والاسفل والغیب والشهادة والجن والانس
الناطق والصامت انتهی و جناب عمدة الناظرین قدوة المتکلمین معدن اسرار دینیه منبع انوار یقینیه
محرز قصبات سبق شرع خفی و جلی مولانا و استاذنا السید محمد قلی خان بهادر مد ظله العالی در فتوحات حیدریه
مینویسند و مولانا محمد باقر مجلسی علیه الرحمه در کتاب تحفة الزائر روایت کرده که حضرت صادق علیه السلام
به یکی از اصحاب خود گفت که شنیده ام که قومی از نواحی کوفه و غیر ایشان می روند نزد قبر جدم امام حسین و ندبه
و نوحه می کنند در نیمه ماه شعبان بعضی قصه های جانسوز مصیبت آنحضرت ذکر میکنند و بعضی مرثیه میخوانند گفتم
بلی فدایت شوم دیده ام بعضی از آنها را که می فرمائید فرمود حمد و سپاس خداوندی را که در میان مردم جمعی
را مقرر کرده است که می آیند بسوی ما و مدح می کنند و مرثیه را برای مصیبت ما می گویند و می خوانند و دشمن
ما کسانی هستند که طعن کنند بر آنها از خویشان و غیر ایشان و استهزا کنند بر ایشان و قبیح شمارند کردار ایشان
و علمای امامیه در کتب حدیث از حضرت امام رضا علیه السلام روایت کرده اند که آنحضرت بیکی از اصحاب
خود فرمود که اگر خواهی که در درجات عالیه بهشت با ما باشی محزون باش برای حزن ما و شاد باش از
برای شادی ما انتهی و واقدی در تاریخ خود ذکر کرده که هرگاه که سر مبارک حضرت امام حسین و اهلبیت
مانند سبایا در مدینه آوردند باقی نماند کسی در مدینه مگر اینکه بیرون شهر رفتند در حالیکه آواز بلند می کردند گریه و زاری
و زینب بنت عقیل بن ابیطالب که در مدینه بود نقاب از رو برافگنده و موها پراگنده ساخته بیرون
آمد و باواز بلند می گفت واحسیناه وا اخوتاه واویلاه وا محمداه بعد از ان گفت
شعر ماذا تقولون ان قال النبی لکم + ماذا فعلتم وانتم آخر الامم + باهلبیتی واولادی اما لکم +

عهد اما انتم توفون بالامر + ذریتی و بنی عمی مضیعه × منهم اساری
وقتلی مرجوا بدم + ما کان هذا جزائی اذ نصحت لکم + ان تخلفونی بسوء فی ذوی رحم +

و ترجمه ابیات انیست که چه خواهید گفت اگر گوید پیغمبر خدا شما را حال آنکه شما آخر جمیع امتها بوده اید با اهلبیت من و اولاد من آیا نبود شما را عهد نشنیدید شما که وفا کنید بعهد ها ذریت مرا و پسران عم مرا که ضایع کرده شده اند بعضی از ایشان اسیران و بعضی کشته شدگان که آمیخته شدند بخون نبود این جزای من وقتیکه نصیحت کردم شما را آنکه پس من بدی کنید در خویشان من و سراقه باهلی گفته عین ابکی بعبرة و عویل و اندبی ان ندبت آل الرسول ع یعنی ای چشم من گریه کن با اشک و آواز بلند و ندبه کن اگر ندبه می کنی آل رسول خدا را ابن عبد البر در استیعاب نقل کرده که سلیمان بن حبیه تابعی در مصیبت آنحضرت مرثیه گفته و این ابیات از آنجمله است الم تران الارض اضحت مریضة × لفقد الحسین و البلاد اقشعرت × و قد اعولت تبکی السماء لفقده × و انجمها ناحت علیه و صلت × و کانوا لنا غیثا و عادوا رزیة × لقد عظمت تلک الرزایا و جلت × و ترجمه این ابیات انیست آیا ندیدی که بدرستیکه زمین بیمار گردید بجهت مفقود گردیدن امام حسین و بترسیدن اهل شهرها مو از تن برخاستند و بتحقیق که شروع کرد آسمان در گریستن بجهت فقدان آنحضرت و ستارهای آسمان بر آنحضرت نوحه کردند و نابود شدند و بودند برای ما باران پس مصیبت شدند بتحقیق که بزرگ شد این مصیبتها و در صواعق محرقه مروی است که ام سلمه چون خبر شهادت آنحضرت شنید گفت خدا تعالی پر کند خانه و قبرهای قاتلان آنحضرت را از آتش پس از آن گریست چنانکه غشی برا و طاری شد و زهری روایت کرده که هرگاه که خبر شهادت آنحضرت بحسن بصری رسید گریست تا آنکه هر دو رخساره او ورم کردند بعد از آن گفت خدا تعالی خوار کند امتی را که کشتند پسر دختر پیغمبر خود را و نیز زهری روایت کرده که هرگاه که خبر شهادت آنحضرت بربیع بن خثیمه رسید گریست امام اهلسنت محمد بن ادریس شافعی در مرثیه آنحضرت گفته تأوب همی و الفؤاد کئیب × و ارق عینی و الرقاد غریب

و ممانفی النومی   و شقت لمی   تصاریف ایام لهن خطوب
تزلزلت الدنیا لآل محمد   و کادت لهم

اصم الجبال تذوب   فمن مبلغ عني الحسين رسالة   وان كرهتها النفوس
وقلوب   قتيل بلا جرم كان قميصه   صبيغ بماء الارجوان خضيب   يصلي
على المختار من آل هاشم   وتغزى بنوه ان ذا العجيب   لان كان ذنبي حب آل
محمد   فذلك ذنب لست منه اتوب   هم شفعائي يوم حشري وموقفي   وحبهم للشافعي نصيب وترجمه این ابیات
اینست باز آمدیم من ودل من غمناک است ونخواب چشم من ونخوابیدن غریب است واز آنچه دور کرد خواب
من وپراگنده کرد جمعیت من بازگشتی های روزهاست که آنهارا دشواری است متزلزل گردید دنیا
برای آل محمد وقریب که کوههای سخت گداخته شوند پس کیست رساننده از من حسین را پیغامی اگرچه باخوش
دارد نفسها ودلهای خوارج کشته شده بیگناه گویا که قمیص او رنگ کرده از آب ارغوان صلوات فرستاده
می شود بر برگزیده آل هاشم وعزا کرده شوند پسران او بدرستیکه این معنی عجیب است اگر باشد گناه من دوستی
آل محمد پس این چنان گناهی است که من ازان توبه نمی کنم آنها اند شفیعان من در روز حشر وایستادن من
ودوستی ایشان شافعی را نصیب است وسبط ابن جوزی نقل کرده که ابن المبارک شاعر چون بکربلا گذشت گریه
کرد بر حسین ع واین ابیات گفت ؎ احسين المبعوث جدك بالهدى   قسما يكون الحق عنه مسائلي
لو كنت شاهد كربلا لبذلت في   تنفيس كربك جهد بذل الباذل   وسقيت حد السيف
من اعدائكم   عللا وحد السمهري الذابل   لكنني اخرت عنك لشقوتي   فبلابلي بين الغري وبابل
هبني حرمت النصر عن اعدائكم   فاقل من حزن ودمع سائل یعنی اگر می بودم حاضر در کربلا هر آئینه بذل میکردم در
تنفیس کرب تو جهد خود مانند بذل کردن سخی ونوشانیده می شدم آب تیزی شمشیر از دشمنان شما وبا
تیزی نیزه دراز لکن من بازداشته شدم از تو بسبب شقاوت خود پس اندوه های من در میان
غری وبابل است فرض کن حال من که محروم شدم از نصرت بر دشمنان شما پس آیا کم ایستم
از حزن واشک ریخته انتهی از عبارت مذکوره باحسن وجوه روشن گشت که رسم گریه کردن ومرثیه خواندن
در مصیبت امام مظلوم ع قدیم است وعمائد هر دیار در هر زمان معروف بآن بوده اند خصوصیت بولایت
هندوستان ندارد چنانچه جناب تاج المدققین اعلی الله مقامه فی علیین در رساله مذکوره در از نصوص

واستاد سابقه می فرماید که ارباب حکومت و سلطنت از شیعیان مخلصین همیشه باین سنت سنیه قیام نموده اند چنانچه یافعی در تاریخ مرآت الجنان در وقایع سنه سه صد و پنجاه و دو از هجرت گفته فیها یوم عاشورا الزم معز الدوله اهل بغداد النوح والماتم علی الحسین و امر بغلق الابواب و غلقت فیها السوق و منع الطباخین من عمل الاطعمة و خرجت نساء الرفضة ناشرات الشعور الخ و نیز گفته فیها ثامن عشر ذی الحجه عملت الرافضة عید غدیر خم و دقت الکوسات و صلوا بالصحراء صلوة العید یعنی درین سال در روز عاشورا معز الدوله که شاهنشاه زمان و از شیعیان مخلصین بود اهل بغداد را امر نمود که نوحه و ماتم بر حضرت امام حسین بر خود لازم گیرند و دروازه ها را بند کنند و بازار ها بند شدند و نان پزان را از پختن طعامها منع فرمودند و زنان رافضه پراگنده و گشاده مو و از خانها بیرون شدند و در روز هجدهم ذی حجه عید غدیر خم ساختند و نقاره ها نواختند و در صحرا رفته نماز عید گذاردند و در وقایع سنه سه صد و پنجاه و پنج گفته فیها اقامت الرافضة الماتم علی الحسین علی العادة المارة فی هذه السنوات یعنی درین سنه رافضیه ماتم بر امام حسین علیه السلام کردند بر طبق عادت مستمره ایشان درین سنوات و در وقایع سنه سبعصد و شصت گفته فیها اقامت الشیعة عاشورا باللطم والعویل والانواح و عید الغدیر بالکوسات واللهو والافراح و این متابعت خبرے است که از ائمه اهلبیت رسولخدا صلوات الله علیه و علیهم منقول شده که یکے از ایشان فرمود که دوست ما کسی است که در شادی ما شاد باشد و در اندوه ما اندوهناک باشد فی الواقع موافقت در شادی و غم محبوب دلیل کمال محبت است و ازینجا است که بعضی از اهلسنت و جماعت که دعوی محبت خاندان اهلبیت رسولخدا می نمایند در این امور تقلید شیعیان میکنند چنانچه ملا عبد الجلیل رازی در کتاب نقض الفضائح گفته خواجه سنی در تفصیل دیگر مواضع بطریق تشنیع یاد کرده است که این طائفه روز عاشورا اظهار جزع و فزع کنند و رسم تعزیه را اقامت کنند و مصیبت شهدای کربلا تازه کنند و بر منبر با قصه شهادت خوانند و علما سر برهنه نمایند و عوام جامه چاک زنند و زبان روی خراشند و مو کنند و اینمعنی را به تهمت و بدعت منسوب کرده و نامرضی دانسته از غایت بغض آل رسول و از فرط عداوت اولاد بتول جوابش آنکه اولا معلوم جهانیان است که بزرگان و معتبران اصحاب

ابی حنیفه و شافعی و علما و فقها و طوائف امم خلفا عن سلف این سنت را رعایت کرده اند و این طریقه نگاه داشتا
اولا خود شافعی که اصل مذهب بر وی است در مصیبت امام حسین و شهدای کربلا مرثیه ها بسیار گفته و از اصحاب
ابو حنیفه و شافعی مراثی شهدا کربلا بلا نهایت و بی شمار است پس اگر مراو تشنیع از جهة مرثیه گفتن است
بر ابو حنیفه و اصحاب ایشان تشنیع است اکنون چون فرود تر آئی بدانکه خواجه منصور بادشاه اصفهان در مذهب
اهل سنت و در عهد خود مقتدا بوده است هر سال در روز عاشورا آشوب و نوحه و غوغا و تعزیت سید الشهدا
داشتی و هر که در آنجا رسیده باشد دیده و دانسته باشد و در بغداد که مدینة الاسلام و جای قرار خلفاء عباسیان
است خواجه علی غزنوی حنفی این تعزیه چگونه داشتی تا بحدی که روز عاشورا لعنت سفیانیان بالغی کرد سائلی
برخاست و گفت معاویه را گوئی باواز بلند گفت ای مسلمانان این کس از علی می پرسد که معاویه را چه گوئی آخر دا
که علی معاویه را چه گوید و امیر عبادی که علامه روزگار و خواجه مغنی و سلطان سخن بود او را در حضور خلیفه عباسی
المقتفی لامر الله پرسیدند که فردا عاشوراست چه گوئی در حق معاویه جواب نداد تا سائل سه بار این سوال مکر
کرد در جواب سوال سیوم گفت ای خواجه سوال مبهم می پرسی ندانم که کدام معاویه را میگوئی آن معاویه را
که دندان مصطفی را بشکست و مادرش جگر حمزه خائیده و پدرش چند بار و بقولی نود بار تیغ بر روی علی
کشید و پسرش سر حسین بریده ای مسلمانان شما این معاویه را چه می گوئید تمامی مردم که در حضرت خلافت حاضر
بودند از حنفی و شافعی و سنی و شیعی زبان به لعنت و نفرین معاویه گشودند و تعزیت امام حسین با نوحه و فریاد
در هر موسم عاشورا ببغداد تازه باشد اما بهمدان اگرچه فرقه شیعه غلبه دارند لیکن برای حضور رایت
سلطان و لشکر ترکان هر سال مجد الدین مذکور همدانی در موسم عاشورا این تعزیت بصفتی دارد که قبیانرا
عجب آید و خواجه امام نجم الدین ابو المعالی بن ابی القاسم رازی نیشاپوری با آنکه حنفی مذهب بود این تعزیه
بغایة کمال داشتی و دستار از سر بگرفتی و بر افگندی و نوحه کردی و خاک پاشیدی و فریاد از حد بیرون
کردی و بری که از امهات بلاد عالم است معلوم است که شیخ ابو الفتوح نصر آبادی و خواجه محمد حدادی
حنفی و غیر ایشان در کاروان سرای کوشک و مساجد ترک روز عاشورا چه کرده اند از ذکر کربت و محنت
اهلبیت و لعنت بر ظالمان و درین روزگار آنچه هر سال خواجه امام شرف الائمة ابو نصر الهسنجانی در هر عاشورا

بحضور امرا و ترکان و خواجگان و حضور حنفیان کنند و همه موافقت نمایند و یاری کنند و این قصه خود بوجهی گویند که دیگران نداند و نیارند گفتن و خواجه ابو منصور که از اصحاب شافعی مقدم است بر وقت خود وی همه دیدند که بروز عاشورا این قصه بر چه طریق گفت و معاویه را یاغی خواند و خواجه قاضی عمده ساوئی حنفی که صاحب سخن معروف است در جامع طغرل با حضور بیست هزار مردم این قصه بنوعی گفت و این تعزیه بصفتی داشت از سر برهنه کردن و جامه دریدن که مانند این نکرده بودند و خواجه تاج اشعری حنفی نیشابوری رحمه الله روز عاشورا بعد از نماز در جامع عتیق دیدند که چه مبالغه کرد در سنه خمس و خمسین و خمسمائة باجازه قاضی با حضور امرا و کبرا و مصنف کتاب آخر مجالس شهاب مشاط رفته باشد که او هر سال که ماه محرم در آید ابتدا کند بمقتل عثمان و علی و در عاشورا بمقتل حسین ابن علی آورد تا سال هزار بحضور امیران و خاتونان امیر اجل این قصه بوجهی گفت که نیمی مردم جامه چاک کردند و خاک پاشیدند و عالم سر برهنه کردند و زاری کردند چاکران میگفتند زیادت از آن بود که بر زعفران جامه رنگ کنند اگر این علما و قضات ائمه حنفیه شیعه و تقیه میکنند از بیم ترکان و خوف سلطان موافقت رافضیان باشد و اگر باعتقادی کنند خلاف ایشان خواجه را نقصان باشد و اگر همه حنفیان و شافعیان و شیعیان اهل بیت را متابعت کنند پس پندارم که خواجه از این هر سه مذهب بیزار است نه از مذهب شیعه فقط و خارجی است پس باید که بجورستان و لرستان رود که در آنجا غلبه خارجیان است و تعزیت حسین ابن علی داشتن متابعت قول خدا است چنانچه فرموده قل لا اسئلکم علیه اجرا الا المودة فی القربی و موافق قول مصطفی است چنانچه گفت من بکی علی الحسین او تباکی وجبت له الجنة تا که گوینده و شنونده در رحمت خدا تعالی باشد و منکرش نباشد مگر منافق و مبتدع و ضال و گمراه و خارجی و دشمن آل رسول ص انتهی ما اردنا نقله بتغییر یسیر و بعضی امور که عوام و جهال سائر ناس ارتکاب آن میکنند خلاف مرضی علماء کرام و صلحاء انام است چنانچه قاضی نور الله شوشتری نور الله مرقده در مصائب النواصب گفته لیس ما یاتی به العوام فی عشرة محرم الحرام مما یرضی به العلماء الکرام و صلحاء الانام ولا هو مما یختص ببلاد الشیعة بل هو مما جرت به عادة سائر عوام البلاد حتی اهل الروم و ما وراء النهر یعنی نیست آنچه بر روی کاری آرند عوام در ایام عشره محرم الحرام از آنچه پسندیده باشد آنرا

علماء کرام و صلحاء انام و نہ از ان جنس است کہ مختص ببلاد شیعہ باشد بلکہ از ان جنس است کہ جاری
بآن عادت سائر عوام الدہر حتی اہل روم و ماوراء النہر و مولوی روم در جلد ششم مثنوی نوشتہ ۵ روز
ہم اہل حلب ٭ باب انطاکیہ اندر تا بشب ٭ گرد آید مرد و زن جمعی عظیم ٭ ماتم آن خاندان دارد مقیم ٭ نالہ و زاری
اندر بکا ٭ شیعہ عاشورا برائے کربلا ٭ بشمرند آن ظلمہا و امتحان ٭ کز یزید و شمر دید آن خاندان ٭ از غریو و نال
در سرگذشت ٭ پر ہمی گردد در صحرا و دشت ٭ یک غریبی شاعرے از رہ رسید ٭ روز عاشورا و آن افغان شن
پرس پرسان می شد اندر افتقاد ٭ چیست این غم بر کہ این ماتم فتاد ٭ ان یکی گفتہ کہ ہے دیوانہ ٭ تو نئی ش
عدو خانہ ٭ روز عاشورا نمیدانی کہ ہست ٭ یا نمی خوانی ز قرانی کہ ہست ٭ پیش مومن کی بود این
غصہ خوار ٭ قدر عشق گوش عشق گوشوار ٭ پیش مومن ماتم آن پاک روح ٭ مشتہر باشد ز صد طوفان نوح
انتہی بکلماتہ الطیبۃ **قال** المخاطب پس معلوم ہوا کہ ہندوستان کے برابر کسی ملک مین امام کے در
نہین **اقول** و بہ تعین از وجوہ مذکورہ کالشمس فی کبد السماء روشن و منجلی گردیدہ کہ بنا تعز
جناب شہید مظلوم مختص بہندوستان نیست و رواج آن در ہندوستان باشارہ ہاتف غیب بظہور آمد
چنانچہ در نسخہ کیفیت شاہان ہند مرقوم است کہ امیر تیمور صاحب در عمر بست و پنج سالگی بود کہ از درویشی بگو
بلندی طالع و ارجمندی بخت و یاوری اقبال در سنہ ہفتصد و ہفتاد و سہ ہجرے بعد فوت نیریہ خود کہ
نام و والی ولایت توران بود در خطہ دلکشاے بلخ بر سریر فرمانروائی جلوس فرمود و سکہ و خطبہ بنام خود کر
و سمرقند را دار السلطنت قرار داد و در اثر زمان بکوفہ رسید کوفہ را قتل نمود و در کربلاے معلی بروضہ حضرت
امام حسین علیہ السلام باریاب گردید ارشاد شد و از ہاتف غیب ندا برآمد کہ بر تربت حضرت حر علیہ الرحم
رفتہ تبرک بگیر و آنچہ ارشاد شود بجا آر حسب الامر عالی بر تربت آنحضرت رسیدہ و نشان و یک رومال
عنایت شد و حکم فرمودند کہ در ہندوستان برو و از غرہ محرم این ہر دو نشان را استادہ کردہ تا تاریخ دہم مح
سال بسال فاتحہ کردہ باشی فتح ہند بتو بخشیدہ شد از انجا رخصت گردیدہ و در ہندوستان آمدہ و سکہ و خط
بنام خود جاری کرد و بر تخت دہلی نشست از ان روز رواج تعزیہ مشہور است انتہی ازین عبارت گما
نشود کہ ابتدا از رواج مذہب امامیہ اثنا عشریہ در ہندوستان از بادشاہ مشہور است چنانچہ جناب علا

دہلوی علیہ الرحمہ در مذہب اثنا عشریہ می فرماید بلکہ پیش از تسلط بادشاہ چغتا و تیمور و بابر بادشاہ در ممالک ہندوستان
مذہب امامیہ در بلاد ہند خصوصا در دکن شیوع تمام یافتہ یوسف عادل شاہ کہ نخستین عادل شاہیہ و فرمان فرمای
بیجاپور شدہ بود در سنہ ثمان و تسعمایۃ مجلس عظیم ترتیب دادہ مرزا جہانگیر و حیدر بیگ و غیرہ را کہ از امرای
شیعہ مذہب بودند و سید احمد ہروی و دیگر علما را کہ آن مذہب داشتند حاضر ساخت و گفت وقتیکہ در ساوہ بودیم
روزی بعزم سیر و تفرج تنزہات از شہر بیرون شدم و بہر سوی شتافتم ناگاہ با خضر علیہ السلام ملاقی شد و جام
آب زلال بدستم داد و فرمود ہرگاہ سلطنت ممالکی نصیب تو گردد باید کہ پیوستہ سادات و محبان اہلبیت
رسول آخر الزمان صلوات اللہ علیہ و آلہ را معزز و مکرم داری و ہموارہ در تقویت مذہب اثنا عشریہ ہمت
خود گماری با خود عہد کردم کہ اگر مالک ملک بخش تعالی و تقدس این دولت کرامت فرماید مذہب شیعہ را رواج
دادہ رؤس منابر را بالقاب ہمایون ائمہ اثنا عشر مزین گردانم و ہمچنین وقتیکہ سراج بہادر گیلانی از دو طرف
آشوب و غوغا در مملکت انداختہ بود نزدیک بود کہ مملکت از دست برود ان را اثر وفا نکردن بعہد دانستہ تجدیداً با
واقف القضایا عہد بستم کہ بعد فراغ از ان مہم در ترویج مذہب شیعہ اثنا عشریہ بکوشم اکنون درین باب چہ میگوئید
بعضے گفتند مبارک است بسم اللہ و برخی شرائط حزم و احتیاط مرعی داشتہ معروض داشتند کہ بنای سلطنت
تازگی وقوع یافتہ و سلطان محمود وارث ملک ہنوز در میان است و ملک احمد نظام الملک و عماد الملک امیر
برید ایشان پاک اعتقاد اند و اکثر سران سپاہ سرکار نیز حنفی مذہب اند مبادا فتنہ حادث گردد کہ دست تدارک
از دامن آن کوتاہ گردد عادل شاہ سر بجیب تامل و تفکر فرو بردہ گفت ہرگاہ من بعہد وفا کنم خدای تعالی حافظ
و حامی خواہد بود قضا را در ہمان اوان از ایران خبر رسید کہ شاہ اسمعیل صفوی خطبہ ائمہ اثنا عشر خواندہ
آن مذہب را رواج دادہ یوسف عادل شاہ از استماع خبر بہجت اثر بشیر ساعی گشتہ روز جمعہ ماہ ذی حجہ
سال مذکور در مسجد جامع در قلعہ ارک بیجاپور خود حاضر شدہ و نقیب خان کہ از سادات عظیم الشان
مدینہ رسول اللہ بود بر منبر شدہ نخست در اذان کلمہ اشہد ان علیا ولی اللہ افزود و بعد از ان خطبہ بنام نامی
ائمہ اثنا عشر سلام اللہ علیہم الی یوم القیمہ خواندہ نام باقی صحابہ از خطبہ بیفگندہ و او نخستین کسی است کہ در
ہندوستان خطبہ ائمہ اثنا عشر خواندہ گویند چون یوسف عادل شاہ خطبہ ائمہ معصومین خواندہ و مذہب شیعہ

را رواج داد و بسیارے از امرا بمقتضای الناس علی دین ملوکهم مذهب شیعه اختیار نمودند بگذار تاریخ فرشته بعد از وقوع این سانحه بچند سال بنابر وقوع خارق عادت برهان نظام شاه والی احمدنگر نیز بارشاد شاه طاهر طاب ثراه بمذهب اثنا عشریه در آمد و امرا و ارکان دولت و اعیان آن شهر و سکنان حدود نیز بمذهب امامیه در آمدند تفصیل این اجمال بنابر آنچه در تاریخ فرشته نوشته بطریق اختصار قلمی می کرده میگوید شاه طاهر که از سادات خوندیه است و نسب شریفش بدین موجب شاه طاهر بن شاه رضی الدین بن المولی مومن شاه بن شاه حسن بن محمد خورشاه زروزر الملقب بشمس تبریزی بن شاه بن احمد العالم بن مولی محمد بن مولی جلال الدین بن گیا محمد بن مولانا حسن العالم بن مولی علی بن احمد مستنصر بن مولانا نزار بن مولی مستنصر احمد بن مولی محمد بن علی طاهر بن الحاکم بن نزار بن المعز بن اسمعیل بن محمد القاسم بن عبد الله المهدی و نسب عبد الله المهدی بامام جعفر صادق علیه السلام منتهی می شود بروایت مشهور بدین نهج شده عبد الله بن الرضا بن النقی قاسم بن الوالی احمد بن الرضا محمد بن اسمعیل بن جعفر صادق علیه السلام سادات خوندیه همواره نزد سلاطین و حکام عصر معزز و مکرم و محترم بودند چون خلافت و سجاده نشینی بشاه طاهر حسینی رسید در تبار و در علوم ظاهری و باطنی و فصاحت بیان و طلاقت لسان و شهامت شان و مشرب محمدی و جمال یوسفی از آبا و اجداد در گذشت شیعیان مصر و بخارا و سمرقند و قزوین وغیره دست ارادت بدامنش مستحکم ساخته باعث شهرت عظیم شدند نکته گیران و ساعیان خاطر بادشاه عصر غفران پناه شاه اسمعیل صفوی که در آن وقت فرمان فرمای ایران بود بر شاه طاهر متغیر ساختند شاه طاهر بنابر ضرورت با اهل و عیال متوجه دکن شده بعد از استسعاد حج بیت الله و ادراک زیارات حضرت سید انام و سایر ائمه کرام علیهم الصلواة والسلام وارد قلعه بریده شده مخدوم خواجه جهان دکهنی که از امرای سلاطین بهمنیه بود از قدوم سعادت لزوم او خبر یافته بانواع تعظیم و تکریم تلقی نمود و بمبالغه و الحاح التماس توقف نمود فرزندان او بقرات کتب علمی مشغول گشتند قضا را دران مدت برهان نظام شاه خلاف عادت استاد خود مولانا پیر محمد شروانی را که سر آمد فضلای دکهن بودند برسم رسالت نزد خواجه جهان فرستاده و او در انجا بخدمت فیض گنج شاه طاهر رسیده ملکی دید بصورت انسانی وجود آنجناب را دولت شگرف و نعمت غیر مترقب دانسته

قریب یکسال بخواندن کتاب مجسطی مشغول گشت ملا پیر محمد قریب یکسال تقریبات انگیخته در آنجا ماند چون باحمدنگر مراجعت کرد بخدمت برهان شاه مشرف گردید آنجناب پرسید که موجب این همه درنگ چه بود جواب داد که درین سفر بصحبت دانشمندی که جامع علوم ظاهری و باطنی بود و مثل او در مدت عمر در ایران و توران و هندوستان فاضلی و عالمی ندیده بودم معزز گشتم برهان شاه که همواره بصحبت علما و فضلا راغب بود باصغای فضائل و کمالات شاه طاهر بسیار از بسیار مشتاق ملاقات گردیده در زمان مکتوب شوق آمیز محبت انگیز نوشته مصحوب ملا پیر محمد استاد خود فرستاد خلاصه مضمون آنکه ع چو باد صبح گذر کن سوی حدیقهٔ انس * چو سرو ناز قدم رنجه کن بدین گلزار * خواجه جهان چون چاره ندانست سامان سفر شاه طاهر ترتیب داده در سنه ثمان و عشرین و تسعمائه روانه احمدنگر ساخت اشراف و اعیان آن بلده باستقبال رفته در غایت اعزاز و اکرام بشهر در آوردند برهان شاه بعد ملاقات شمول عنایت خسروانه ساخته از جملهٔ مجلسیان گردانید در اندک فرصتی پایهٔ قدر و منزلتش رفیع تر گشته روز بروز اوج گرفت بعد از فراغ مهمات سلطانی سلطان بهادر گجراتی باستدعای برهان شاه درون قلعه احمدنگر در هفته دو روز مجلس درس منعقد ساخته بدرس گفتن علما اشتغال می نمود برهان شاه اکثر اوقات در آنجا حاضر شده بدو زانوی ادب می نشست بعد از آن که مدتی برین نهج گذشت طایفه مهدویه جونپوری را که از ایشان فریب خورده دختر خود یکی از انها داده بود از بلده احمدنگر اخراج فرمود مقارن این حال شهزاده عبدالقادر که برادر اعیانی شهزاده حسین بود و مزاجی بهم رسانیده تب محرقه کرد برهان شاه که بی نهایت محبت باو داشت مضطرب گشته قاسم بیگ حکیم و دیگر حکما مسلمانان و هندوان را جمع کرده گفت در معالجه این فرزند دلبند مساعی جمیله مبذول دارند و اگر دانند که قدری از جگر جهت مداوی درکار است مضایقه ندارم پهلو شکافته جگرم برآورند و صرف علاج نمایند حکما هرچند در اصلاح مرض کوشیدند اثری بران مترتب نگشت روز بروز مرض زیاده گردید کار بجایی رسید که برهان شاه بگفته برهمنان و عجایز نذور و صدقات به بتخانه ها فرستاد و از کافر و مسلمان کسی نماند که از و دریوزه دعا نکرد و شاه طاهر که همیشه در فکر ترویج مذهب اثناعشری بود در موقف فرصت یافته معروض داشت که در شفای شاهزاده چیزی بخاطر رسیده لیکن در اظهار آن صد هزار خطر می بینم برهان شاه که حصول شفای فرزند باقصی الغایه بود گفت [illegible]

جوا من شاه طاهر مستحکم ساخته گفت آنچه مرکوز خاطر قدسی مآثر باشد بیان نما تا من دران حسب الامکان جد و جهد
بجا آورده نگذارم که کسی گزندی بذات اقدس تو رساند شاه طاهر گفت از بیگانه اندیشه ندارم از ان میترسم
که موافق طبع مقدس شهریار نیاید و مرا معاتب بلکه معاقب سازد برهان شاه بیش از پیش مشتاق شنیدن طریق شفای
فرزند شده مبالغه و ابرام از حد برده شاه طاهر جرأت نموده بار اول همین قدر گفت که عهد و نذر بکنید که اگر پادشاهزاده
عبد القادر امشب شفا یابد مبلغ گرامی درره حضرات ائمه اثنا عشر باولاد ایشان که عبارت از سادات اند واصل
سازد برهان شاه گفت که دوازده امام کیستند شاه طاهر بیان نمود که اول ایشان علی مرتضی است داماد و ابن
عم محمد مصطفی و شوهر بی بی فاطمه زهرا و دوم امام حسن و سیوم امام حسین فرزندان بی بی فاطمه و همچنین باقی امامان
یک یک را بنام و صفت خاطر نشان کرد برهان شاه گفت من حرف دوازده امام در ایام طفلی از والد خود شنیده
بودم بعد از ان دیگر بگوشم نرسیده بود مگر الحال که تو گفتی هرگاه که تا به بتخانه زرها فرستاده باشم و نذرها کرده چه شود
که بنام فرزندان علی و فاطمه زهرا لوازم نذر بجا آورم شاه طاهر چون او را ملایم دید گفت مقصود من محض نذر بنام
ایشان نیست مدعای دیگر است اگر پادشاه با من عهد کند که آنچه عرض کنم اگر موافق طبع همایون نباشد آزار جانی
نرسانیده مرا مع فرزندان رخصت مکه کند هر آئینه مکنون خاطر بطریق عرض خواهم نهاد برهان شاه قبول این معنی نموده
لوازم عهد و پیمان بجا آورده بصیغهٔ والله بالله و مصحف اقدس قسم یاد کرد که بتو آزاری نرسانم و نه پسندم که دیگری
نیز بتو مضرت رساند ؎ برآرنده آسمان و زمین ٭ که زو مایه دارد همان و همین ٭ خدائی که در هر که آگاه نیست ٭
خرد را بدان نیز در راه نیست ٭ که از ما نه بینی بجز لطف و مهر ٭ و گر از روش باز ماند سپهر ٭ چون خاطر شاه طاهر فی الجمله
جمع شد زبان بدعا و ثنا کشاده گفت امشب که شب جمعه است پادشاه نذر کند که اگر حضرت باری به برکت قرب و
منزلت حضرت رسول الله صلی الله علیه و آله و دوازده امام علیهم السلام در همین شب شهزاده عبد القادر را شفا بخشد
خطبهٔ ائمه اثنا عشر خوانده در ترویج مذهب ایشان بکوشد برهان شاه که اصلا امکان شفای فرزند نداشت و
از حیات او مطلق مایوس شده بود از شنیدن این سخن خوشوقت شده در ساعت بآن نهج که مذکور شد دست
بدست شاه طاهر داده عهد و پیمان بجا آورد و شاه طاهر دران شب بمنزل خود رفته در کمال خضوع و خشوع بعبادت
الهی مشغول شد و برهان شاه دران شب نزدیک پسر خود عبد القادر نشسته هرچند سعی می نمود که لحاف بر وی

پوشاند و تعرف هوا نشود از حدت و حرارت تب دست و پا زده زور می کرد برهان شاه از مشاهده آن
حالت بس گریسته گفت چنین معلوم میشود که عبدالقادر همین شب مهمان ماست آزارش مکنید و لحاف از بالای
او بر اندازید تا نسیم دنیا برو وزد و ساعتی خوشحال باشد و قریب سحر هیجان محزون و ملول سر بر بستر گذاشته
بخواب رفت درین اثنا دید که شخصی نورانی از مقابل می آید و در پی و طرف او شش کس اند برهان شاه پیش
رفته سلام کرد یکی گفت میدانی که این بزرگ کیست حضرت محمد مصطفی صلعم است و آنها که یمین و یسار اند دوازده
امام اند درین اثنا حضرت رسالت پناه صلی الله علیه و آله متوجه شده فرمود ای برهان خدا تعالی به برکت علی و فرزندانش
عبدالقادر را شفا بخشید باید که از گفته طاهر نگذری و تخلف ننمائی برهان از کمال بشاشت و خوشحالی از خواب بیدار
شده دید که لحاف بالای عبدالقادر است از والده و دایه وے که بیدار بودند پرسید که چگونه لحاف پوشانید
گفتند ما نپوشانیده ایم همین لحظه لحاف خود بخود بحرکت آمده بالاے سر پوشیده شد از مشاهده چنین حال خوف
و دهشت برهان نوعی غالب گشت که مجال بر تکلم نمانده برهان شاه دست زیر لحاف کرده معلوم نمود که اثر تپ
نمانده و بخلاف شبهاے دیگر بخواب شیرین رفته پس سجده شکر الهی بتقدیم رسانید بعد ازان وقت یکے از
خدمتگاران نزدیک را بطلب شاه طاهر فرستاد شاه طاهر که دستار از سر برداشته جبین عجز و شکستگی بدرگاه
سلطان بی نیاز گذاشته شفاء عبدالقادر مسئلت می نمود از آمدن خدمتگار حضور وقت سحر مضطرب گشت
که مبادا بادشاه از گفته او آزرده شده باشد و قاصد قتل گردیده یا عبدالقادر را اجل مقدر رسیده برهان شاه
آن ندر را مبارک ندیده مقارن آن حال یکی دیگر آمد خوف و هراس بیشتر گشت و بعد ازان هفت هشت کس
متعاقب یکدیگر بطلب آمدند شاه طاهر رضا بقضا داده لوازم وصیت بجا آورده اهلبیت را وداع کرده بخدمت
بادشاه شتافت چون خبر قدوم او مسموع برهان شاه شد برخلاف عادت تا در دروازه استقبال نموده دستش
گرفته بر بالین عبدالقادر برده گفت آنچه لوازم مذهب اثنا عشری است تلقین کن تا بدان قیام نمائیم شاه طاهر
مضایقه کرده گفت اول بادشاه حقیقت باز نماید آنگاه این خاکسار آنچه داند بعرض رساند برهان شاه گفت القدر
صبر ندارم تخت آن مذهب اختیار می کنم بعد ازان آنچه دیده ام بیان می نمایم شاه طاهر گفت بآن خدایے که
جان من بقبضه اوست نگویم تا بر حقیقت حال اطلاع نیابم برهان شاه قصه خواب و حکایت لحاف بتفصیل باز

گفت شاه طاهر باطنیان خاطر نام دوازده امام و مناقب ایشان یکایک مذکور ساخته گفت ارکان و قواعد این
مذهب تولای اهلبیت نبوت و تبرای اعدای ایشان است برهان شاه دران سحر فیض اثر جام سرشار محبت اهلبیت
نوشیده بدین بیت مترنم گشت بیت چه مبارک سحری بود و چه فرخنده شبی ٭ آن شب قدر که این تازه براتم دادند ٭
شهزاده عبدالقادر و والده ایشان آمده دیگر فرزندان از ذکور و اناث و سائر الحرم ازان شربت اعتقاد بهره ور گشته
لوای محبت اهلبیت برافراشتند و چون خورشید خاور را تیغ و تبر از مشرق هدایت اثر سر برآورد برهان شاه خواست
که خطبه ائمه اثنا عشر خوانده نام صحابه از خطبه ساقط گرداند شاه طاهر از عجلت و شتاب مانع آمده گفت صلاح درانست
که اول علما هر چهار مذهب را جمع کرده و بگویند که من مذهب کدام قبول کنم برهان شاه بموجب گفته شاه طاهر عمل
نموده ملا پیر محمد استاد و ملا داود و افضل ناب و دیگر علما چار مذهب که در احمدنگر مجتمع گشته بودند هر روز در اندرون
قلعه در عمارتی که مدرس شاه طاهر بود بحث می نمودند و هر یک از روی جد و جهد بر حقیقت مذهب خود براهین
اقامت کرده دلائل دیگران تقدیح می ساختند و اکثر اوقات برهان شاه دران مجلس حاضر گشته ازانکه باکثر علوم
آشنا بود در صدد تمیز می شد و بعد ازانکه شش ماه اوقات ارباب علوم برین منوال گذشت برهان شاه بشاه
طاهر گفت عجب صحبتی مشاهده می شود هرگاه حقیقت یکی ازین چهار مذهب و ترجیح آن بر دیگر مشخص نشود من کدام هر
صحت مذهب خود نماید یکی ازانها را اختیار کنم اگر مذهب دیگر باشد تا حق و بطلان آن نیز بخاطر آورم شاه طاهر
گفت که یک مذهب دیگر است که آنرا اثنا عشریه گویند اگر حکم شود نیز کتب ایشان را حاضر آورم برهان شاه بدان
اشارت کرد که یکی از علمای آن طائفه را که شیخ احمد نجفی میگفتند بعد از تجسس بسیار پیدا کردند و او با علمای چهار مذهب
معارض شده شاه طاهر در تقویت او می کوشید ایشان چون دانستند که شاه طاهر شیعه مذهب است همگی
اتفاق نموده خصمانه پیش می آمدند اما اکثر اوقات ملزم شده از مجلس بر می خاستند و رفته رفته کار بجائی رسید
که شاه طاهر صحیحین و بسیاری از کتب اهلسنت را در میان آورده بحث خلافت ابوبکر و حکایت طلبیدن دوات
و قلم و قصه باغ فدک و امثال ذلک مذکور ساخت برهان شاه چون دید که جمیع علما از شاه طاهر ملزم شدند
حکایت بیماری عبدالقادر و در خواب دیدن پیغمبر را و قصه لحاف تفصیل باز گفت پس اکثر علما مجلس و متوطنان
و غلامان هندی و ترکی و حبشی و امیران و منصب داران و سلاح داران و شاگرد پیشه و جلوداران و فیل

قریب بیست هزار کس مذهب شیعه دران اختیار کردند و نام اصحاب ثلثه از خطبه انداخته باسامی سامی حضرت ائمه معصومین صلوات الله علیهم اجمعین اکتفا نمودند و بعد فاصلهٔ صاحب تاریخ مذکور نوشته چون برهان نظام در مقام ترویج مذهب امامیه بود چهار دیواری در مقابل قلعه احمدنگر بر کنج و شکل مدرسه ساخته آنرا لنگر دوازده امام علیهم السلام نام نهاد و قصبهٔ چوره سنوره واسناور و چندین دیه دیگر وقف آن کرده هر روز وقت آش پخته بمهمانان میداد و شاه طاهر همگی همت بر ترقی خانه نظام شاهیه گماشته در صدد آن شد که محبان خاندان رسالت را از اطراف و اکناف در آن جمع آورد پس از خزانهٔ شاهی زرها بعراق و خراسان و فارس و آگره و گجرات وغیره فرستاده طالب قدوم مرحوم صاحب علم شد و در اندک مدت خلاصهٔ اقالیم سبع جمع گشته احمدنگر رشک گلستان ارم گردید از انجمله شاه حسن انجو که در عهد شاه اسمعیل صفوی برفاقت خواجه جلیل الدین صاعدی بگجرات آمده مدتها دران حدود می بود چون شاه طاهر صلاح و دوازده هزار هون از برهان شاه گرفته جهت خرج راه او فرستاد باحمدنگر آمده از مجالسان حضور بادشاهی شد و همچنین شاه جعفر برادر شاه طاهر و ملا شاه محمد نیشاپوری و ملا حیدر صدر استرآبادی و سید حسن مشهدی و ملا علی کل منشی استرآبادی و ملا رستم جرجانی و ملا علی مازندرانی و ایوب و ابوالبرکه و ملا عزیز الله گیلانی و ملا محمد امامی استرآبادی و دیگر افاضل باحمدنگر تشریف آورده بمناصب ارجمند فائز گشتند صاحب تاریخ فرشته در انتهای این حکایت نوشته که جامع این حکایات محمد قاسم فرشته می گوید که بخواب دیدن برهان شاه حضرت رسالت پناه صلی الله علیه و آله را شبیه است بخواب غازان خان بادشاه ایران و شیعه شدن او چه که اتفاق مورخین ایران و توران است که غازان خان بعد ازان که مسلمان شد دو مرتبه حضرت رسالت پناهی صلعم را در خواب دید و در هر مرتبه امیر المومنین حیدر همراه مسندنشین بارگاه نبوت بود حضرت خاتم الانبیا تعریف عترت کرده گفت که می باید نسبت باهلبیت من طریق اخلاص مسلوک نمائی و پیروی ایشان کرده سادات را گرامی داری ازین سبب غازان خان محبت اهلبیت پیغمبر آخرالزمان در صفحهٔ جان نقش بسته سادات کربلا و نجف اشرف را گرامی میداشت و شیعه مذهبان را مقرب درگاه ساخته بهریک مناصب مناسب رجوع فرموده و در بعضی از تواریخ بنظر آمده که غازان خان اکثر اوقات بر زبان می آورد که منکر اصحاب نیستم و بزرگی ایشان اعتراف دارم اما چون حضرت رسالت پناه صلعم در تمهید

قواعد محبت و اخلاص نسبت بجناب ولایت انتساب و یازدہ فرزندان او سفارش کردہ مع ہذا چہ لوازم
اخلاص و خدمتگاری است نسبت بایشان بجا می آرم و غازان خان از کمال محبت کہ با اہلبیت داشت
در حین رحلت برادر خود اولجایتو سلطان را کہ بسلطان محمد خدابندہ شہرت دارد بمحبت اہلبیت وصیت
فرمود آن پادشاہ کار از برادر گذرانیدہ مذہب شیعہ اختیار کردہ و نام دوازدہ امام را در خطبہ و سکہ ثبت
نمودہ نام باقی صحابہ عظام را ساقط ساخت انتہی مولف گوید کہ اگر مذہب امامیہ حق است احوال دیگر
مذاہب چون خواہد بود و اگر مذہب دیگر حق اند سفارش حضرت رسالت مآب در ترویج آن مذہب چہ معنی
دارد اللہم افتح بیننا و بین قومنا بالحق و انت خیر الفاتحین امید کہ چون عزیزان معاملہ فہم
کارآگاہ بدین چہار سند سرسری نگذرند و امعان نظر فرمودہ زمام التفات از دست ندہند کہ محل تامل و
مقام تفکر است **قال** المخاطب اول حضرت رسول اللہ کو اپنی زندگی میں حضرت امام حسین کے شہید
ہونے کی خبر ہوئی تھی حضرت جبرئیل علیہ السلام نے آکر اس واقعہ کربلا کی خبر کردی تھی لیکن پھر بھی رسول خدا نے
کہیں نہیں فرمایا کہ ہر سال اسطرح کی ترتیبیں گنبد دار ابرک بانس وغیرہ سے بنائیں اور علم ہر شہر میں حضرت
امام حسین کے نام کی بنایا کیجو کوئی ضعیف حدیث بھی اسمیں روایت ہوئی **اقول** و بہ نستعین در حدیث
صحیح وارد شدہ کہ بوقت خبر دادن جبرئیل ع بشہادت امام جلیل ع آنحضرت صلعم از ہر دو چشم مبارک
اشکہای حسرت ریختند چنانچہ شاہ عبد العزیز در رسالہ سر الشہادتین نوشتہ و اخرج الحاکم و
البیہقی عن ام الفضل بنت الحارث قالت دخلت علی رسول اللہ صلی اللہ علیہ و سلم یوماً
بالحسین فوضعتہ فی حجرہ ثم حانت منی التفاتۃ فاذا عینا رسول اللہ صلی اللہ علیہ آلہ وسلم
تہریقان من الدموع فقال اتانی جبرئیل فاخبرنی ان امتی تقتل ابنی ہذا و اتانی بتربتہ من تربۃ حمراء الخ
و بعد ملاحظہ حدیث مذکور از نظر انصاف افادہ فرمایند کہ در مصائب جناب امام مظلوم گریہ کردن سنت
پیغمبر خدا است و یا بدعت اہل ہوا در صورت اولی تارک سنت کیست و بحالت ثانیہ گریہ پیغمبر را جواب
چیست و ملا حسین واعظ در روضۃ الشہداء گفتہ گریہ درین ماتم موجب حصول رضای ربانی و سبب
وصول ریاض جاودانی ست چنانچہ در حدیث آمدہ من بکی علی الحسین او ابکی وجبت لہ الجنۃ

یعنی ہر کہ بر حسین بگرید یا دیگری بگریاند سزاوار باشد کہ او را در بہشت برند و جار اللہ زمخشری می فرماید کہ ہر کہ بگرید بہشت مر او را واجب می شود و ہر کہ خود را گریان فرا نماید بحکم من تشبہ بقوم فہو منہم در روش وحیت یا الجنۃ داخل است انتہی و مخاطب والا مقام در معنی تباکی کہ جار اللہ زمخشری بیان کردہ وجوب بہشت برای آن تصریح نمودہ تامل نکند چہ تباکی بعینہ مشابہ تواجد است و برای تواجد اہل حال آنچہ مراتب بیان کردہ اند بوجہ غایت شہرت محتاج نقل عبارت نیست فافہم ولا تغفل و چون این نقش تازہ بر صفحۂ خاطر حسن ارتسام یافت پس مخفی نماند کہ در ما سبق بتشریح تمام و توضیح تمام رقم پذیر شدہ کہ تعزیہ کہ عبارت است از نقل روضۂ انور و تربت کہ اشارت است تنقل مرسطور اعانت بر بکا میدہد و امر یکہ بر بکای کذائی کہ بطریقہ انیقہ جناب رسول زمان علیہ الصلوات من اللہ المنان و موجب ترتب وجوب جنان باشد معین بود ظاہر است کہ مورث استحقاق ثواب فراوان و استخلاص از عقاب بے پایان خواہد بود و ہم حدیثی کہ بر اباحت نقل قبر کہ تعزیہ شریف نیز از ان قبیل است دلالت دارد در ما تقدم تحریر یافتہ فتذکر و بطریق تنزل میگوییم کہ برای انعقاد محفل میلاد شریف بماہ ربیع الاول ہر سال حدیثی ضعیف ہم وارد نشدہ و جمہور اہلسنت و جماعت این انعقاد را مستحب و السنۃ برای مجلس کنندہ ثواب ہا مقرر کردہ اند کما قال الشیخ الدہلوی فی رسالۃ المسماۃ بما ثبت من السنۃ فی ایام السنۃ فالجواب الجواب

قال المخاطب کیا تماشا ہے کہ بغیر ذرا اور اسی باتین کو مانے یہ جائز و ثواب اور مستحب اور آداب کی تفصیل بتا گئے اور اس تعزیہ کا نام ہی ایکبار نلیا اور مصیبت مین کہین مرثیہ اور کتاب اور نوحہ اور تبیون کا حکم نہ دیا بلکہ خلاف اسکے کہہ گئے اور کر گئے **اقول** و بہ نستعین آنچہ افادہ نمودہ مردود است بچند وجہ اول آنکہ شیخ عبد الحق در مدارج النبوۃ بصفحہ ۵۷۵ گفتہ آنحضرت صلعم دید حمزہ را کشتہ شدہ و مثلہ کردہ شد صیحہ زد و گفت مصیبت زدہ نمی شدم من ہرگز مثل تو و نہ ایستادہ ام من ہیچ جای ایستادنی غصہ ناک سازندہ تر مرا از ینجا و منقول است از ابن مسعود کہ گفت ندیدیم ما آنحضرت را صلعم گریہ کنندہ تر ہرگز سخت تر از گریۂ وی بر حمزہ بن عبد المطلب ایستاد بر جنازۂ وی و گریہ کرد و برداشت آواز تا بیہوش شد و فرمود کہ یا حمزہ یا عم رسول اللہ یا اسد اللہ و اسد رسولہ یا حمزہ یا فاعل الخیرات یا حمزہ

یا کاشف الکربات یا حمزة یا ذاب عن وجه رسول الله صلعم و ازینجا معلوم می شود که در زمن
وبطالقین فریاد و آه و ناله نیز بوجوه آمده است والله اعلم انتهی در صفحه ۱۵۱ و ۱۵۲ از ۳ ۱۵ نوشته وحشی میگوید
اتفاقا در جنگگاه حمزه را دیدم که چون شیر مست در میان قوم در آمده بود و صفوف لشکر قریش را در هم می
شکست ناگاه سباع بن عبد العزی خزاعی از صف کفار بیرون آمده بود و مبارزی می طلبید حمزه برآمد و
سباع را کشت و من در پس سنگی نشسته بودم در کمین و حربه نیکو می انداختم چنانکه حربه من کم خطا کردی
چون حمزه غافل نزدیک من رسید حربه خود را بسوی او انداختم بر عانه او چنانکه از طرف دیگر سر بیرون کرد
و دیدم که حمزه متوجه من شد من روی فرار آوردم پس در راه بیفتاد و جماعتی از یاران وی بر سر وی رفتند و گفتند
یا ابا عماره جواب ایشان نگفت دانستم که آخر شد صبر کردم تا مردم از سر وی دور شدند برفتم و حربه خویش را
برداشتم و شکم او بشگافتم و جگر وی را بر آوردم و بنزد هند بردم و گفتم اینک جگر حمزه قاتل پدرت از من بستد
و آنرا فرو خائید و بیرون آورد و بینداخت و گویا بوی گفته بود که چون حمزه را بکشی جگر او را بنزد من بیار یا
این سیاه قاسی القلب این را از پیش خود کرده و هند جامه و حلی و زیور خود را انعام بمن داد و وعده کرد که چون
بمکه روم ده دینار زر سرخ بتو دهم آنگاه گفت بمن نمای که مصرع وی کجا است او را بدانجا بردم بینی و گوش و
آلت او را قطع کرد و با خود بمکه برد و بجهت مضغ جگر حمزه هند را آکلة الاکباد خوانند و مرویست که بعد از آنکه کافران
رفتند و مسلمانان در میان میدان در آمدند تفحص کشتگان خود می کردند فرمود آنحضرت ما فعل عمی ما فعل حمزه علی
کرم الله وجهه بتفحص مشغول شده بر سر حمزه رسید و او را بدان هیئت مشاهده کرد در گریه شد و مراجعت نموده آنحضرت
صلعم را از صورت واقعه واقف گردانید سید عالم با علی همراه آمده بر سر حمزه ایستاد و فرمود ما وقفت موقفا اغیظ
من هذا انگاه فرمود والله اگر بر قریش دست یابم هفتاد کس از ایشان را مثله کنم جبرئیل علیه السلام آمد و این آیت
آورد و ان عاقبتم فعاقبوا بمثل ما عوقبتم به ولئن صبرتم لهو خیر للصابرین یعنی اگر عذاب و سزا دهید عقاب کنید
بمانند انچه عقاب کرده شده اید شما بآن و اگر صبر کنید هر آئینه صبر بهتر است مر صابران را آنحضرت فرمود والله
صبر می کنم و از آن داعیه در گذشتم و بعوض آن هفتاد نوبت برای حمزه استغفار کرده و در حدیث آمده است که
آنحضرت فرمود اگر خاطر صفیه در میان نمی بود مدفون نمی ساختم حمزه را و میگذاشتم که سباع و طیور می خوردند

وحشر کردی او را خدا تعالی از زمرۀ ایشان و آورده اند که چون صفیه عمۀ رسول الله صلعم همشیرۀ حمزه بن المطلب
از دور پیدا شد پیغمبر صلعم بپسر وی زبیر بن العوام فرمود والدۀ خود را باز گردان تا برادر خود را باین حال نه
بیند و در روضة الاحباب می گوید که آخر صفیه بر سر حمزه آمده وی و فاطمه می گریستند و بگریۀ ایشان آنحضرت
نیز بگریه در آمد و فرمود آنحضرت که حمزه بن عبد المطلب را در میان اهل هفت آسمان اسد الله و اسد رسوله
نوشته اند و بعد خاصا قلیل می نویسد منقولست که چون مسلمانان روی بهزیمت آوردند و حضرت رسول الله صلعم
تنها گذاشتند حضرت در غضب آمد و عرق از پیشانی همایونش متقاطر گشت و مثال مروارید و دید در انحالت
نظر کرد علی بن ابیطالب را که بر پهلوی مبارکش ایستاده است فرمود چون است که ببرادران خود ملحق نه
گشتی علی گفت لاکفر بعد الایمان ان لی بک اسوة آیا کافر شوم بعد از ایمان بدرستی که مرا بتو اقتدا است یعنی
مرا به تنها کار است با یاران و برادران که در پی غنیمت رفتند و هزیمت نمودند چه کار دارم در این حین جمعی از
کافران متوجه آنحضرت علیه السلام شدند فرمود ای علی مرا ازین جمع نگاهدار و حق خدمت و نصرت بجا آر
که وقت نصرت است علی مرتضی رضی عنه متوجه آن قوم شد و دمار از روزگار شان بر آورد و ایشانرا متفرق
گردانید و جمعی کثیر را بدوزخ فرستاد و آمده است که در آنزمان ملائکه نیز حاضر بودند جبرئیل و میکائیل علیهما السلام
بر مثال دو مرد جامه سفید بر یمین و یسار آنحضرت ایستاده بودند و محافظت وی میکردند و با کفار محاربه
می نمودند و مشهور آنست که محاربه ملائکه مخصوص بغزوه بدر است و در غیر آن حضور و امداد و اعانت ثابت
است نه محاربه و مقاتله چنانکه ذکر این معنی در غزوه بدر گذشت و گفتم من و الله اعلم تواند که نزول ملائکه هزار بعد
هزار بقتال کفار مخصوص ببدر باشد اما ملازمت جبرئیل و میکائیل که ملازمان خاص درگاه اند در همه جا باشند و
محاربه کرده باشند منافات ندارد و می گویند که چون علی مرتضی کرم الله وجهه این مردانگی کرد و نصرت داد
جبرئیل علیه السلام فرمود که این کمال مواسات جوانمردی است که علی با تو می برد آنحضرت فرمود انه منی و انا
منه یعنی بدرستیکه علی از من است و من از ویم کنایت است از کمال اتحاد و اخلاص و یگانگی و آمده است
که چون آنحضرت این کلمه فرمود جبرئیل گفت و انا منکما من از شما هر دو ام و گویند آوازی شنیدند که گوینده
غیبی میگفت لافتی الا علی لاسیف الا ذوالفقار در کتاب معارج النبوة و کتاب کشف الغمة ذکر این واقعه

بسیط مرقومست و در آخر آن آورده که آنحضرت فرمود ای علی می شنوی مدح خود را که ملکی که نام او رضوان
است در آسمان می گوید لا فتی الا علی لا سیف الا ذو الفقار انتهی و در روضة الاحباب می گوید که این حدیث
را باین طریقه بعضی از اکابر محدثان و اهل سیر در کتب خویش آورده اند و لیکن ذهبی که محک رجال است در
میزان الاعتدال تضعیف و تکذیب راوی نموده است والله اعلم گفت بنده مسکین حفظه الله بمزید الیقین که
ظاهرا قصه ناد علیا مظهر العجائب هم درین معامله و معارکه واقع شده است اما در کتب حدیث هیچ ذکر آن
نکرده اند والله اعلم و بالجمله وی رضی الله عنه حق مبارزت و محاربت و جلادت و شجاعت بجائی آورده که
فوق آن تصور نتوان کرد روایتست از قیس که وی از پدرش سعد روایت کرد که گفت از علی مرتضی شنیدم کرم
الله وجهه که فرمود در روز احد شانزده ضربه بمن رسید که در چهار ضربه از ان بر زمین افتادم و هر بار که می افتادم
مردی خوبروی خوشبوی بازوی مرا میگرفت و مرا برپا می کرد و میگفت متوجه کافران شو که تو در طاعت
خدا و رسول اوئی و ایشان هر دو از تو راضی اند بعد از فراغ جنگ آن واقعه را بحضرت رسالت عرض کردم
آن سرور فرمود صلی الله علیه المعبود که تو او را می شناسی گفتم نه اما بدحیه کلبی می مانست فرمود ای علی
خدا تعالی چشم ترا روشن کناد آن جبرئیل بود نه دحیه چون درینجا ذکر فضائل جناب امیر المومنین علی ابن
ابیطالب علیه السلام بمیان آمد لهذا مناسب می نماید که چند احادیث فضائل آنجناب ذکر کرده آید چه آنحضرت
صلعم فرمود ذکر علی عبادة قال ابن حجر المکی فی الصواعق المحرقه الحدیث التاسع اخرج
البزار والطبرانی فی الاوسط عن جابر بن عبد الله والطبرانی والحاکم والعقیلی فی الضعفاء
وابن عدی عن ابن عمر والترمذی والحاکم عن علی قال قال رسول الله صلعم انا
مدینة العلم و علی بابها والحدیث الحادی والثلثون اخرج ابو نعیم وابن عساکر
عن ابی لیلی ان رسول الله صلعم قال الصدیقون ثلثة حبیب النجار مؤمن آل یس الذی قال
یا قوم اتبعوا المرسلین وحزقیل مومن آل فرعون الذی قال اتقتلون رجلا ان یقول
ربی الله و علی ابن ابیطالب والحدیث الثانی والثلثون اخرج الخطیب عن انس
ان النبی صلعم قال عنوان صحیفة المومن حب علی ابن ابیطالب والحدیث الرابع

والثلثون اخرج الدار قطني في الافراد عن ابن عباس ان النبي صلى الله عليه وسلم
قال علي باب حطة من دخل منه كان مومنا ومن خرج منه كان كافرا الحديث الخامس والثلثون
ودر ترجمه صواعق محرقه نوشته ودر یک روایت آمده که رسول الله صلعم در مرض موت گفت ایها الناس نزدیک
بآن رسیده که من مقبوض شوم واز میان شما بیرون روم وقبل ازین با شما گفته بودم این زمان نیز می گویم تا
عذر نیارید بدانید که من کتاب پروردگار را واهل بیت خود را در میان شما خواهم گذاشت آنگاه دست علی رضی
الله عنه را گرفته بلند ساخت وفرمود هذا علي مع القران والقران مع علي لا يفترقان حتى يردا على الحوض
فاسألهما ما خلفتم فيهما این علی با قرآنست وقرآن با علی است از یکدیگر جدا نخواهید بود تا وقتیکه وارد شوید بر من در حوض
پس از حال ایشان خواهم پرسید که با ایشان چگونه سلوک کرده اید بعد از من وامام احمد در مناقب بحدیث طویل
روایت کرده من مات يحبك بعد موتك ختم الله له بالامن والايمان ما طلعت شمس او غربت یعنی هر کس که بعد
از موت تو بر محبت ودوستی تو میرد خدا تعالی ختم کار او بامن وایمان خواهد کرد تا روز قیامت ودر روایت
دار قطنی مرویست که علی رضی الله عنه با شش تن که از اهل شوری بودند حدیثی طویل گفت واز انجمله بود انکه فرمود
از شما سوال میکنم که آیا در میان شما غیر من کسی هست که رسول الله صلعم در حق او گفته باشد انت قسیم النار يوم
القيمة ودر معنی این حدیث است حدیثی که از علی ابن موسی الرضا مرویست که رسول الله صلعم علی رضی الله
تعالی عنه را گفت انت قسيم الجنة والنار فيوم القيمة تقول للنار هذا لي وهذا لك یعنی تو قسمت کننده
بهشت ودوزخی ودوزخ با تو خواهد گفت در روز قیامت که این گروه یعنی اهل دوزخ حصه من اند وآن گروه
یعنی اهل بهشت حصه تو ومرویست از ابن سمان که قال رسول الله صلعم لا يجوز احد الصراط الا من كتب له علي الجواز
یعنی بر صراط نمی گذرد مگر کسی که علی ابن ابیطالب گذشتن او را بنویسد وروایت کرد طبرانی وابن ابی حاتم از
ابن عباس رضی الله تعالی عنهما که گفت نازل نشد هیچ آیه يا ايها الذين امنوا وعملوا الصالحات مگر آنکه
علی رض امیر وشریف آن بود که خدا تعالی در چندین جا اصحاب محمد را معاتب ساخت وذکر علی رض نکرد مگر بخیر وخوبی
وابن عساکر از ابن عباس ایضا روایت کرده که گفت قرآن نازل نشد در شان احدی اینمقدار که در
شان علی رض نازل شد وایضا ابن عساکر از ابن عباس روایت کرده که سیصد آیه در شان علی رض نازل شد وایضا

اخرج الخطيب عن البراء والديلمي عن ابن عباس ان النبي صلعم قال علي مني بمنزلة راسي من بدني

ابن سعد از سعید بن المسیب روایت کرده که گفت هیچ کدام از اصحاب سلونی نگفتند یعنی نگفتند که از من سؤال
کنید آنچه خواهید مگر علی رض که سلونی میگفت و از جمله کرامات ظاهره علی رض آنست که در وقتی که سر مبارک حضرت
رسالت پناه صلعم در کنار وی بود بر آنحضرت وحی نازل می شد و علی رض نماز عصر نگذارده بود و پیغمبر صلعم فارغ نشد
تا وقتیکه آفتاب غروب کرد آنگاه آنحضرت فرمود اللهم انه کان فی طاعتك وطاعة رسولك فاردد علیه
الشمس فطلعت بعد ما غربت یعنی خدایا علی رض در اطاعت و فرمان برداری تو و رسول تو بود آفتاب را
برای وی باز گردان آنگاه آفتاب طلوع کرده بعد از آنکه غروب کرده بود و بروایت سلفی مرویست از عبد الله
بن احمد بن حنبل که گفت از حال علی و معاویه از پدر خود سؤال کردم گفت اعلم ان علیا کان کثیر الاعداء
ففتش له اعداؤه شیئا فلم یجدوه فجاؤا الی رجل قد حاربه وقاتله فاطروه کیادا منهم له بدانکه علی کثیر الاعدا
بود و اعدای او تفتیش کردند که شاید که خطای یا منقصتی در وی یابند آنرا نیافتند آنگاه نزد مردی آمدند که با وی محاربه
و مقاتله کرده و مبالغه در مدح و ثنای آنمرد کردند بجهت کیدی که در درون بود از جهت مکر و حیله با او و احمد از ابو سعید خدری روایت کرده
که آیه تطهیر در شان پنج کس نازل شد پیغمبر است صلعم و علی و فاطمه و حسن و حسین رضی الله تعالی عنهم و ابن جریر مرفوعا
باین لفظ روایت کرده انزلت هذه الآیة ای انما یرید الله لیذهب عنکم الرجس اهل البیت ویطهرکم تطهیرا
فی خمسة فی النبی علیه الصلوة والسلام وفی علی وحسن وحسین وفاطمة رض و طبرانی نیز روایت کرده و مسلم باین طریق
روایت کرده که رسول الله صلعم ایشان را در زیر کسائی یعنی عبائی که بر وی بود در آورد و این آیه بر خواند و بصحت
رسیده که رسول الله صلعم عبا را برین چهار کس پوشانید و فرمود اللهم هؤلاء اهل بیتی وخاصتی اذهب
عنهم الرجس وطهرهم تطهیرا خدایا این جماعت اهل بیت و مخصوص من اند ببر از ایشان گناه را و پاک
گردان ایشان را پاک کردنی آنگاه ام سلمه رض گفت من نیز با ایشان ام رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمود انك علی
خیر و مرویست بروایت امام احمد و طبرانی و ابن ابی حاتم و حاکم از ابن عباس رضی الله تعالی عنهما که چون آیه
قل لا اسئلکم علیه اجرا الا المودة فی القربی نازل شد اصحاب گفتند یا رسول الله صلعم خویشان شما که
واجبست بر ما دوستی ایشان چه کسانند رسول الله صلعم فرمود که علی و فاطمه و هر دو پسر ایشان رضی الله تعالی
عنهم و در سند این حدیث شیعی غالی است لیکن راست گو است و ابو الشیخ و غیر او از علی رض روایت کرده اند

که فرمود در شان اهلبیت آیتی نازل شده و حفظ مودت ایشان کنند که بر مومنی بعد ازان این آیه برخواند قل لا اسئلکم علیه اجرا الا المودة فی القربی و بزار و طبرانی از حسن رض روایت کرده اند از چند طریق اسناد که بعضی ازان اسناد حسن است که وی رضی الله تعالی عنه خطبه خواند از انجمله این بود که گفت من عرفنی فقد عرفنی ومن لم یعرفنی فانا الحسن بن محمد صلعم هر کس مرا می شناسد شناسد و هر کس که مرا نمی شناسد پس من حسن بن محمدم صلی الله علیه وسلم بعد ازان این آیه برخواند واتبعت ملة ابراهیم گفت انا ابن البشیر وانا ابن النذیر من پسر آنکس ام که بشارت دهنده و بیم کننده بود و من از اهل بیت هستم که خدا تعالی و تبارک فرض ساخته است مودت و موالات ایشان را در آنچه بر محمد صلی الله علیه وسلم نازل شده قل لا اسئلکم علیه اجرا الا المودة فی القربی ومن یقترف حسنة نزد له فیها حسنا و اقتراف حسنات یعنی اکتساب حسنات دوستی با اهلبیت است و طبرانی از امام زین العابدین رضی الله عنه روایت کرده که چون از واقعه پدر خود حسین رض وی را اسیر کرده بجانب شام بردند شخصی از اجلاف شام در شهر با وی ملاقات کرده گفت الحمد لله که خدا تعالی شما را مقتول و مستاصل گردانیده و قطع فتنه شد امام زین العابدین رضی الله عنه مر آن شخص را گفت آیا نخوانده قل لا اسئلکم علیه اجرا الا المودة فی القربی آن شخص گفت قربی ذوی این آیه شمائید گفت بلی مراد ازین قربی ماییم انتهی ملخصا شیخ عبد الحق در مدارج النبوة در صفحه ۲۱۳ می فرماید القصه محاربه و مقاتله میان دو لشکر واقع شد خصوصا از علی مرتضی رض درین غزای خندق مبارزها و مقاتلها واقع شد از حد قیاس و عقل بیرون چنانکه در اخبار وارد شده است لضربة علی بن ابیطالب یوم الخندق افضل من اعمال امتی الی یوم القیامة کذا فی روضة الاحباب و آنحضرت دعاها کرد در حق مرتضی و شمشیر خود را که ذو الفقار نام داشت بوی عطا فرمود انتهی چون بندگی از اوصاف حیدر کرار شنیدی اکنون قولی مختصر از مسائل عجیبه علما باید شنید که اکابر ایشان حدیث قدسی لافتی الا علی لا سیف الا ذو الفقار و ناد علیاً را انکار نمایند کما مر فی مدارج النبوة و حدیث انا مدینة العلم و علی بابها و حدیث رجوع شمس و نزول آیه ذوی القربی در حق اهل بیت و نزول آیه تطهیر در شان آل عبا چنانچه سابقا گذشته موضوع پندارند کما فی الصواعق المحرقة والتحفة العزیزیة

جناب افضل المحققین علامه دهلوی طاب ثراه در تحفه اثنا عشریه می فرمایند اما حافظان ثنائی و اداء و اعانت
علماء اهل سنت درباره اهل بیت رسالت نیز ظاهر و باهر محتاج به بیان نیست جمهور ایشان برای اد
شنیع مجهولی که متخلی از فضائل و خواص نفسانی و متحلی برذائل و دعاوی باشند نیز از ان مناقب روایت
کنند و روایات موضوعه را بکمال انشراح صدر تشییع نموده اثبات فضائل می نمایند چون نوبت بحضرت
امیر المؤمنین می رسد احادیث صحیحه را تضعیف و تضعیف می نمایند و هرگاه از تضعیف عاجز می شوند تاویلا
بارده رکیکه بکار می برند چنانچه بر ناظر کتب کلامیه اینها واضح و لائح است و ذکر آن درین مقام موجب
اطالت کلام است بفحوای مالایدرک کله لایترک کله بریک حدیث اکتفا نموده شد ترمذی و ابو
وطبرانی باسانید خود روایت کرده اند که آنحضرت فرمود انا مدینة العلم و علی بابها و در روایت دیگر ترمذ
چنین روایت کرده انا دار الحکمة و علی بابها با آنکه حاکم این حدیث را تصحیح نموده و بعضی علما متاخرین تحسین
اهلسنت بنابر عادت مستمره خود اولاً قدح در سند و حکم بوضع نموده بعضی علما را آنها با تصحیح حاکم و تحسین بع
متاخرین ایشان دیگر دل شاد کرده تاویل رکیکی در معنی حدیث نموده که مراد از علی معنی لغوی است یعن
سن شهر علم و بلند است دروازه آن شهر ابن حجر در صواعق محرقه می گوید و تضعیف می فاجاب بان مع
وعلی بابها ای من العلو علی حد قراءة هذا صراط علی مستقیم برفع علی و تنوینه کما قرا به یعقوب انتهی
غیر ضعف این تاویل واضح است بعضی متنبه بر ضعف این توجیه شده در صدد معارضه آن در آمده در شفاء الم
حدیث دیگر وضع نمودند و آن اینست انا مدینة العلم و ابو بکر اساسها و عمر حیطانها و عثما
سقفها و علی بابها و آثار و مخائل وضع کالشمس فی رابعة النهار روشن و منجلی است چه سقف
را معمول است و سقف شهر در نهایت غرابت است مگر آنکه مراد از سقف شهر سقیفه بنی ساعده بو
باشد که اساس ارکان شهر را سقفی چنین در کار است انتهی حوالی این ذکر طوالت میخواهد و مقام از بیان آ
ابی ست لهذا ذکر حدیث رد شمس اختتام این مقولات می کنم در ترجمه صواعق محرقه گفته که طحاوی و قا
در شفا گفته که حدیث رد آفتاب صحیح است و شیخ الاسلام ابو زرعه گوید حدیث حسن است و غیر او از عل
متابعت او نموده رد کرده اند قول جمعی را که گفتند این حدیث موضوع است الخ و شیخ عبد الحق در مدارج

جلد دوم صفحه ۳۱۳ نوشته و در مواهب گفته روایت کرده است اینحدیث را طحاوی که از اکابر علمای حنفیه
است و در اصل شافعی بود و رجوع کرد از آن بحنفیه و در شرح مشکلات الآثار روایت کرده است قاضی عیاض
مالکی و گفت طحاوی که احمد بن صالح که از ثقات علمای حدیث است و در رتبه احمد بن حنبل می گفت سزاوار نیست
هر کسی را که سبیل وی علم است تخلف و تغافل از حفظ حدیث اسما زیرا که از علامات نبوت است و بعضی گفته اند
این حدیث صحیح نیست و ابن جوزی او را در موضوعات ذکر کرده و گفته این موضوع است بیشک و در سند وی احمد
بن داود است و وی متروک الحدیث کذاب است چنانچه دارقطنی گفته است و ابن حبان گفته وضع میکرد
حدیث را و نیز ابن جوزی گفته که روایت کرده است این حدیث را ابن شاهین و گفته اینحدیث باطل و از
غفلت واضع او است که نظر کرده بصورت فضیلت و تصور نکرده عدم فایده آنرا و ندانسته که صلوٰت عصر
بغیبوبت آفتاب قضا گردید و رجوع شمس ادائی کرد آنرا و تحقیق افراد کرده است ابن تیمیه تصنیفی علیحده در
رد روافض و ذکر کرده است حدیث را بطرق وی و رجال وی موضوع است و گفته که عجب است از گفت که وی
قاضی عیاض با جلالت قدر وی و علو خطر وی در علوم حدیث چگونه ساکت ماند از وی ایهام کننده صحت
او را نقل کننده ثبوت او را گفت کاتب حروف عفی الله عنه که قول این قایل که نماز عصر بغروب آفتاب قضا
گشت و رجوع شمس ادائی گردانید او را محل نظر است زیرا که قضا بر تقدیری گردد که آفتاب باقی ماند
بر غیبوبت و فوات وقت اما اگر وقت نیز عائد گردد چرا ادا نشود و معنی ادا نیست مگر وقوع نماز در وقت
اگرچه با عاده وقت باشد و نیز بعید از انصاف جلالت قدر قاضی عیاض و علو خطر وی مناسب توقف و
تردد است نه جزم به بطلان و انکار با وجود یکه نقل طحاوی و احمد بن صالح آنرا تصحیح کرده باشند و ابن
جوزی مستعجل است در حکم بوضع و ادعای آن و وثوق نیست بقول وی درین باب انتهی و درین باب
حکایتی است عجیب که سید علیخان مدنی در انوار الربیع آورده که ابو منصور مظفر مروزی واعظ را بتاجیه
بغداد دیدند که بعد از عصر این حدیث را مذکور ساخت و بالفاظ خود تنمیق و تزئین می داد و ذکر فضائل
اهل بیت می نمود درین اثنا قطعه ابر ظاهر شد و حائل آفتاب گشت چنانچه مردم ظن غروب آفتاب کردند
آنگاه واعظ مذکور برخاست بالای منبر و اشارت به آفتاب کرده این شعر انشا کرد لا تغربی

یا شمس حتی ینتهی * مدحی لآل المصطفی ولنجله * واثنی عنانک اذ ارادت ثناءهم * انسیت
اذ کان الوقوف لاجله * ان کان للمولی وقوفک فلیکن * هذا الوقوف لخیله ولرجله *
فطلعت الشمس من تحت الغیم عند انتهاء الابیات فلا یدری ما رمی علیه من الاموال
والثیاب یومئذ انتهی وهکذا فی ترجمة الصواعق و جناب علامه حلی علیه الرحمة در کشف الیقین
آورده که بعض زهاد در روضه ذکر فضائل جناب امیر می کرد پس آفتاب قریب بغروب رسیده و افق تیرگی
بهم رسانید پس آن واعظ خطاب کرد بسوی آفتاب وگفت شعر لا تغربی یا شمس حتی ینقضی * مدحی
لصنو المصطفی ولنجله * واثنی عنانک اذ عزمت ثناءه * انسیت یومک اذ رددت لاجله
ان کان للمولی وقوفک فلیکن * هذا الوقوف لخیله ولرجله پس آفتاب برآمد و آفاق روشن گردید تا آنکه مدح آنجناب باتمام
رسید چونکه سامعین بسیار مجتمع بودند این قصه را خواص وعوام نقل کردند ونقلش متواتر رسید انتهی *
کجا بودم اکنون کجا آمدم * ز جا رفتم اما بجا آمدم * الحال باز بمطلب می روم یعنی شیخ عبد الحق در مدارج النبوة
بصفحه ۱۶۵ و ۱۶۶ می نویسد آورده اند که چون مصیبت زدگان باستقبال آنحضرت بیرون آمده بودند فاطمه
دختر حمزه بر سر راه آمده بود لشکر رسول را دید که جوق جوق می آیند هر چند تفحص نمود پدر خود را درمیان ندید
صدیق را پرسید پدر من کجاست که او را در لشکر نمی بینم دل صدیق سوخت و آب در دیده گردانید فرمود
اینک آنحضرت می رسد چون خواجه رسید پدر خود را ندید پیش آمد و عنان مرکب خواجه را بگرفت وگفت یا
رسول الله پدر من کو خواجه فرمود که پدر تو من باشم گفت یا رسول الله ازین سخن بوی خون می آید واشک
از دیده وی ریزان گشت و یاران نیز بموافقت او در گریه در آمدند بعد ازان گفت فاطمه یا رسول الله کیفیت
شهادت پدرم تقریر فرمای گفت ای فرزند اگر آنرا صفت کنم دل تو طاقت نیارد خروش ونالهٔ آن ضعیفه
زیاده گشت و درینجا حکایتی غریب است که نقل کرده اند که چون آنحضرت صلعم بمدینه نزول فرمود از اکثر
خانهای انصار آواز گریه شنید مگر از خانه حمزه فرمود لکن لا بواکی له یعنی حمزه زنانی که بروی گریه کنند
ندارد انصار چون این سخن شنیدند زنان خویش را گفتند که نخست بخانه حمزه روند و بروی بگریند آنگاه بخانه
خویش آیند و بر کشتگان خویش گریه کنند زنان انصار میان شام وخفتن بخانه حمزه آمدند و تا نیم شب بروے

می گریستند آنحضرت بخواب رفته بود چون بیدار شد آواز گریه زنان از خانه حمزه شنید پرسید که اینچه
آواز است گفتند زنان انصار بر حمزه نوحه می گریستند پس دعا کرد آنحضرت فرمود رضی الله عنکن و عن
اولادکن و اولاد اولادکن انتهی اول ارشاد آنحضرت لا ابو الی ثانیا دعا فرمودن با الفاظ رضی
الله عنکن و عن اولادکن و اولاد اولادکن و نوحه کردن و تحسین فرمودن آنحضرت بر نفس حضرت حمزه و
و گریه کردن یاران بموافقت آنحضرت چنانچه از کتاب مدارج النبوة مرحوم قلم شکسته رقم گردیده نص
جلی است بر اینکه آنحضرت صلعم در مصیبت خود هم گریه فرموده و دیگران را نیز به بشارت رضامندی
حق تعالی ترغیب گریه در مصائب شاهدان خدا نموده و هو المقصود و منها دوم آنکه بعد وقوع حادثه عظمی
مصیبت کبری اعنی شهادت جناب سید الشهدا علیه التحیة والثنا جناب سرور کائنات صلعم از بهشت عنبر
سرشت تشریف آورده در حین ماتم محزون و گریان بوده اند چنانچه عبد الحق در مدارج النبوة بصفحه ۵۵۹
می فرماید روایت کرده است ترمذی از سلمی اقرة القنار گفت در آمدم بر ام سلمه دیدم او را می گریه گفتم چه
چیز در گریه آورده ترا یا ام سلمه گفت الآن رسول خدا را در منام دیدم که بر سر و لحیه شریف وی خاک است
می گریه گفتم چه شده است ترا یا رسول الله گفت حاضر شدم قتل حسین را که واقع شده است انتهی پس اتباع
آنحضرت احق باتباع آنجناب است و هو المطلوب و المقصود سیوم آنکه عادت صحابه بوده که هرگاه
آنحضرت را یاد می کردند گریه می نمودند چنانچه در رساله غایة المرام در صفحه ۲۴ نوشته و قال القاضی ابو الفضل
العیاض و فی فصل الخطاب صحابه چون یاد پیغمبر می کردند خاشع و خاضع می بودند و پوست بر تن ایشان
می برخاست و گریه می کردند انتهی چهارم آنکه در مدارج النبوة ص ۱۰۱ نوشته فاطمه رضی الله عنها چون این شنید
بگریست آنحضرت فرمود ای دختر من گریه مکن که حمله عرش بر گریه تو گریه می کنند و بدست مبارک اشک از چهره
فاطمه رضی الله عنها پاک کرد و دل او را بیاد بشارتها داد و در بعضی روایات حدیث خبر موت آنحضرت و گریه فاطمه
و تسلیه آنحضرت او را که تو پیشتر لاحق میشوی بمن و تو سیدة نساء جنت خواهی بود در بغوی آمده و گفت بار خدایا
و برادر مفارقت من صبری کرامت فرمائی فاطمه گفت واکرباه فرمود آنحضرت نیست هیچ کرب و اندوه بر
پدر تو بعد از امروز یعنی کرب و اندوه و سبب شتافتن الی صحبت رفیع بود و بواسطه علاقه جسمانی و تعلقات

بدنی کہ لازمہ بشریت است می باشد آنگاہ با فاطمہ فرمود کہ پسران خود را پیش آر پس فاطمہ حسن و حسین را علیہم التحیۃ والرضوان پیش آنحضرت صلعم آورد چون او را بد آنحال دیدند گریہ آغاز نہادند و چنان گریہ و زاری کردند کہ از گریہ ایشان ہر کہ در خانہ بود بگریست آنحضرت صلعم ایشان را بوسید و در باب تعظیم و احترام و محبت ایشان صحابہ و تمامہ امت را وصیت فرمود و در روایتی آمدہ کہ آنہا کہ بر در حجرہ بودند نیز گریستند چون آواز گریہ ایشان بگوش مبارک رسید آنحضرت علیہ السلام نیز بگریست ام سلمہ گفت یا رسول اللہ گناہان گذشتہ و آئندہ تو مغفور گشتہ موجب گریہ چیست فرمود گریہ من برای رحم و شفقت بر امت است کہ آیا بعد از من حال ایشان بکجا خواہد رسید بعد ازان عائشہ پیش رفت و گفت یا رسول اللہ چشم بکشای و در من نگاہی فرما و وصیت کن چشم مبارک حضرت بکشاد و فرمود ای عائشہ نزدیک شو فرمود کہ دیروز کہ وصیت کردہ ہمان است باید کہ بموجب آن عمل کنی و حفصہ نیز پیش رفت و باو شفقتی کہ با عائشہ مکالمہ فرمود با حفصہ نیز گفت و تمامہ ازواج مطہرہ را وصیت کرد بعد ازان فرمود برادر من علی را بیارید علی بیامد و بر بالین آنحضرت بنشست و سر مبارک را بر زانوی خویش نہاد و آن سرور فرمود ای علی فلان یہودی پیش من چندین مبلغ دارد کہ از وی برای تجہیز لشکر اسامہ بقرض گرفتہ بودم زنہار کہ حق او را از ذمہ من ادا کنی و فرمود ای علی تو اول کسی خواہی بود کہ در لب حوض کوثر بمن برسی و بعد از من مکروہات بتو خواہد رسید باید کہ دل تنگ نشوی و صبر کنی و چون ببینی کہ مردم دنیا اختیار کنند باید کہ آخرت را اختیار کنی انتہی چون مردم نکتہ سنج درین مقام بر مسند ارشاد آنحضرت صلعم کہ بعد از من مکروہات بتو خواہد رسید باید کہ دل تنگ نشوی و صبر کنی و چون ببینی کہ دنیا اختیار کنند باید کہ تو آخرت را اختیار کنی نیک تامل نمایند کہ مصداق ابن حجر خلافت خلفاء ثلثہ نیست فافہم و لاتکن من الغافلین و جناب افضل المحققین و سید المدققین سحبان زمان حضرت سبحان علی خان اعلی اللہ مقامہ فی فرادیس الجنان در وجیزہ می فرماید و از آیات زاہرہ و حجج باہرہ کہ دلالت قطعی بر غصب خلافت از خلیفہ بر حق دارد و اگر سحار بر علما جمع شوند و قادر بر شق شعر باشند و برق فشانی خود را غریق لجۂ خوض و غور سازند سر مو دفع این اشکال متعذر التفصی نتوانند کرد حدیثی است کہ صاحب کتاب ریاض النضرہ با اینہمہ تعصب کہ از تالیفش پیدا است بکتاب مذکور نقل

رده عن علی رضی الله عنه قال قال رسول الله یا علی کیف انت اذا زهد الناس فی الاخرة
ر غبوا فی الدنیا و اکلوا التراث اکلا لما و احبوا المال حبا جما و اتخذوا دین الله دغلا
و مال الله دولا فقلت اترکهم و ما اختاروا و اختار الله و رسوله و الدار الاخرة و اصبر علی مصیبات
الدنیا و بلواها حتی الحق بک ان شاء الله تعالی قال صدقت اللهم افعل ذلک به اخرجه الحافظ الثقفی فی الاربعین
حالیا این فاقد الادراک بخدمت علمای سنیه عرضه میدهد که وقوع ما اخبر به مخبر الصادق لابد منه هم از اشخاص
شار الیهم و هم از حضرت مرتضوی پس بنده میپرسم که آن اشخاص موصوف بصفات کذائیه که امیر المومنین علیه السلام
اترکهم و ما اختیار در حق شان فرموده‌اند کیا بودند غایت تاویل آنحضرات در امثال احادیث دال برچنین مضامین
انست که برگردن جابره بنی امیه یعنی مروانیه می بندند آن خود مما نحن فیه امکان ندارد که موحی الیهم بعد انتقال امیر
مومنان بفرادیس جنان پس از زمانی بوجود آمدند پس لا محاله بضیق خناق مبتلا شده بحکم من ابتلی ببلیتین فاختار اهونهما
برای صیانت خلفای راشدین بر وفق اصطلاح خود معاویه و احزاب او را مشار الیه مضمون این حدیث قرار دهند و حال
یعنی هم بر اصول مخترعه و اعتقادات مختلفه شان درست نمی افتد که عموما اصحاب نبوی کلهم عدول و بالخصوص
معاویه که جلال الدین سیوطی مشار الیه را از خلفای عاملین بهدی و دین حق شمرده و صاحب صواعق محرقه ایام حق
خلیفه صادق گفته و بر اینقدر اکتفا نکرده از غلاف بر آمده میگوید اللاعن علیه ملعون و الطاعن فیه مطعون و صاحب
غنیة الطالبین اگر مولفش غوث الاعظم یعنی شیخ عبد القادر جیلانی باشند فکفی به جلالة و الا هم چون مثل شاه ولی الله قدس سره
ل سنت هندوستان در ازالة الخفا بروایات آن کتاب استناد میکنند در عظمت قدر مولف و مولف ریبی نیست
معاویه را خلیفه بر حق نوشته و محدثین ثقات اهلسنت حدیث اللهم اجعله هادیا مهدیا و حدیث
اللهم فقهه فی الدین از زبان وحی ترجمان نبوی روایت میسازند و دعای نبوی البته در چنین مواقع مقبول
ست پس کسیکه نزد جمهور اهلسنت باینمرتبه عظیم القدر و مورد عنایات حضرت رسالت صلعم باشد حیف است که
ورا متصف باین صفات ذمیمه مصرحه حدیث گیرند که موصوف بآن اوصاف البته از دائره ایمان حقیقی خارج
ست و اینمعنی منتج نقض کلیات این طائفه میشود و هم دور باش قول ابن حجر از خلط مبحث باید فرمود و اینهمه کیسو
دستان معاویه محمود العاقبت است و هم اینها نسخ نزد او شان جلیل المرتبه بامثابه که او را با امیر المومنین

بلکه باید دید که حدیثی ذکر میکنند که شیخین اول داخل بهشت میشوند و حضرت امیر المومنین ع

علیه السلام بجانب معرکه معاویه با معاویه موقوف خواهند بود لطف آنکه این حدیث را از زبان خود امیر المؤ
ساخته اند و هرچند متعصبین این حدیث را موضوع گفته اند لکن شاه ولی الله صاحب در ازالة الخفا بروایت صحیح
آورده اند و جمله طاغیان و عدوان مضمون معاویه را بخطای اجتهادی که مرتکب آن مستحق اجر است و لو کان
واحد است منسوب ساخته اند پس اگر معاویه مصداق این حدیث باشد از عقیده جمیع روشن تر سمت انجلا می پذیرد
که حرب و قتال او با خلیفه برحق برای حب جاه و ریاست بود و علی هذا از مقتول شدن قریب مائة الف
از طرفین از صحابه و تابعین بر سرش خواهد بود فاین خیر العاقبة بلکه در آخرت هم صدر نشین مقام اعلی وجهه همراه
خواهد بود و فیه محذور عظیم یلزم علی اهل السنة بل ینهدم مذهبهم کما هو غیر خاف پس اگر
با اینهمه از عقیده خود نکول فرموده معاویه را مصداق مضمون این حدیث قرار دهند منعم الوفاق چه مشار الیه
هم موصوف باین صفات بود دیگر باقتضای اثر و الفضل لمن غبر لکن بما اتیتم فیه سودی نخواهد بخشید زیرا که
امیر المؤمنین با سید المرسلین وعده فرموده بودند که اترکهم و ما اختاروا و حضرت سید الانبیا تصدیق وعده شان
فرموده دعا فرموده بودند که همچنین واقع شود نه خلاف وعده از امیر مومنان و نه عدم اجابت دعای سید
مرسلان ممکن و متی ترک امیر المؤمنین علیه السلام ایاه و حزبه و ما اختاروا الا که بعد تبلیغ و تفهیم هرگاه راه هدایت
پی سپر نساخت بلکه زیاده تر سالک طریق طغیان و غوایت شد خروج بر سرش بردند و قتالی واقع شد که بهرا
چون شام تو گوی که تا الیوم از هیبت آن معرکه لرزه بر اندام دارد و کما بیش مائة الف از نفوس بشری چه از
ارباب هدایت و چه اصحاب ضلالات عرضهٔ تیغ هلاکت شدند و بسبب فتنهٔ تحکیم که معاودت یکوقت فرموده بودند باز
مصروف تعبیه عسکر و تهیار سامان حرب و آماده نهضت بودند کما ذکره اهل السیر متقدمین که واقعه هائله شهادت
شاه ولایت واقع شد والقصه این همه معارک را کسی از عقلا نخواهد گفت که ترکوا و ما اختاروا پس مترتب شد که
معاویه متصف بصفات اکل تراث و غیره نباشد مصرعه حدیث فرابود تماما خراب شد که متروک نموده تا مصداق
این حدیث تواند بود و همچنین اصحاب حرب جمل چه اولا حضرات سنیه راضی نخواهند بود که خطاب طلحه و زبیر که
انصار و حواری رسول باری میگویند باین اوصاف ذمیمه موصوف گرفته شوند فضلا عن ام المؤمنین حضرت
عایشه و هرچند عزم این حضرات هم باین امور متعلق باشد مگر غارت بیت المال بصره و سلوک ناسزا با

ابن حیث فرصت از ارتکاب این امور کی یافتند و این همه بمعزل عن الذکر بیچاره طلحه و زبیر مقتول و حضرت عائشه
همسکرا امیر خیبرگیر بالقسر تشریف ارزانی داشتند و بحراست نسوان که حکایتی است لطیف علم نهضت بسوی
مدینه طیبه افراشتند پس این زمره را کسی جبان متروک میتواند گفت و خوارج که شرذمه قلیل بودند و چه انحراف از
خلیفه برحق با این صفات چه علاقه بلکه آن روسیاهان بجای زهد و ورع ظاهری داشتند که مردم را بدان در
حال شان باشتباه می افتادند چنانچه ابن ابی الحدید شارح نهج البلاغه فصلی مبسوط متضمن حال و مقال شان
نوشته و بدلائل جلیه معاویه و احزاب او در ارتقای مدارج غوایت و ضلالت بر اینها ترجیح داده باز اعاده
همان حرف باید کرد که با جمیعهم مقتول شدند متروک آری بموجب اخبار مستقبل از زبان صدق ترجمان مرتضوی
چند کس بقیة السیف باقی ماندند که بقایای آن شجره ملعونه از اینها تا امروز است و هرگاه این هر سه طائفه مصداق
فحوای حدیث نباشند و مدلول این حدیث ضروری الوقوع پس مصداقش زمان خلافت خلفای ثلثه متهم
خواهد بود و معنی حدیث متحقق که میراث امیر المؤمنین را که عبارت از خلافت و غیرها باشد منصرف شدند و خود
شان را خلیفه رسول آفاق بلا استحقاق و واجب الاطاعه کافه خلائق علی الاطلاق قرار دادند و مال خدا را
که ما حصل ممالک بود و سلف بدست گرفتند و جناب امیر المؤمنین ع ترکهم و ما اختاروا یعنی بحرب و قتال بأیّ
وجه کان برنخاستند و بالاخره بمماشاة معهم پرداختند و ادای تقیه پس حکایتی بس رنگین باید شنید که
فاضل معاصر که ذکرش بدیباچه این وجیزه مندرج اسم بی مسمی نور الدین حسین قرار داده و را شیعه غیرة
شهید سعید علامه لی سید نور الله شوشتری وانموده خودش از نام مفروض مراسلات بمن میفرستاد
تفصیل این افسانه شگرف در رساله که بجواب هفواتش نگاشته ام ثبت است در ذیل تحریرات مشار الیه
اثنای تحریر ابتغام اشعاری از تعذر تفصی ازین استدلال تیرکرده بودم در جوابش از زبان نور الدین حسین
منسوب بمخاطب مزبور این عبارت نوشت حریف را میرسد که از مستدل بپرسد که غایت یعنی حتی الحق یک
بجمیع تعلق دارد یا فقط بالصبر و برشق اول تمام تقریر منقلب می شود که از حضرت امیر المؤمنین ع در مقابله
ناکثین و مارقین و قاسطین بکدام امر کف نفس یعنی صبر واقع شده و اینقدر هم غور نمیرود که جناب
ولایت مآب ترکهم و ما اختاروا فرمودند مگر ترک همین است که در معرکه جمل و صفین و نهروان واقع شده

ثانی دلیلش می باید دان کیا وجود بین ما و ال جو موجبات او اخلاق احتمالی کافی تحلادت فا
استدلال ندارد بجاوه خصم خواهد گفت که در وقت معاویه این امور بالاتفاق صدور یافته بلکه درا
و تعیین این از خصائص امیه است بخلاف خلفای ثلاثه که بدنیا زخیار رغبت نداشتند و در حال
و ورع بودند پس حمل بر معاویه باید نمود فان الاتفاق خیر من الاختلاف بلکه برای تعلق مجموع دلیل
خواهد آورد که اگر فقط بصبر متعلق باشد لازم آید که حضرت امیر براوصاف سابقه خود باقی نباشد و
خلاف مذهب الفریقین پس مفاد حدیث بتقریر مخالف آنست که جناب امیر المومنین جواب بحضرت س
المرسلین دادند که در هر وقت با آنها کاری نخواهم داشت و اجتناب از طریق شان خواهم نمود و خدا و رسو
و دار آخرت را اختیار خواهم نمود و صبر بر مصائب دنیا و بلوای آن خواهم نمود تا آنکه بجناب تو یعنی حض
مصطفی ملحق شوم انتهی هر چند اجمال این کلام بی نظام در نهایت ظهور و نهار حاجت بشرح و
ندارد مگر زمرهٔ سنیه که مصداق ما ربحت تجارتهم هستند شعار خود ساخته اند که هر کسی
دوکان خود فروشی چیده بجسق و مسق زبان می آلاید متاع کاسدش را بنقد جان میخرند پس اگر
تعرض جواب اهمال رود طرف مقابل را متهم بعجز میکنند و بزعم خود طعنی میزنند و لهذا ناچ
بتحصیل حاصل کرده می آید و بتقاضای اتصال سلسله کلام تقدیم و تاخیری در ذکر بعضے مق
بکار رفته و ها انا اشرع فی کشف عوار هفواته قوله حریف را میرسد که از مستدل
بپرسد الی قوله مگر ترک ها همین است که در معرکه جمل و صفین واقع شده است اقول اما اولا پس
حدیث منقول بطریق سنیه است و بیان محل وقوع ترک بر ذمهٔ ایشانست و ا
لهم ذلک غیر ان یحملوا الترک علی ترک امیر المومنین ع خلفاء هم الثلاثة
سیظهر و اما ثانیا پس ما رضا دادیم که حریف هر چند از تعلق غایت بمجموع خواه فقط بصبر رضا داد
و برای خود مفید انکار و اختیار سازد فانّ مقصودنا فی کلیهما حاصل و آنچه در شق تعلق
بمجموع دعوی نموده که تمامی تقریر منقلب گردد با غتش عمی ست یا تعامی والغالب هو

[illegible]

ثلثه اعنی قاسطین وناکثین ومارقین وچون ترکیت برین فرق ثلثه زنهار اطلاق نتوان کرد وما
من اهلی الیه بهبات مرجع ضمیر مفعول فی اترکهم غیر آنها خواهد بود و پس تقریر مجیب تا جائیکه انقلاب از فطرت
انسانیه کرده باشد منقلب نمی گردد و ترک بموقع خود واقع بموقع خود واقع شده قوله در شق ثانی دلیلش
می باید الی قوله بخلاف قائل که منصب استدلال دارد اقول بار ازینها حاجت استدلال بر تعلق غایت
بصبر نیست که مدعای ما از تعلق غایت بجمیع کما ینبغی حاصل لکن تشحیذ اللذهن میگوئیم که اتصال غایت
بجمله اخیره و شمول یعنی صلوا اعنی علی مصیبات الدنیا بجمیع احوال البته مرجح تعلق غایت بصبر ست و دواعی
ما قول را اطلاق احتمالی کافی مگر درصورتیکه تعلق احتمال امکانی داشته باشد و درینمقام تا ممکن بحساب ذکر
قوله بلکه برای تعلق بجمیع دلیلی خواهد آورد الی اخر المرام اقول این استدلال اگر بتمامه از صحت مبدا ثبت
موجب اغنان ما می بود که اثبات مقصود ما میکرد ولکن از تعلیق امری بامری انتفا از ما عداش
بدون قرینه مخصصه ثابت نیست پس تشکر این دعوی خصم که از تعلق غایت بصبر انتفای ترک و اختیار لازم
می آید از اعجب مقالات است و مفاد مثل سائر المعنی فی بطن الشاعر خروجای ذهن مدعی ظرف وجود
ندارد قوله پس مفاد حدیث بتقریر مخالف آنست که جناب امیر المومنین علیه السلام بحضرت سید المرسلین
جواب دادند که درینوقت کاری نخواهم داشت و اجتناب از طریق شان خواهم نمود الی اخر المقال اقول
ارباب ادراک از اهل سنت لختی خود را از تعصب هم مذهب خود برکنار داشته نظر بادم برسند که اینچه کلام بیمعنی
مهمل است که با آن کاری نخواهم داشت اگر حیثیت این باشد که تعرض بآنها نخواهم کرد پس العیاذ بالله که قول
وعمل آنجناب متناقض باشد یعنی ارشاد اینچنین وعمل آنچنان که بمجرد مساعده ادای خلافت منتصبه بلا اهمال
معاویه را معزول داران که او پای سیر وادی پرخار عصیان و عدوان گردید برنگ آماده جنگ بر سرش
رفتند و مدتی تمادی آنچنان معرکه قتال گرم داشتند که چندین ملحمه در سابق زمان هم کمتر بیاد کسی است هزارها را
از اعراب این صاحب الاحزاب بکشتند و از دست آنها اصحاب اهتدا کشته شوند و خودش را برای مقابله
بذات اقدس خود طلب سازند تا قتل احدهما باعث راحت خلق و ازاحت فتنه باشد و او دل دزدیده رو
[illegible] گردیده

فضائح ابی موسی و عمرو عاص ظاهر شد انچه ظاهر شد با زور رصد و محاربه و سامان قتال بوده اند که قضیهٔ ثانیه
واقع شد و مع ذلک کله قول قائل صحیح باشد که بانها کاری نخواهم داشت استعیذ بالله من الغباوة والغوایة
و تحیرم که جناب اجتناب از طریق شان خواهم کرد چه معنی کدام فقره ارشاد مرتضویست ولو اغمضنا النظر عن هذا پس
العیاذ بالله بعد تصریح قبایح اعمال آن زمره که مفضی بکفر است از پیشگاه رسالت مگر اتباع ان فیه ضلالة از حضرت
امیر المومنین علیه السلام محتمل بود که منع دخل فرمودند که از طریقه شان اجتناب خواهم کرد و تقلید و پیروی
شان نخواهم کرد نعوذ بالله من هذه الهفوات و اگر بفرض محال معنی بانها کاری نخواهم داشت این باشد که
امر معروف و نهی منکر نخواهم کرد پس از شق اول هم در بطلان صریح تر است چه اولا در چنین موارد امر معروف
و نهی منکر وجوب دارد پس جناب امیر المومنین علیه السلام چسان وعده ترک واجب میکردند و حضرت سید المرسلین
صلی الله علیه و آله تحسین بران میفرمودند استعیذ بالله الملک العلام من التفوه بمثل هذا الکلام ثانیا کدام
دقیقه از امر معروف و نهی منکر بود که از امیر المومنین علیه السلام غیر مرعی مانده باشد متون کتب از ارشادات
مرتضوی درین باب مشحون است ایا نمی بینی که شطر معتد به از کتاب نهج البلاغة صرف با معاویه است و هذا
بمعزل عن الذکر این همه حرب و قتال که واقع شد جز امر معروف و نهی منکر علتش چه بود مگر معاذ الله کسی بانجناب
که عروس دنیا را طلاق باین داده و مکرر غری غیری فرموده باشد نسبت می تواند کرد که بحب جاه و طمع مال و منال
و حرص حکومت مرتکب این همه تجشم مونت مقاتله و محاربه شده باشد حاشا جنابه عن ذلک و بعض اصحاب
که انک لحریص علی الامارة بآنجناب گفته و جناب خلیفه ثانی همین معنی یعنی حرص امارت را علت حرمان از
از تفویض خلافت ساخته اند جناب امامت مآب جواب دندان شکن داده اند که شما یا حریص ترید که حق
غیر میگیرید و منکه حق خود میخواهم و چون تاویل باطل فاضل نجیب و حمل مضمون حدیث بر معاویه و تخویش ابطال گشت
و مشار الیه که بضیق خناق مبتلا شده بخرق اجماع اهل نحله خود معاویه را منصف باوصاف کفر گرفته نفی بحالش
نکرده و اصحاب جمل و نهروان که از دائره مضمون حدیث خارج اند تا انکه فاضل فریور با وجود اعتیاد تعسف
نتوانست گفت و مضمون حدیث ضروری الوقوع پس لا محاله از زمان خلافت راشده بزعمهم مصداق محوای
حدیث است مگر انکه مشار الیه فرقه دیگر جدید پیدا کند لکن کیف یمکن باقیماند اینکه معروض شود که مصداق

این حدیث خلفاے ثلثہ را قرار میدہد ومقابلہ اترکہم
وما اختاروا مُغبّا باللحوق مقتضے آن ست کہ خلفاے ثلثہ باشند
نہایتش اینکہ بعضے از انہا تا حیات وصے سید کائنات در حیات
باشند والا ترک انہا تا حیات جہان متحقق تواند شد جوابش باید
شنید واگر دل وہند مستحسن باید داشت امّا اولاً پس
ترک از مفہومات سلبیہ ست وقضیہ سالبہ با عدم
وجود موضوع ہم صادق میباشد پس بہ ترک تا معدوم
شدن شان ترک مطلق ہم ثابت میشد فانہ لایخلو عن
دقتہ وثانیاً اینکہ احکام وعقود شرعیہ کہ وعدہ ہم دران
داخل برحسب ظاہر جریان دارد نہ بر علم باطن وعلیٰ ہذا
امیر المومنین علیہ السلام وقت عرض این مقال در پیشگاہ
رسول رب متعال صلے اللہ علیہ وآلہ وسلّم کے علم داشتند کہ اول
کدام کس ازین جماعت یعنے انہا وخود امیر مومنان بدار آخرت
سفرے خواہد شد پس حسب محاورہ مقتضاے حال
عرضہ دادند کہ "تا حیات خود تعرض بانہا نخواہم ساخت
واگر کسے از انہا "تا حیات مرتضوی" زندہ میماند بطرزیکہ
در حال حیات شان تعرض نرفت "تا حیات خود ہم تعرضے
نمے فرمودند وثالثاً زید واو کذا وکذا وضمایر اترکہم وما اختاروا
فقط خلفا مراد نیستند تنہا جناب شان چہ میتوانستند کرد
بلکہ مع شرکا ومعاونان کہ در حقیقت آنہا باعث این
جرأت بر علی اللہ والرسول شدند و از انہا اشنیز احل

اثبیر لعبد خلافت تا یوم شهادت امام انام زنده و موجود بودند فکما ترک امیر المومنین الخلفاء وما اختاروا
کذلک ترکهم و ما اختاروه و هرچند بعد نسبت آنچه بتوقع منسوب باشار تنازع و نزاع و از بلاغت کلام آن
مگر اینجا نسبت حقیقة متحقق که پیروان و معتقدان خلفای ممدوحین را مکلف ترک عقیده بلا فصل بعد خلافت
خود هم نشدند و جناب ابن خطاب که در تقسیم غنائم بخواهش نفس تفرقه مدارج در افراد مسلمانان قرار
دادند و هر کس هرچه خواستند بخشیدند و آن درمهای زائد قابل استرداد بود و نگاهبان کار نه نشدند و جناب
ثالث که بلسان سحاب مدرار درباره بنی امیه کما هو مستفیض کار نیسانی بلکه دریا نوالها فرمودند حتی که
فدک را معنی در حبازه بمروان بخشیدند و پیدا است که جمله این عطایا بغیر مستحق و اتلاف مال غیر بود باز هم
امیر المومنین حسب وعده اترکهم و ما اختاروا بحکم نبوی عمل فرمودند کل ذلک لئلا ینجز الوعد بتبدیل تبدیل
مستتر مباد که اگر ما دعوی کنیم که حضرت امیر المومنین از ابتدا تا انتها حتی آوان خلافت خود کار بصبر
فرموده اند بیان نفس الامر باشد چه انتخاب صبر علی الاطلاق نفرموده اند تا کسی بنای اعتراض بر آن نهد که
صبر از حرب کی فرموده اند بلکه صبر بقید مصیبات الدنیا و بلواها فرموده اند و پیدا است که از یوم طیران
روح اقدس مصطفوی صلی الله علیه و آله بمرغزار جنات فردوس چه مصیبتها که با حیدر کرار دوچار نشده
چه در عهد خلفای ثلثه از هجوم مردم برای احراق بیت انجناب و برگفتن مردم بجناب که در سخانه حبلین
و فلان هستند و جواب دادن شان بلفظ و آن و چه از تالم حضرت سیدة نساء العالمین از حزن تنگ
هم از غصب فدک و چه ذل الطاعت من یجب طاعته علیه السلام و ما تفرع علیه کما هو مشروح فی کتب السیر لا سیما
و اخراج جلیلی مثل ابی ذر رضی الله عنه بان ایذاء و رسوائی و هتک حرمت مثل عمار یاسر و عدم قدرت
حفظ ایشان و تسلط اولاد تعدی بنی امیه و جور بر مسلمانان و بر روی آمدن مثل مروان و انشکراه از نهب و غارت
بیت المال و قبض ید از تدارک و چه در عهد خلافت خود از معرکه جمل بالخصوص هتک حرمت مصطفوی جهت خروج
جناب عائشه و همچنین طغیان و عدوان معاویه از ابتدای جلوس بر سریر خلافت منصوصه و بالآخره معرکه
صفین که ابتدا از قرق آب بود و نیز مصیبت بافته و برای اخراب این صاحب الاحزاب باسارت
ادب برای ارضای معاویه که برای ارباب عزت اعظم مصائب است و قتل احباب خالص مثل

عمار ابن یاسر رضی الله عنه وذکر اصحاب بیعت رضوان وقتل ابی جلیل القدر عاشق رسول ثقلین اعنی اویس قرنی وملجا ساختن منافقین عسکر خاص مثل اشعث بامر تحکیم وحصر حکمیت در رای ابی موسی اشعری که آنچه از دست او مظنون اهل ایمان بود زیاده از آن ظهور گرفت و چه گفتن غارت بسر بن ارطات بر بلاد اسلام وقتل ونهب مسلمانان وذبح اطفال صغار عبد الله بن عباس الی غیر ذلک وچه آشکاراه از ردت خوارج وتزاید خامی انها وتاسف بر موت انها نه بر کفر وسند دعوی فقیر ازین زیاده چه خواهد بود که در خبر آمده که حضرت خاتم الرسل صلی الله علیه وآله روزی ابن عم خود را دیده گریستند وبعرض آنجناب که ما یبکیک یا رسول خدا ارشاد کردند که ضغائن قوم با تو که بعد از من ظاهر خواهند کرد و پس اصابت مصیبات بآنجناب بنوعی شدید بود که قبل از وقوع صرف تصور آن سید انبیا را گریه در گرفت و در جمله مصائب امام المشارق والمغارب صبر فرمودند یعنی اصلا حرج برامری اظهار ننمودند و حرف شکایت محظوری فی الشرع هرگز بر زبان مبارک نگذشت بلکه قلبا الی سیر طریق رضا وتسلیم و بر جاده شکر مستقیم ماندند و همین است معنی صبر علی المصیبات الیافه و دفع توهم تمامست که شاید بعضی النهی را اشتباه افتد که حضرت امیر المؤمنین علیه السلام که اختیار الله و رسول فرمودند یعنی موقت بآخرت بوده است چنانچه از جمله در حقیقت با آنها کاری نخواهم داشت الخ که قائل ناصب گفته متوهم میگردد فما هو الا وهم باطل العیاذ بالله دران که امام وقت بود که جناب ولایت مآب اختیار خدا و رسول و دار آخرت نداشته اند والا هیچ کس از اصحاب ایمان نخواهد گفت که اختیار امیر المؤمنین علیه السلام کذا و کذا اصلح ابتدا و نهایت دار دنیا لامحاله و بلاریب حقیقتش این است که در آنحال آنها را بحال خودشان گذاشته و تعرض باهتمام تحصیل خلافت ظاهری ننموده صرف مشتغل بعبادت الهی و اتباع سنن نبوی و سرانجام زاد آخرت خواهم بود و بس در عهد خلافت خلفای ثلثه همچنین شده وذلک بمنزلة الدرایة لا الروایة بخلاف زمان خلافت خود خلیفه برحق و هنگام مقاتله و محاربه با فرق ثلثه مذکوره غیر مرة که چون خلافت ظاهری هم متعلق بآنجناب بود اهتمام در حفظ لوازم آن وجوب داشت و آن در حقیقت از متفرعات اختیار خدا و رسول و دار آخرت بود و قوله علاوه خصم خواهد گفت که در زمن معاویه این امور بالاتفاق صدور یافته بلکه در احادیث فریقین این امور از خصائص بنی امیه است

بخلاف خلفای ثلثه که بدنیا رغبت نداشتند و در کمال زهد و ورع بودند پس حمل مضمون این حدیث بر معاویه باید نمود فان الاتفاق خیر من الاختلاف اقول اما اولا پس ممنون احسان فاضل بهاء شده ایم که تفضیل بر اتصاف معاویه باین صفات جمیله حتی اتخاذ دین الله دغلا فرمودند باید که این قول خود را یاد داشت تا آنچه با نحو معاویه میگوییم محقق بگویید و ان ارتقی من الادنی الی الاعلی کما اشار الیه العلامة الانصاری جزاه الله علی ذلک خیر الجزاء و آنچه جمهور سنیه و باقتضای شان شاه ولی الله صاحب ازالة الخفاء در باره اش گفته اند باطل و مفتری انگارند و بر خرق اجماع اهل نحله خود ثبات قدم دارند آنچه گفته اند که در احادیث فریقین امور مصرحه از خصائص بنی امیه است احادیث شیعه را بیان تشان دهند که تخصیص بنی امیه و تنزیه خلفای ثلثه ازین اوصاف ازان مستفاد باشد باقیماند احادیث سنیه علمای سنیه بنا بر مطلق بنی امیه را متصف باین اوصاف نمیگیرند بلکه تخصیص بنی مروان بکلمه بنو الزرقاء میدانند حتی که هر چند مفسرین تفسیر آیه وما جعلنا الرؤيا التي اريناك الا فتنة للناس والشجرة الملعونة بنی امیه را مراد میگیرند مگر علمای اهل سنت انرا تاویل بهمان بنی مروان میکنند و چگونه چنین نکنند که در اطلاق بنی امیه جناب ذی النورین هم داخل این زمره میشوند و آن عین مقصود ماست بحمد الله ایجان بهشت گفته قبول می سازیم علاوه حیانکه در شفیع تمام شرح داده شد بنا بر هیچ سنی معاویه را موصوف باین صفات نمیگیرد فاین الاتفاق حتی یکون خیرا من الاختلاف بل الخلاف باق علی حاله بلا خلاف و ما معاویه را نیز بلا ریب موصوف باین اوصاف میدانیم مگر مجبوریم در اطلاق مضمون حدیث بر وی که اثر کلم و ما اختار و ابهج تاویل بر و صادق نمی آید و آنچه بشار الیه اشاره اجمالی بعدم رغبت خلفا سوی دنیا نموده ما تحریر اغضال تفصیل میسازیم یعنی کون الخلفاء الراشدین متنورعین و فی ضنک من العیش و راية لا روایة لا خلاف فیه فکیف یجوز ان یقال فی حقهم انهم اکلوا التراث اکلا لما و احبوا المال حبا جما

پس جواب حق باید شنید و بدلیل انصاف باید گردید اما اولا فعلی سبیل المطائبه عرضه میدهیم که چون باستقرار و تصفح فرق محتمل الصدق مضمون حدیث و ابطال صلوح شان باثبات رسانیدیم که فحوای حدیث منحصر در ذوات بابرکات خلفای عالی درجات

سله

[illegible]

تفسیر رازی

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

است پس اینقدر توجه مبذول دارند که اکل تراث و حب مال را خود مایهٔ قوت رسانند و برگردن تبع حیلی
بار سنت نهند و اگر امعان نظر بکار رود محض بطلانیه نیست به حدیثی مروی بطریق ثقات و تفسیر و تاویل
برومهشان کما ذکرها اما ثانیا پس در اسراف و تبذیر جناب عثمان بروایات مستفیضه ریبی نیست
و سیجیء فی هذه العجالة فی محله و هرگاه اعوجاج آنجناب از بین تثلیث متساوی الاضلاع ثابت باشد قضی بعدم
استقامت مثلث میگردد و برین قدر اقتصار نمیرود بلکه قول فیصل اینجا فرمایند که اکل تراث اعنی مال تر
وفر عبارت از نیست که شخص در ماکل و ملابس خود ترفه بکار برد نه حب مال برای همین امر می باشد که
اینها و نظیره انتجاع قاصر الفهم است نه وجه همت عالی حوصلگان علاوه در مصارف ذات خاص تا کجا کسی
اسراف می تواند کرد نه تنعم و ترفه حسب داخل ماکول است و نه از لالی و یواقیت نسیج حریری میتوان کرد تعیش
قوم عرب و خاصه در آنزمان که با الوان اطعمه و لین ملابس اصلا عادت نداشته اند و از تجملات ظاهری که
کسی آگهی هم نداشت عمده وجوه حب مال و صرف آن آنست که با احباب و اصدقا خصوصا و افراد خلق عموما
انعام و عطا بکار برند و بذریعه عطای جواهر و صلات از زبان منعم علیهم شکر و سپاس گوش اشنا فرموده
بهترین حظوظ نفسانی حاصل سازند و اینمعنی حسب تفرقه مقتضیات وقت برای شیخین فضلا عن ذی
النورین حاصل بود جناب صدیق هم حسب مقتضای حال مرامات بمردم فرمودند و در عهد فاروقی
که وسعت مملکت بسیط و اموال غنائم لا تعد و لا تحصی از ارجا و اصقاع ممالک می آمد مدارج بذل و عطا بغایت
قصوی رسیده بود حتی که صرف دختر برادر بزرگ خود یعنی حضرت عائشه بدون آنکه ضرورتی داشته باشد
بلکه بجان واحد بودند دوازده هزار درم مشاهره مقرر فرمودند حال آنکه از خود جناب ممدوحه روایت
است که دو سه شب متوالی کمتر افتاده بود که بعد نبوی شکم سیر خورده باشند همچنین از برای دیگر ازواج
طاهرات مکرمه بمقدار مشاهره جناب عائشه ماهانه معتدبه معین نمودند غیر از جناب زینب بنت جحش که
مغری الیه خود مسترد فرمودند و برای معاویه ابن ابی سفیان کما فی الاستیعاب هزار دینار ماهوار مقرر
فرموده و هکذا القطعی فی ترجمة المشار الیه من حرف المیم قال صالح بن الوجیه فی سنة تسع عشرة کتب عمر الی
یزید بن ابی سفیان یامره بغزو قیساریة فغزاها   بطارقة الروم فحاصرهم ایاما و کان بها معاویة اخوه

فتحانه جملیها و سار یزید الی دمشق فاقام معویة علی قیساریة حتی فتحها فی شوال سنة تسع عشرة و توف
یزید فی ذی الحجه من ذلک العام فی دمشق و استخلف اخاه معویة علی عمله فکتب الیه عمر عهده علی ما کان
یزید یلی من اعمال الشام و رزقه الف دینار فی کل شهر انتهی ما اردنا ایراده و حال انکه برای ذوات خاص
خلیفه از بیت المال دو حله یکی برای صیف و یکی برای شتا و انچه برای ماکول ضروری باشد جایز میگرفت
و بس و بعض حکام متورع که برای ماموری شدند مطیه بوریای فرش خواب و دش شان می بود و غذ
با انکه معاویه در مقابله قیصر روم و برای این تجمل ظاهری ضرور بود تمشی نیست که اگر به نفیحه ضرورت و انت
برای خود خلیفه که سرگروه چنین حکام مثل معاویه و رئیس کل بودند و آخر عطای هر یاره و سفرای ممالک
باریاب آستان خلافت میشدند و ترمیمه و معهذا درین تمام بحث از جواز و عدم جواز نیست مقصو
همین قدر که صرف اموال باین کثرت در دست شان بود و ما قیل قبیل ذلک من تقریر سهام الفیء والغنائم
بین اهل الاسلام فمن هذا القبیل بالاتفاق و قیل به تفع اینجا یعنی نزد ذوات جناب ابن خطاب از گروه دیگران اکا
و عطا زیاده از حد رسید و از عمده اسباب رسیدگی دنیا طلبان از امیر مومنان تاین تسویه سهام
الانام بود و پیدا ظاهر است که نزد کسانیکه این قسم تقسیم غیر جائز باشد العتبه از قبیل تصرف مال بغیر حق
بود و سند این معنی از ارشاد امیر المومنین تا چه زیاده خواهد بود فی نهج البلاغة و من کلام له علیه السلام
لما عوتب علی تصیره الناس سواء فی العطاء من غیر تفضیل اولی السابقات والشرف آتامرونی ان اطلب النص
بالجور فیمن ولیت علیه والله لا اطور به ما سمر سمیر و ما ام نجم فی السماء نجما و لو کان المال لی لسویت بینهم فکیف و
انما المال مال الله ثم قال الا و ان اعطاء المال فی غیر حقه تبذیر و اسراف و هو یرفع صاحبه فی الدنیا و یضعه فی الا
و یکرمه فی الناس و یهینه عند الله و ابن ابی الحدید بعد تفسیر لغات گفته واعلم ان هذه مسألة فقهیة و رای علی وابو
بکر فیها واحد هو التسویة بین المسلمین فی قسمة الفیء والصدقات والی هذا ذهب الشافعی واما عمر فانه لما و
الخلافة فضل بعض الناس علی بعض ففضل السابقین علی غیرهم و فضل المهاجرین من قریش علی غیرهم من المها
و فضل المهاجرین علی الانصار کافة و فضل العرب علی العجم و فضل الصریح علی المولی و قد کان اشار علی ابی بکر ایام خلا
بذلک فلم یقبل فقال ان الله لم یفضل احدا علی احد و لکنه قال انما الصدقات للفقراء والمساکین والعاملین

علیها والمولفة وبهم لم یکن قویا وان قوم فلما انفضت الیه الخلافة عمل بما کان اشار اولا وقد ذهب کثیر من فقهاء المسلمین الی قوله والمسئلة محل اجتهاد وللامام ان یعمل بما یؤدیه اجتهاده وان کان اتباع علی عندنا اولی لاسیما اذا عضده موافقة ابی بکر علی المسئلة وان صح الخبر ان رسول الله علیه وسلم سوی فقد صارت المسئلة منصوصا علیها لان فعله کقوله انتهی ولیکن متذکر الهذا باید شنع فی مواضع عدیدة این سخن برای عالی حوصلگان وکسانیکه طبع ریاست دارند از اعلی مراتب حظوظ ازمال ومنال است که گفته اند گاو و خر فربه شود از نای ونوش آدمی فربه شود از راه گوش ورتبه خلفا که نزد حضرات سنیه ارفع واعلی است از جناب شان چه مستبعد که بذات خود زهد ورزند وحظ نفسانی وتمتع ازمال خلق حاصل کنند بعض سلاطین باآنکه خیلی منهمک بدنیا بودند بذات خود منتهای جبر وخشونت زیاده از حد در ماکل وملابس میکردند چنانچه در تواریخ هندوستان مندرج که ناصر الدین بادشاه دهلی قوت ولباس از کد یمین بهم میرسانید وبرهمان اقتصار داشت از جمله در زمانه قرب حال اورنگ زیب عالمگیر در زهد ظاهری همچنین بوده حالانکه در جاه طلبی وطمع مال وحرص توسیع مملکت از اقران ممتاز ودرین وادی از سلاطین متقدم پیشتاز حتی که در قتل اخوان هم بای وجه کان لکن علی وجه الشرع تقصیرے نکرده پس مبرهن شد که زهد در ماکل وملابس دلیل انقطاع از دنیا وعدم حب مال نیست وبنده بکتابی در اقوال امیر المومنین ع دیده ام مگر عبارت بعینها از فکر افتاده مضمونش اینکه اعظم امور مفضی بهلاک اخروی خلق فعال اقتضای انسانست انتهی وپر ظاهر است که حب مال از لوازم عدیم الانفکاک حب جاه وریاست است که برای صرف خاص ذات نباشد ومستتر مبادا که انچه گفته شد بسبیل تنزل والا هر گاه تراث تراث مرتضوی ومراد ازان خلافت باشد کما سنبین انچه جناب عتیق برای ماکل وملابس خود از بیت المال بعد بیعة خلافت گرفتند واغل اکل تراث خواهد بود وان کان قلیلا وجناب ابن خطاب که هشتاد هزار درهم از بیت المال بصرف ذات خاص آورده بودند پس جلیل اکل التراث صادق بگو برای ادای ان وصیت فرموده باشند ومعلوم نیست که متروکات جناب ممدوح بادای این دین معتد به کفاف کرده یا نکرده مد برای دیه یوزه از قبیله خود که اشاره کرده بودند آنها دیونهم یا ادا نمودند وذلک فی کتبهم الصحیحه وبعون الله این همه بیان واضح بمعرض عرض رسید اکنون این

تا قدر الادراک بتبیین معنی تراث و ما یتعلق به می پردازد و فاستمعوا السمع الانصاف ربی نیست دیگر
هر دو جمله حدیث اعنی اکلوا التراث اکلا لما و احبوا المال حبا جما بعینها آیات قرآنی ست لسوره والفجر فرق
همین که اینجا صیغه مضارع حکایة عن الماضی بالمعنی و اینجا صیغه ماضی مگر بمعنی صیغه مضارع بحکم ادات شرط
و مفسرین در تفسیر آیه مذکوره بالاتفاق اکل تراث غیر بانفراد خواه بانضمام میراث خود گفته اند فقط علامه
زمخشری من تلقاء النفس احتمال ذکر بر آورده یعنی صرف میراث خود باسراف و هرگاه حدیث مشتمل بر الفاظ
آیت بعینها است معنی حدیث همان معنی آیه خواهد بود بما نحن فیه احتمال عقلی زمخشری تنطرق نیست اکل
تراث بموجب قول خود معاویه را گیرند خواه بموجب قول ما خلفا را گویند میراث آبائی کسی ازینها نبوده
ابو سفیان مالک ملک شام بود که بارث پسرش آن ملک را گذاشته و نه جناب ابی قحافه و خطاب
دهقان سریر آرای ممالک عرب و عجم بودند که این اقالیم را برای اخلاف خود بمیراث گذاشتند پس مراد
نیست مگر میراث غیر و آن غیر نیست مگر خویش پیغمبر مالک دنیا و دین چه اولاد غیری غیر امیر المومنین که میراثش
محل التصرف باشد متوهم هم باشد در ما نحن فیه متوهم هم نیست و ثانیاً ارشاد سلطان البلغاء سرور اصفیاء
نبی سید الرسل مخاطبا لعلی علیه السلام کیف انت الحدیث اول دلیل ست بر اینکه تراث متعلق بجناب
ممدوح بوده است و هرگاه میراث میراث مرتضوی باشد اولا که نزد اهل سنت وارث پیغمبران کسی
نمی باشد و اگر می بود حضرت سیدة النساء و جناب عباس کما هو فتوی الفقهاء السنیه می بودند نه امیر المومنین
و ثانیا در خانه رسول خدا بجز نام پاک خدا چه بود که کسی متصرف میشدند که فدک و ما ضاهاه تیشه بپای خود
نمیتوانستند زد پس میراث همان خلافت و نیابت نبوی متعلق خواهد بود چنانچه در اکثر مقالات حضرت
ولایت پناه ذکر نهب و غصب میراث خود بهمین معنی آمده علاوه فقرات ما بعد اعنی اتخذوا دین الله
دغلا و مال الله دولا قرینه قطعیه بر اراده معنی خلافت و ما یتعلق بها است و لو سلمنا که میراث مال باشد نه خلافت
باز هم نافع چه بعد ثبوت غصب میراث مال هم صلوح خلافت باقی نمی ماند فذلکة الکلام فقیر مستهام فسانه گو
میباید که حضرات خود ارشاد سازند که معنی تراث چیست و اکل آن منصرف بدغل گرفتن دین خدا و دول ساختن
مال خدا و سهند اشهد که علی مرتضی کیست غبوا تو حید و الکن انی لهم وان ارتقوا الی السماء او غاصوا فی الثری

الا ان معنی قول ان مورد الحدیث لیس الا الخلفاء۔ و نکته بس لطیف و دقیق گذارش می نماید که اگر خصم
معترف شود که مصداق حدیث مبحوث عنه معاویه یعنی اوست اکل تراث مرتضوی تا بطریق اولیٰ
ثبوت می پیوندد که حضرات خلفا را آکلین تراث ابتداءً بودند و معاویه مقتفی اثر آنحضرات والفضل
للمتقدم فان من سن سنة سیئة فوزرها و وزر من عمل بها علیه چه آن تراث مرتضوی ماکول معاویه همان تراث
بود که پیش ازین در تصرف خلفا بود لا غیر و ان کان شیئا آخر فعلی الخصم البیان و انّیٰ ذلک والعجب کسی
از عقلا نمیتواند گفت که مال میراث باشد و بر خلفا حلال و بر معاویه غیر مباح پس فحوای هربوا من المطر
وقاموا تحت المیزاب صادق و چون قلم باینجا رسید فقیر به تقصیر اقتصار بر تقدیر اولی و دید چه خوش گفت
آنکه گفت من لم ینفعه القلیل فلا ینفعه الکثیر و الاعم اخل الخلیقه که العجب مطابق نفس الامر است آنست
استدلالی که باین حدیث کرده شد طرف مقابل جوابی جز سر باین افگندن ندارد ولو کان بعضهم لبعض
ظهیرا و کفی بالله للمؤمنین حسیبا و نصیرا فقط انتهی ششم آنکه مرثیه گفتن سنت اهل بیت رسالت و صحابه آنحضرت
است چنانچه شیخ عبد الحق در مدارج النبوة گفته و هر کدام از اهل بیت آنحضرت و صحابه عظام مرثیه در وفات
آنحضرت در سلک انتظام کشیده اند الخ پس تشنیع بر مرثیه گوئی دلیل خروج مخاطب از دائره اطاعت
و پیروی آنحضرت است فاعتبروا یا اولی الابصار هفتم آنکه جناب سرور کائنات صلعم جمله احکام دین
تعلیم فرمودند و این ارشاد نفرمودند که در ربیع الاول هر سال انعقاد محفل میلاد و قیام بوقت ذکر مولد حضرت
آنحضرت چنان و چنین خیر و برکت و ثواب دارد با آنکه علماء عامه چه قدر درین امور مبالغه ها دارند فالجواب
الجواب هشتم آنکه قول او جمله امور هدایت و تعلیم امت بتفصیل بیان فرمودند معارض است بقول شاه
عبد العزیز حیث قال فی التحفة العزیزیة باید دانست که اول مسائل خلافیه این باب آنست که اهل سنت
گویند که بر ذمه مکلفین واجب است که شخصی را از میان خود رئیس گردانند و اتباع او در آنچه موافق
شرع است لازم گیرند الخ یعنی هرگاه در باب تقرر رئیس از جانب آنحضرت بالتفصیل حکمی صادر نشد
و تقرر او بدست امت ماند پس در دیگر امور دعوی تفصیل نمودن تحکم محض است ان هذا لشیء عجاب

قال المخاطب اور حضرت مرتضیٰ علی علیہ السلام کو بھی اس واقعہ کی خبر ہوئی تھی وہ بھی تعزیہ بناتا

منین فرماگئے **اقول و بہ نستعین** در ترجمه صواعق محرقه آورده و در روایتی دیگر آنکه جبرئیل بآنحضرت
صلعم گفت خاک مقتل حسین را بیاریم تو گفتم بلی آنگاه سنگ ریزه چند آورد و ام سلمه رض گوید من آنرا
در قاروره کردم و چون شب قتل حسین رض در رسید شنیدم که قائلی میگفت ایها القاتلون جهلاً حسینا
فابشروا بالعذاب والتنکیل قد لعنتم علی لسان ابن داود و موسی وحامل الانجیل یعنی ای کسانیکه از روی
جهل و عناد حسین را مقتول ساختید بشارت باد شما را بعذاب و عقاب الیم و ملعون گشتید بر لسان ابن
داود یعنی سلیمان و موسی و عیسی علیهم السلام آنگاه من گریه کردم و آن قاروره را کشادم دیدم که آن
سنگ ریزه با خون شده بود و ابن سعد از شعبی روایت کرده که علی رض وقتیکه بصفین میرفت بزمین
کربلا گذشت و چون محاذی نینوی که دهی است بر آب فرات رسید ایستاد و از نام آن پرسید گفتند
این زمین کربلا است آنگاه گریه بسیار کرد چنانچه زمین از اشک چشمان آنحضرت تر شد بعد ازان گفت
وقتی نزد رسول الله صلعم رفتم دیدم که آنحضرت صلعم گریه میکرد پرسیدم سبب این گریه چیست یا رسول
الله صلعم فرمود که جبرئیل حالا نزد من بود و خبر داد مرا که ولد من حسین ع در حوالی فرات در موضعی که آنرا
کربلا میگویند کشته خواهد شد و جبرئیل قبضه خاک ازان زمین گرفت و بمن داد که بوییدم بعد ازان که آنرا
بو کردم بی اختیار اشک از چشم من ریخت و احمد مختصراً از علی رض همین روایت کرده و ملا روایت
کرده که علی رض بموضع قبر حسین ع گذشت و گفت لشکری از آل محمد درین عرصه کشته خواهد شد که آسمان و
زمین بر ایشان گریه کنند و اصحاب خود را نمود که این موضع جای خوابیدن شتران ایشان خواهد بود و این
مقام جای رحال ایشان خواهد بود و این مکان جای ریختن خون ایشان است انتهی و این عبارت
چنانکه می بینی نص است بر اینکه جناب امیر مومنان در مصائب جناب امام مظلوم باآنکه انتخاب قبل
از حیات بهره ور بود چندان گریه فرمودند که سنگ ریزها تر شد و ذکر گریه آنحضرت صلعم نیز فرمودند
و این هم ارشاد کردند که فئة من آل محمد یقتلون بهذه العرصة تبکی علیهم السماء والارض یعنی بر آنها آسمان
و زمین گریه خواهد کرد و حضرت ام سلمه زوجه آنحضرت صلعم بعد وقوع حادثه شهادت گریه کرده قاروره
را ملاحظه فرموده از روایت مذکوره ثابت و واضح شده که جناب ام سلمه آنحضرت صلعم را درین مصیبت

بروز شهادت گریان و غبار آلوده دیدند پس چگونه توان گفت که امیر مومنان بهایت حزن و گریه در ماتم جناب سید الشهدا علیه التحیة والثنا فرموده و سابق دانستی که عمل خرائج متعارفه امریست مباح و از شعائر اسلام است چنانچه مولوی عبد الواحد خان ابن الابن مولوی عبد العلی در رسالهٔ ازالة الاوهام نیز تعزیه شریف را از جمله شعائر اسلام گفته قال الله تع ومن یعظم شعائر الله فانها من تقوی القلوب الآیه و پردهٔ عصبیت دیدهٔ حق بین مخاطب را کور ساخته ورنه بر بصیر روشن است که هرگاه محض شنیدن خبر شهادت امام مظلوم جناب رسالت مآب صلعم و حضرت امیر المومنین ع را گریان ساخت پس بعد وقوع شهادت مارا کدام امر از گریه مانع و عائق است و موجب این همه ممانعت شدیده بجز عصبیت الحق جهالت است که بعضی گفته اند فانه **یهیج بغض الصحابة** و بطریق تنزل میگوییم که تعزیه داری معمول اکابر ما نیز بوده چنانچه جناب علامه عصر مولانا السید محمد قلیخان دام ظله بمقام میرٹه بودن موجود بودن تعزیه وغیره و مجلس که مصائب جناب خامس آل عبا منعقد می نمودند و در آن مجلس شریف روایات صحیحه معرض بیان می آیند و مومنین با صدق و صفا حاضر گردیده اشک حسرت از چشم از دیده می بارند باید که اولیاء مخاطب باتباع جناب معظم الیه هر سال در محرم الحرام بانعقاد مجالس عزا اشتغال کرده و روایات موجوده مسند احمد حنبل و صواعق محرقه و تحریر الشهادتین و سر الشهادتین وغیره بخوانند و فتوی الجواز این چنین مجالس داده ترغیب و تحریص مسلمانان بانعقاد چنین مجالس نمایند و مثل عبد الحی و مولوی اسمعیل ممانعت انعقاد مجلس عزا نمایند والله الموفق الهادی الی سواء الصراط **قال**

نعوذ بالله جو آج کل کے زمانہ کے دوستوں کو ثواب کے کام سوجھے ہیں علی کو بھی معلوم نہ تھے

اقول بنستعین بموالیان اهلبیت طاهرین صلوات الله علیهم اجمعین هر آنچه قیام می نمایند بس اقتدای جناب محمد مصطفی و اقتفای علی مرتضی علیه الاف التحیه والثنا هست چنانچه الفاظ بسط تمام عن قریب یافت می بطریق تنزل میگوییم اینچه اهل سنت و جماعت امور ثواب ایجاد کرده اند و انرا دوستی خدا و صلعم قرار داده صحابه عظام و اهلبیت کرام را نیز معلوم نبود کما قال الامام الحافظ ابو الخیر بن الجزری شیخ القراء فی کتاب عرف التعریف بالمولد الشریف من خواصه انه امان فی ذلک العام و بشری عاجلة بنیل البغیة والمرام وقد رؤی ابولهب بعد موته فی النوم فقیل له ما حالک فقال فی النار الا انه یخفف عنی کل لیلة اثنین وان ذلک ما عباقی

ثویبة عندما بشرتہ بولادة محمد صلعم وبارضاعہا فاذا کان ابو لہب الکافر الذی نزل القرآن بذمہ جوزی
فی النار بفرحہ لیلة مولد محمد صلعم بہ فما حال المسلم الموحد من امۃ محمد صلعم یسر بمولدہ ویبذل ما لہ ولعمری انما یکون اللہ الکریم ان یدخلہ بفضلہ جنات النعیم
انتہی ما الجواب الجواب **قال المخاطب** اور اسبات کو یقین کر جانو کہ حضرت امام کو یزید پلید سے مقابلہ کا سبب
یہی تہا کہ وہ مردود بدعت اور خلاف شرع کے کام کرتا تہا اور امام نے محض خلاف شرع اور بدعت کے
امور مردود ہونے کے لئے اپکو گہر بار جان مال سے فدا کیا **اقول** ؛ ایں تعیین مردود است بچند وجہ اول
آنکہ باعث مقابلہ جناب امام حسین علیہ السلام با یزید کفر و نفاق یزید بودہ نہ محض فسق و بدعت
چنانچہ شارح مقاصد در شرح عقائد نسفی کہ مصنف اوست گفتہ فنحن لا نتوقف فی شانہ بل فی ایمانہ
لعنۃ اللہ علیہ وعلی انصارہ واعوانہ دوم آنکہ تمامی اہل مکہ ومدینہ وشام وبصرہ ومصر وغیرہ بلکہ جمیع
مسلمانان حتی عبد اللہ ابن عمر صحابی جلیل القدر سوائے حضرت امام حسین علیہ السلام ومعدودی چند
بیعت یزید کردند کما فی کتب السیر والتواریخ پس بمذاق مخاطب ہمہ مسلمانان بیعت کنندگان بدعتی
باشند واگرچہ ما باین راضی ہستیم مگر اولیاء مخاطب عدالت جملہ صحابہ بکمال جد وجہد ثابت می کنند و
دریں جا ضال ومضل و فی النار بودن اہل بدعت لازم می آید فانظروا ایہا المنصفون سیوم آنکہ مقابلہ
حضرت امام حسین با یزید بحرص وطمع خلافت بعض علماء اہل سنت نوشتہ اند منہم ابن القیم چنانچہ
ملا علی قاری در رسالہ خود کہ مسمی است بکتاب المشرب الوردی فی مذہب الامام المہدی نوشتہ
القول الثالث انہ رجل من اہل بیت النبی صلعم ولد الحسن ابن علی رضی اللہ عنہما تخرج فی اخر الزمان وقد
قد امتلأت الارض جورا وظلما فیملأہا قسطا وعدلا واکثر الاحادیث علی ہذا یدل وفی کونہ من ولد الحسن
سر لطیف وہو ان الحسن ترک الخلافۃ للہ فجعل اللہ من ولدہ من یقوم بالخلافۃ الحق المتضمنۃ العدل الذی
یملأ الارض وہذا سنۃ اللہ فی عبادہ انہ من ترک شیئا للہ عوضہ اللہ اذا اعطی ذریتہ افضل ما تمناہ
وہذا بخلاف الحسین فانہ حرص علیہا وقاتل علیہا فلم یظفر بہا ہذا لفظ ابن القیم وہو لیس بقیم فان الحسین
حاشاہ ان یکون حریصا علی الخلافۃ ولا عارا علی المقابلۃ بل الزم بمطالبۃ جماعۃ من الامۃ ان یاتی
الکوفۃ وتخلص المؤمنین عن ایدی الظلمۃ والفجرۃ فوجب الاتیان الیہم فلما اشرف علیہم خالفوا الخ چہارم

؎ فما حال المسلم الموحد من امۃ محمد صلعم

انکہ ابن حجر عسقلانی و قاضی عیاض از علماء اہل سنت یزید را از جملہ خلفاء اثنا عشر کہ در حدیث نبوے منصوص اند شمردہ پس لابد ہر کہ با یزید محاربہ کند از جملہ محاربین خلفاء بودہ باشد فی تاریخ الخلفاء قال القاضی عیاض ولعل المراد بالاثنی عشر فی ہذہ الاحادیث وما شابہہا انہم یکونون فی مدۃ عزۃ الخلافۃ وقوۃ الاسلام واستقامۃ امورہ والاجتماع علی من یقوم بالخلافۃ وقد وجد ہذا فیمن اجتمع علیہ الناس الی ان اضطرب امر بنی امیہ ووقعت بینہم الفتنۃ الی زمن الولید ابن یزید فاتصلت بینہم الی ان قامت الدولۃ العباسیۃ فاستاصلوا امرہم قال شیخ الاسلام ابن حجر فی شرح البخاری کلام القاضی عیاض احسن ما قیل فی الحدیث وارجحہ لتائیدہ بقولہ فی بعض طرق الحدیث الصحیحۃ کلہم یجتمع علیہ الناس وایضاح ذلک ان المراد بالاجتماع انقیادہم لبیعتہ والذی وقع ان الناس اجتمعوا علی ابی بکر ثم عمر ثم عثمان ثم علی الی ان وقع امر الحکمین فی صفین فسمی معاویۃ یومئذ بالخلافۃ ثم اجتمع الناس علی معاویۃ عند صلح الحسن ثم اجتمعوا علی ولدہ یزید ولم ینتظم للحسین امر بل قتل قبل و اوصاف چندکہ در اخبار مذکور گردیدہ مثل عزت و قوت اسلام و صلاح و استقامت امورات و مانند آں لابد کہ در زمان خلفاء اثنا عشر کہ از انجملہ یزید بن معاویہ است یافتہ شود و در زمان یزید امری کہ باعث شوکت دین اسلام بر مذاق حضرات اہل سنت تواند بود غیر از معرکہ کربلا و قتل جگر گوشہ سید انبیا با اولاد و اقربا و اسر و نہب حرم محترم آں قتیل اعدا بوقوع نپیوستہ چہ معرکہ حرہ و قتل و غارت مدینہ بزعم اہل سنت باعث ہتک دین اسلام بودہ فانحصر الامر فی معرکۃ الطف پس قتیلی کہ قتلش باعث عزت و مناعت اسلام باشد چگونہ شہیدش خوانند و قتل او را شہادت حقیقیہ دانند و آں ہذا لا جمع بین الضدین و قول بالمتنافیین انتہی ملخصا من ثمرۃ الخلافۃ **قال المخاطب** اب جو کوئی خلاف ادب بدعت کے کام کرکے حضرت امام کو راضی کیا چاہے تو وہ بمنزلہ یزید مخالف حضرت امام حسین علیہ السلام کا ہے **اقول** ایں تعیین مدفوع است بچند وجہ اول آنکہ در تعزیہ داری و انعقاد مجالس عزاء جناب امام مظلوم امری خلاف شرع نیست کامروا اگر عوام غنا و مزامیر را شامل کنند شنیدن و شنوانیدن آں بنوع من الانواع جائز و روا نیست کما علیہ الفتوے من مولانا السید محمد مجتہد العصر والزمان مدظلہ العالے دوم آنکہ اگر کسے مرتکب بدعت گردد بمثابہ یزید نشود چہ آں ملعون اتری در مردود بارگاہ لم یزلی از فساق

آفاق کونی سبقت ربوده احدی از عاصیان و فاسقان و مبتدعان هم سرلت او نمی تواند شد واگر
مناصب یزید را مسلمانان دانسته بنظر اسلام دوست آن مردود باشد تاهم در فسق مسلمانان این زمان با
در فسق یزید و یزیدیان فرقی است از زمین تا آسمان والعاقل تکفیه الاشارة والمناصب لایجدیا لخف
عبارت سوم آنکه فی جامع الاصول ؛ فی صحیح مسلم عن نافع قال لما خلعوا یزید ابن معاویة واجتمعوا علی ابن
مطیع اتاه ابن عمر فقال عبد الله ابن مطیع اطرحوا لابی عبد الرحمن وسادة فقال انی لم آتک لاجلس اتیتک
لاحدثک حدیثا سمعته من رسول الله یقول من خلع یدا من طاعة لقی الله یوم القیمة ولا حجة له ومن مات ولیس
فی عنقه بیعة مات میتة جاہلیة ؛ وقال ابن ابی الحدید ان عبد الله بن عمر طرق علی الحجاج لیبایع لعبد الملک فقال لئلا ابیت
ملک اللیلة بلا امام لانه روی عن النبی انه قال من مات ولا امام له مات میتة جاہلیة و جناب علامه دہلوی
طاب ثراه در تحفہ اثنا عشریہ می فرماید عبد الله بن عمر که از بیعت حضرت امیر المومنین علیه السلام ابا و استنکاف
نموده تقاعد ورزیده بود وقت تسلط حجاج در پیش او حاضر شده گفت دست بیار تا با تو بیعت بخلافت
وامامت عبد الملک بن مروان بکنم حجاج با آن تعصب و عناد که با اہلبیت داشت گفت دیروز از بیعت
علی تقاعد نموده امروز آمده که بیعت با عبد الملک بن مروان بکنی دست من از بیعت تو باز داشته شد
اینک پای من حاضر است انتهی حقیر می گویم که روایت تقاعد عبد الله بن عمر از بیعت جناب امیر المومنین
بسبب کثرت شہرت محتاج استشہاد نیست حتی که شاه ولی الله در ازالة الخلفا اقرار آن کرده واز
بیعت کردن حضرت عبد الله بن عمر با حضرت یزید و حجاج با این تشدد واحتیاط رتبه یزید و یزیدیان
در اظہار نور شرع مبین جدیدنی و درخشانندی امام مظلوم ع با خنین و عنیان ملاحظه کردنی است بقول
۵ جو تیری در بیع اشتنا موا تیل سگ اسکو در بدر و کیا یعنی در بدر یزید کے پایا ابن یوسف کے پائو
پر دیکھا **قال المخاطب** اور یہلا اپنی عقل سے بوجھو کہ اس تعزیہ کے بنانے اور مرثیہ کے گانے سے کیا
حاصل ہوتا ہے سوا ذلت اور شکست اور ہتک ناموس امام کے اور بھی نکلتا ہو **اقول** نتیجه
آنچه افاده نموده مردود است بچند وجه اول آنکه در بنا ساختن تعزیه وخواندن مراثی اظہار صبر و شجاعت
جناب امام مظلوم و ظلم ظالمان می باشد وآن نوعی من الانواع موجب ذلت نیست دیگر

غنا

آنکہ غنا اگرچہ در مذہب اہل بیت رسالت حرام است و دامن مومنین متقین از اشتمال آن بری است لیکن اگر احیاناً از عوام کسی مرتکب خواندن مراثی بہ غنا شود اہل سنت و جماعت را تشنیع بآن شایان نیست چہ تغنی بالقرآن نیز در مذہب ایشان جائز است کما فی مدارج النبوۃ سیوم آنکہ ساختن تعزیہ و خواندن مضامین واقعیہ و گریہ نمودن در مصائب جناب امام مظلوم باعث ثواب ما است کہ زبان قلم از بیان آن معترف بہ عجز است و در محزون و مغموم بودن اقتدا است بجناب سرور انبیاء و علی مرتضی علیہما الصلوٰۃ والسلام من الملک المتعال کما مر آنفا فتذکر **قال** المخاطب کوئی جہان میں اپنے بزرگ اور دوست کی فتح اور بہتری دھوم دھام سے بیان کرتا ہے یا شکست اور رسوائی تاشے اور ڈھول سے سر بازار بیوی بیٹی کے نام لے لے ہنود اور مسلمان کے سامنے زبان پر لاتا ہے اور اسطرح ایکبار کہتے میں شرماتے ہیں پر برسوں گذرے تمہیں شرم نہیں آتی بڑے بےشرم ہو تف ایسی بےحیائی پر سچ ہے ایسے ہی لوگ یزید کے بھائی ہیں **اقول** این تشنیع مخدوش است بچند وجہ اول آنکہ تذکار مصائب انبیا علیہم السلام و دیگر گذشتگان در کلام اللہ و احادیث و تفاسیر و کتب تواریخ اہل اسلام موجود است و احدی از مسلمانان تذکار مصائب انبیا علیہم السلام را موجب قدح شان جناب شان نگفتہ و پر ظاہر کہ اگر بیان مصائب موجب ننگ و ذلت انبیاء بودی خداوند کریم در قرآن مجید تذکرہ آن نفرمودے دوم آنکہ در فرقان حمید و تفاسیر آن نام ازواج انبیاء علیہم الصلوٰۃ و جناب مریم مادر عیسیٰ علیہ السلام مرقوم است حتی کہ ذکر تہمت زنا بجناب مقدسہ موجود و واعظان برملا و در پردے ہزارہا مردم بیان می کنند و ہزارہا در ہزار نسخہ ہای تفاسیر مطبوع گردیدہ بمطالعہ دوست و دشمن میرسد و کسے آنرا موجب شرم و بےحیائی نمی داند سیوم آنکہ در کلام باری عز اسمہ ذکر خواستگاری زلیخا برای زنا از حضرت یوسف علیہ السلام مندرج با آنکہ زلیخا زان بعد بشرف ازدواج آنحضرت رسیدہ اگر کسی از اہل زمانہ ذکر بد اطواری سابقہ زوجہ کسے در ہیچ کتاب نماید آنکس بالبدیہہ بدرجہ غایت ناپسند سازد و حضرت باری عز اسمہ و مفسرین نسبت حضرت یوسف ؑ بیان امر مذکورہ را جائز داشتند پس قیاس اہل زمانہ نسبت بخاصان خدا قیاس مع الفارق است چہ در حق خاصان خدا حال [illegible] دیگر است

راست بیان کردن محذوری ندارد بلکه در اخفای آن قباحت ها است ولنعم ما قیل انتهی موجب غضب
خدا است چهارم آنکه نواختن تاشه و دهول اگرچه نزد امامیه حرام و ممنوع است مگر اهل سنت را معمول
نمودن آن بغیر سند چه شیخ عبد الحق در مدارج النبوة نوشته گفته اند که بودند عبد الله بن جعفر را جواری
که تغنی میکردند و عود میزدند برای وی و آورده اند که سعد بن المسیب که افضل تابعین است شنیده می شد
بوی تمثل در ربع می شنید غنا را و مستلذ می شد بسماع آن و همچنین سالم بن عبد الله بن عمر و قاضی شریح
می شنید غنا از کنیزکان با جلالت قدر و کبر سن وی و سعید بن جبیر که از اعاظم تابعین است شنید از جاریه
تغنی آنچه میکرد و دف میزد و همچنین عبد الملک بن جریج که از علما و حفاظ و فقهای عباد است که اجماع است بر عدالت
و جلالت وی می شنید غنا را و می دانست الحان را و ابراهیم بن سعد زهری بود امام عصر خود در فقه و روایت
می شنوانید ایشان را غنا و فتوی داد در مجلس رشید تحلیل غنا و پرسیدند از وی از احوال مالک پس گفت
خبر داد مرا که دعوتی بود در بنی یربوع و با قوم وقوف بود و عود ها که تغنی می کردند و لعب می نمودند بدان
و بود با مالک دف مربع که میزد و انشاد و تغنی می نمود والله اعلم حکایت کرده اند صاحب تذکره که پرسیده شد
امام ابو حنیفه و سفیان ثوری از غنا پس گفتند نیست غنا از کبائر و نه از اسوء صغائر انتهی و بعد جمله
یسیر می گوید صاحب اتباع همین عود را اصل ساخته و مزامیر دیگر را بران قیاس کرده الخ طرفه
اینکه اولیای مخاطب روایت می کنند که آنحضرت صلعم اجازت تماشای حبشیان و غنای دختر عائشه
فرمودند چنانچه جناب بحر زخار معقول و منقول محیط بیکران فروع و اصول واقف رموز دینیه
عارف معارف اسرار یقینیه مقبول بارگاه رب البریة و الناس المفتی میر عباس دام فضله در جواهر عبقریه نیز
وایضاً حمیدی در جمع بین الصحیحین باسناد خود نقل کرده که قالت عائشه رایت النبی یسترنی و انا انظر الی
الحبشة و هم یلعبون فی المسجد فزجرهم عمر یعنی عائشه میگوید که دیدم پیغمبر خدا صلعم را اشاره تماشا می کند و من
در آنوقت تماشای حبشیان میکردم و ایشان در مسجد سرگرم لعب و بازی بودند پس عمر ایشان را منع نمود
از اینجا معلوم میشود که لعب و بازی در خانه خدا و تماشای آن از جمله مستحبات است که رسول کریم با
زوجه محبه خود را بآن اشاره کرده و همچنین خصوصاً پیغمبر برای دوست و حبیب خود تجویز نمی کند الا امر نیک

ور نهایت خوبی باشد و مؤید این مرام است آنچه حمیدی در حدیث دیگر نقل کرده عن عایشة قالت دخل رسول الله و عندی جاریتان تغنیان بغناء بعاث فاضطجع علی الفراش وحول وجهه ودخل ابو بکر فانتهرنی وقال مزمارة شیطان عند النبی فاقبل علیه رسول الله وقال دعهما فلما غفل غمزتهما فخرجتا یعنی عائشه می گوید که پیغمبر خدا داخل شد در حالتیکه پیش من دو دختر بطور زمزمه بغنات می سرائیدند پس آنحضرت بر فرش بپهلو دراز شد و روی خود را بگردانید و در این بین ابوبکر آمد و بر من فریاد زد و گفت که مزمار شیطان نزدیک پیغمبر خدا پس آنجناب متوجه شد و فرمود که او را بحالش بگذار چون ابوبکر غافل شد من آنها را اشاره کردم که بروید رفتند چه ازین حدیث مستفاد می شود که هرچند ابوبکر ممانعت کرده اما آنحضرت جائز دانست و باوجود آنکه اطاعت پدر عموماً بر اولاد واجب و فرمان برداری پدری که چون ابوبکر باشد اوجب است اما جناب نبوت مآب عائشه را در جناب حکم بحکم پروای باب نداد بلکه پدر را از ممانعت ممانعت نمود و این بر شریعت لعب و تصدیق مطلب دلالت واضح دارد انتهی ملخصاً بحم آنکه مولوی سلامت الله صاحب در رساله تحریر الشهادتین می فرماید یعنی چون نائره قتال سر بفلک کشید و کار از یاران و موالیان و فرزندان و برادران و عمزادگان در گذشت نوبت بحضرت سید الشهداء رسید تن تنها سیف مسلول در دست گرفته بمقابله مشئون اشقیا پرداخت و زبان بلاغت ترجمان را باین اشعار آبدار آشنا ساخت

نظم انا ابن علی الخیر من آل هاشم * کفانی بهذا مفخراً حین افخر * وجدی رسول الله اکرم من مشی * ونحن سراج الله فی الارض نزهر * وفاطم امی من سلالة احمد * وعمی یدعی ذو الجناحین جعفر * وفینا کتاب الله انزل صادقاً * وفینا الهدی والوحی والخیر یذکر *

و هر کسیکه از لشکر مخالف روبروی او میگشت او را بکشت تا آنکه جم غفیر و جماعت کثیر از دست و تیغ او به هاویه دوزخ شتافتند و تزلزلی عجیب و لغزشی غریب در فوج مخالف راه یافته پس هرگاه عرصه مقاتله بر لشکر اعدا تنگ شد از دور حمله کرده او را زیر تیر گرفتند چون ازین هم کارے نکشود شمر ذی الجوشن حیله دگر انگیخت و آتش تدبیر تازه در کاسه فریب ریخت مجملاً چون لشکریان ابن سعد تاب مقابله و محاربه جناب سید الشهداء علیه الوف التحیة والثناء در خود نیافتند شمر بدگهر حیله دگر اندیشیده خود را با جماعت خود میانه حسین و حرم محترم حائل کرده خواست که دست

تعرض باهل بیت نبوت دراز کند که امام مظلوم نعرهٔ ویحکم یا شیعة الشیطان زده فریاد کرد که من با شما
می جنگم اینچه نامردیست که بزنان بیگناه می تازید بجبر و اصغای این صدای مهابت انتما شمر از تعرض خیم
سراپردهٔ عصمت و طهارت دست کشیده با همراهیان خودش متوجه بآنحضرت گردید پس از طرفی جماعت
شمر و از طرفی دیگر خروج آخر حمله آوردند جناب سید الشهداء را این دو جیش در میان گرفته آنقدر باران تیر و نیزه
از هر دو سو بر سر وقت امام مظلوم باریدند که آن یکتاز میدان وغا لجام تسلیم و رضا بدست گرفته از پشت
اسب بر زمین شهادت افتاد و عنان عزیمت از حیات اینجهان بی ثبات یکسو کشیده رخت اقامت
بفردوس اعلی کشاد و گویند که این سانحه بعد زوال شمس از نقطهٔ دائرهٔ نصف النهار بوده که جزو اول از اجزای
وقت نماز پیشین است و گویا اینحال دال بر آنست که تکبیر افتتاح بر پشت ابرش و رکوع بعد از انقراز ازان
و سجده هنگام وصول بر زمین دست داده و باین صورت و هیئت مجموعی نماز ظهر رخت ظهور بدم واپسین
گشاده و اختلافیکه در قاطع سر مبارک است در اصل رساله مرویست و اصح همین است که این شقاوت
را در ازل بر ناصیه حال خولی بن یزید لع فال نوشته اند اگرچه با وی این شناعت نفری دیگر شریک گشته
اند و روایتیست که چون تن مبارک بکثرت جراحات سهام و رماح غربال شد شمر ملعون تخصیصی باصحاب
خود کرد که با وصف منکسر شدن بدنش بزخمهای تیر و نیزه متواتر زده گذاشته اید که ناگاه تیری از دست
بدبختی از بدبختان بکام حضرت امام حسین ع رسیده کار او را تمام کرد که از پشت اسب بر زمین افتاده
در همین حال شمر نامرد شمشیری بر روی مبارک حواله کرد و سنان بن انس نخعی از پی رسیده بر جسم
نیزه مجروح ساخت و خولی بن یزید از اسب فرود شده خواست که بقطع سر بپردازد که دستش لرزید و شبل
بن یزید سگ زرد برادر شغال از اسپ فرود آمده سر مبارک را از تن بریده پیش برادر خود خولی انداخت
و بعد از آن آنچه از دست بیداد لشکریان شمر و ابن سعد بر بقیهٔ آل طه و یسین رفت بیان نمی رود بالجمله
چون سر حسین مظلوم را بخنجر بیداد از تن جدا کردند و شجرهٔ رسالت و دوحهٔ نبوت و نیابت را بتیشهٔ ظلم بریدند
گویند قیس بن اشعث پیرهنش از تن آن سرور کشید و حبیب بن بدیل شمشیر او بگرفت و شمر با همراهیان خود
قصد خیمهٔ اهل بیت عفت و طهارت نموده تباراج پرداخت علی بن حسین ع که بر بستر بیماری افتاده بود

و نظر شمر بر علیلش افتاد خواست که او را بکشند که شخصی دستش گرفت و گفت که مسلمانان اطفال کفار را
نکشند و تو این بیمار مسلمان را میکشی شمر جواب داد که امیر ننیے ابن زیاد فرموده است که نرینه از آل عبا
نباید گذاشت او گفت که این همه را پیش امیر باید فرستاد تا هر چه خواست او باشد بعمل آرد پس شمر
و ابن سعد گفتند که اسپان را بر تن حسین دوانند چنانچه بیست کس از سواران جسم شریف و بدن لطیف
حسین را پامال سم اسپان ساختند چنانکه استخوان تن مبارک ریزه ریزه شده بشکست و سر مبارک
را بر نیزه کرده با بشر بن مالک و خولی بن یزید بکوفه پیش ابن زیاد فرستادند و زنان اهل بیت را بر شتران
بی پرده سوار کرده و علی بن حسین بیمار را بر شتری انداخته روانه بکوفه ساختند و گویند که ابن سعد یک روز
در کربلا مقام کرده کشتگان خود را در گور نموده و تن حسین و همراهیانش تا سه روز همچنان افتاده
ماند و کسی دفن نمیکرد تا آنکه مردم غاضریه که قریه ایست بر کنار فرات فراهم شده تن حسین را در یک گور
و دیگر بنی هاشم را در جنب او و باقی شهدا را یکجا کرده دفن کردند حالا تفصیل اسامی شهدای اهل بیت
که با جناب سید الشهدا در کربلا شهید شدند باید شنید و سرشک غم از دیده پرنم در ماتم این اخیار اهل عالم
باید بارید و بعد فاصله نقلاً از بعض مکاتیب مصنف رساله سر الشهادتین آورده و از فرزندان عبد الله بن
جعفر طیار برادر حضرت علی کرم الله وجهه دو پسر همراه حضرت امام شهید شدند که محمد و عون نام داشتند و
خواهرزاده های حقیقی حضرت امام بودند و مادر ایشان حضرت زینب که دختر حقیقی حضرت امیر المؤمنین
علی علیه السلام از بطن حضرت بتول بودند خواهر حقیقی حضرت امام بودند و با عبد الله بن جعفر طیار نکاح
شده بود و حضرت امام زین العابدین و عمر بن الحسن و محمد پسر عمر بن علی و دیگر صاحبزاده صغیر السن
در بندیان رفتند و حضرت زینب خواهر حقیقی حضرت امام و شهربانو زوجه حضرت امام و حضرت سکینه دختر
حضرت امام و دیگر زنان اهل بیت که همراه بودند در بلاد شام رفتند انتهی کلامه الشریف اینست حال
همراهیان کربلا که همراه سید الشهدا بودند شنیده و بخواه بود که شهادت جناب سید الشهدا در دشت کربلا روز عاشورا
یعنی دهم محرم روز جمعه بعد زوال آفتاب سال شصت و یکم از هجرت اتفاق افتاد و سنین عمر شریف در آن روز
به پنجاه و شش سال و پنجماه و پنجروز رسیده بود چه ولادت با سعادت پنجم شعبان سال چهارم از هجرت

وشهادت روز عاشورا سنه شصت ویکم از هجرت پس عمر شریف بکلیه وکاست پنجاه وهشت سال
وپنجاه وپنج روز باشد ودرین باب اختلاف را مساغی نیست لیکن صحیح ومعتمد همین قدر است که بران قو
افتاد القصه چون سر مبارک سید الشهدا ودیگر شهیدان دشت کربلا با اسیران اهل بیت رسو
بکوفه رسید هرچه از دست عناد وجور وبیداد ابن زیاد لعین بر وقت دودمان مصطفی رفت شمه ازا
می شود بر ناظرین کتب سیر واخبار وماهرین اسفار آثار اخبار مخفی ومحتجب نبوده باشد که هرگاه اسیران اهل
رسالت وبندیان دودمان نبوت ونبالت با سر مبارک سید الشهدا مع سایر شهیدان دشت کربلا
کوفه شدند ابن زیاد لعنه الله الی یوم التناد قصر امارت خود بیاراسته با هیبت ووقار در کوشکی نش
در خانه را بار عام کرد وچون وضیع وشریف از مردم کوفه حاضر آمدند سبایای اهلبیت مصطفی وذکور
وذریت رسول خدا را با سر مبارک سید الشهدا بحضور خود طلبید همین که سر مبارک حضرت امام حسین
بنظرش رسید بار بار میدید وتبسم میکرد وچوبیکه بدست داشت بر لب ودندان مبارک میزد وگو
بهمین حال ابن زیاد بر سر منبر رفت وخطبه خواند که شکر خدا را که اظهار حق نمود وامیر المومنین یزید و
فتح داد وکاذب ابن کاذب را کشت ودیگر الفاظ کفریه بر زبان راند که عبدالله بن عفیف از جای خو
وگفت که ای دشمن خدا وعدوی مصطفی تو دروغ گو هستی وپدر تو وانکس که ترا امیر ساخته او نیز د
است وای بر حال خسران مآل تو که اولاد پیغمبر را کشتی واهل بیت رسول خدا را ذلیل وخوار کردی
منبر که مقام صدیقانست ایستادی واز خدا شرم نداری که چنین دروغ قبیح میگوئی وراه کذب
روایت کرده اند که وقتیکه اسیران اهل بیت را بحضور ابن زیاد حاضر کردند گفت الحمد لله الذی ک
واکذب شکر خدا را که سختی داد بدشمنان وفتح داد وحضرت ام کلثوم جواب دادند الحمد لله الذ
بمحمد وطهرنا تطهیرا شکر خدا را که گرامی کرد ما را بمحمد وپاک کرد ما را پاک کردنی باز ابن زیاد گفت کیف
قدرة الله چگونه دیدید قدرت خدا را ام کلثوم در جواب فرمودند سیجمع الله بیننا وبینکم فیصف بیننا
است که جمع کند خدا تعالی میانه ما وشما وانصاف فرماید در میان ما وشما یعنی در روز قیامت ابن ز
جواب با صواب برآشفت وگفت که هنوز اینقدر دلیری وتندی در کلام است خواست که عقوبت

گفتند مثل سخن زنانرا اعتباری نیست پس نگاه ابن زیاد بر علی بن حسین افتاد پرسید کاین پسر کیست گفتند که پسر حسین بن علی است گفت این پسر را نیز بکشید که دوست ندارم که از نسل فاطمه نرینه باقی ماند شمر شهر خواست که علی بن حسین را کشیده ببرد و بیرون تعرض بکشند زینب او را در کنار گرفته خود را سپر کرده گفت اگر میکشند مارا بکشید که بنی فاطمه یک کس باقیمانده است که محرم ما زنان اهلبیت است اگر او را هم میکشید با جمله زنان بدون محرم بمانیم ابن زیاد را از کلام حضرت زینب هیبتی و رگ غیرت دا از سر خون علی بن حسین در گذشت گویند که چون زنان اهل بیت بشتران بی پرده و بیراهن دریده در کوفه رسیدند کوفیان حال خرابی و وبال غربت دیدند و گریستند ام کلثوم گفت که ای مردم کوفه حالا برای چه گریه میکنید این همه بیداد که بر سر ما رفت از دست شما رفت مارا شما کشتید و باز می گریید آنگاه ابیات بر زبان عفت بیان راند ابیات ماذا تقولون اذ قال النبی لکم ٭ ماذا فعلتم وانتم آخر الامم بعترتی وباهلی بعد مفتقدی ٭ منهم اساری وقتلی ضرجوا بدم ٭ کان هذا جزائی ان نصحت لکم ٭ ان تخلفونی بسوء فی ذوی رحم ٭ حاصل ابیات جواب چیست شمارا اگر سوال کند ٭ محمد عربی از شما بروز جزا× که آن چه بود که با اهلبیت من کردید ٭ چو من بملک بقا رفتم از سرای فنا ٭ جزای آنکه شمارا بحق نمودم راه ٭ روا بود که چنین ها بما رسد زشما ٭ المختصر ابن زیاد بعد ملاحظه حال اسیران اهل بیت حکم داد که اسیرا را در شیدبخانه وارند و سر حسین را بر نیزه گذاشته در کوچه های کوفه بگردانند چنانچه دست علی بن حسین را بسته و زنان اهل بیت را گرفته داخل زندان خانه کردند و سر حسین را به نیزه سوار کرده خانه بخانه در سلک و شوارع کوفه گردانیدند بعد از آن ابن زیاد سر سید الشهدا و شاه شهیدان دشت کربلا و جمله اسیران اهل بیت را با شمر ذی الجوشن بسوی دمشق پیش یزید بن معاویه فرستاد پس قافله زنان و یتیمان اهل بیت بر شتران بی پرده سوار و سر حسین بر سر نیزه در هر شهر و دیار که می رسید فریاد وادیلاه و واصیبتاه از زمین تا آسمان سر میکشید تا آنکه بعد قطع منازل و طی مراحل قافله سبایای اهل بیت بدمشق رسید همینکه یزید علیه ما یستحقه را خبر شد قصر امارت آراسته و بتزئین تمام خود پرداخته در زمانیکه جمله عظمای شام پیش او حاضر بودند حکم باحضار اسیران داد بالفور سرهای شهدا

× باهلبیتی واولادی وتکرمتی نخ

را با زنان و یتیمان اهل بیت بحضورش آوردند چنانچه سر یکیک را از شهیدان می دید و حال حسب
آن سرها پرسیدن آغاز کرد چنانکه شمر ذی الجوشن سر مبارک حضرت سید الشهداء علیه السلام را
پیش او گذاشت و به اظهار ماجرای جنگ با مباهات و افتخار پرداخت با صغای واقعهٔ کربلا و مشاهدهٔ صورت
حال پر بلا و سرهای شهدا المعان استبشار و فرح و انبساط از ناصیهٔ حال آن خسران مآل هویدا بید چنانچه
ابیات ابن الزبعری یعنی مصرع لیت اشیاخی ببدر شهدوا تا آخر می خواند و از کمال اهتزاز و نشاط بخود
می بالید و بچوب خیزران لب و دندان شاه شهیدان را میزد و میگفت که ای ابو عبد الله مرا گمان نبود که
سنین عمرت تا اینجا رسد و سر و ریش تو از خضاب محفوظ باشد و در مناقب السادات منقولست که
دران ساعت که سر مبارک حسین پیش یزید پلید بردند لعین در شادی می شد و خمر می خورد و سر مبارک را
بانواع اهانت میکرد و خبر به بعضی صحابهٔ رسول الله صلعم رفت گریان آمدند و گفتند ای ملعون چه میکنی اینها را
حکم قتل کرد و هفت صحابه را آخر ذبح گردن زد و گویند که سمره بن جندب از صحابه که حاضر آن مجلس بود چون
ضرب خیزران بر لب و دندان شاه شهیدان ملاحظه کرد از دست ضبط برآمده با یزید پلید مخاطب شده
گفت قطع الله یدیک که چوب بر لب و دندان میزنی که بوسه گاه رسول خدا علیه الصلوة و الثنا بوده
است یزید ملعون بغضب رفته گفت ای سمره اگر شرف صحبت تو با رسول خدا مانع نمی شد الحال
گردنت می زدم سمره گفت سبحان الله که در حق من ملاحظه صحبت رسول میکنی و با جگر گوشه گان رسول
و فرزندان بتول چنان معامله کردی که هیچ کافری با مسلمانی نکند این بگفت و از آن مجلس برخواست
بعد از آن بفاصلهٔ قلیل می نویسد یزید جواب رسول قیصر بجز سکوت ندیده متوجه بطرف زنان و یتیمان
اهل بیت شده زینب و کلثوم و علی بن حسین را نزدیک طلبید چشم حضرت زینب چون بر سر مبارک
شاه شهیدان افتاد گفت واجداه وا محمداه بعد از آن خطاب به یزید کرد و گفت که هیچ میدانی که زنان
خود را در سراپرده عزت و حجاب نشاندی و دختران رسول خدا را این بی پرده گیها بر شتران سوار
کردی و در مجمع مردان پیش خود طلبیدی فردای قیامت از عهدهٔ خود چه جواب توانی داد یزید پرسید
که این کدام است گفتند زینب خواهر حسین ع و دختر فاطمهٔ زهرا است پس از آن کلثوم برخواست

و بر سر حسین افتاد لب و دندان خود را بران لب و دهان چندان مالید که بیهوش بر زمین غلطید چون بهوش آمد دعای بد در حق یزید کرد و گفت ای یزید تمتع از دنیا نیابی و چنانکه ما را در بلا افگندی تو هم در دنیا و عقبی ابدی راحت نبینی یزید پلید گفت مگر این زن هم خواهر حسین است گفتند آری این کلثوم دختر فاطمه است پستر توجه بسوی امام زین العابدین کرد و پرسید که این کیست گفتند که این علی بن حسین پسر حسین بن علی است گفت که شنیده‌ام که علی بن حسین کشته شد گفتند که حسین را سه پسر بود علی اکبر علی اوسط و علی اصغر علی اکبر و علی اصغر هر دو کشته شدند و علی اوسط که بیمار بود او را اسیر کرده آورده‌ایم یزید گفت ای کودک میدانی که پدرت میخواست که بر مسند خلافت نشیند و بر سر منبرها خطبه بنام او خوانده شود الحمد لله که بمراد خود نرسید علی بن حسین گفت که ای یزید بگو این منبرها پدران ما نهاده اند یا پدران تو خلافت و امامت از آن پدران ما بوده است که در راه خدا جهاد کردند یا از پدران تو که شرک با خدا نموده‌اند بروز جزا معامله ما و شما فیصل شدنی است و کریمهٔ وسیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون خوانده ختم کلام فرمود پستر یزید حکم داد که رسنهای اهل بیت را بکشودند و نگاه اینها بدارند و سر حسین را بر دروازه دمشق آویزان نمایند چنانکه گویند که تا سه روز سر مبارک بر دروازه دمشق آویزان ماند بعد از آن ذریت حسین را با سر مبارک او روانه مدینه کرد و منقول است چون یزید علیه ما یستحقه اهل بیت رسول و ذریت بتول را روانه مدینه نمود نعمان بن بشیر را با جماعتی از سواران مقرر کرد که اینها را بمدینه رساند چنانچه امام علی بن حسین سر سید الشهدا و سرهای دیگر شهیدان دشت کربلا فراگرفته همراه زنان و یتیمان اهل بیت روانه مدینه منوره شد و این روانگی هم عاری از حلیهٔ ذلت و خواری نبوده چنانکه کلام ابن جوزی محدث دال بر آنست جاییکه گفته که از جور و بیداد ابن زیاد که نسبت اهل بیت نبوی عمل آمده عجب نیست که او محکوم و منقاد یزید بوده لیکن از گمراهی یزید خبیث عجب است که چوب بر دندان حسین زده و اهل بیت را بر شتران بی پرده بذلت و خواری سوار کرده با سر مبارک بطرف مدینه فرستاد بیشتر گفته که هیچ مقصود از این نبوده مگر فضیحت کردن اگر در دل او کینهٔ جاهلیت و عداوت کشته شدن اقربای او که بروز بدر از کفار کشته شده نمی‌بود هر آینه تعظیم و تکریم سر مبارک بکردی و کفن میدادی و دفن میساخت و دلجوئی با آل رسول و ذریت بتول

می نمود والقصه چون قافلهٔ اهل بیت از دمشق عازم مدینه شد نعمان بن بشیر که از طرف یزید متعین بوده
بداعیهٔ سعادت ازلی بحسن خدمت در راه با ذریت حسین علیه السلام پیش آمده مراتب اطاعت و تعظیم و تکریم و
اعزاز و احترام چنانکه باید از جانب خود بجا آورده بمدینه رسانید و در زمانیکه خبر مراجعت اهل بیت رسالت
بمدینه رسید اولاد مهاجر و انصار و دیگر اهالی مدینه از صغار و کبار باستقبال بر آمدند دیدند که ذریت رسول و
جگر گوشه های بتول را ابتلا بمصیبت دیدند حالتی از غم و اندوه و گریه و زاری بر ایشان گذشت که خارج از
حیطهٔ شرح و بیانست گویند که مصیبتی که روز وفات حضرت سرور کائنات علیه افضل من الصلوات و التحیات
بر اهل مدینه گذشته بود همان مصیبت آن روز گذشت که امام زین العابدین با زنان و یتیمان اهل بیت
نبوت و سر مبارک سید الشهدا علیه التحیة و الثنا از دمشق بمدینه برگشت فریادی عجیب و شوری غریب در
مدینه بر پا بود که یاد از هنگامهٔ قیامت میداد علما ارباب دین در اندوه و درد دین و همه از کهین و مهین از
غم و غصه حزین بودند و حالتیکه عارض حال ام المؤمنین حضرت ام سلمه گشته از آن چه توان گفت که فرادی
فرادی از زنان و یتیمان اهل بیت نبوت را یکبار میگرفت و میگریست تا آنکه همراه ذریت بتول متوجه روضهٔ
مقدسهٔ حضرت رسول صلی الله علیه و آله و سلم شده زار زار منالیدند و بزبان حال میگفت ابیات یا رسول
الله سر آر از روضه سر تا بنگری ❊ اهل بیت خویشتن را زار و غمناک و حزین ❊ در بلای دشمنان دین گرفتار
آمده ❊ کس مبادا در جهان یا رب گرفتار اینچنین ❊ انتهی بحذف بعض العبارات المختصر بعد ملاحظهٔ عبارات
مذکوره ارشاد شود که پردگیان عصمت و طهارت را با خیابان چنین نام بردن و احوال شهادت جناب
امام مظلوم بتفصیل هر چه تمام تر مع وقایع سر مبارک و اسپ دوانیدن بر نعش اطهر نظم بیرون و
باز آنرا بسطایع بردن جائز است و روا یا موجب خفت اسلام و باعث ملام در صورت اولی همان
جواب از طرف واقعه خوانان مصائب امام مظلوم و واعظان احوال شهادت جناب سید الشهدا ار نفور
باید ساخت و در صورت ثانیه اولا از کدامیه روایت نقل نمودن و بعد نقل در نقل زبانی بکتابت آوردن
و از کتابت طبقهٔ اولی نوبت به تحریر تحریر الشهادتین رسیدن و باز آنرا موجب هتک اسلام و باعث شرم
و بیحیائی و السنتن و خواننده از اشعار یزید گفتن چه معنی دارد فاعتبروا یا اولی الابصار شتم آنکه

ثناخوان یزید فرقه البیت کو اور اخلیفة الرسول و معدوده خلفا اثنا عشری ساته ہوگا تا ال
القاضے عیاض و ابن الحجر نہ انکا اور انکا ذمی زانند **قال المخاطب** خدا جانتا ہے سب دنیا
سنا ہوگہ کہتے ہین کیا اہل اسلام نونکی بھی ہین جنکی یہہ گت ہوئی **اقول** و بہ نستعین از شیعیان
نصب و خروج مخاطب بکمال ظہور واضح است حق تعالے اعزا، ان زہاد نمی بیند کہ بتجدید خدام
جناب امام مظلوم علیہ السلام چیا بی ادبی می کنند بلکہ حضرات وہابیہ اہانت و استحقار آنحضرت
صلعم را ذریعہ تفاخر انگاشتہ اند چنانچہ صاحب رسالہ غایة المرام مخاطبا مولوی نجم الدین صفوی
بصفحہ ۹ می فرماید علم و تمیز را ذکا ان اشعار سے ظاہر ہوگیا کسی ملحد کے یہہ اشعار ہین لائق
دلیل و سند پکڑنے کی نہین ہے اور ایسے ہی شعرا کے حق مین حق تعالے فرماتا ہے والشعراء
یتبعهم الغاون ان اشعار مین تضلیل و تفسیق جملہ فقہا و محدثین و اولیا کرام متقدمین و متاخرین
مستحسنین کے اور اہانت اور استحقار آنحضرت صلعم کے سراسر مذکور ہے اور اطلاق بت کا
نسبت آنحضرت صلعم کے کیا ہے مولد خانہ و بنی خانہ کو بتخانہ قرار دیا ہے جیسا کہ پیشوا اہل ضلالت
عبد الوہاب نے صنم اکبر قبر شریف آنحضرت صلعم کا نام رکھا انتہی مخاطب چاہے خدا کو برا کہے
چاہے بجناب پیغمبر صاحب بے ادبی و گستاخی کرے کوئی پوچھنے والا نہین ہے و بخدا ے کہ
اکثر ہنود بعد سماعت احوال مصائب جناب خامس آل عبا علیہ التحیة والثنا روبروی فقیر بکمال
تصدیق و خضوع و خشوع بیان کردند کہ از اوتاران ما چنین امر جلیل جلوہ ظہور نگرفتہ فی الواقع
شہید کربلا آئینہ حق نما است ورنہ انسان ضعیف البنیان را چہ یارا کہ در گرسنگی و تشنگی سہ روز
بکمال شجاعت داد مردانگی دادہ و مرگ نونہالان خاندان نبوت گوارا نمودہ بصبر و استقلال
جمیل شربت شہادت نوش فرماید **قال المخاطب** اگر تمہارے باپ بھائی کا کوئی ایک
تابوت بنا کر تمام شہر مین نکالے اور آگے آگے اوسکے مار اور گالی کھانے کو بیان کرے اور تمہارے
عورتونکے نام لی تو تم بیٹھ مارنے کو موجود ہو اور شرم مین ڈوب مرو اور حضرت امام کا
اپنے ہاتھہ سے یہہ حال کرتے ہو کیا انصاف ہے جسمین اپنی ذلت ہو اسمین امام کی توہین

پوچھو اور جو کام یزید مردود نے ایک سال کیا تھا تم ہر سال ہر شہر مین کرتے ہو ذرا خدا سے ڈر کر کہو
یہہ کام یزید کا ہی یا امام کا **اقول** و به نستعین انچہ افادہ نمودہ تخذیعی پیش نیست چہ بقول کار پاکان را
قیاس از خود مگیر گرچہ ماند در نوشتن شیر و شیر چہ بالبداہہ معلوم است کہ اگر کسے حال شخصے کہ
موجب کسر شان ظاہری او باشد باخبار و چھاپہ در آرد آن شخص بسیار از بسیار تنگدل و رنجیدہ خاطر
خواہد بود و احوال جناب امام حسین ع در صدہا کتاب درج نمودن و بار بار آنرا بچھاپہ سپردن کار اہل ایمان است
نہ یزید بے ایمان فلا تکن من الغافلین **قال المخاطب** اور ہم تم سے پوچھتے ہین کہ یہ تربتین اور نعش بنا کر
اور کوچہ بازار مین لیجا کر کسکو دکہاتی اور سناتی ہو **اقول** و به نستعین بنا ساختن تعزیہ و تابوت برائے
گریہ در مصائب امام مظلوم و اظہار شجاعت و صبر آنحضرت و ظلم ظالمان می باشد **قال المخاطب**
اگر کسی سے فریاد کرتے ہو تو یزید بھی نہین ہے کہ ہم اسوقت اوس کے جا کر لڑین اور اگر ناواقفون کو
سناتی ہو سیکڑون برس سے فضیحت کرتی ہو کوئی ایسا ہوا اور مسلمان اب باقی نہین رہا کہ اسکو
نہ جانتا ہو کیا سال بھر مین ہی سب نقشتی محرم کی بھول جاتے ہین **اقول** و به نستعین انچہ مخاطب افادہ نمودہ
معارض است با اینکہ احوال مصائب جناب امام حسین ع در کتب سابقہ درج بود الحال سر الشہادتین
و تحریر الشہادتین و عمدہ و شہادت نامہ وغیرہ تالیف نمودن و چھاپہ کنانیدن برای چیست اگر بکسے
فریاد می کنید حالا یزید کجاست و اگر برای شنوانیدن ناواقفان است آن ہم بیجا چہ از کتب سابقہ واقفیت
حاصل گردیدہ فالجواب الجواب و اگر تکرار تذکار مصائب آنحضرت موجب ثواب اخروی است فہو المقصود
قال المخاطب اور جو غم کے واسطے ہے **اقول** و به نستعین نعم ہکذا و لا قباحۃ فیہ کما سیتضح لک **قال**
المخاطب تو اسکے دو صورتین ہین ایک تو یہہ کہ رونے اور غم کے لیے عقل اور شرع کی رو سے کوئی
چیز بنانی درست نہین **اقول** و به نستعین این ادعا محض است بدون قیام دلیل قابل اصغا نیست **قال**
المخاطب دوسری یہہ کہ اکیلے کیا خیال کر کے رویا نہین جاتا **اقول** و به نستعین در تنہائی نیز بعد تصور
معرکہ کربلا مومنین دریا دریا گریہ می سازند لیکن چون تصور کامل بوقت سماعت روایات مقتل جناب
امام حسین ع دست می دہد و خواندن و شنیدن روایات مذکورہ ہر یکے را دشوار لہذا در یکجا جمع گردیدہ

می شوند و گریہ می سازند و کدامی امر باعث بران گردیدہ کہ گریہ نمودن در تنہائی جایز باشد و در مجمع ناروا من ادعی فعلیہ البیان **قال المخاطب** اگر یون کہو کہ ہمارے دل سخت پتہر ہین ہمکو اسطرح رونا نہین آتا تو یہہ رونا تمہارا کیا ہوا بڑی مشکل بات ہوئے **اقول** و بہ نستعین مومنین ہم در مجمع و ہم در تنہائے گریہ بر مصائب جناب شہید کربلا می نمایند کما ہو ظاہر کالظہور و من لم یجعل اللہ لہ نورا فما لہ من نور **قال المخاطب** کہ جب ایک امام بارہ بنی اور مرثیہ اور کتاب اور تماشی اور ڈہول بہت سی روشنی اور آئین ایک ڈہانچا بہی ہو تب کہین تمہین رونا آوے اور جو یہہ ٹہاٹہہ تمکو نملے تو تم رو چکے **اقول** و بہ نستعین در نولاہ شہر لکہنو قریب ہفتاد مجلس بعشر محرم الحرام ہر روز منعقد می شوند کہ دران سوای روایات صحیحہ دیگر نظم و نثر خواندہ نمی شود و چیزی از لوازم تعزیہ داری در آنجا نمی باشد والوف الوف مومنین جمع میشوند و گریہ می نمایند اگر صدق دل داری در ہمین مجالس شریک شو و گریہ نما و یک رسالہ در باب استحسان انعقاد مجلس عزا تحریر کردہ برای خواندن روایت صواعق محرقہ مقتل فاضل دہلوی مولوی سلامت اللہ صاحب اجازت فرما و زہ مشغول شود کہ ممانعت حزن و مصائب مجالس آل عبا است صاف صاف تحریر نما بلکہ باقتدا حضرت غوث الاعظم روز عاشورہ را منجملہ اعیاد تجویز فرما و جواب تفصیلے تعریض این مقولہ سابق گذشتہ فتذکر **قال المخاطب** افسوس ہمکو تمہارا حال خیال کرنے سے رونا آتا ہے اور تم سنگدلون ہو تون صرف اپنے دلکی جاو لگا لینے والونکو حضرت امام علیہ السلام کا خیال کرنے سے رونا نہین آتا **اقول** و بہ نستعین مخاطب الامقام خدا را انصاف ناظر و النستر است راست بگوید کہ گاہی خیال مصائب حضرت امام حسین نمودہ گریہ کردہ است یا نہ در صورت اولی کدام عالم کدام عالم اوشان آئین خیال بندی را اجازت دادہ اند و آن واجب است یا سنت و مباح است یا مستحب و دلائل آنہا چیست و بافادہ مخاطب کہ در فصل ثالث گفتہ اور جب حادثہ ہو کر گذر گیا اور مقدمہ برعکس ہوا کہ دشمن بگڑی گئے اور دوست سرفراز ہوئی پہر ماتم اور مرثیہ دشمنونکی نصیب ہی خدا دوستونکو خوش رکہے مخاطب را بخصوص حال جناب امام مظلوم خوشی و نشاط کردن باید نہ حزن و بکا شاید در صورت ثانیہ افسوس ہمکو تمہارا حال خیال کرنے سے رونا آتا ہے الخ فالجواب الجواب **قال المخاطب** اور تعجب یہہ ہے کہ بر سوا

روئی ہو اب تک اس قدر مشق نہین ہوئی کہ اکیلے بے تہاشہ جب چاہو تب رو لو اقول و بہ نستعین
بلا ملاحظہ روایات شہادت جناب امام حسینؑ و بلا ملاحظہ اخبار بمحض تصور مصائب آنحضرت گریہ مے
توانیم ساخت اما انعقاد مجالس و اجتماع مومنین ثواب عظیم دارد و امر مذکور ثابت کنم بدو طریق
اول احادیثی کہ بطریق امامیہ درین باب وارد گردیدہ بیرون از حد و حصر اند مگر بحکم ما لایدرک کلہ
لا یترک کلہ بنقل دو حدیث اکتفا می رود در کتاب اخبار الاحزان مسطور ہست صاحب قرب الاسناد
عن الازدی عن ابیعبد اللہ علیہ السلام قال قال لفضیل تجلسون و تحدثون قال نعم جعلت
فداک ان تلک المجالس احبہا فاحیوا امرنا یا فضیل فرحم اللہ من احیا امرنا یا فضیل من ذکرنا
او ذکرنا عندہ فخرج من عینیہ مثل جناح الذباب غفر اللہ ذنوبہ و لو کانت اکثر من البحر یعنی صاحب قرب الاسنا
روایت کردہ ہست از ازدی و او از ابی عبد اللہ علیہ السلام گفت کہ فرمود ابو عبد اللہ فضیل را کہ شما
می نشینید و ذکر حدیث در مجالس خود می کنید گفت فضیل کہ آری قربانت شوم ذکر حدیث می کنم
گفت ابا عبد اللہ علیہ السلام کہ بتحقیق کہ آن مجلس حدیث را دوست می دارم پس زندہ دارید امر ما را
ای فضیل پس رحم کند خدا تعالی کسے را کہ زندہ دارد امر ما را ای فضیل ہر کس کہ ذکر کرد ما را یا ذکر کردہ
شویم نزد او پس بیرون آید از چشم او مثل پر مگس خواہد بخشید خدا تعالی گناہان او را اگرچہ باشند گناہان او
در کثرت مثل کف دریا و الشیخ الثقۃ محمد بن عمر بن عبد العزیز الکشی فی کتاب رجالہ عن زید الشحام قال کنا
عند ابیعبد اللہؑ و نحن جماعۃ من الکوفیین فدخل جعفر بن عثمان علی ابیعبد اللہؑ فقربہ و ادناہ ثم قال یا جعفر قال
لبیک جعلنی اللہ فداک قال بلغنی انک تقول الشعر فی الحسینؑ و تجید قال نعم جعلنی اللہ فداک قال فانشدہ
فبکی و من حولہ حتی صارت الدموع علی وجہہ و لحیتہ ثم قال یا جعفر و اللہ لقد شہدت الملائکۃ المقربون ہہنا
یسمعون قولک فی الحسین و لقد بکوا کما بکینا و اکثر و لقد اوجب اللہ تعالی لک یا جعفر فی
الساعۃ الجنۃ باسرہا و غفر اللہ لک فقال یا جعفر الا ازید قال نعم یا سیدی قال ما من احد قال
فی الحسین شعرا فبکی و ابکی بہ الا اوجب اللہ لہ الجنۃ و غفر لہ شیخ ثقہ محمد بن عمر بن عبد العزیز کشی در کتاب رجال از زید شحام
روایت کردہ ہست کہ گفت زید کہ بودیم نزد ابو عبد اللہ و ما جماعتی بودیم از کوفیان پس آمد

جعفر بن عفان بخدمت اباعبدالله علیه السلام پس قریب و نزدیک نشانید آنحضرت او را پس
گفت فرمود که ای جعفر جعفر گفت فدایتو شوم حاضرم گفت آنحضرت علیه السلام که شنیده ام
که تو شعر میگوئی در حسینؑ یعنے مرثیه می گوئی و خوب می گوئی گفت جعفر آری حقتعالی مرا فدایتو گرداند
گفت آنحضرت که بگو یعنی بخوان پس خواندم شعر پس گریست آنحضرت و هرکس که دور آنحضرت نشسته
بودند تا آنکه رسید اشکها بر روی و ریش مبارک آنحضرت پس از ان گفت که ای جعفر قسم خدا است
که هر آئنه حاضر شدند ملائکه مقرب و اینجا که میشنوند گفتار ترا در حسین بتحقیق که گریه کردند آن ملائکه چنانکه
ما گریه کردیم و بسیار گریستند باستماع شعر تو که در مرثیه حسینؑ گفتی و تحقیق که واجب کرد خدا تعالے
درین ساعت برای تو بهشت السبب تاثیر آن و آمرزید ترا پس گفت آنحضرت که ای جعفر آیا زیاده
بیان بکنم گفت جعفر که آری زیاده تر بیان فرما گفت آنحضرت که نیست کسی که گفت در حسینؑ شعری پس
گریست و گریانید بان شعر مگر اینکه واجب گردانید خدا تعالی برای او بهشت را و آمرزید او را انتهی

ثانیا بطریق اہل سنت و جماعت اگرچہ دلائل آن ہم بسیار اند مگر بنظر طوالت کلام ہر چند احادیث و
اقوال اکتفا می رود در رسالہ غایۃ المرام صفحہ ۱۰۲ نوشته اور یہہ بھی حدیث قدسی میں آیا ہے کہ حق تعالی نے
فرمایا انا جلیس من ذکرنی یعنی میں ہمنشین اوس شخص کا ہوں کہ مجکو یاد کرتا ہے کذا فی شرح سفر السعادۃ
لمولانا المحدث الدهلوی علیه الرحمه اور تنبیه الغافلین ابو اللیث محدث و فقیه سمرقندی میں یہ
حدیث مروی ہے دیکھو عن ابی هریرة او عن ابی سعید الخدری رضی الله عنهما ان النبی صلی الله علیه وسلم قال ان لله
ملائکة سیاحین فی الارض فاذا وجدوا قوما یذکرون الله تع ینادون فیقولون هلموا الی بغیتکم فیجیئون
فیحفون بهم فاذا صعدوا الی السماء یقول الله تع علی ای شیء ترکتم عبادی ماذا یصنعون و هو اعلم بهم فیقولون
ترکناهم یحمدونک و یمجدونک و یذکرونک فیقول فای شیء یطلبون و هو اعلم بهم فیقولون الجنة فیقول
الله هل راوها فیقولون لا فیقول کیف لو راوها فیقولون لو راوها لکانوا اشد لها طلبا و اشد لها حرصا فیقول من
ای شیء یتعوذون و هو اعلم بهم فیقولون انهم یتعوذون من النار فیقول لهم هل راوها فیقولون لا فیقول کیف لو راوها
یقولون لو راوها لکانوا اشد منها خوفا فیقول فانی اشهدکم انی قد غفرت لهم فیقولون ان فیهم فلانا الخاطی لم یردهم

جاءهم لحاجته فیقول هم قوم لا یعنی ابی ہریرہ یا ابی سعید خدری رضی سے روایت ہی که آنحضرت صلعم نے فرمایا که الله تعالی نے فرشتگان سیاحین کو زمین پر مقرر فرمایا ہی جسوقت وہ پاتی ہین کسی جماعت کو بحالت ذکر کرنے حق تعالی کے وہ پکارتے ہین اوس جماعت کو که جلد لو مقصود و مطلب اپنا پس وہ فرشتے آتے ہین محفل مین او صحبت کرتے ہین ساتھ اونکے پس جسوقت وہ فرشتے آسمان کو جاتی ہین حق تعالے اونسی پوچھتا ہے که کس حالتمین تم ہماری بندونکو چھوڑ آتی ہو اور وہ کیا کرتی ہین پس فرشتے عرض کرتے ہین وہ لوگ تحمید و تمجید و ذکر تیرا کرتی ہین پس حق سبحانه پوچھتا ہی اون فرشتو وہ کیا مانگتی ہین فرشتے جواب دیتی ہین که بہشت مانگتی ہین پس کہتا ہے الله تعالی که کیا بہشت وہ دیکھا ہے فرشتے جواب دیتی ہین که نہین دیکھا پس کہتا ہے الله تعالی که کیونکر دیکھین گے اوسکو کہتی ہین فرشتے اگر دیکھتی بہشت کو ہر آئینه ہوتی وہ لوگ طالب تر واسطے بہشت کی پھر الله تعالی استفسار فرماتا ہی که پناہ کس چیز سی مانگتی ہین وہ کہتے ہین دوزخ سی پس کہتا ہے الله کیا دیکھا ہی دوزخ کو فرشتے کہتے ہین که نہین دیکھا پھر کہتا ہی الله تعالے که کیونکر دیکھین گے فرشتے کہتی که اگر دیکھتی ہوتے وہ لوگ خائف تر اوس سے پس فرماتا ہی الله تعالی تمکو گواہ کرتا ہون مین اس بات پر که مین نے مغفرت اونکی کی پس فرشتے عرض کرتے که فلان گنہگار اوس مجلس مین اور کسی مطلب کو آیا ہے اوس جماعت مین نہین ہے حق تعالی فرماویگا که ذاکرین ایسی قوم ہین که نا امید نہین ہوتا ہمنشین اونکا اور حدیث دوسری یہہ ہی وعن النبی صلعم انه قال ما جلس قوم یذکرون الله الا ناداهم مناد من السماء قوموا فقد بدلت سیأاتکم حسنات وغفر لکم جمیعا وما قعد عدة من اهل الارض یذکرون الله تعالی الا قعد معهم عدد من الملائکة یعنی فرمایا ہی رسول صلی الله علیه وسلم نے نہین بیٹھتے ہین گروہ ذکر کرنے والا الله تعالی کا مگر منادی ندا کرتا ہی آسمان سے کھڑی ہو پس تحقیق تبدیل ہوگئین بدیان تمہاری ساتھ نیکی کے اور تم سب کے مغفرت ہوئی اور نہین بیٹھتے ہین جسقدر آدمی زمین مین که ذکر کرتے ہین الله تعالی کا مگر بیٹھتے ہین اونکی ساتھ اوسی قدر فرشتی انتہی چون مراتب و مدارج ذاکرین از قسم شریک بودن فرشتگان و صحبت نمودن با اوشان و تبدیل شدن سیئات شان بحسنات و مغفرت نمودن جناب باری

غرض همه اوشان را اگرچه گنهگاری در آن مجلس برای کار دیگر نیز آمده شریک ذاکرین شده باشند
و هم نا امید نمی ماند و مغفور می شود و دریافتی اکنون بر آن که ذکر جناب سرور کائنات صلعم عین
ذکر خداست و این معنی بوجه کمال اظهر و محتاج استدلال نیست اما بنابر اطمینان قلب ناظرین
بنقل یک عبارت از فتوی اکتفا می رود و مولوی سید رءوف احمد در رساله غایة المرام بصفحه ۱۰۱ و ۱۰۲ و ۱۰۳
می فرماید اور حقتعالے نے اطاعت اور نافرمانی رسول مقبول کی اطاعت اور نافرمانی
اپنی اور ذکر رسول کریم کا بعینہ ذکر اپنا فرمایا ہے اور کتب احادیث اور سیر مین متواتر آیا ہے
کہ جس مجلس مین مسلمان ذکر خدا اور رسول کرتے ہین فرشتگان الٰہی حاضر ہو کر اوس پر سایہ
کرتے ہین اور تا اتمام حاضر رہتے ہین اور اونکے حق مین دعا کرتے ہین اور سفارش اونکی
بجناب حق تعالے کرتے ہین اور اون مسلمانون کو رحمت الٰہی احاطہ کرلیتی ہے اور گناہ
اونکے مرتفع ہوتے ہین اور جس مقام مین درود پڑھا جاتا ہے فرشتگان سیاحین بجناب آنحضرت
صلے اللہ علیہ وسلم حاضر ہو کر عرض کرتے ہین کہ فلانے شخص نے درود پڑھا اور ظاہر ہے
کہ ذکر اللہ تعالے اور رسول صلی اللہ علیہ وسلم جس محفل مین ہو وہان خود اللہ بخشنے والا ہے
اور فرشتے حاضر ہوتے ہین اور تصور آنحضرت کا ہوتا ہے اور روح نبی کریم حاضر ہوتی ہے
کما فی فتوی علماء مکة المنقولة انفا و فی هدی الانام مرنے مسئلة القیام وہان سب مغفور ہوتے ہین
اور حاجات اونکی بباعث برکت برآتی ہین اور محل استجابت دعا ہے انتہی ما اردنا نقلہ منتخبا
چنانچہ در ترجمہ صواعق محرقہ آوردہ ابن سعد روایت کرکہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود
انا واهلبیتی شجرة فی الجنة واغصانها فی الدنیا فمن شاء اتخذ الی ربہ سبیلا من و اہلبیت من در جنت یک شجرایم و شاخہای
آن شجر در دنیاست پس ہر کس کہ خواہد کہ فرا گیرد بقرب آفریدگار خود راہے بجز و طاعت کو فرا گیرد
بجاے دیگر نوشتہ و چون حق سبحانہ و تعالے دنیا را بطفیل حضرت رسالت پناہ صلعم
آفریدہ دوام دنیا را ابد دوام آنحضرت و اہل بیت و در چند خبر کہ از امام رازی بعضے ازان روایت
کردیم مساوی آنحضرت اند و دلیلے دیگر آنکہ در حق ایشان فرمود اللہم انہم منی و انا منہم

و بر منصف پوشیده نیست که ذکر اهلبیت رسول عین ذکر رسول است

بار خدایا اهل بیت از منند و من از ایشانم و دیگر آنکه چون فاطمه رض که مادر ایشانست بضعهٔ یعنی
جزو وی از رسول صلعم است ایشان نیز جزو وے از رسول الله اند بنابرین اهلبیت قائمقام آنحضرت
اند در امان انتهی و بفاصلهٔ چند اوراق باز میفرماید و از احادیث سابقه وجوب محبت اهل بیت
و تحریم بغض و عداوت ایشان معلوم شد و بیهقی و بغوی تصریح بلزوم محبت اهل بیت چنانچه قبل
ازین مذکور شد که محبت ایشان از فرائض دین است کرده اند و شافعی رض نص برین معنی کرده است
در شعرے از وی منقولست **شعر** یا اهل بیت رسول الله حبکم + فرض من الله فی القرآن انزله و در
توثیق عری الایمان بارزی از امام حرامی کلامے نقل کرده که حاصل آن کلام آنست که خواص
علما در دل خود مزیتی تامه از جهت پیغمبر صلعم می یابند باز از جهت محبت ذریت آنحضرت بواسطه
علم ایشان بپاکیزگی و برگزیدگی کریمه آنحضرت انتهی بعد ازان بفاصلهٔ یسیر نوشته و این شعر نیز از شافعیست
در مدح اهل بیت رض آل النبی ذریعتی + وهم الیه وسیلتی + ارجو بهم اعطی غدا + بید الیمین صحیفتی + یعنی اهلبیت
پیغمبر صلوات الله و سلامه علیه باعث وسیله من خواهند بود نزد پیغمبر صلعم و امید آن دارم که بسبب
ایشان در روز قیامت نامه اعمال مرا بدست راست می دهند و حساب من بآسانی بگذرد
انتهی بملاحظه روایات مذکوره کسے از اهل ایمان تواند گفت که برائے ذکر خدا و رسول محفل نمودن مستحسنست
و باعث ثواب اکبر و برای ذکر جناب خامس آل عبا علیه التحیة و الثنا که در جناب شان حضرت پیغمبر خدا
فرموده حسین منی و انا منه گو ذکر مذکور موافق روایات صحیحه باشد و بر ضمیر مهر منیر روشن و هویدا است
که چنانچه ذکر رسول کریم عین ذکر خداست همچنان ذکر اهلبیت آنحضرت بعینه ذکر رسول مقبول است
چنانچه در صواقع خواجه نصر الله کابلی مسطور است قال الشیخ الجلیل فرید الدین احمد بن محمد نیشاپوری
من امن بمحمد و لم یؤمن باهلبیته فلیس بمؤمن و آنحضرت صلعم جا بجا اهل بیت نبوت را باکثر اوقات مساوی
ذات بابرکات خود فرموده کما فی الکتب المعتبره فتبصر و لا تکن من الغافلین قال المخاطب
یہ روا کیسا ڈھالیونکا گانا ہوا کیسے زبانی گا ہی نہیں سکتے مگر پھر بھی متسے کا ناڈھالیونکا گوانا اہل ع
کہ ایک خفقطر بانا درکار ہے اور تمکو جب بڑے ڈھول اور تاشے اور مرثیہ اور کتاب اور تعزیہ ملے

تب تم رونیکے قابل ٹھہر بلکہ اسمین بھی شبہہ ہے کہ ہر مرثیہ پڑھنے والے سے رونا اور رقت حاصل نہین ہوتی جب کوئی بند سوز اور نئے مضمون کا مرثیہ اور میر علی سا پڑھنے والا ہو تب کہین تمہارے آنسو نکلین تو نکلین پناہ رب کی رہ گئین تو کچھ اسباب کار ہے جیسے تو کیا جائز کیا کرو **اقول** و بستعین انچہ افادہ نمودہ مردودست بدو وجہ اول آنکہ سابقا بمعرض بیان آمدہ کہ در مذہب حق غنا و مزامیر حرام ست و ہیچک سامان بجز تصور جناب امام حسین علیہ السلام و تذکار مصائب آنحضرت برائے گریہ در کار نیست و فرش کردن و روشنی نمودن و غیر ذلک برائے مومنین مجتمعین از قبیل مہیجۂ گریہ بودہ ست و نظم نمودن روایات صحیحہ و خواندن آن بحسن صورت محذوری ندارد و حکایات روایات کاذبہ موضوعہ مطلقا حرام ست خواہ بہ نظم باشد یا نثر و بروایت مقتل حسینؑ باشد یا بحو صحابہ لیکن امام غزالی یحرم علی الواعظ وغیرہ روایۃ مقتل الحسن والحسین مطلقا می فرماید جناب سلطان العلما تاج الفقہا مجتہد العصر والزمان حضرت میر سید محمد صاحب دام فیوضہ در رسالہ ثمرۃ الخلافہ متعلق بعلم بتحریم آنکہ انچہ مفتی ممدوح افادہ فرمودہ اند کہ از قول غزالی یحرم علی الواعظ وغیرہ روایۃ مقتل الحسن والحسین نفی شہادت جناب ممدوح ثابت نمی شود مقدوح ست بانیکہ تحریم روایت مقتل از موئدات نفی شہادت ست زیرا کہ اگر شہادت امرے مطابق واقع و حق و صدق می بود پس در بیان حق و صادق منعی و تحریمی از طرف شارع نمی تواند شد و اینجا ست کہ غزالی و امثال ایشان تحریم روایت وفات حضرت سرور کائنات و روایت شہادت فاروق و ذی النورین فتوے خواہند داد پس تحریم روایت مقتل آنحضرت موید نفی شہادت خواہد بود و اگر این منع و تحریم از حیثیت تہییج بغض صحابہ عارض گردید پس معلوم می شود کہ سلسلہ علل معدات این واقعہ ہائلہ بتوسط یزید منتہی بطرف خلفائے راشدین ہم میشود پس ضرورت ابقائے عدالت صحابہ داعی نفی شہادت آنحضرت خواہد بود و موید اینمعنی ست تعبیر غزالی و نظرای او بطریق کنایہ و اشارہ از شہادت بلفظ قتل و مقتل والعاقل تکفیہ الاشارہ اما انچہ از عبارت صواعق و ما قبل این تحریم مستفاد می شود کہ مراد از ان اینست کہ اکثر جہلا و وعاظ اخبار کاذبہ موضوعہ مانند آن را

نقل میسازند و محامل و تاویلات آن را بیان نمی کنند و این معنی باعث میشود بر بغض و عناد
صحابه پس تاویل علیل است زیرا که غزالی منع از نقل روایت مقتل فرموده است مطلقا نه
روایات کاذبه فقط کیف و کذب فی الروایة مطلقا ممنوع و حرام است اختصاص بروایت
مقتل حسین ندارد و علاوه آنکه درینصورت تعلیل به تهیج بغض صحابه لغو می افتد زیرا که حکایت
روایات کاذبه موضوعه مطلقا حرام است خواه تهیج عناد با صحابه باشد و خواه مورث محبت
با ایشان معهذا جواز از روایت اخبار موضوعه محتاج بمحامل و تاویلات نمی باشد مگر اینکه مراد
از مانند آن روایات ماوله غیر موضوعه باشد و درینصورت هم بار تخصیص بمقتل حسین لغو
می شود انتهی بالفاظه الطیبه دوم آنکه اهل سنت و جماعت اولا بیعت ارادت را اختراع نموده ثانیا
اذکار خفی و جلی وغیرها ایجاد کردند و باز برین قدر هم اکتفا نکرده طالب قوالان خوش آواز و قوالان
علم موسیقی و ماهران غنا با ساز و مزامیر گردیده طریقه وجد و تواجد احداث نمودند آیا نمی بینی که برای
وجد طنبوره کلان کلان و ستار خوش نوا و مغنی خوبصورت و خوش آواز و غزل های مضامین
نو احداث مثل شعر خود کوزه و خود کوزه گر و خود گل کوزه خود بر سر بازار خریدار برآمد بشکست و
روان شد باید تا هم سوار یا از وجد نصیبی حاصل انحضرات نمی شود با این امام غزالی در احیاء العلوم
می نویسد و منها موافقه یقوم فی القیام اذا قام واحد فی وجد صادق من غیر ریاء و تکلف او قام
باختیار من غیر اظهار وجد و قامت له الجماعة فلابد من الموافقه و با وصف اینهمه ساز و برگ و چله از چلات امروهه
یک قبر بلا میت و در شاهجهان پور یک جهنڈا و همیان و در دیگر شهرها از ان غوث الاعظم صاحب
پرستش باید تا هم وجد آید یا نیاید العیاذ بالله برای رقص اینقدر اسباب در کار است فاعتبروا
یا اولی الابصار **قال** المخاطب لوگ تو بہت روتے ہین لیکن اس مباہلہ سے کوئی
نہین رویا **اقول** الحمد لله که مخاطب ثا لامقام گریه اکثر اشخاص قبول نمود و قرینه مقام دال است
بر اینکه مراد از اکثر اشخاص در قول مخاطب انبیا و اصفیا و اولیا و علماء دین دار هستند پس مخاطب را
باید که باقتدای اکثر اشخاص موصوفین گریه را اشعار خود سازد حضرت یعقوب سالها سال چندان

گریستند که چشمان آنحضرت سفید شدند و برائے خود بیت الحزن علاحده مرتب فرموده بودند
قال المخاطب اور بھلا ابتلا و توکہ تم بے مرثیہ اور تعزیہ کے رو سکتے ہو یا نہیں **اقول** در بستن
مرثیه و تعزیه معین علی البکا است موقوف علیه بکا نیست **قال المخاطب** اور اگر رو سکتے ہو تو اسی طرح
خیال کر کے رو لیا کرو یہ سب بکھیڑا محرم کا دور کرو کچھ حاجت نہیں **اقول** وریں سخن ابحاث فاده
مردود است بچند وجه اول آنکه در حالتیکه گریه نمودن بعد خیال کردن بر مصائب آنحضرت باقرار
مخاطب روا باشد تذکار مصائب آنحضرت و خواندن روایات شهادت آنجناب چرا و چسان
ممنوع گردد ما ادعی فعلیه البیان دوم آنکه اگر خواندن سر الشهادتین و تحریر الشهادتین وغیره
ممنوع است پس فائده از تصنیف آن چیست سیوم آنکه اگر ممانعت نظم است وجه آن بیان
باید ساخت ورنه ظاهر که خواندن اخبار صادقه خواه در نظم باشد یا نثر محذوری ندارد چهارم آنکه
اهل سنت و جماعت را باید که مجالس غم منعقد ساخته در آن رساله تحریر الشهادتین وغیره خوانده
گریه و بکا بر مصائب آنحضرت کرده باشند چه شاه سلامت الله برائے شنیدن روایات شهادت
حضرت امام مظلوم و گریستن بر مصائب امام مجلس هدایت نموده بهذا عبارته حالا تفصیل اسمائے
شهدائے اهلبیت که با جناب سید الشهداء در کربلا شهید شدند باید شنید و سرشک غم از دیده بر غم
در ماتم این خیار اهل عالم باید بارید و پنجم آنکه هر امر مباح که وسیله عبادت باشد آنهم
عبادت است چنانچه سندان سابقاً گذشت پس چه تمیز باید که مخاطب در حالت اباحت
گریه چرا لوازم آن را ممانعت می نماید جناب آیت الله فی العالمین مولانا سید دلدار علی طاب ثراه
در کتاب مواعظ حسینیه افاده فرموده که بدعت عبارت از امری است که در دین احداث کنند
بر خلاف طریقه نبوی بعد از آن فرموده پوشیده نماند که امریکه بعد از زمان رسول خدا احداث کنند
خالی ازین نیست که جواز آن از عمومات آیات و احادیث مستفاد می شود یا نه بر تقدیر اول
اطلاق بدعت بر آن جائز نیست چه دانستی که بدعت آنست که خلاف طریقه نبوی باشد و این
از آن قبیل نیست مثلاً بمقتضائے قوله علیه السلام من بکی او تباکی علی الحسین وجبت له الجنة

ثابت شد که گریستن بر آنحضرت موجب ثواب عظیم است به نیت قربت از جملهٔ عبادات محسوب خواهد بود و همچنین هر ضمیمه که دخل در گریستن داشته باشد مثل انعقاد مجلس مومنین و فرش کردن از برای نشستن ایشان و طعام ایشان و امثال آن اما اگر آن وسیله از جملهٔ محرمات الٰهی باشد مثل آنکه زنهای نامحرم مرثیه خوانند و مردان باراده گریستن گوش کنند پس شک نیست که از جملهٔ بدعات محرمه خواهد بود و چه ظاهر است که آنچه موجب دوری از حقتعالی باشد موجب نزدیکی او نمی تواند شد و هم دلالت می کند برین معنی بعضی از اشعار جناب امیر المومنین صلوات الله علیه که بمعاویه نوشته و حاصل مضمون آن اینست که باستماع رسید که از اموال مسلمین مسجدی بنا کرده پس مثل تو مثل آن زنی است فاحشه زری که از فجور حاصل کرده به پرورش یتیمان نماید وای بر تو ای معاویه نمیدانی که حضرت رسول خدا در حق چنین زنی فرموده نه زنا کنی و نه آنچنین مال به کسی دهی و از جملهٔ ضمیمهٔ خیرات است ساختن مدرسه یا پل ها و غیر آن از جهت آنکه معلوم است که تحصیل علم واجب است و مدرسه وسیلهٔ تحصیل علم است و ایصال نفع بخلق الله از اسباب قرب الٰهی و پل از اسباب نفع خلق الله و دفع مضرت ایشان از غرق و هلاک و غیر آن است

قال المخاطب اور منصفی سے بولو کہ ایسے مقام میں قرآن کا پڑھنا بہت ثواب رکھتا ہے یا مرثیہ کا گانا **اقول** و به نستعین آنچه افاده نموده مردود است بچند وجه اول آنکه خواندن قرآن هم ثواب دارد و ذکر روایات شهادت جناب امام حسین ع خواه به نظم باشد و یا به نثر نیز موجب اجر است و از بجا آوردن یک از دو امر ثواب ترک دیگر لازم نیست من ادعی فعلیه البیان دوم آنکه اهل سنت و جماعت نام خلفاء اربعه در خطبهٔ جمعه که بالعوض دو رکعت ظهر میباشد درج کرده اند آیا این بدعت و تشریع را افضل از خواندن قرآن می دانند یا نه در صورت اولی ماتم ایمان خود گیرند و در صورت ثانیه نام خلفاء که گویا در نماز داخل کرده اند حک ساخته بجای آن خواندن قرآن عادت سازند سوم آنکه غنا اگرچه در مذهب امامیه حرام است مگر اهل سنت و جماعت آورده اند که آنحضرت صلعم فرمود لیس منا من لم یتغن بالقرآن و شیخ عبدالحق دهلوی

در مدارج النبوت نوشته و اختلاف کرده اند علما در مسئله تغنی بقرآن بعضے مطلق جائز دارند یعنے اگرچه لازم آید افراط در مد و اشباع حرکات و مانند آن و اگرچه بقوانین موسیقی باشد و بعضی مطلق منع کنند الخ و هرگاه که بتصریح سابق تغنے بقرآن امر ضروری و یا جائز باشد یعنی بمنظومه روایات مصائب اہل بیت نبوت سلام الله علیہم چرا سمت جواز نداشته باشد **قال المخاطب** اگر کہوگے کہ مرثیہ گانا تو ایمان مین خلل ہے اور اگر قرآن کا پڑھنا کہو تو مرثیہ کے عوض قرآن ہی پڑھا کرو کہ تمکو اور حضرت امام کو ثواب ملے **اقول** در مستعین ہمین مذاق میتوان گفت مخاطب والا مقام افاده نماید که در مقام ذکر ولادت آنحضرت صلعم رساله ہا مولد خواندن انسب و افضل است یا قرآن در صورت اولے بے ایمان گشتید و در صورت ثانیه قرآن باید خواند فما هو جوابکم فهو جوابنا **قال المخاطب** اگر کہو کہ قرآن سے رونا نہین آتا ہی تو ابو جہل ہو قرآن مین تو ایسی مصیبتین بیان کی ہین کہ جس سے پہاڑ رو دین تمام پیغمبر اور ولی اور امام قرآن کو پڑھ پڑھ کر روتی آئے ہین **اقول** در مستعین مدفوع است بچند وجه اول آنکه نواب مولوی محمد حسن رضا خان بریلوی در شہادت نامه نوشته که جب حقتعالے جل جلاله نے ابراہیم علیه السلام کو واسطے ذبح کرنے حضرت اسماعیل کے حکم فرمایا فرشتون نے عرض کیا کہ خداوندا نور فیض منشور جناب سرور عالم فخر موجودات رحمت عالمیان و صفوت آدمیان تتمه دور زمان احمد مجتبی محمد مصطفے صلی الله علیه وسلم کا پیشانی نورانے اسماعیل علیه السلام مین ہی پس اگر وه ذبح ہوگا ظہور و نشور حضرت خاتم النبیین شفیع المذنبین کا کیونکر ہوگا ارشاد ہوا کہ اگر کوئی اور بدلہ اسماعیل کے قربانی ہماری قبول کرے تو یہہ امر موقوف رہے کسی نے پاون جرات کا میدان شجاعت مین رکھا مگر روح پرفتوح امام حسین ع نے اس امر کو قبول کیا کہ عوض حضرت اسماعیل دشت کربلا مین ہوکے اور پیاسے خنجر ستم اور تیغ ظلم سے شہید ہوئے چنانچہ وفدیناه بذبح عظیم بقول صاحب کشاف اور مصنف معارج النبوة کے اشارت شہادت حسین علیه السلام ہی ہے شاه است حسین بادشاه است حسین ؎ سر دین و دین پناه است حسین

سر داد و نداد دست بر دست یزید؛ و البتہ کہ بنائے لا الہ ست حسین ؛ انتہی الغرض بتصریح
مذکورہ ثابت گشت کہ مراد از آیہ وفدیناہ بذبح عظیم مراد شہادت جناب امام حسین
علیہ السلام است و دریں صورت اگر کسے قرآن را با معنی و تفسیر خواند و باین آیہ رسد مضمون
روایت شہادت جناب امام مظلوم برو صادق خواہد آمد و مخاطب الثانی را ہمین مقصود
کہ ذکر شہادت آنحضرت نباید یا آنکہ حق جل و علا در قرآن مجید ذکر شہادت آنحضرت
فاعتبروا یا اولی الابصار اگر گوئی کہ خواندن قرآن جائز است مگر دانستن و خواندن تفسیر قرآن
غیر جائز گویم علم تفسیر از علوم دین است وجہ ممانعت آن چیست من ادعی فعلیہ البیان
دوم آنکہ مولوی سلامت اللہ در رسالہ تحریر الشہادتین میفرماید و در تفسیر سورہ انا انزلنہ
فی لیلۃ القدر بذیل کریمہ لیلۃ القدر خیر من الف شہر از حضرت امام حسین علیہ السلام مروی
کہ مراد از ہزار ماہ مدت سلطنت بنی امیہ است بظہور آمدہ الخ و بطریق عامہ و خاصہ مرویست
کہ مراد از شجرہ ملعونہ بنی امیہ اند چنانچہ نیشاپوری و فخر رازی تفسیر آیہ کریمہ وما جعلنا الرؤیا التی
اریناک الا فتنۃ للناس والشجرۃ الملعونۃ الآیۃ بنی امیہ را مراد گرفتہ و در ترجمہ صواعق محرقہ نوشتہ قال رسول اللہ
ان اہل بیتی سیلقون بعدی من امتی قتلاً و تشریداً و ان اشد قومنا لنا بغضا بنو امیۃ و بنو المغیرۃ
مخزوم پیغمبر صلوات اللہ علیہ فرمود بدرستی با اہل بیت من خواہد رسید از امت من
قتل و نافرمان برداری و تحقیق کہ دشمن ترین قوم ما نسبت با اہل بیت ما بنو امیہ و بنی مغیرہ
و بنی مخزوم اند انتہی الحاصل بشواہد مذکورہ ثابت کہ اگر کسے قرآن را با تفسیر و معنی خواند ہمانا
آتش در کاسہ میباشد یعنی از تلاوت قرآن مجید و فرقان حمید تذکار مصائب آنحضرت
لازم می آید و چگونہ نباشد کہ جدائی از احد الثقلین محال است سوم آنکہ باعتراف مخاطب
از عادت پیغمبر جلیل و امام ہمام و اولیاء کرام بودہ است وھو المطلوب چہارم آنکہ اولیاء مخاطب
بجائے ذکر فضائل و مصائب رسول مقبول بمحافل میلاد چرا قرآن نمیخوانند فما ھو جوابنا
فہو جوابنا قال المخاطب تعزیہ بنا کر اور مرثیہ گا کر کوئی نہیں رویا آدم سے ہمارے پیغمبر

بیا ایجاد رونی مین کسی نے نہین کئے تمکو رونی کی تدبیرین خوب سوجہین **اقول** و بہ نستعین در ماسبق تکرار ذکر یافت کہ بنا ساختن تعزیہ امریست مباح و مرثیہ گفتن سنت اہل بیت کرام و صحابہ عظام است کما مرّ مراراً پس در تشنیع برین راجع باقوال و تقاریر این حضرات ست وھو کما ترى و غنا در مذہب امامیہ حرام ست مگر اہل سنت را بآن تشنیع نمی رسد چہ شیخ عبد الحق در مدارج النبوۃ جلد اول صفحہ ۵۴۹ نوشتہ کہ در حدیث صحیح آمدہ ست کہ آنحضرت فرمود لیس منا من لم یتغن بالقران و بعد فاصلہ یسیر آوردہ و اختلاف کردہ اند علما در مسئلہ تغنی بالقرآن بعضی مطلق جائز دارند یعنی اگرچہ لازم آید افراط در مد و اشباع حرکات و مانند آن و اگرچہ بقوانین موسیقی باشد و بعضے مطلق منع کنند انتہی و ہر کہ ادنی بصیرتے دارد میداند کہ مراد از تغنی در حدیث مذکور حسن صوت ست مگر اولیائے مخاطب بقوانین موسیقی خواندن قران شریف جائز دارند و مقصود آوردن حدیث لیس منا الخ درینمقام ہمین ست کہ آنحضرات لفظ تغنی را بر قوانین موسیقی حمل کردہ اند و با اینہمہ بر خواندن مرثیہ تشنیع می نمایند اذا لم تستحی فاصنع ما شئت از ینجاست کہ حفاظ این فرقہ خواندن قرآن بقواعد موسیقی عادت گرفتہ اند **نظم**

گر ترا ذوق خدا دادے نبود + نشہ ات بے راح ریحانے بود + در تلاوت نغمہ سازی میکنے +
بندگی بالمو بازیے میکنے + با ادب بر خوان ترانہ نیست این + محفل چنگ و چغانہ نیست این +
در پی ترجیع دوار مطلبے + فکر یم تو قارے ویا مطربے + سورۂ قرآن باعجاز ہست +
یا کلام حافظ شیراز ہست + کی توآن در خواندنش تحریر کرد + معنیش باید بدل تحریر کرد
میبری دور از رہ شرع قویم + در صراط ار ار اط المستقیم + خواند رب العالمین روح الامین +
یا کہ رب العار ار ار المین + ہست اید ہیم باخود خوشنما + چیست اید اہی ہی ایہم جا +
گر تو چون داود بر خوانے زبور + چون سلیمان حکم رانے بر طیور +

قال المخاطب اور جو کہو معنی ہم نہین جانتی تو ترجمہ قرآن شریف کا تہوڑی دنو مین مرثیہ اور تعزیہ کی عوض کیون نہین پڑہتے کہ جس سے دین اور دنیا کا کام بنجاوی اور رونا ہنسنا سب کچہ آدی اور اوسکو حضرت امام علیہ السلام پڑہتی رہتے ہین **اقول** و بہ نستعین انچہ افادہ نمودہ مردود ست بچند وجہ اول آنکہ قرآن می خوانند

و معنی و تفسیر آن را می دانیم مگر ازین لازم نمی آید کہ تذکار فضائل و مصائب اہل بیت را ترک نمائیم مثل آنکہ
فعلیہ البیان دوم آنکہ اہل سنت و جماعت بجای انعقاد محافل میلاد خواندن قرآن مجید را اجرا
شعار خود نمی سازند فما ہو جوابکم فہو جوابنا سوم آنکہ صوفیہ اہل سنت ذکر خفی و جلی و دیگر بدعات مستحد
را ترک نمودہ عوض آن قرآن بچہ سبب نمی خوانند **نظم** صوفیان در ذکر بدعت کردہ اند +
انحرافے از شریعت کردہ اند + گاہ می رقصند و افشانند دست + گاہ چون دیوانہ اند و گاہ مست +
گہ نباح سگ بر آرند از سگان + پوستین پوشند گاہی گربہ سان + ظاہر از گربہ ہم مسکین تر اند +
باطناً مانند سگ مردم در اند + منتظر چون گربہ بر خوان کسان + ہمچو سگ جویاے مردار جہان +
پای کوبانند غافل از اصول + منحرف از جادۂ آل رسول + شبلی اندر باغ چون ہو ہو زنند +
بر اصولش فاختہ کو کو زنند + دعوے حب اے کدے میکنند + وین ہمہ افعال و آیے میکنند +
ہر کہ بر راہ رسول صادق است + گر کند دعوای حب حق حق است + خواہی از قرآن برین معنی نشان +
حرف ان کنتم تحبون را بخوان + بہر صدق و صفا مولای ما ست + باب علم مصطفی مولای ما
ہر کہ بر عکس طریق حیدر است + نیست عارف کاذب است و مفتری است + این فروع است و اصول از
کفر باشد دین ایشان سر بسر + پیش شان الدین خدا کلی بود + وین تعین یار بر دطارے بو
گربہ و موش و خروجاموش را + یک وجود ست و بود نام خدا + اوست در پیراہن ہر قد ست
ہست چون دریا و جنبش عالم است + گفتہ در تشبیہ و تنزیہ خدا + اظہر الاشیاء و ہو غیبہ
ہست این تشبیہ یا تشبیہ است + حق منزہ از چنین تنزیہ ہست + تف برین مذہب چہ بیباکی
آدمست این یا خر آیا کیست این + شرح این مذہب کجا تانی شنو + گر دکاشانے زسمنانے شنو
نیست حاجت عیب او گویم دگر + چون زدند از کوکیدے ہر دگر + ہر دو روی بار بار و دیدہ ست
بہر قصد بہر اعتقاد غالب بدہ است + میدہ بلوسے تناسخ این کلام + پیر دانش معرفت کردند نام
مصحف آمد از پی پاکان دین + نیست زان حظے سگان را بالیقین + در ز قرآن مغز را بر داشت
استخوان پیش سگان انداختند + گر انا الحق جائز از حلاج بود + بہتر از وے صاحب معرا

ظاهرا از شدت عجب و ریا ✦ عارضش گردید مالیخولیا ✦ بسکه وهمش هر دمی پیش نظر ✦
صورتی ساخت از حق جلوه گر ✦ نفس از سوء مزاج آن شقی ✦ کرد تلقینش که تو عین احقی ✦
سر بسر دعوای جیلانی غلط ✦ از سگ ناپاک سجلانی خلط ✦ گفت عاشورا بود روز طرب ✦
هیچ بود و آه و افغان را سبب ✦ گریه گر بر بادشاه کربلاست ✦ فعل نازیبا و کار ناروا است ✦
چون از و صدیق اکبر بهتر است ✦ روز مرگش لائق شور و شر است ✦ کینه این حیوان ناری ببین ✦
میکند منع از عزاداری ببین ✦ کیف لا نبکی علی ذاک الامام ✦ وهو مقتول علی حر الاوام ✦
کیف لا نبکی جسوماً ان اکیه ✦ کم علیها من عیون باکیه ✦ کیف لا نبکی عطاشاً جن عا ✦
لم یزالوا ساجداً او رکعا ✦ لهف نفسی من شفاه ذابلات ✦ آه من صرعی علی شط الفرات ✦
قد وهاهم قادح لا یوصف ✦ قاتل الله العدی ما انصفوا ✦ کیف لا نرثی
لسبط المصطفی ✦ وهو مذبوح ومجزوز القفا ✦
جزه سیف الشقی الارذل ✦ وهو منهل دماً کالجدول
احمدش ریحان جنت گفته است ✦ سید شبان جنت گفته است ✦ ماتمش فوز جنان را موجب است ✦
بر عزادارانش جنت واجب است ✦ آسمان بر حال او گریان شده ✦ سینه جن و ملک بریان شده ✦
این روایت را ز من گر نشنوی ✦ بشنو از عبدالعزیز دهلوی ✦ ریخت گردون خون برا و تا رسید ✦
تازه همچو شید خونی از زمین ✦ کرده نقلش مسلم شان در صحیح ✦ کی بود دعوای این کافر صحیح ✦
اسمعوا عن سعد نقلاً انکم ✦ انه قد عد من اعیانکم ✦ گفت رنج و محنت آل کرام ✦
منتشر گشته است در عالم تمام ✦ گر دهد حیوان گواهی دور نیست ✦ وانکه انکارش کند معذور نیست ✦
بود زیبا سرزنش افلاک را ✦ منع می بایست کرد افلاک را ✦ استحلوا قتل نجل المرتضی ✦
لم یراعوا فیه حق المصطفی ✦ ثم هم غادروا علی الآل الکرام ✦ آه منهم احرقوا تلک الخیام ✦
اخرجوا عنها النساء الطاهرات ✦ باکیات نائحات حاسرات ✦ راسه یهدی الی الشام المشوم ✦
عترتش چون بندیان ترک و روم ✦ عترت پاک نبی آواره بود ✦ خلق را شور و نظاره بود ✦

او هیجم و هذا لصا احمد یبکی و هذا منا آہ از ان وقتیکہ در پیش یزید + گشت حاضر عترت شاہ شہید +
آن لعین مصروف عیش باده بود + راس اطہر زیر تخت افتادہ بود + ناکتا بالعود فی اسنانہ +
ناظرا طورا الی نسوانہ + صوفیان ہم بر طریق آن لعین + شادمی باشند در روزی چنین
یوم عاشورا من اعیادهم × آه منهم آه من الحادهم × انه یوم الاسی والمحنة ×
فیہ اقطار السماء اغبرت + کم اراقت فیہ اسیاف اللئام + من دماء الفاطمیین الکرام +

قال المخاطب اور اگر کسی کو اس مقدمہ مین شبہہ گذرتا ہو کہ مرثیہ تو درست ہی دیکھو حضرت بی بی فاطمہ نی اپنی باپ کی غم مین کئی بیتین کہین تہین اور حضرت امام کی غم مین بہی جن وغیرہ سی روایت ہی اسکا جواب یہہ ہی کہ تمہاری اور اونکی درمیان اسبامین اتنا فرق ہی جسقدر رونے اور ہنسنی مین اسکی اتنی حقیقت ہی اپنی تنہائی کی بیان اور میت کی اوصاف مین دو ایک شعر بی اختیار سے بلا قید کبہی منہ سی نکل گئی کچہ اونکی گہر مرثیہ کی بیاضین نہ تہین اور نہ اسکی واسطے تال اور سر اور گٹکری اور سارنگی اور تاریخ اور دن جوابی اور سوالی مقرر تہی نہ اسمین حلقہ باندہ کر بازار اور مکانون مین پڑہتی تہی نہ اسمین قلت اور شکست مردی کی بیان ہی اور نہ کسی کے نعش اور تخت بنا کر اوسکی آگی پڑہتی تہی اور نہ اوپر سی پہول اور تاشی بجتی تہے علی ہذا القیاس مرثیہ اسکو کہتی ہین جسمین میت کی اوصاف ہون اور تم جو گاتے ہو اسمین میت کی رسوائی اور شکست سر اور تال سی نکلتی ہی غرض جو تمہارے جو مرثیہ مین اسکا نام ہجو ملیح ہی لغت کی موافق اسکو مرثیہ نہین کہتے جسطرح تمہارا کام غلط اسطرح تمہارا نام بہی غلط **اقول** و بہ تعیین انچہ افادہ نمودہ مردود ست بچند وجہ اول آنکہ قولہ اسکی اتنی حقیقت ہی کہ اپنی تنہائی کے بیان اور میت کی اوصاف مین دو ایک شعر بی اختیار سے بلا قید کبہی منہ سی نکل گئے در حیز منع ست چہ در کتب تواریخ اشعار کثیرہ موجود ہستند شیخ عبد الحق دہلوی در مدارج النبوہ جلد دوم صفحہ ۲۰۵ می نویسد و ہر کدام از اہل بیت آنحضرت و صحابہ عظام مرثیہ در وفات آنحضرت در سلک انتظام کشیدند اول ایشان فاطمہ زہرا رضی اللہ عنہا بود کہ چون بعد از دفن بزیارت قبر شریف رفت خاکی از آنجا بر داشت و بدیدہ

دیگر گرد و این شعر انشا نمود ع ماذا علی من شم تربة احمد + ان لا یشم مدی الزمان غوالیا
صبّت علیّ مصائب لو انّها + صبّت علی الایام صرن لیالیا بعضی گفته اند که این شعر از علی مرتضی
است کرم الله وجهه که فاطمه زهرا انشا نموده نیز در وقت زیارت پدر گفته بیت اذا اشتد شوقی زرت قبرک
باکیا + انوح واشکو لا اراک مجاوبی فیا ساکن الغبرا علمتنی البکا وذکراک انستنی جمیع المصائب
فان کنت عنی فی التراب غائبا + فما کنت عن قلبی الحزین بغائب واز جمله مراثی که منسوب بحضرت
زهرا است این دو بیت است نفسی علی زفراتها محبوسة + یا لیتها خرجت مع الزفرات
لا خیر بعدک فی الحیاة وانما + ابکی مخافة ان تطول حیاتی انتهی و بر متامل خبیر مخفی نیست که قول
صاحب مدارج النبوة و از جمله مراثی که منسوب بحضرت زهرا است این دو بیت است الخ ادل
دلیل است بر اینکه مراثی جناب فاطمة الزهرا صلوات الله علیها بکثرت اند فضلا عن سائر اهل البیت ع
والصحابة العظام دوم آنکه مجلد نبودن مراثی در آن زمان قباحتی ندارد چه در آن اوقات احادیث
هم مجلد نبودند سوم آنکه غنا و مزامیر در مذهب امامیه حرام است و از همین جا است که خواص آن اجتناب
دارند و اگر از عوام احدی مرتکب شنیدن مراثی بغنا شود اهل سنت و جماعت را تشنیع آن نمی رسد
چه شیخ عبد الحق در کتاب مدارج النبوة جلد اول صفحه ۴۳۲ نوشته و اختلاف کرده اند علما در مسئله تغنی
بقرآن بعضی مطلق جائز داشته اند بعضی اگرچه لازم آید افراط در مد و اشباع حرکات و مانند آن و اگرچه بقوانین
موسیقی باشد و بعضی مطلق منع کنند الخ و بصفحه ۴۳۹ می فرمایند بدانکه صاحب متاع ذکر کرده است
در سماع سه قول را حرمت و کراهت و اباحت و ذکر کرده دلائل هر مذهب را و ترجیح کرده مذهب اباحت را
چنانکه مدعای اوست و جواب داده از استدلالات و تمسکات حرمت و کراهت و اطناب کرده
در اثبات مذهب اباحت و اثبات کرده از کتاب و سنة و اجماع و قیاس و وجه قیاس آنکه چون
ثابت شده در سنة صحیحه جواز تغنی بقرآن پس در شعر نیز جائز باشد و بصفحه ۴۳۹ نوشته و نقل کرده است
فاکهی در تاریخ مکه معظمه بسندی که دارد از موسی بن المغیرة الجمحی که خوانده عطا بن ابی رباح را پس در آمد
و بودند در آنجا قومی که میزدند عود را و تغنی میکردند چون دیدند عطا را که در آمد باز آمدند از آن پس گفت

نمی نشینم تا عود کنند با نچه میگویند بس نشست و تغنی کرد و صاحب متاع همین عود را ا
ساختند و مزامیر دیگر را بر آن قیاس کرده انتهی المختصر بشهادت مذکوره کالشمس فی وسط النه
رقص و منحلے گشت که تغنی تجرید از ترجیع و رعایت بقوانین موسیقی و نواختن عود و طنبور
و نقاره و تاشه بمذهب اہل سنت و جماعت مباح ست و هو کما تری و لنعم ما قیل نظم

رفت مردی در حضور شاه دین ؞ جعفر صادق امام المتقین ؞ گفت چون من میروم بیت الخ
میرسد در گوش من بانگ غنا ؞ مردم همسایه ام بر صوت عود ؞ می کشند از سینه آواز سرو
می نشینم خوش چو سر آید مرا ؞ می دهم گوشی صدائے نغز را ؞ منع فرمودش امام راستین
گفت ای سائل چیست این منع آن ؞ من نه آخر پیش ایشان میروم ؞ چیست عیبش خود بخود گر ش
شاه دین فرمود قرآن خوانده ؞ امر و نهی حق سبحان خوانده ؞ در قیامت گفت حق لا را
میشود از چشم و گوش و دل سؤال ؞ چون امام این آیه را تذکار کرد ؞ سائل از کار خود استغفا
گفت سر در گر تو میماندی برین ؞ حال تو بد بود در روز پسین ؞ مشتیان این فعل اکثر می ک
افترا بر پیغمبرے کنند ؞ صبح دم بعد از نماز این همه ؞ جاسے تعقیبات باشند ز
امردان غلغل کنان با ساز و دف ؞ صوفیان در پهلوشان بسته صف ؞ در هوای شاهدان شوخ
نغمه پرداز ند با طنبور و چنگ ؞ بزم شیطانی و نفسانیست این ؞ یا مقام ذکر ربانیست ا
حال کی در هیچ جا حاصل شود ؞ کی حضور دل درین محفل شود ؞ با غنا قرب الٰهی را بج
کی روا باشد نماز بے وضو ؞ دور می سازد زیارت ختل وضو ؞ می کند منع از زیارت قوا
سینه را باید که باشد درد و جوش ؞ ورنه باشد حلق مجروح از خروش ؞ کن نمازی با بکا و تلبیـ
کے روا باشد مکاء و تصدیه ؞ یاد خالق در دل شبها بکن ؞ اوست تنها ذکر او تنها ک

چهارم آنکه تعین تاریخ و روز در شریعت ثابت نیست بان طعن بر آن کشودن تیشه بر پای ال
ردن ست مولوی سید رؤف احمد در رساله غایة المرام بر صفحه ۶۳ نقلا عن بعض الفتاوی فر
الواصل حضرت ما را از زمان و مکان شرفی حاصل نیست بلکه زمان و مکان را از آنحضرت ش

ثر فی ست قال الشیخ احمد بن الخطیب القسطلانی فی المواهب اللدنیه واذا کان یوم الجمعة التی خلق
یه آدم خصص بساعة لا یصادفها عبد مسلم یسال الله فیها خیرا الا اعطاه ایاه فما بالک بالساعة التی ولد فیها
سید المرسلین لم یجعل الله فی یوم الاثنین یوم مولده من التکالیف بالعبادات ما جعل فی یوم الجمعة المخلوق فیه
آدم من الجمعة والخطبة وغیر ذلک اکراما للنبی صلعم بالتخفیف عن امته بسبب عنایة وجوده قال الله تعالی وما
ارسلناک الا رحمة للعالمین ومن جملة ذلک عدم التکالیف وعن قتادة الانصاری انه صلعم سئل عن صیام یوم الاثنین
قال ذلک یوم ولدت فیه وانزلت علی فیه النبوة رواه مسلم وفی المسند عن ابن عباس قال ولد یوم الاثنین واستنبئ
یوم الاثنین وخرج مهاجرا عن مکة الی المدینة ودخل المدینة یوم الاثنین ورفع الحجر یوم الاثنین انتهی وکذا
فتح مکة ونزول سورة المائدة یوم الاثنین حالا آن روایات که در استحسان این عمل اند در کتب معتمده مرقوم
ی شود قال القسطلانی فی المواهب اللدنیه ناقلا عن ابن الجزری والشیخ عبد الحق المحدث
الدهلوی فیما ثبت بالسنة فی ذکر رضاعه صلعم لا زال اهل الاسلام یحتفلون
بشهر مولده ویعملون الولائم ویتصدقون فی لیالیه بانواع الصدقات ویظهرون
السرور ویزیدون فی المبرات ویعتنون بقراءة مولده الکریم ویظهر علیهم من برکاته
فضل عظیم انتهی وقال الامام الحافظ ابو الخیر بن الجزری من خواصه انه امان فی ذلک
العام وبشری عاجلة لنیل البغیة والمرام فرحم الله امرأ اتخذ لیالی شهر مولده المبارک
اعیادا لیکون اشد علة علی من فی قلبه مرض وعناد انتهی
پنجم آنکه حال واقعی جناب سید الشهداء علیه التحیة والثنا در شرح الفاظ بیان نمودن مستلزم اهانت
آنجناب نیست ایا نمی بینی که شاه عبد العزیز دهلوی در رساله سر الشهادتین می فرمایند ثم دخلوا
علی الحرم واسروا اثنی عشر غلاما من بنی هاشم ومن کان من النساء وامر ابن سعد وشمر
فرکبوا الخیول واوطئوا جسد الحسین ثم ارسلوا الراس المکرم فدیر فی سکک الکوفة ثم ارسل مع روس
سائر الشهداء وسبایا اهل البیت الی یزید بن معویه مع شمر بن ذی الجوشن [illegible]
الخ ویاد رم نمی آید که مخالف چنان بیان فرماید که شاه صاحب برای ذلت ورسوائی جناب

مظلوم کربلا انہمہ خامہ فرسائی نمودہ فافہم ولا تکن من الغافلین **قال** المخاطب اور ایک
غلط در غلط جسکو یہہ ہی کہ جسکو تم تعزیہ کہتی ہو اسکی کیا معنی تعزیہ لغت مین مصیبت زدی کو صبر
اور دلاسا دینی کے تئین کہتی ہین اور عزا کی معنی صبر کی ہین بہلا سمجہو کہ اس تعزیہ مین صبر اور
دلاسا دینی کا کہین نام اور نشان بہی ہی اور کوئی کسی سید کے گہر آکر کبہی صبر اور دلاسا دیتا ہی
بلکہ کمبخت ہر سال بچاری سیدونکو نئی نئے مضمون کی مرثیہ سنا کر رلاتی پٹاتی ہین اور ایسی جگہ اگر
کوئی کہے ایصاحب چپ رہو اور صبر کرو تو پہر تعزیہ دار اپنی چہاتی چہوڑ کر اوسکی چہاتی پر کودنے
لگاتی ہین اب سچ کہو یہہ اولٹا نام کون الٹی نے رکہا ہی اور ماتم کرنیکو تعزیہ کس لغت مین لکہا ہی
کیا قدرت خدا کی ہی جسکا سری سے نام غلط اوسکی اور کام کا کیا ذکر یہہ وہ مثل ہوئی کہ خود غلط
املا غلط انشا غلط مثلاً اگر کسی کا باپ کچہہ مصیبت مین مر گیا ہو اور کوئی اوسکی اولاد اور دوست سے
یہہ کہی کہ بیٹہی کیا کرتی ہو باپ تمہارا ایسی خرابی اور آفت سی مارا گیا کہ کسی پر ایسا ظلم نہین ہوا اور
مرتی تمہاری بہن کو ننگے پاؤن ننگی سر گلی مین طوق ڈال کر پہیادی گہسیٹتے کچہری مین لیگئی اور تمہاری
ما کی چادر سر سی اوتار لی تمکو لازم ہی کہ ہمسے یہ حال بار بار سنو اور خوب روؤ پیٹو غرض سمجہو تو کہ کو
اسکو تعزیہ کہیگا اگر کسی لے دنے کا حال اوسکے قریب کے سامنی اس وضع سی کہو تو وہ برا ماننے بلکہ پیٹ
ماری چہ جای بڑے آدمی کا حال سر بازار ڈہول اور تاشی سے نقل اللہ اکبر یہہ ہمارا جگرا اور صبر
کہ ہمارے باپ دادا کو کیا کچہہ یزید لوگ اور بعضی ناخلف ہماری روبرو پردہ فضیحت کرتے ہین
اور ہم اپنی سلف صالح کیطرح صبر اور سکوت اختیار کرتے ہین حضرت حسن حسین ع کی وقت مین
ایک یزید تہا اب اولاد حسن حسین ع کے وقت سیکڑون یزید ہوئی خیر بہر حال صبر اور بردا
کیا جائی ان اللہ مع الصابرین **اقول** وبہ نستعین مدفوع است بچند وجہ اول آنکہ اطلاق تع
بر نقل قبر و مقبرہ باصطلاح خاص است ولا مشاحۃ فی الاصطلاح دوم آنکہ متعارف است
مؤمنین و سادات در عشرہ محرم الحرام ہمہ گرا صبر و دلاسا تبلاوت آیہ وافی ہدایہ انا للہ وانا
راجعون وسیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون می نمایند و خود گریہ کردن دیگ

گریه کنانیدن منافی صبر نیست آیا نه بینی که حضرت یعقوب علیه السلام بفراق حضرت یوسف
آنقدر اندوه نمود که هر دو چشمهای آنحضرت سفید شد چنانچه او سبحانه تعالے و تقدس در بیان
حال حضرت یعقوب میفرماید قال یا اسفا علے یوسف وابیضت عیناه من الحزن فهو کظیم
و مخر المتکلمین مدظله العالی در رساله فتوحات حیدریه میفرماید در تفسیر حسینی از کشاف نقل نموده
که او روایت کرده که حضرت رسول خدا از جبرئیل پرسید که اندوه و حزن یعقوب در مفارقت پسر
بچه مرتبه بود جبرئیل گفت برابر هفتاد مادر حضرت فرمود که او را چه مقدار مزد دادند گفت مزد صد شهید
و بعد از نقل این کلام ملا حسین واعظ گفته آری هیچکس در آتش مفارقت برابر یعقوب نسوخت
بقولے چهل سال و بقولے هشتاد سال از وقت فراق یوسف علیه السلام تا زمان وصال او
چشم یعقوب از گریه خشک نشد و از بار فراق جگر گوشه پشت مبارکش خمیدگی گرفت و پسرانش
مشاهده اینحال از آنحضرت گفتند تالله تفتؤا تذکر یوسف حتی تکون حرضا او تکون من الهالکین
یعنی بخدا که همیشه تا باشی که بناله و زاری یاد کنی یوسف را تا وقتیکه بیمار شوی به بیماری شرف بر موت
تا باشی از جمله هلاک شوندگان یعقوب علیه السلام در جواب گفت انما اشکو بثی و حزنی الی الله
یعنی جز این نیست که شکایت کنم غم و اندوه خود را بخدای نه شما و نه بغیر شما انتهی سوم آنکه شاه عبد العزیز
دهلوی در جواب سوالات مولوی رفیع الدین خان مرادآبادی نوشته اگر در مرثیه و کتاب
اقوال واقعی باشد پس شنیدن این قسم مرثیه و کتاب فی نفسه مضائقه ندارد انتهی پس تشنیع
بر مرثیه و کتاب احوال واقعی ناشی از جهل یا تجاهل مخاطب لاثانی ست و کذب در روایات
بالاتفاق حرام فافهم و هشتم چهارم آنکه پاپوش کاری بر ممانعت کنندگان تعزیه داری نهایت
بجا و مستحسن ست و حال ماتم سابق گذشت فقط که طرفه آنکه ابن عبد البر در کتاب استیعاب
در ترجمه حفصه دختر عمر گفته عن عقبة بن عامر قال لما طلق رسول الله حفصة بنت عمر فبلغ ذلک عمر فحثی علی راسه التراب
یعنی از عقبه بن عامر مرویست که رسول خدا صلعم طلاق داد حفصه دختر عمر را رسید این خبر
عمر را پس ریخت بر سر خود خاک انتهی و در رساله سرور المحزون نوشته روایتی آمده که حضرت رسول خدا

حتاتم حفصه دختر عمر را طلاق دادند پس رجعت کرده بنکاح آوردند الخ یعنی هرگاه عمر را ریختن خاک
بر سر خود بسبب شنیدن خبر طلاق یافتن دخترش جائز باشد شیعیان اہلبیت را چگونه سر کوبے
مخالفان هنگام اطلاق بت پرستی تعظیم تعزیه که باعتراف قول علماء اہل سنت واجب ‌ست را انیتو
پنجم آنکه مولوی سلامت الله در رساله تحریر الشهادتین حال واقع کربلا به تفصیل تمام نگاشته و جمله
وقائع هتک اہلبیت عصمت و طهارت بقلم سپرده که چندی از ان بین ساله معرض بیان آورده بمذاق
مخاطب شاه صاحب مداح یزید و هجو کننده خاندان نبوت باید گفت و حق انیست که مرثیه و کتاب
احوال واقعی شنیدن ثواب دارد و حال واقعی را که از ان ظلم یزید و یزیدیان ظاهر میگردد اخفا
نمودن فی الحقیقت حمایت یزید ساختن ست و لنعم ما قیل سه کار پاکان را قیاس از خود مگیر
گرچه ماند در نوشتن شیر و شیر، بالجمله ذکر قصص انبیاء و اولیاء خدا که متضمن ذکر مصائب و محن ایشان
باشد نیکوترین اذکار است چنانچه حق تعالی شانه در قرآن مجید مجیب حضرت یعقوب با حضرت یوسف
وافگندن برادران حضرت یوسف آنحضرت را در چاه و گریستن حضرت یعقوب ع ازین سبب تا اینکه
چشم آنحضرت سفید شدند و فروختن برادران تاجر حضرت یوسف ع را و فریفته شدن زلیخا بر آنحضرت
و رسیدن حضرت یوسف بمرتبه بلند بادشاهی مصر برکت عفت و تقوی بشرح و بسط تمام بیان
آن را احسن القصص نامیده چنانکه فرموده نحن نقص علیک احسن القصص پس از جریم می رباید که تذکار مصا
واقعی جناب امام حسین چرا مخاطب گوارا نمی کند العیاذ بالله آن را فضائح آنحضرت و حمایت یزید ق
داده از ذکر آنها اعراض می نماید با آنکه جناب باری عز اسمه ذکر مصائب انبیاء را احسن القصص خو
و اگر تذکار روایت مقتل جناب شهید مظلوم باتباع امام غزالی باشد میتواند شد لیکن علت
را یاد باید داشت و مجره تذکار خون ناحق امام مظلوم را خیال باید ساخت که چسان با حقاق
حق و ابطال باطل یا بعض صحابه باعتراف امام ایشان کشان کشان میرساند قل جاء الحق
و زهق الباطل ان الباطل کان زهوقا قال المخاطب عجب حیرت هی که خدا اور رسول نے فرض
سنت جسمیں نه سر لگے نه پیسه کوڑی نه لکڑی بلانی پڑی نه بانس ابرک منگانی نه تاشے ڈھول بجانے دہل

مجالی نہ لینے کی حاجت نہ کاغذ کی ضرورت سو سیکڑوں بار لوگوں سے قضا ہوئے ہیں اور جسمیں
یہہ کچھ بال اور جنجال چاہئے اُسکو ایک سال قضا نہیں کرتی اور اللہ کی جتنی فرض ہیں سب مقدور پر
موقوف ہیں اُنکو تب ہی جب مال ہوا ور روزہ تب کہی جب بیمار نہ ہو لیکن ہر چند محتاج ہو پر ضدا
تعزیہ جو بنانا ہو ضرور ہی کہ بناوی سبحان اللہ امام کی روح علیہ السلام کیا خوش ہوگی کہ ہمارے دوستونکے
نزدیک اللہ کے حکمونکی کچھ قدر نہی اسکی فرض اور واجب پر حاشیہ چڑہایا ایسی مقام خدا کے
غضب سی پناہ مانگنا چاہئے اللّٰھم احفظنا **اقول** در بہ شعین مدفوع ست بچند وجہ اول آنکہ
جواز بنا ساختن تعزیہ از اباحت اصلی و ارشاد آنحضرت بساختن نقل قبر والدین برای سائلے
مستنبط ست پس برام مقتبس از اقوال رسول مقبول زبان طعن و تشنیع کشادن خود را مردود
ساختن ست و انعقاد محفل ذکر مصائب جناب امام حسینؑ موجب احکام ہمہ اہل بیت ست و
تمسک بعروۃ الوثقای ایشان موجب امنی از ضلالت و اقتدا و اتباع ایشان باعث فوز و نجات
و سبب رستگاری از عواقب است **نظم** کلک طعان تو بگاہ جدال ؛ میزند طعنہ بر پیمبر و آل ؛
قول تو جملہ حشو و طامات ست ؛ نزد تو گرچہ از کرامات ست ؛ گر نجی بگویم ای ذیشان ؛
ہست قول تو لعبت صبیان ؛ نی غلط ہست مایہ تلبیس ؛ مقتبس از وساوس ابلیس ؛
مرحبا مرحبا ز راہ غرور ؛ گشتہ از رہ ہدایت دور ؛ گشتی از راہ کبر و نخوت و جہل ؛
باہمہ فضل نائب بوجہل ؛ متصدی شدی معارضہ را ؛ با جناب شہید ہر دو سرا ؛
قول او را کہ ہست وحی تمام ؛ می شماری تو از فضول کلام ؛ انچہ آن مقتبس ز قول نبی ست ؛
طعن بروی نمودن از دغلی ست ؛ طعن آن طعن بر رسول خداست ؛ قدح آن قدح آن شفیع وراست ؛
قول او را بضحکہ انکارے ؛ باز دعوی دین او دارے ؛ دین تو طعن سرور دین ست ؛
این چہ دین ست انچہ آئین ست ؛ رد وحی ست رد قول رسول ؛ کے بود قول اہل رد قبول ؛
الحذر الحذر ازین گفتار ؛ وقنا ربنا عذاب النار ؛ دوم آنکہ اگرچہ محب کامل متبع
جمیع احکام شرع می باشد مگر فی الجملہ محبت با فسق ہم جمع می شود کما مر فتذکر سوم آنکہ

اہل سنت وجماعت باوجود اثبات شرعی الیس پشت می اندازند لیکن از انعقاد محفل میلاد
منفعلت نمی سازند قال المباطنہ بڑی محب اور دوستدار امام کی اس زمانہ مین اپنی تئین وہی
لوگ جانتی ہین کہ خلاف خدا اور رسول کے سازنگی نوازی اور رقاصی زناکاری اور مال
مردم خوری وغیرہ افعال شنیعہ کرکی تعزیہ داری کرتے ہین اور پہلی عوام الناس بیچاری کمائی اور تماشے
اور فائدہ دنیوی کی لالچ انکے یہان جاکر شریک مجلس ہوتی ہین بلکہ ان فاسقون کو مومن اور مومنونکا
خطاب دیتی ہین اور بعضے جو ظاہر مین اچھی بھلی آدمی اور بڑی کہلاتی ہین اور باطن مین فاسق اور زانی اور
وہی بہی انکے یہان دوڑی جاتی ہین کبھی یہہ غیرت نہ آئی کہ ایسی لوگ تو صرف اپنی نام کے لئی ہیکا
کرتی ہین انکو امام سی کیا نسبت ایسون کے یہان نجائی اور انکا کہانا نہ کہائی بلکہ انکو سمجہا کر ایسی حرکت
سی باز رکھیے کیونکہ اگر امام برحق کے محبت ہوتی تو ان حرام کامون سے کنارہ کرتی نہ کی ایسی کمائی
جس سے شیطان عار کری امام کی واسطے خرچ مین لائے اور اوسی بیشی کو اپنی کئے جاتی ہین اس سے معلوم ہوا
کہ ان لوگون نے شاید کسی کا نام اپنی خیال مین امام رکھ لیا ہی نہین تو امام پاک کو اس ناپاک کمائی اور ایسے
ریاکاری سی کہ جس سے اللہ اور رسول ناخوش ہون کیا علاقہ چونکہ اللہ تعالے اپنی حبیب کی طرف
انیسوین ۱۹ سیپاری کی دوسرے رکوع آیۃ ارأیت من اتخذ الہہ ہواہ افانت تکون علیہ وکیلا ام تحسب ان
اکثرہم یسمعون او یعقلون ان ہم الا کالانعام بل ہم اضل سبیلا یعنی بہلا تو دیکھ تو
جسنے پوجہا اختیار کیا اپنی چاؤ کا کہین تو لی سکتا ہی اسکا ذمہ یا تو خیال رکھتا ہی کہ بہت ان مین سنتے
یا سمجہتے ہین اور کچہ نہین وے چوپایونکی برابر ہین بلکہ وہ زیادہ بہکی ہین راہ سی سو ان لوگون کا حال ایسے
کہ شیطان اور نفس کے فریب کے آگی کسی کے سمجہانے کو نہین مانتے بلکہ ضد کرکی اور زیادہ بہکتی ہین خیر ہم اپنا کام
کرتی ہین وہ مانین یا نہ مانین ہدایت اللہ کی فضل پر موقوف ہے جسے چاہے دیوی ۔ جسی چاہے
باز رکہی اور یہہ بہی سننے اور دیکہنی مین آیا ہی کہ جب یسی ریاکار بداطوار جہوٹے دستار دنیا کی حرام کی
حاصل کرکے اور اپنی ناموری کی کامون کے ساتھہ یہ کام بہی کرنے لگے ہین اور اس جناب پاک کے
نسبت سیکڑون طرح کی بے ادبیان عمل مین لاتی ہین تو امام ع کی خاطر سی جو پیار بندی اللہ کے

اوسکی غضب مین کبھی گرفتار ہو کر آخرت کی عذاب الیم کی سوای دنیا مین بھی جلد خانہ برباد ہو جاتے ہین
اور بہتونکو موجب اس آیت کے فلما نسوا ما ذکروا بہ فتحنا علیہم ابواب کل شیء اذا فرحوا بما اوتوا اخذناہم
بغتۃ فاذا ہم مبلسون فرمایا اللہ صاحب نے سورہ انعام مین پہر جب بھول گئی جو نصیحت کی تھی انکو
کھولدی ہمنی اونپر دروازی ہر چیز کے یہانتک کہ جب خوش ہوی پکڑ لیا ہمنی اونکو بے خبر بس وی رہ گئے
ناامید گناہ کرنے کی فرصت دنیا ہی پہر ایک مرتبہ ایسا پکڑیگا کہ اوسکا گڑگڑانا اور توبہ کرنا کچھ فایدہ
نہ کریگا اور کسی کی سفارش کہ اپنی خیال ناقص مین اوسپر بھول رہی ہین کام نہ آوینگی ہان اگر پہلی سے
خبردار ہو کر اپنی بُری کامون سے باز آئے تو چھوٹی اور بچے اللہ تعالے ہمکو اور جمیع مسلمانون کو ایسے
بُری کامون سے بچا دی آمین یا رب العالمین اقول وبہ نستعین برکات و مرات دنیا فیہ کہ انعقاد
مجالس و تذکار مصائب جناب خامس آل عبا علیہ التحیۃ والثناء و گریہ کردن بر شہید مظلوم سنت و
اطعام مومنین ہم مسنون و بنا ساختن تعزیہ امریست مباح و ذریعہ ست برای گریہ و بکاو ظاہر کہ ترتب
ثواب اطعام و بنا ساختن تعزیہ موقوف ست بر صرف مال حلال و اشیاء طاہر مگر پیران اہل سنت و
جماعت را دیدم کہ از خانہ مریدان رشوت خوار دعوت ہا می خورند و ہزارہا روپیہ حاصل می کنند
و وظیفہ داری از غضب حکام متوجہ باطنی بیان می سازند فاعتبروا یا اولی الابصار والعیاذ باللہ
ہر کس کہ مال حرام و اشیاء غیر طاہر در اطعام مومنین و تعزیہ داری صرف میکند آنکس بالقطع
بخدمت جناب امام مظلوم گستاخ و بی ادب ست وہو کاذب قال المخاطب فصل
دوسری عجب معاملہ ہے کہ جب جاہلون کو اسطرح کی کامون سے منع کیا جاتا ہی تو عجب طرح کے
واہی تباہی اعتراضین اور سوال کرتے ہین سب خرافات اور اہل انکو کون بیان کری یہان
چند باتون کا مذکور کر دیتی ہین باقی اگر خدا نے بوجھ دی ہی تو اسی پر اوسکا بھی قیاس کر لینا
بعضے جاہل یون کہتی ہین کہ تعزیہ بنانا بادشاہون کے وقت سے چلا آتا ہی بڑی بڑے عالم فاضل
گذری کسی نے منع نہ کیا تھین بہت بڑی ہوا اور کوئی کیا پڑہا تھا دیکھو فلانے میان کی پاس
ہم مدت بھر رہی اونہون نے کبھی منع نہ کیا اور جنکے ہماری باپ دادا بھی مرید ہین وہی حضرت تو آپ

تعزیہ بنانے مین جواب یہہ ہی بقول تمہاری بادشاہون کے وقت سی چلا آتا ہی پہلا پیغمبر اور امام
کے وقت سی تو نہین بنتا آتا ہی اقول وبہ نستعین در رفقہ احمدی ہی نقلا عن جامع المتفرقات
آورده مسئلہ مان باپ کی قدم چومنا مباح ہی حدیث مین آیا ہی کہ ایک شخص نے جناب
رسالت مآب صلعم کی پاس آکر عرض کی یا رسول اللہ صلعم مین نے قسم کہائی تہی کہ آستانہ جنت
اور حور العین کی رخسار پر بوسہ دونگا آپنے فرمایا کہ مان کے پاؤن اور باپ کے پیشانی پر بوسہ دے
اوسنے پوچہا کہ اگر مان باپ نہون حضرت نی فرمایا کہ اونکی قبر چومی اوسنی کہا کہ اگر اونکی قبر بہی معلوم
نہو ارشاد کیا کہ دو خط کہینچکر ایک کو باپ کی قبر اور دوسریکو مان کی قرار دی کر بوسہ دے تاکہ حانث
نہو کذا فی جامع المتفرقات و این حدیث دلالت میکند براینکہ در صورتیکہ وصول باصل قبر متعذر
یا متعسر باشد بعمل آوردن بوسہ بر نقل قبر تخلیص از حلف شرعی حاصل میشود و نیز اینحدیث دلیل
اباحت نقل قبر است زیراکہ آنحضرت صلعم امر کرد بوفائی نذر بآن و مقرر شده کہ نذر نمی شود مگر
بچیزی کہ از جنس طاعات باشد و نذر معصیت جائز نیست و چون ثابت نگردد حرمت تا ثابت
نشود حلت و اباحت بدلالت قول وی سبحانہ واحل لکم الطیبات و ہرگاه بدلائل شرعی
اباحت بنا ساختن تعزیہ کہ عبارت از نقل قبر و مقبره است ثابت گشت و تعامل بآن از
زمان بادشاہان اسلام و متشرع مانند عالمگیر بلا نکیر بوضوح پیوست پس این تعامل کاشف
سیرت سلف است وهو المقصود اگر گفتہ شود کہ این اجازت برای سائلی مخصوص بود جواب اینست
کہ چند آیہ افک در حق ام المؤمنین عائشہ یا در حق ماریہ قبطیہ نازل گردیده و در ذیل آن آیہ
والذین یرمون المحصنات لعنوا فی الدنیا والآخرہ است باید کہ مخصوص ہمان قصہ باشد والا
اگر زنان محصنات را کسی متہم سازد در وعید داخل نباشد و علی ہذا القیاس در جمیع وعد و وعید
غائبین شامل نباشد و اگر گوئی کہ ازینحدیث نقل قبر والدین مستنبط میشود نہ دیگران جواب
اینست کہ نقل قبر شیخین و حضرت رسول خدا صلعم کہ در دلائل الخیرات مکتوب است ممنوع
و اذلیس فلیس و اگر کسی گوید کہ اینحدیث ضعیف است در جواب گفتہ خواہد شد کہ اگر این روا

ضعیف می بود وفقہاء اہلسنت در استنباط و استخراج مسائل فقہ بر آن اعتماد نمی نمودند و دیگر آنکہ بالفرض والتسلیم علماء اہل سنت در کتب خود تصریح کردہ اند کہ در فضائل اعمال مستحبہ تمسک و استدلال باحادیث ضعیفہ جائز است **قال** المخاطب اب کہو تم کہ بادشاہونکی امت ہو یا پیغمبر کے

اقول وبہ نستعین باصول موضوعہ اہل سنت وجماعت طاعت بادشاہان اسلام منطوق آیۂ اطیعوا اللہ واطیعوا الرسول واولی الامر منکم تالی اطاعت رسول خدا است وہرگاہ اطاعت پادشاہان مثل اطاعت خدا ورسول باشد پس بجا آوری احکام مجریۂ پادشاہان واجب ولازم وہو المطلوب **قال** المخاطب در بادشاہان کے ہاتھ اور وقت سے کیون بری کام ہوتی آئے ہین اونکی وقت کی ہونے سے یا اونکی کرنے سے وہی کام اچھی نہین ہو گئے اور بادشاہ کیا مال پیغمبر کے وقت سے بت پرستی چلی آئی ہے اور حرام کاری اور دغابازی اور چوری سب ہوتی آئی ہے کہدو کہ یہہ سب کام بھی درست ہین کہ آگے سے ہین اور جو یہہ کہو کہ ان کامون کو آگے سے منع کرتی آئی ہین مگر سب لوگون نے چھوڑا تو یہان بھی اسیطرح سے سمجھو کہ تعزیہ کو بھی منع کرتے آئے ہین مگر لوگون نے چھوڑا **اقول** وبہ نستعین زنا وسرقہ وغیرہ از امور غیر مشروعہ اند و اجماع بر ممانعت منعقد گردیدہ وخلاف آن منقول نیست و در ممانعت بنا کردن تعزیہ اجماع ثابت نیست بسبب اینکہ اجماع در فن اصول عبارتست ازینکہ اہل حل وعقد در زمان مخصوص را ورا از منہ متقاربہ برامر مشروع اتفاق نمودہ حکم باباحت یا حرمت چیزی نمایند وبنا کردن تعزیہ یعنی نقل قبر حضرہ ازان قبیل نیست کہ گاہی در زمان واحد یا از منہ متقاربہ بحرمت آن اتفاق اہل حل وعقد گردیدہ باشد ومن ادعی فعلیہ البیان **قال** المخاطب اور تمنی کسطرح سے جانا کہ کسی عالم اور زاہد نے آگی منع نہین کیا یا اب نہین کرتے **اقول** وبہ نستعین بالفرض اگر کسی از راہ تعصب و عناد بامتناع تعزیہ داری زبان درازی کردہ باشد علاجے ندارد ولیکن مولوی عبدالواحد خان نبیرہ مولوی عبدالعلی در رسالہ ازالۃ الاوہام مینفرماید کہ علماء صالحین این عصر مراسم مذکورہ را از شعار اسلام تصور فرمودہ قطعاً فتوا برای ترویج وقیام آن دادند و در خزانۃ المفتین مصرح است

که مفتی را باید که بنظر حال و عصر زمان فتوے دہد پس درین عصر و از زمان علمار صالحین فتوے ترویج و قیام تعزیہ امام مظلوم که دادند نہایت بجا و مناسب ہست و ترویج آن موجب ثواب و اجر عظیم و فتواے علمار صحیح و صواب ہست و ہمچنین علمار یقیناً مناسب خواہد شد علاوہ بران این مراسم تعزیہ داری امام علیہ السلام از صدہا سال جاری و مروج ہست و در زمان سلاطین اہل اسلام و متشرع مانند جلال الدین اکبر و جہانگیر و شاہجہان و عالمگیر اورنگ زیب و غیرہ که در تمامی ملک خود نفاذ امر کلی بود لوازم تعزیہ داری بوجہ احسن بتقدیم میرسید و نواب سعد الله خان وزیر اعظم شاہجہان عالم متبحر و قاضی القضات مستعد خان خود که ہر یک حنفی المذہب بودند و دیگر علمار آن زمان اگر مراسم مذکورہ را خلاف شرع دیدہ می‌پنداشتند بحضور سلاطین معروض ساختہ در تمامی ملک موقوف می‌کنانیدند که در سرکار بادشاہان اختیار کلی می‌داشتند و بادشاہان ہم متشرع بودند بذات خود در تمامی ملک تحت حکومت خود ہا موقوف میکردند و دران عہد عموماً و خصوصاً مروج بود تا حال جاریست و انشاء الله تعالے تا قیامت جاری خواہد ماند و کسی از عوام و خواص از زمان تا حال انحراف ازان نکردہ درینصورت ترویج ازان باجماع امت نبی صلعم ثابت و متحقق گشت و بتواتر رسید و در حدیث شریف واقعست لن تجتمع امتی علی الضلالۃ ہرچہ ایشان بران اجماع کنند و اتفاق نمایند حق بود پس درین عصر اگر کسی انکار نماید و این مراسم را خلاف شرع و مکروہ داند خلاف اجماع امت و انکار از تواتر ہست و اینمعنے بموجب اصول فقہ نہایت ممنوع انتہی فافہم و استقم

قال المخاطب جہان عالم فاضل ہوتے آئے ہین وہان ضدی جاہل بھی ہوتے آئے ہین تمام جہان منہ کے سمجھانے سے عالم فاضل کہہ چھوڑ دیتا ہی اور عالم جانتی ہو کسی کہتے ہین حقیقت مین عالم وہ ہی جو قرآن و حدیث سی خوب واقف ہو اور اللہ سے ڈرے اور دنیا کی محبت مین نہ پڑے اور خدا اور رسول کی خلاف نکرے ایسے کو بڑا کہتے ہین اور جو عربی اور فارسی کتابین پڑھ کر لکے دنیا کمانی اور نام و عزت کی لئے اور جاہ حشمت کیواسطے اچھے کہانے دیگر ڈہنگی خواہش سے

موت اور عاقبت کو بہول کر کافرون اور فاسقون اور بدعتون کی خوشامد کری اور انکا تابعدار ہو
اور دین کے کامو مین انکی خاطر اور دہشت سے سستی ڈالے آپ ہمت باندہی ہ اور وانسے ہمت ہوا
بلکہ دین کے جو تونکی طرح سے دنیا کی طمع سی کونی مین منہ چہپادی اور دیندار مولوینکی شرعی نیکی
باتونکو جو عوام کو شرک و بدعت سی بچنے کے واسطی کہتی ہین اپنی برای اور خود پسندی کی راہ سے
اسمین خمین منطقے نکال کر بیچاری نادانون کو اچہی راہ سے بہکاوی سوا ایسے بیہودہ دغاباز مولویون نے
خصوصا اس زمانے مین ظاہر شرع کے لباس سے اپنے تئین آراستہ کرکی ہزارون عوام مسلمانونکو
راہ سی بہکا کر شیطانونکو معطل کر دیا سچ تو یون ہی کہ باطن مین آپکی سواے طالب نام اور جاہ اور حسد
اور کینہ اور فسق اور بدبختی اور فساد کی دینداری اور خداپرستی سے کے مطلق بو نہین غرض ایسے
لوگ حقیقت مین نفس اور شیطان کے اوستاد ہین اور بیاری اور اللہ اور رسول کی درگاہ سے
راندے اور پہٹکاری اللہ تعالے اپنے فضل و کرم سے ایسونکی صحبت بد سی بچاوے اور انکی
دہوکے کی ٹٹی کے پہندے مین نہ پہسادی غرض نہ خدا سے ڈرنے نہ قرآن و حدیث کی موافق کام کرے
ایسے عالمونکو خدا نے قرآن مین گدہا فرمایا ہے جسپر کتابین لدتی ہین پڑہا او سمجہا اور کہدیا اور
البتہ جو ایسا ہوگا وہ اور کو کیا نصیحت کرے گا خود فضیحت دیگرے را نصیحت بہلا تعزیہ کے
بابت ایکطرف سیکڑون مرد اور عورت مسلمان مدت سے طاہر بت پوجتے ہین اور چہوٹیان
رکہتے ہین اور ہندونکی میلے مین پوری کچوری پکوان لیجاکر چڑہاتے ہین اور سیکڑون لوگ
اسطرح سے جوی و شراب مین گرفتار ہین اور ہزارون خلاف شرع کام کرتے ہین اور کوئے
انسے مزاحم نہین ہوتا اور بہتیرے مولوی جیتی ہین اب یہہ لوگ بہی کہین کہ ہماری سب کام
حلال ہین کہ مولویون کے وقت مین ہم کرتے ہین نعوذ باللہ منہا **اقول** و بہ نستعین فیما
ارتکاب محرمات شرعیہ کہ خلاف قرآن منقول نیست بر بنا ساختن تعزیہ کہ باعتراف عبد الواحد
خان علماء صالحین آنرا از شعائر اسلام تصور کردہ براے ترویج و قیام آن فتوا دادہ اند
قیاس مع الفارق ست **قال** المخاطب اور فلانے میان تمکو تعزیہ سے منع کرتا اور سکا

ہے اونہون نے منع کیا تھا وہی میان بی بی سے بدتر ہی کچھہ عالم و فاضل نہ تھی جیسے تم ویسی و
سوتا کہین سوتے کو جگاتا ہو اور جنکے تم اور تمہاری باپ مرید ہوے کیون نہ تعزیہ بنا دین اگر ایسی باتون کو
مریدون کو منع کرتے اور خود بہی باز رہتی تو مرید چادر پلیدہ ریوڑی گنا کسطرح سے لاتے اور بڑی ہو
اور دادا کا گنبد کہان سے بنتا جیسے ہم مرید ویسے ہی پیر جیسی روح ویسے ہی فرشتی **اقول** وبہ نستعین
آنچہ افادہ فرمودہ مدفوع ست یا آنکہ صدہا پیر و مرشد مسلم الثبوت اہل سنت و جماعت تعزیہ دار
و تعظیم تعزیہ نمودہ اند و تفصیل آن را کتابے ضخیم باید لہذا از ان طے کشح نمودہ بذکر دو سہ می پردازم
اول سید عبد الرزاق صاحب بانسوی ست کہ بدولت خانہ خود بدست خاص تعزیہ بنا کردہ سر و پا
برہنہ ہمراہ تعزیہ شریف بروز عاشورہ گریان می بودند چنانچہ نواب زادگان شاہجہان پور
مریدان اولاد حضرت پیر ہمان وجہ تعزیہ داری میکردند دوم شاہ نیاز احمد صاحب بریلوی ست
کہ ہرگاہ بروز عاشورہ محرم تعزیہ قرب مکان آنجناب میرسد بردوش خود گرفتہ تا مسافت بعیدہ
می رسانند و تا آخر روز محزون و مغموم ہمین کار معروف می ماند فضائل این ہر دو مرشد مستغنی
عن البیان ست **قال المخاطب** و پیرجی کی کسبیان بہی مرید ہوتی ہین اور اپنا کسب کیے
جاتی ہین اور خرچی سے پیر کا خرچ بہی نکالتی ہین اب تمہاری طرح کسبیان بہی کہین کہ ہمارا کسب بہی
حلال ہے کہ پیرجی کمائی کہاتے ہین اور ہم سے حرام ہین ہوتے غرض ایسی ہی ہٹروی پیرون نے تو
جہان کو خراب کیا ہے خدا انہین خراب کری اور ان ٹہگون سے اپنی پناہ مین بچا رکھے اور ہر بال
لین او دہرا ایمان **اقول** وبہ نستعین امین ثم امین ثم امین **قال المخاطب** اور بعضے جاہل یون
کہتے ہین کہ اگر تعزیہ بنانا منع ہوتا تو ہمکو کچھہ امام سزا دیتے اسکا جواب یہہ ہے کہ تم بڑے جاہل ہو اتنا نہین
جانتے کہ اگر امام کے ہاتہہ سزا ہوتی تو پہلے یزید کو سزا دیتے آپ کیون مصیبت اوٹہاتے سزا خدا کے
ہاتہہ ہی اور وہ موقوف ہی قیامت پر دنیا جزا و سزا کا گہر نہین ہے یہان کرلو وہان بہگتو گے مثل
مشہور ہے جیسی یہان کرنی ویسے وہان بہرنی اور بالفرض بہت کام تم بہی حرام جانتے ہو جیسے
چوری حرام کاری شراب پینا جوا کہیلنا اور ان کامون کو ہزار لوگ کرتے ہین جنکی پہلے موجود ہین کچھہ

سرزا نہیں ہوتی کیا اما کم یہہ کام بھی اچھی معلوم ہوتی ہین **اقول** وبہ نستعین مخاطب از طرف خود
سوال وجواب تراشیدہ ما را بآن سروکاری نیست **قال المخاطب** اور بعضے بیوقوف یون نغو
خالی کرتے ہین کہ یہہ باتین نئی نکالی ہین ہمنے اپنی بڑکہونسی نہین سنی کیا جانے کون کتاب کہانسے
نکلی ہے جسمین یہہ کچہہ لکھا ہے اسکا جواب یہہ ہے کہ تم جو تعزیہ بناتے ہو تو پیغمبر اور اماموں کے بعد دنیا دارون نے
مقرر کیا ہے **اقول** وبہ نستعین لا نسلم کہ دنیا داران رسم تعزیہ داری مقرر کردہ اند بلکہ علماء دیندار
باصول متفرعہ بنائے تعزیہ داری استخراج کردہ اند مثل مجلس میلاد فافہم و لا تغفل
قال المخاطب اور ہم جو کہتے اور کرتے ہین سو پیغمبر اور امام کے وقت کا کہا اور کیا ہے **اقول** وبہ نستعین
اینہمہ دروغ است بلکہ آنچہ ما میگوئیم یا میکنیم ہمہ فرمودہ پیغمبر خدا و ائمہ ہدا است و یا مستخرج از ارشاد
آنحضرت است **قال المخاطب** ہماری کتاب قرآن اور حدیث ہے خدا اور رسول کا کہا ہوا ہے اور
تمہارا مرثیہ و کتاب دلگیر اور مسکین اور میان فلانے کا کہا ہوا ہے اور ہر سال نئے مضمون اور
سوز کے مرثیہ گائے جاتے ہین اب سچ کہو پرانی بات ور کتاب کسکی ہے اور نئی کسکے اور دلگیر اور مسکین
کسکے طرف اور خدا اور رسول کسکے طرف **اقول** وبہ نستعین آنچہ افادہ نمودہ مردود است بچند
وجہ اول آنکہ قرآن و حدیث کتاب ماست و اگر شاعری مضمون قرآن و حدیث را نظم کند مخالفت
قرآن و حدیث لازم نمی آید نمی دانے کہ جناب رسالت مآب صلعم را شعرا بودند کہ مدح آنحضرت
و ہجو کفار می نمودند چنانچہ شیخ عبد الحق در مدارج النبوۃ بصفحہ ۷۰۰ نوشتہ اما شعرای آنحضرت
صلعم از آنہا کہ دفع میکردند و باز میداشتند مر کافران را از اسلام و اہل آن و در مدح رسول
صلے اللہ علیہ وسلم و ہجو کفار لعنہم اللہ میکردند سہ کس شمردہ اند حسان بن ثابت و کعب
بن مالک و عبد الرحمن بن رواحہ صحابہ و عدۃ الاحباب میگوید کہ شاعران و خادمان رسول اللہ
از مردان صد و شصت بودند و از زنان دوازدہ بودند انتہی و از مشاہیر شعرا نیز غیر این
سہ کس بودند مثل نابغہ کہ شاعر جاہلے طویل العمر دویست سال یا صد و ہشتاد سالہ بود و قصص
و حکایات وی از عجائب و غرائب است و ہند بن ربیعہ کہ شریف بود در جاہلیت و اسلام

وصد و چهل سال یا صد و پنجاه و هفت سال عمر داشت و سحبان وائل که مشهور است ورده
بوے مثل در فصاحت و در صفحه ۹۷۶ نوشته و گفته که هر که خدا تعالے او را از بانی عطا
دہر تکلم قدرت بخشند باید که در مدح آنحضرت صلعم و ہجو دشمنان او تقصیر نکنند که بہترین کارہا ایست
و گفته اند که کار حسان بن ثابت آن بود که معارضه میکرد مشرکان را در وقائع و ایام و
و ہجو میکرد ایشان را و ذکر میکرد قبائح و مثالب ایشان را و گذشت عمر بن الخطاب
بر حسان و حال آنکه او شعرے میخواند در مسجد پس تیز نگاه کرد عمر بجانب حسان و گفت شعر میخوانی
در مسجد پس گفت حسان مرا او را می خواندم من شعر در مسجد نزد کسیکه بہتر از تو بود یعنی پیغمبر صلی الله
و آله و سلم پس خاموش گشت عمر انتہی دوم آنکه در رساله تحریر الشہادتین مرقوم است در رو
ست که چون تن مبارک بکثرت جراحات سہام و رماح غربال شد شمر ملعون بخفیفے با صحا
خود کرد که با وصف مشبک شدن بدنش بزخمہاے تیر و نیزه ہنوز زنده گذاشته اید زنا کاده
دست بد بخت از بدبختان بکام حضرت امام رسیده کار او را اتمام کرد کار از پشت
افتاد و در ہمین حال شمر نام ذ شمشیرے بر روے مبارک حواله کرد و سنان بن انس
ے رسیده بزخم نیزه مجروح ساخت و خولی بن یزید از اسپ فرود شده خواست
سر بردارد که دستش لرزید و سہل بن یزید سگ زرد برادر شغال از اسپ فرود آ
سر مبارک را از تن برید و پیش برادر خولی خود انداخت و بعد از ان انچه از دست
لشکریان و شمر و ابن سعد بر بقیه آل طه و یسین رفت بیانش میرود ثم دخلوا على الحرم و
اثنی عشر غلاما من بنی هاشم و من كان من النساء وامر ابن سعد شمر نفرا ف
خيوله واوطئوا جسد الحسين عليه السلام وار
الراس المكرم مع بشير بن مالك و خولى بن يزيد الى ابن زياد پس در آمدند بر حرم محترم و اسیر کرد
کس از جوانان بنی هاشم و هر کس را که بودند از زنان و حکم کرد ابن سعد ذمیم
را پس سوار شدند بر اسپها و بے سر ساختند تن حسین علیه السلام را از

سر مکرم امام علیه السلام را با بشیر ابن مالک و خولی بن یزید بسوے ابن زیاد با تمسله
چون سر حسین مظلوم را بخنجر بیداد از تن جدا کردند و شجره رسالت و دوحه نبوت و نبالت
را به تیشه ظلم بریدند گویند که قیس بن اشعث پیرهنش از تن بدر کشید و حبیب بن بدیل عمامه او
گرفت و شمر با همراهیان خودش قصد خیمه اهل بیت طهارت نموده تاراج پرداخت علی
بن حسین که بر بستر بیماری افتاده بود همین که نظر شمر بر حالش افتاد خواست که او را بکشد
شخصے دستش گرفت و گفت که مسلمانان اطفال کفار را نکشند و تو این بیمار مسلمان را میکشی
شمر جواب داد که امیر یعنی ابن زیاد فرموده است که نرینه از آل عبا نباید گذاشت او گفت
که اینهم پیش امیر باید فرستاد تا هرچه خواست او باشد بعمل آرد پس شمر و ابن سعد گفتند
که اسپان را بر تن حسین ع دوانند چنانچه بیست کس از سواران جسم شریف و عنصر لطیف
حسین علیه السلام را پایمال سم اسپان ساختند چندانکه استخوان تن مبارک ریزه ریزه
شده شکست و سر مبارک را بر نیزه کرده با بشیر بن مالک و خولی بن یزید بکوفه پیش ابن زیاد
فرستادند و زنان اهل بیت را بر شتران بے پرده سوار کرده و علی بن حسین بیمار را بر شتری انداخته
روانه کوفه ساختند وامر الشقی ابن زیاد بالراس المکرم فطیف به فی سکک الکوفة ثم ارسله
مع رؤس سائر الشهداء وسبایا اهلبیت الی یزید بن معویه مع شمر بن ذی الجوشن
وکان بدمشق و حکم کرد ابن زیاد شقی در خصوص سر مکرم امام اکرم که گردانیده شود
در کوچهاے کوفه پس فرستاد سر مبارک را با سرهای باقی شهیدان و اسیران اهل بیت
بسوے یزید بن معاویه با شمر ذے الجوشن بود و یزید بدمشق بر ناظرین کتب سیر و اخبار
و باهرین اسفار آثار اخبار مخفی و محتجب بوده باشد که هرگاه اسیران اهل بیت رسالت و بندیان
دودمان نبوت و نبالت با سر مبارک سید الشهدا و سایر شهیدان دشت کربلا
داخل کوفه شدند ابن زیاد لعنه الله الی یوم التناد قصر امارت خود بیاراسته با بهجت و وقار در گوشه
نشسته در خانه را بار عام کرد و چون وضیع و شریف از مردم کوفه حاضر آمدند سبایاے اهل بیت

مصطفی مرد و ذکور و اناث ذریت رسول خدا را با سر مبارک سید الشهدا بحضور خود طلب
همین که سر مبارک حضرت امام حسین علیه السلام پیش نظرش رسید بار بار مید
تبسم می کرد و چوبیکه بدست داشت بر لب و دندان مبارک می زد المختصر ابن زیا
بعد ملاحظه حال اسیران اهل بیت حکم داد که آنها را در بند ریسمانها بدارند و سر حسین
را بر نیزه گذاشته در کوچهای کوفه بگردانند چنانچه دست علی بن حسین علیه السلا
بسته و زنان اهل بیت را گرفته داخل زندان خانه گردند و سر حسین علیه السلام را بر نی
سوار کرده خانه بخانه و در سکک و شوارع کوفه گردانیدند بعد ازان ابن زیاد سر سید الش
و سائر شهیدان دشت کربلا و جمله اسیران اهل بیت را با شمر ذی الجوشن سوی دمشو
پیش یزید بن معاویه فرستاد پس قافله زنان و یتیمان اهل بیت بر شتران بی
سوار و سر حسین علیه السلام بر سر نیزه در هر شهر و دیار که می رسید فریاد و واویلاه و وا
از زمین تا آسمان میرسید تا آنکه بعد قطع منازل و طی مراحل قافله سبایای اهلبی
بدمشق رسید همین که یزید علیه ما یستحقه را خبر رسید قصر امارت آراسته و به تزئین تما
خود پرداخت در زمانیکه جمله عظمای شام پیش او حاضر آمدند حکم باحضار اسیران
بالفور سرهای شهدا را با زنان و یتیمان اهل بیت بحضورش آوردند چنانچه سر یک یک
را از شهیدان دیدن و حال آن صاحب سر را پرسیدن آغاز کرد چند
شمر ذی الجوشن سر مبارک حضرت سید الشهدا علیه السلام را پیش او گذاشت
باظهار ماجرای جنگ با مباهات و افتخار پرداخت با صغای واقعه کربلا مشاهده صورت حال س
سرهای شهد العیان استبشار و فرح و انبساط از ناصیه حال آنخسران مآل می تابی
چنانچه ابیات ابن الزبعری یعنی لیت اشیاخی ببدر شهدوا - تا آخر می خواند و از کمال اهتز
و نشاط بر خود می بالید و بچوب خیزران لب و دندان شاه شهیدان را می زد و می گف
که ای ابو عبد الله مرا گمان نبود که سنین عمرت تا این مدت رسد و سر و ریش تو از خضاب محفو

ودر مناقب السادات منقولست کہ در آن ساعت کہ سر مبارک حسینؑ پیش یزید پلید
بردند لعین شادی می شد و خمر می خورد و سر مبارک را بانواع اہانت میکرد انکہ صاحب
مثال حسین تشنہ دہن گر گرون تم ٭ لازم ہی الاکہ جلد کاٹ کر گردن تم ٭ گل کر دیا نبی کا چراغ قرار حیف
لوٹا چمن علی کا وے کا ہزار حیف ٭ جب ذبح گوسفند کو قصاب تیز ٭ معمول ہی کہ پانی سے سیراب کرتے ہین
قطرہ دیا نہ شاہ کو کتنا طلب کیا ٭ پیاسا ہی مار ڈالا ستم کیسا غضب کیا ٭ گردن جو بوسہ گاہ رسالت مآب تھی
تیغ عدو کی تیغ کے وہ بوسہ گاہ تھی ٭ وہ سر کہ جس سے تاج امامت کو تھا شرف ٭ نیزہ پر کربلا سے گیا شام کیطرف
اکنون مخاطب براہ انصاف بزبان آرد کہ این مرثیہ و کتاب منقولہ سابق موافق حدیث و آیات
یا نہ در صورت اولے قرآن و حدیث با کتاب موافق ست و ہو المطلوب و در صورت ثانیہ
وجہ آن بیان باید ساخت و دلائل کذب بہتان مولوی شاہ عبد العزیز و شاہ سلامت اللہ
باید آورد و اگر گوئی کہ فی الواقع این روایات صحیح ہستند مگر خواندن آن خصوصًا در مجمع خلائق جائز نیست
گوئیم این امر دیگر ست کہ تذکار روایات شہادت جناب امام حسینؑ ہرچند صحیح باشد گوارا نیست
سوم آنکہ کذب در روایت و غنا در مذہب امامیہ حرام ست مگر نزد اہل سنت و جماعت غنا
جائزست **قال المخاطب** اور بعضے جو آپ کو کامل طالب علم سمجھتے ہین وے یون قابلیت جھاڑتے ہین
کہ قرآن اور حدیث تو ہمیشہ سے ہی اور بہت لوگ پڑہی ہوے ہین لیکن یہ معنے آیت اور حدیث
کی کبھی نہین سنتے تھے اسکا جواب یہ ہی کہ قرآن اور حدیث کے لفظ کی معنی تم پڑھے ہو یا نہین اگر
پڑہی ہو تو ہمارا ہاتھ پکڑ کر کہو کہ اس لفظ کے معنی یہ نہین ہین جو تم کہتے ہو اسطرح ہین اور جو تم
مولوی کیطرح سوا لفظ کے نہین جانتے ہو تو پہر ناحق بین بین کیون کرتے ہو کسی عالم معتبر سے پوچھا
تھا کہ اونسے اس لفظ کی معنی کچہ اور ہی کہے **اقول** و بہ یقین در گریہ و زاری و تعزیہ داری
جناب خامس آل عبا علیہ التحیہ و الثنا مخالفت قرآن و حدیث نیست بفہمانیدہ مخاطب
بیہودہ سرائی میکند و سوال و جواب از طرف خود می تراشد **قال المخاطب** اور بعضی کمبخت جاہل
جب سب طرف سے ہار مانتے ہین تو یون کہتے ہین کہ یہ ہم کچہ نہین جانتے ہماری بزرگون سے

یہہ بات چلی آئی ہے ہم اپنی باپ دادا کی لیک پر چلینگے اسکا جواب یہہ ہی کہ پیغمبر خدا صلی ال
علیہ وآلہ وسلم کے وقت کی کافر بھی حضرت کی مقابلہ مین یہی کہتی تھے جو تم آسی کہتے ہو
بھلا ہم تمسی پوچھتی ہین کہ اگر تمہارا باپ دادا اندہا ہو یا ایکبار رستا چلنے مین کوئین جا
یہہ سنکر تم بھی اپنی آنکھین پھوڑ لوگے اور کوئین جاکر گر پڑوگی کہ یہہ ہماری باپ دادا کی صو
اور سیرت ہی آخر یہہ چال باپ کی ہرگز نہ چل سکوگے برا تعجب ہے کہ دنیا کی نقصان مین باپ دا
شریک نہین اور دین مین اونکی لیک پر چلا چاہتے ہو ذرا تو شرماؤ کیسے گمر ہو کلمہ گو ہو
اور لیک پر چلو اپنی باپ دادا کے **اقول** و بہ تعیین اینہمہ سوال وجواب مخاطب از طرف
خود چیدہ ما را ازان تعرضی نیست **قال المخاطب** بعضی جاہلون مین ملا مخدوم بھی
وہی یون مسئلہ جہاڑتے ہین سنو صاحب امام نی امت کے واسطی سر دیا اسواسطے یہہ امت
تعزیہ بناتے ہین اسکا جواب یہہ ہی کہ یہہ تمہارا ازل قافیہ جسکا کہین نہ ٹھور نہ ٹھکانہ اسلئے کیا
کہ امت کے لئی سر دیا جو کوئی کسیکے واسطی سر دیتا ہی تو چاہئے کچہہ دنیا مین اوسکا بچاو ہو
عقبے مین بھلا ہم تمسی پوچھتے ہین کیا اوسوقت یزید پلید تمام امت کا سر کاٹی ڈالتا تھا
امام نی انکے سر کی عوض اپنا سر دینا قبول کیا اور عاقبت مین بھی امام کے سر دینی سے ہما
گناہ کی سند معافی کے نہین ملی کہین قرآن اور حدیث مین ہی کہ قیامت کو تمہاری گ
امام کے سر کی عوض بخشی جاوینگے جہان خدا اور رسول نے اسکا ذکر کیا ہی یہی کہا ہی کہ
کوئی ایمان لاوے اور بھلے کام کری اوسکو خدا بخشیگا بھلا اتنا سمجھو کہ دنیا اور دین مین
کوئی ادنا کسی دوسرے کے گناہ مین مارا دہاڑا نہین جاتا تا اللہ ہماری عوض امام کو کیون مارتا
ہمارے ہزار ہزار توبہ گناہ ہم کرین اور امام مارے جاوین **اقول** و بہ شنفتن اینچہ افادہ نمود
مدفوع ست بچند وجہ اول آنکہ بر فرض تسلیم کہ قائلے گفتہ باشد امام نی امت کے واسطے سر
میگوئیم کہ این مقولہ ماناست بقول اہلسنت کہ جناب امام حسین ع بعوض حضرت اسماعیل
شہادت یافتہ اند چنانچہ مولوی محمد حسن رضا خان بریلوی در شہادت نامہ مولفہ خو

سیغہ مایہ پوشیدہ نرہی کہ شہادت مین اوس جناب کے چند نکات واقع ہین اول نکتہ یہ ہے کہ جب حقتعالے جل جلالہٗ نے ابراہیم کو واسطی ذبح کرنے حضرت اسماعیل ع کی حکم فرمایا فرشتون نے عرض کی کہ خداوندا نور فیض انشور جناب سرور عالم فخر موجودات رحمت عالمیان منعوت آدمیان وتمہ ودور زمان احمد مجتبی محمد مصطفے صلی اللہ علیہ وسلم کا پیشانی نورانی اسماعیل علیہ السلام مین ہے پس اگر وہ ذبح ہو کا ظہور وانشور حضرت خاتم النبیین شفیع المذنبین کا کیونکر ہوگا ارشاد ہوا کہ اگر کوئی اور بدلا اسماعیل ع کے قربانی ہماری قبول کرے تو یہ امر موقوف رہے کسی نے یا دن جرات کا میدان شجاعت مین نرکھا مگر روح پر فتوح امام حسین ع نے اس امر کو قبول کیا کہ عوض حضرت اسماعیل ع کے دشت کربلا مین ہو کے اور پیاسی خنجر ستم اور تیغ ظلم سے شہید ہوئی چنانچہ وفدیناہ بذبح عظیم سے بقول صاحب کشاف اور مصنف مدارج النبوت کے اشارت شہادت حسین علیہ السلام سے ہی دوم آنکہ در کنز الغرائب نوشتہ کہ امام طبری در سیر کبیر خود آوردہ کہ جبرئیل گفت ای سید این دو میوہ باغ ترا شربت شہادت چشانیدہ یکے را بزہر و دیگر را بتیغ بیدریغ خواہند کشت و این مصیبت ترا سبب زیادتی شفاعت امت است انتہی و شاہ عبدالعزیز دہلوی در سر الشہادتین نوشتہ کہ شہادت جناب حسنین علیہ السلام تتمہ کمالات جناب سرور کائنات صلعم واقع شدہ وکدامی فضیلت زیادہ ازین خواہد شد وامت چہ چیز است جناب امامین ہمامین بالعوض جناب خاتم النبیین صلعم شہادت یافتہ اند سوم آنکہ صاحب دہ مخزن در کتاب مذکور نوشتہ کہ در حدیث آمدہ کہ روزی حضرت رسول صلعم میرفتند و عثمان بن عفان ہمراہ آنحضرت صلعم بود کہ فرشتہ از آسمان در رسید و گفت یا رسول اللہ صلعم عثمان بن عفان را قوم او قتل خواہند کرد و بسبب شفاعت عثمان ہفتاد ہزار مردم کہ قابل جہنم باشند مغفرت خواہند یافت الخ پس ہمچنان می توان گفت کہ جناب امام حسین را بوجہ شہادت رتبہ شفاعت بخشیدند و بسبب شفاعت آنجناب ملوک ہا مومنین گناہگار مغفرت خواہند یافت قال المخاطب ای نادانون حضرت امام علیہ السلام نے اپنا سر

کما اعترف بہ الفاضل الدہلوی

اللہ کے واسطے دیا ہی کہ اتباع اون سی راضی ہوے اور اونکو شہادت کی اور جنہنے ملاعین یزید جو مخالف
شرع اور بدعتی تھا اسواسطے اسکی تابعداری قبول نہ کی کہ دین کا نقصان نہو جان جا
لیکن ایمان نجاے سبحان اللہ اس جناب پاک کی کیا تعریف کیجیے پاک بندے مقبول
اللہ کے ایسے ہوئے ہیں انہین کا ہونا سزے امام تہی کہ اللہ کے جان اور مال سی غلام تھے
تعزیہ بنانی اور سر دینی سی کیا نسبت امت کو چاہی کہ اپنی امام کی پیروی کرین محبت اسکا
تام ہی کہ اپنی امام کی موافق ہوجیں **اقول** در بیتین انچہ افادہ نمودہ مردود ست اول آنکہ بقول مخالف
دوست جو خوش ہو تو خوشی کیجیے + اسکو جو غم ہووی تو جان دیجیے + سرور یار سے حاصل ہوا سرور مجھے + ملال دوست سے
دلکو میری ملال ہوا + تعزیہ وسیلہ بکاست پس نسبت میان تعزیہ داری و شہادت آنحضرت ہویداست دویم آنکہ
تبصریح قاضی عیاض معاویہ بن ابی سفیان و یزید بن معاویہ خلیفہ و امام سفیان است پس اطلاق
لفظ امام بر جناب امام حسین بمذاق شان راست نباشد ولنعم ما قیل فی بنی امیہ **نظم**
بہیچ کار شان بگریز بگریز : وگر شند صلح غدارند و خونریز : سیہ رویانی از غیر خطاہا :
حلالان زخون آل طاہا : امیر شان بکف تیغ و سنان داشت : فقیر شان سنانی از زبان داشت
سپہر دین بخاک افتاد از ایشان : بنای شرع شد برباد از ایشان + ہمانا از وفا بوئی ندارند
بجز جور و جفا خوئی ندارند : نبود آسایش خلقی در دور ایشان : شب و خلقی و آہ از جور ایشان
یکی از قوم ایشان صخر بودست : کہ بطیاری و خمر ش فخر بودست : ہمیشہ نصرت کفار میکرد
جفا بر سید ابرار میکرد : یکی زین قوم مروان لعین بود : کہ بدخواہ امیر المومنین بود
از و ظاہر نشد غیر از شقاوت : ندیدند اہل دین زو جز عداوت : دگر از ابن بوسفیان چہ گویم
در آن بیباکی و طغیان چہ گویم : پدر را منع از اسلام او کرد : بجید جنگہا در شام او کرد
ہمون خون زہر در کام حسن ریخت : کہ صد لخت جگر زو در لگن ریخت : یکی در کربلا محشر بپا کرد
حسین تشنہ را خونین قبا کرد : ز بی آبی جگر با جملہ خون شد : لب لعلی لبان فیروزہ گون شد
پدر را آب گر خون حسن خورد : پسر کار حسین از تشنگی کرد : سوم آنکہ نزدیک اہل سنت

وجماعت السنت کو امی منصب نیست واطلاق امام بر خلیفه سمت جواز ندارد کما اعترف به الفاضل
الدهلوی فی التحفه چهارم آنکه شیخ عبدالحق دهلوی در مدارج النبوة صفحه ۲۴۳ نوشته و در حقیقت
محبت نور است ومعصیت ظلمت و نور مزیل ظلمت است وگفته اند که نیست هیچ مقامی اشرف
وافضل از متابعت حبیب لیکن باید دانست که این اقوی واکمل انواع محبت است و
هر که متصف است بصفات متابعت کامل المحبة فی اعلی الحب است وهر که مخالف است
در بعضی امور ناقص المحبه ادنی الدرجه است ولیکن از اصل اسم محبت واتصال بدان
بیرون نیست و دلیل آن قول آنحضرت است در آن شخص که حد زده است در شرب خمر و مکرر
واقع شد این فعل از وی پس لعنت کردند او را بعضی مردم فرمود لا تلعنوه فانه یحب الله ورسوله
وآن شخص بود از اهل بدو زاهر نام نزد آنحضرت می آمد و چیزی از اشیای بدو مثل تره وجزی
ومانند آن می آورد وآنحضرت علیه السلام نیز از چیزهای شهر از جامه در زر ومانند آن بوی
عطا می فرمود ومیفرمود زاهر روستای ماست وما شهری اویم واز بعضی کتب معلوم می شود
که نام این شارب خمر عبدالله است ملقب بحمار و زاهر دیگر است والله اعلم واز اینجا معلوم می شود
که اصل همان میل وانجذاب است اگرچه در متابعت تقصیری رود و نیز معلوم می شود که مرتکب
کبیره کافر نیست چنانکه مذهب اهل سنت وجماعت است لیکن باید دانست که استمرار ثبوت
محبت الله تعالی در دل عاصی مشروط ومقید است با آنکه نادم باشد بر وقوع معصیت
یا اقامت کرده شود بروی حد پس کفارت کند گناه را بخلاف آنکه واقع نشود ندامت
از وی ترس آنست که تکرار ذنوب واصرار بر آن مرتبه طبع ورین وختم کشد و سلب کرده شود
از وی ایمان والعیاذ بالله واز علامات محبت آنحضرت صلی الله علیه وسلم کثرت ذکر شریف
اوست چه کثرت ذکر از لوازم محبت است من احب شیئا اکثر ذکره انتهی بتصریح محدث دهلوی
کثرت ذکر از لوازم محبت است وآن در تعزیه داران موجود فتبصر ولا تکن من المستهزئین
قال المخاطب لکھو نماز کے امام کی اگر نمازین کوئی پیچھے موافقت نہ کری تو اپنی نماز ہی ادا

اور اوسکو امام سے بھی مخالفت ہوئی بہلا جب نماز مین امام کی موافقت فرض ہی تو ایمان امام کے
کی اوس سے اولی تر ہی اب ذرا تو آنکہین کہولو ہوش مین آو دیکہو ایسے امام کی کیا کرتے ہو
موافقت یا مخالفت **اقول** وبہ نستعین الحمد للہ کہ مخاطب جناب امام حسین علیہ السلام را امام
قرار دادہ و پر ظاہر کہ بنا ساختن تعزیہ و گریہ و زاری در ماتم آنحضرت و ذکر مصائب آنجناب از امور
موافقت است نہ مخالفت **قال المخاطب** و بعضے جاہل جو آپ کو دلیل مین برا ایکا بوجھتے ہین وہ
یون طوطے زیر رنگ ہانکتی ہین کہ دیکہو صاحب تعزیہ کی بڑی مقبولیت ہی محرم کے دو روز رہ گئے
تہی کہ ایک رات مین اپنے چچا کی اٹاری پر لیٹا ہوا تہا کیا دیکہتا ہون کہ امام کے چبوترہ پر بہت سے
مشعلین روشن ہین اور کچھ اسمین صحابہ سا معلوم ہوا بعد تہوڑی دیر کے غائب ہوگیا آپ ہی
امام صاحب تہی اندنون آپ کا گذر ضرور ہوتا ہی بڑی قسمت ہماری جو ہمکو دکھائی دیگئے
اسکا جواب یہہ ہے کہ پہلی تو تم بڑی سچے ہو دوسری تمنے کیونکر جانا کہ وہ امام صاحب کے روشنی تہے
سیکڑون جن اور شیطان آدمی کے بہکانے کو مارے پہرتے ہین جو کوئی قرآن اور حدیث اور امام کے
زندگی کے وقت کی بات چہوڑکر خواب و خیال پر اپنا دین مضبوط کرے اسکو جن اور شیطان ایسے
طلسمات دیکہا کر خراب کرتے ہین تمنے اپنے چچا کی اٹاری پر یہہ تماشا دیکہا اور عجب تماشا ہے
کہ ہمکو مسجد کے اٹاری پر سے ایک چراغ بہی کبہی نہ دکہائی دیا کیون نہو شیطان اور جن خوب جانتے ہین
کہ یہہ لوگ ایسی تماشے دیکہکر ہرگز نہ ہلین گے بی قرآن اور حدیث کے خلاف نہین مانتے ہین ہم ہزارون
مشعلین دیکہائین تو کیا بلکہ اور لاحول پڑہین گے مگر بیوقوف لوگ ہماری آس پر ہین ایسون کو
دکہانا ضرور ہے **اقول** وبہ نستعین مخدوش است بچند وجہ اول آنکہ شیخ عبد الحق در جلد دوم
مدارج النبوة صفحہ ۲۳۵ نقلا از شیخ علاء الدین شافعی میفرماید و ہمچنین در میان قبور سائر مؤمنین
و ارواح ایشان نسبت خاص است مستمر کہ بدان زائران را می شناسند بدلیل استحباب
زیارت در جمیع اوقات بعد از آن احادیث کثیرہ می آرد و میگوید کہ جمیع این احادیث دلالت
دارد بر آنکہ اہل قبور را ادراک و سماع حاصل است و شک نیست کہ سمع از اعراض است کہ

بحیات پس همه حی اند ولیکن حیات ایشان در مرتبه کمتر ست از حیات شهدا و حیات انبیا کامل تر از حیات شهدا است انتهی پوشیده نماند که بعد از اثبات حیات حقیقی جسمی دنیاوی اگر بعد از ان گویند که حقتعالے جسد شریف را حالتی و قدرتی بخشیده ست که در هر مکان که خواهد تشریف بخشند خواه بعینه یا بمثال خواه بر آسمان یا بر زمین و خواه در قبر شریف یا غیر وے صورتے دارد باوجود ثبوت نسبت خاص بقبر در همه حال انتهی ملخص نحو آنکه بسند مذکور مشرف شدن مومن بهر مکان از زیارت جناب امام مظلوم علیه السلام ممکن ست و در مکانیکه ذکر آنحضرت اکثر باشد خصوصیت دارد پس با وصف خصوصیت مذکوره و ملاحظه انوار بدگمانی نمودن کار منصف نیست فاعتبروا یا اولی الابصار دوم آنکه عبد الرحمن جامی در کتاب نفحات الانس در ترجمه عمر زجاجی آورده گویند در موسم حج عجمی پیش وے آمد که برات من بمن ده که حج گزارده ام و یاران تو مرا بتو نشان داده که برات حج از تو ستانم شیخ سلامت صدر و سادگی وی را دید دانست که یاران با وے مزاح کرده اند بملازم اشارت کرد و گفت که آنجا برو و بگوے یارب اعطنی البراة ساعتے بر نیامده که آن عجمی باز گشت و بدست وی کاغذے بود بخط سبز بر آن نوشته که بسم الله الرحمن الرحیم هذه براة فلان بن فلان من النار حالا افاده رود که این تحریر از پیشگاه رب جلیل باشاره ابو عمر زجاجی چگونه بر عجمی نازل گشت الحاصل این را از طرف حق جل و علا شمردن و مشاهده انوار را کار شیاطین گفتن از اعجب عجاب ست سوم آنکه مشرف نشدن مخاطب بزیارت جناب امام مظلوم بوجه فقدان محبت و حسن عقیدت و صلاح و تقوے ست چهارم آنکه مولوی عبد الحی در رساله صراط در ضمن حال احمد بیرزاده می نویسد القصه طهارت جبلیه در صدر طبیعت ایشان پیدا و انوار سعادت ازلیه بر جبین مبارک ایشان هویدا بود تا آنکه مفتاح کنوز سعادت که ابواب مغلقه هر دو طریق یعنی طریق نبوت و طریق ولایت باعانت آن کشاده کرد حضرت ایشان را بدست آمد و آن حصول ملازمت جناب هدایت مآب قدوه ارباب صدق و صفا زبده اصحاب فنا و بقا سید الاولیا سید العلما حجة الله علی العالمین وارث الانبیا والمرسلین

مرجع کل ذلیل و عزیز مولانا و مرشدنا الشیخ عبد العزیز نفع الله المسلمین بطول بقائه و عز
و سایر المسلمین لمجده و علائه ست و حضرت ایشان را بموجب ایشان در طریقه نقشبندیه
حاصل شد و از یمن حصول دولت و برکت توجهات آنجناب معاملاتی بس نیکو شد
که بسبب همان وقایع عجیبه کمالات طریق نبوت که مجملا در بدو فطرت مندرج بوده تفصیل در
انجامید و مقامات طریق ولایت بر احسن وجوه جلوه گر گردیده اجل و افضل المقامات
که حضرت ایشان جناب رسالت مآب را صلواة الله و سلامه علیه در مقام دیدند آنجناب
بدست مبارک خود گرفته در دهن حضرت ایشان را خورانیدند بوضعیکه یک یک خرما بدست
خود گرفته در دهن حضرت ایشان می نهادند و بعد از ان بیدار شدند و در نفس خود اثری از
حقه ظاهر و باهر یافتند و بهمین واقعه ابتدای سلوک طریق نبوت حاصل شد و بعد از ان جناب
ولایت مآب حضرت علی مرتضی کرم الله وجهه و جناب سیدة النساء فاطمه زهرا رضی الله عنها
بخواب دیدند پس حضرت علی مرتضی علیه السلام حضرت ایشان را بدست خود غسل داد
و ایشان را خوب شست و شو کردن ایام الطفال خود را و جناب حضرت فاطمة الزهرا البت
پس فاخره بدست مبارک خود ایشان را پوشانیدند پس بسبب همین واقعه کمالات طریق ولایت
جلوه گر گردیده و اجتبائی ازلیکه در ازل الازل مکنون بوده منصه ظهور رسیده و عنایت رحمانی
و تربیت یزدانی بلا واسطه احدی متکفل حال ایشان شد و معاملات متواتره و وقایع متکاثر
پی در پی بوقوع آمد تا آنکه روزی حضرت جل و علا دست راست ایشان را بدست قدرت
خاص خود گرفته چیزی را از امور قدسیه که بس رفیع و بدیع بود پیش روی حضرت ایشان کرد

فرمود که ترا این چیزها داده ام و چیزهای دیگر خواهم داد تا آنکه شخصی بجناب حضرت استاد عا
بیعت نمود و حضرت ایشان در آن ایام علی العموم اخذ بیعت نمی کردند بنا بر علیه ملتمس الشخص را
هم قبول نفرمودند آن شخص پیش از پیش الحاح کرد حضرت ایشان با آن شخص فرمود که یک دو رو
توقف باید بعد از ان هر چه مناسب وقت خواهد بود همان بعمل خواهد آمد باز حضرت ایشان

تغفار و استمداد از ان بجناب حضرت حق متوجه شدند و عرض نمودند که بنده از بندگان تو شده
بکنند که بیعت بمن نماید و تو دست مرا گرفته و هر که درین عالم دست کسی گیرد و این دستگیری همیشه
کنند و اوصاف ترا با اخلاق مخلوقات هیچ نسبتی نیست پس درین معامله چه منظور است آنحضرت ف
شدند که هر که بدست تو بیعت خواهد کرد گو لکها باشند هر یک را کفالت خواهم کرد حیرتم می رباید که از کجا
معلوم شد که حق تعالی دست راست اوشان گرفته و شیاطین همیشه در تضلیل بندگان خدا
باشند غالبا شیطان خود را نموده باشند و پیر صاحب با یار شیطان عمل نموده لکوک ها مرد
را تابع خود ساخته و از وشان بیعت گرفته بجهنم برند فالجواب الجواب از لطائف مقام اینکه
هبی که زعم علماء اہل سنت است تمامی اکابر صوفیه را از اہل بدعت شمرده و شیخ عبد الحق
دہلوی در ترجمه مشکوٰة گفته که ابن جوزی را کتابی ست مشهور به تلبیس ابلیس بیان کرده ست
روی طریقه ها که را و یافته است شیطان بر طوائف مردم و واقع شده اند در بدعت و خلاف
سنت خصوصا بر طائفه صوفیه و مبالغه کرده در رد و انکار بر ایشان و نیز شیخ دہلوی تصریح نموده
اینکه ابن جوزی معاصر شیخ عبد القادر جیلانی و منکر بزرگی ایشان بوده و ابن جوزی در تلبیس
ابلیس گفته که در زمان رسول صلے الله و سلم بجز نسبت اسلام و ایمان نسبت دیگر نبوده و محققین
اہل سنت و جماعت گفته اند و ان الذی تعتاده الصوفیة من متابعة المتصوفین تلبیس شئ و ابن جوزی
در کتاب تلبیس ابلیس گفته و لم یتجاسر الزنادقة ان یرفضوا الشریعة حتی جاءت المتصوفة فوضعوا اسما
وقالوا حقیقة و شریعة وهذا قبیح لان الشریعة وضعه الخالق لمصالح الخلق
فکل من رام الحقیقة فی غیر الشریعة فمغرور مخادع
انتهی و در رساله قشیری ابو سعید خرازی آورده که گفت دیدم آنحضرت صلعم را در مقام و گفت یا رسول الله
معذور دارم مرا که محبت خدا باز داشته است مرا از محبت تو الخ و دیگر میگوید بانچه خدا دارم من
و در دل مصطفیٰ دارم + و مثل این از رابعه بصریه نیز نقل میکنند قال المخاطب او را ایک روز
ایک جاہل یوں نقل کرنے لگا کہ دیکھو صاحب کل فلانے ڈہاڑے نے عجب خواب دیکھا

المراد بالشیخ هو
ابو سعید معروف
[illegible]

کہ ایک شخص بزرگ آئی اور اوسکے ایک طمانچہ مارا اور کہا کیون مردود تونی دو سال
تعزیہ نہین بنایا وہ بیچارا ڈر گیا بولا کہ مجھسے حضرت بہول چوک ہوئی اگلی دو سال کا تعزیہ نکالا
اوسکا جواب یہہ ہی کہ ڈہاری کا خواب بہی تال سر کا ہی قربان جاے تمہاری بوجہ کی
رات دن شراب پئے اور کسبیون کو نچاوی سو حضرت امام کو دیکھا **اقول** وبہ نستعین مردود
بچند وجہ اول آنکہ این خواب فتح محمد فرخ آبادی بعد توبہ از معاصی جلوہ ظہور پذیرفتہ پس
بافعال سابق محض بیجا است دوم آنکہ ہرگاہ نزد اہل سنت وجماعت تغنی بقرآن واشعار
جائز است تعریض بآن سراسر ناروا چنانچہ در جلد اول مدارج النبوۃ ص ۴۹۴ نوشتہ بدانکہ
صاحب امتاع ذکر کردہ است در سماع سہ قول را حرمت وکراہت واباحت وذکر کرد دلائل
ہر مذہب را وترجیح کرد مذہب اباحت را چنانکہ مدعی اوست وجواب داد از استدلالات متمسک
حرمت وکراہت واطناب کرد در اثبات مذہب اباحت واثبات کرد آن را بکتاب وسنت
وقیاس دو وجہ قیاس آنکہ چون ثابت شدہ در سنۃ صحیحہ جواز تغنی بقرآن پس در شعر نیز جائز باشد
انتہی سیوم آنکہ بنا ساختن تعزیہ امریست مباح وذریعہ است برای گریہ وبکا وگریہ در مصائب انبیا
واوصیا معمول خاصان خدا است چنانچہ مولوی عبد الواحد خان در رسالہ ازالۃ الاوہام
پس درین عصر وزمان علماء صالحین فتوے برای ترویج وقیام تعزیہ امام مظلوم کہ داد
بجا ومناسب است وترویج آن موجب ثواب واجر عظیم وفتواے علماء صحیح وصواب است
ہمچنین علما یقیناً مثاب خواہند شد الخ وشیخ عبد الحق در مدارج النبوۃ جلد اول ص ۴۴۳
واز عبدہ بنت خالد بن معدان آوردہ اند کہ گفت نبود خالد کہ بنا بے میکرد بجانہ خواب خود
ذکر میکرد شوق خود را برسول خدا واصحاب وے از مہاجرین وانصار ونام می برد ایشان را
می گفت ہم اصلے وفصلے ایشان اصل من اند وبسوے ایشان آرزو میکند دل من
شوق من بسوے ایشان زود کن ای پروردگار من قبض روح مرا بسوے خود وگریہ
ومی نالید ومیگفت این کلمات را تا غلبہ میکرد اورا خواب الخ وعلی محمد خان فاروقی حنفی

در رساله عمکده از مفتاح الجنان و معارج النبوة نوشته که طرماح ابن عدی روایت می کند که من از شهدای
کربلا در حالت غش بر فور شهادت امام حسینؑ افتاده بودم وقت شام هر گاه قوم اشرار از کربلا
روانه شدند بهوش آمدم و اراده رفتن از انجا ساختم مگر رفتن نتوانستم در میان لاشهای شهدا افتاده
ماندم در انجا دیدم که بست سوار بلباس سفید که بوی مشک و عنبر می آید ورود نمودند من دانستم
یاران عبید الله بن زیاد در جستجوے لاش حسین علیه السلام آمدند که درین اثنا سواران مذکور
از اسپهای خود فرود آمدند و از جمله انها یک بزرگ لاش حسین علیه السلام بر داشته نشانید
و بطرف کوفه اشاره کرد بمجرد اشاره سر حسین هم رسیده ملحق بجسم گردید چنانکه در زندگی بود همان سان
شد من که بعد تامل دیدم آنحضرت بزرگ محمد رسول الله صلعم بودند مگر یارای گفتگو در خود نیافتم
که بحضور نبوی چیزے گفتگو نمایم باز جناب نبوی صلعم از دیگر بزرگان که در انجا حاضر بودند فرمودند
ای آدم پدر من و نوحؑ ابراهیم و اسمعیل و ای برادر من موسے و عیسی شمایان دیدید که امت من
بعد من چه کردند و بر سر لاش حسین علیه السلام بوسه میدادند و گریه میکردند الخ و در غنیة الطالبین
مرقوم ست که از روز شهادت امام مظلوم بر قبر حسین علیه السلامؑ از فرشتگان خالی نمیباشد
انتهی چهارم آنکه بر تقدیر تنزل و فرض تسلیم اگرچه محال فرض وجود عنقا ست می گویم اینجواب
قبیل وقوع تو به مشاهده نشده مگر چون رقص و وجد و طرب نزد اهل سنت از محرمات شرعی قطعیست
لهذا قابل طعن نباشد زیرا که در نغمة العشاق نوشته که رقص و وجد و طرب را از محرمات شرعی
قرار دادن افترا   ست بر خدا و رسول خدا صلعم زیرا که دلیل بحرمت این در قران مجید ست
نه در حدیث و نمیرسد کسے را که حلال و حرام گرداند چیزی را در دین بغیر نص وارد از جانب شارع
بقوله تعالے فمن اظلم ممن افترى على الله الكذب او كذب باياته انه
لا يفلح الظالمون و بالفرض اگر طرب و وجد لعب باشد هر لعب کی حرام است
در رقص و طرب که مستمعین سماع را بخوف و دهشت خدا و عشق و محبت الهی رو میدهد هرگز از رقص
و لعب حبشیان نخواهد بود که در مسجد نبوے صلعم واقع گشته و جناب نبوی آب باز وجه محبوبه خود عائشه

ص ۹ هفتاد هزار فرشته نازل گردیده گریه میکنند تا روز قیامت و در تاریخ اعثم کوفی از کعب الاحبار منقول است که قبر امام حسین ع

نسخه نقش [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
عبد الرحمن صاحب
لکھنوی است

صدیقہ تا دیر متوجہ مشاہدہ آن می ماند الخ چہارم آنکہ بالفرض والتسلیم چنانچہ بعض صحابہ
را شرب خمر و زنا وغیرہ از رتبہ صحابیت دور نساخت و ہیچک فسق و بدعت و معصیت ساکنان
مدینہ طیبہ را از حسن خاتمہ و مغفرت محروم نسازد و ہمچنان محبت جناب امام حسین نیز بر جمیع
معاصی غالب آمدہ انجام محب بہ عفو و مغفرت نماید اسناد ارتکاب صحابہ بمعاصی بسیار اند
و بعضے ازان درین رسالہ بتقریب ذکر دیگر گذشت لہذا ازان طے کشح نمودہ میگوئیم در جذب القلوب
آوردہ و از جملہ آداب محمد کہ در مردم بسبب بعض عوارض رعایت آن تقصیرے و تہاونی واقع
میشود دانست کہ در محبت ساکنان مدینہ مطہرہ و رعایت تعظیم ایشان علے حسب مراتبہم تقصیرا
بخود راہ ندہد تا بحدیکہ زیادہ بر نسبت جوار صوری مرتبے و فضیلتے نداشتہ باشند بلکہ ہر چند
بفسق و بدعت و سائر اقسام معصیت منسوب و مطعون باشند زیرا کہ شرف جوار حضرت سید مختار
صلعم کافیست و این شرف بہیچ معصیتی و بدعتے نرود و از حسن خاتمہ و عفو و مغفرت محروم نسازد
الخ ششم آنکہ شراب خوار بودن قوال مذکور فرض کردم مگر اہل سنت را بان تشنیع نمیرسد چہ مفتی
شرف الدین صاحب رام پوری بحلت شراب ساختہ قند سیاہ و پوست درخت مغیلان وغیرہ
متعارفہ ہندوستان فتوا نوشتہ اند و در ہدایہ مرقوم ہست کہ ابو حنیفہ کوفی فقط چہار شراب یکی شیرہ
انگور دوم جوشاندہ انگور سوم آب زبیب چہارم آب خرما حرام میداند و تفصیلہ فی الہدایہ **قال**
المخاطب سوچو تو ایسا ہماری بہروا کسے بہروی شیطان کو خواب میں دیکھیگا یا حضرت امام کو
اور عجب ہی کہ امام نے اسپر کبھی آکر تماچا نہ مارا کہ شراب نہ پی اور کسبیونکی نوکرے نہ کر اور نماز اور
روزہ کیون نہیں ادا کرتا **اقول** و بہ نستعین سابقا دانستی کہ این خواب بعد توبہ وقوع یافتہ
گوئی برائے سابق ترک دیگر اعمال ناقص چرا ہدایت نفرمود گویم بزبان سابق فتح محمد مذکور بانواع
معاصی مبتلا بود و اکثر اوقات از فاسقان عیان بوجہ شدت مصروفیت بفسق و مشغولیت بفجور
سلب توفیق میشود لہذا از دولت رویت و ہدایت آنحضرت محروم بود چون رویت جناب امام
مظلوم ہم موقوف است بحسن عقیدت و لطف قربت و صلاح و تقوے ہرگاہ فتح محمد بعد توبہ تقوے

را پابند شد این دولت عظمی نصیب او گشت **قال المخاطب** اور بار اتوار کو بانس کے لیے **اقول** و به نستعین چون بنا ساختن تعزیه از شعائر اسلام ست و رواج دهنده و بنا کننده آن مثاب کما اعترف به المولوی عبد الواحد خان فی رسالته المسماة بازالة الاوهام پس اگر برای بنا ساختن امر شعائر اسلام که در آن برای بنا کننده ثوابے باشد از جانب امام مظلوم هدایت رد و بعید نیست و در آن چه محذور **قال المخاطب** اور ایسے ایک خواب پر اعتماد کر لیتے ہو اور ہماری سیکڑون دلیلون عقلی و نقلی سے اسی کا مومنین شبہہ بھی نہین لاتے **اقول** و به نستعین معاضد جواز تعزیه داری ہزارہا دلیل عقلی و نقلی هستند و بعضی از آن در این رساله گذشته و می آیند من شاء التفصیل فلیرجع الی المطولات و آنچه مخاطب گفته همه مغالطات هستند کما ظهر و سیظهر **قال المخاطب** اور خواب کی کیا حقیقت پوچھتے ہو جو کوئی دنکو جس وہم و خیال مین رہتا ہے اور جسکو ہمیشہ واہی تباہی جھوٹھ بولنے کے عادت ہے اوسکو خواب مین بھی ویسا ہی معلوم ہوتا ہے جھوٹے کو خواب بھی جھوٹھے دکھاتے ہین ہر جیسے کو تیسا حدیث مین آیا ہے جو بات مین سچ زیادہ جب حضرت پیغمبر کہ جسکے صورت شیطان نہین بن سکتا ہے انکی حدیث خواب کا یہ حکم ہے کہ شرع اور حدیث زندگے کی مخالف ہو تو اوس پر عمل نہین درست ہے اور کا خواب کس گنتی مین ہے یہ دین مسلمانے خواب و خیال سے مقرر نہین ہوا خلقت ایسی ایسی گمراہ ہوئی کہ ہمنے حضرت مدار سالار اور فلانے پیر اور شہید کو خواب مین دیکھا وہی ہمنے یون کہہ گئی خدا جہالت سے پناہ رکھے **اقول** و به نستعین مردود ست بچند وجه اول آنکه بمفاد حدیث شریف حسین منی و انا منه شیطان بصورت جناب امام حسین علیه السلام مثل آنحضرت متمثل نمیتواند شد دوم اینکه رویت جناب خاتم النبیین صلعم را دو طریقه است یکی در بیداری چنانچه شیخ عبد الحق در کتاب مدارج النبوة جلد اول صفحه ۱۴۹ نوشته و اما حجة الاسلام در کتاب خود المنقذ من الضلال می گوید که ارباب قلوب مشاهده میکنند در بیداری ملائکه را و ارواح انبیا را و می شنوند از ایشان آوازها و اقتباس میکنند از ایشان انوار و استفاده میکنند الخ و در صفحه ۵۲ نوشته و در رویت که در یقظه سمت بعضے مشایخ استفاده

ع ۵۵ خواب مین بھی سچ زیاده

نموده اند والله اعلم دوم در مقام در کتاب مدارج النبوة ص ۱۴۳ نوشته و از آن جمله است
که هر که دید آنحضرت را در خواب دید او را حقا و بے شک و شبهه زیرا که شیطان تمثیل نمیکند بو
یعنی بصورت شریف وی نمی تواند برآمد و نمود او را قدرت نداده اند که بر آن حضرت درین با
افترا تواند کرد و در روایتے آمده که فرمود من رأنی فقد رأى الحق مراد همین دیدن در خواب است
و در روایت جابر رضی الله عنه آمده من رأنی فی المنام فقد رأنی یعنے اگرچه حق شیطان را قدرت
بخشیده است که بهر صورتیکه خواهد برآید ولیکن ممکن نگردانیده است او را که بصورت آنحضرت صلعم برآید
زیرا که آنحضرت مظهر هدایت است و شیطان مظهر ضلالت است و هدایت و ضلالت ضد اند حتے
که بصورت پروردگار عز و تقدس تواند برآید و افترا کرد و بباری وا زیرا که وے سبحانه خالق هدایت
و ضلالت است هر دو در انجا محل اشتباه نیست کذا قالوا انتهى پس حریم می ربایدکه با صفت
اقرار باین معنے که رویت آنحضرت صلعم حق است و چه عدم بجاآوری حکم آنحضرت چیست اگر گوئے
که آنحضرت صلعم مجتهد بودند و خطا در اجتهاد جائز است و زمان آنحضرت بنوع من الوجوه خواه با علا
رب العزت و یا یاران صحابه اصلاح خطا میگشت و درین زمان چون اصلاح ممکن نیست
لهذا عمل بان نمی توان نمود گوئیم اول آنکه مجتهد بودن آنحضرت صلعم ممنوع است بلکه جمله اقوال
آنحضرت بوحے هست سند آیه وافی هدایه و ما ینطق عن الهوىٰ ان هو الا وحى یوحى شاهد آن است دوم آنکه
تسلیم مجتهد بودن آنحضرت میگوئیم انحراف از اتباع مجتهد مجتهد دیگر را میرسد نه مقلد را علاوه
شیخ عبد الحق علت عمل نکردن مقصود بودن ضبط از راے در حالت نوم نوشته وهو غیر مسلم
که شیخ دهلوی در همین کتاب بصفحه ۱۵۲ نوشته که بسیاری از محدثین بتصحیح احادیث که مروی است
از حضرت وی نموده و عرض کرده که یا رسول الله فلان این حدیث از حضرت تو روایت کرده است
پس فرمود آنحضرت نعم او لا الخ و شاه ولی الله در کتاب در ثمین فی مبشرات النبی الامین می فرما
الحدیث الثامن عشر اخبرنی سیدی الوالد انه کان مریضا فرأى النبی صلعم فی النوم فقال
کیف حالك یا بنی ثم بشره بالشفاء واعطاه شعرتین من شعور لحیته فتعافی فی مرضه فی الحا

[illegible] حق تعالی [illegible] شیطان [illegible] بصورت [illegible]

بقیت الشعرتان عنده فی الیقظة فاعطی احدهما
فهی عندی حدیث پانزدهم خبر داد مرا اسیدمن عبداللہ کہ او بیمار بود پس
آنحضرت را صلی اللہ علیہ وسلم در خواب دید کہ آنحضرت می فرماید چیست حال تو ای ابن
پس بشارت داد او را باشفا و موی از موهای ریش مبارکش باو عطا فرمود فی الحال
از مرض شفا یافت و موهای برداد در بیداری باقی ماندند پس پدرش یکی از ان دو موی
باو داد و بالجملہ برکاه انچه در حال منام جناب حضرت نبی صلعم باو عطا فرموده بود در حالت
بیداری در دستش باقی بماند و مکنونات عالم غیب و خیال در عالم شهادت باوجود تخالف
نشاتین منعقد شود و بروز جلوه گر گردد و وجود ذهنی موجب ترتب آثار وجود خارجی شود حکم
مفقود بودن ضبط از رای در حالت نوم دور از انصاف ست فافهم وانصف **قال**
المخاطب اور بعضی بیوقوف سبکو سنتی ہین کہ بدعت سی منع کرتا ہے کہتی ہین یہ شخص وہابی ہے
ایسی باتین وہابی کرتی ہین اسکا جواب یہہ ہے کہ جس بات سی ہم منع کرتے ہین اوسکی
برائی قرآن اور حدیث سی بیان کرتے ہین کہین وہابیونکا نام نہین لیتی ہین نہ انکی بات کے سند
پکڑتی ہین باوجود اسکے تمہارا وہابی کہنا ہمکو جہالت ہے اور اگر وہابی اسیکا نام ہے کہ جو شرک اور
بدعت کو دور کری اور موافق قرآن اور حدیث کے عمل مین لاوی تو ہم وہابی صحیح بقول امام
شافعی کے اگر رفض فقط حب ال محمد کا نام ہی تو ہم ہی رافضی ہین **اقول** و به نستعین انچه مصنف
منتهی الکلام در حق این کرده کہ خود را فع بدعت میگویند نوشته لیس ست قوله واعظین نخلت
وہابیہ بالیقین قدم از دائرہ سنت و جماعت بیرون نہادند و اعتزال و رفض و خروج داد
ولنعم ما قیل ع واعظ شهر کہ مردم ملکش میخوانند * قول ما نیز همین ست کہ او آدم نیست *
هکذا فی غایة المرام **قال** المخاطب اور جو بری بیل ہین وے یون بولتی ہین کہ مسلمانے
اب دو کامون مین آرہی ہی ایک تو گای کا گوشت کہانا دوسری تعزیہ بنانا اسکا جواب یہہ ہے
کہ گای کا گوشت کہانا نہ فرض ہی نہ واجب نہ کچھ ثواب نہ عذاب جسطرح اور گوشت حلال ہین

ایک یہہ بھی ہے بالفرض اگر ہنود گاے کا گوشت کہانی لگین اور باتین مسلمانی کی قبول
تو بھی ہم اونکو مسلمان نہ کہینگے اور جو فقط گای کہانےمین مسلمانی ہوتی تو سب سے بڑی مسلمان
چمار اور بہنگی ہوتے کہ یہہ سب سی زیادہ کہاتی ہین نہ حلال چہوڑین نہ مردار بقول شخص کٹری گا
کہانے والی ہین اور جو اس سبب سی کہتی ہو کہ گاے کہانےمین ہمکو ہندوؤنسی کمال تفرقہ حاصل
ہوتا ہے کہ جسکو وہ معبود ٹہراے ہین اور تعظیم کرتی ہین ہم اوسکو ذبح کرکی کہاتے ہین گو یا ہمار
انکی دین مین اسی بات سی کمال جدائی نکلتی ہے تو شاباش آفرین پہر تعزیہ کو بہی یہی بوجہہ کر
چہوڑ دو کہ جسطرح گاے کہانےمین ہندوؤنسی مخالفت تمام ہی تعزیہ بنانی مین بہی اون سے
موافقت اور مشابہت مالاکلام ہی یہان بغیرتی کا برقع کیون پہنے ہو اور اون کے موافق
اور مشابہ ہوی جاتے ہو **اقول** در یہ تشنیع مخاطب این سوال وجواب را براے تزئین
مدعا بر خود تراشیدہ و در تعزیہ داری ہیچگونہ مشابہت بہنود بسبب اوشان امرے براے غم
بنا نمی کنند **قال** المخاطب ذرا سمجھو یہی سبب ہی کہ ہنود کسی اور کام مسلمانےمین شریک
اور موافق نہین ہوتے ہین بلکہ دشمنی رکہتے ہین مگر تعزیہ اور گور پرستی سے راغب ہین بلکہ
شریک ہوکر شربت اور ریوڑی چڑہاتے ہین اور درگاہون مین نذر نیاز لیکر جاتے ہین
اسواسطے کہ اسمین مشابہت پاتے ہین سچ ہے **بیت** کبوتر با کبوتر باز با باز کند ہمجنس
با ہمجنس پرواز اور بڑے شرم کی بات ہی کہ تمنے قرآن حدیث نماز روزہ حج زکوۃ سب چہوڑ کر
کاٹہ بانس اور کاغذ مین مسلمانی مقرر کی ذرا شرماؤ بڑے بیل کاٹہ کی الو بنو اور تعز
احوال سنے اور پڑھے اوسکو بنا دکہا دیا اور باقی رہا سہا اور دکہاتے دیتی ہین **اقول** در تشنیع
آنچہ از شرکت ہنود در تعزیہ داری گفتہ غلط محض ست مگر بعض ہنود کہ از صحبت اہل اسل
فی الجملہ حقیقت مذہب اسلام دریافتہ اند و باز بر حکومت مومنان مخلصین ہستند در بعض
عزاداری شرکت می کنند لیکن چون این شرکت را حیثیت دیگر است ازان تشابہ وکفر لازم
قطع نظر ازین چند انکہ ہنود را شرکت با فرقہ صوفیہ ست با دیگری نیست چہ این طریقہ فی الا

ماخوذ ست همچنانکه در هنود گرو و چیله می باشند درینجا هم پیر و مرید موجود و چنانکه با دشاهان طریقه ارادت و چیله نمودن جاری ست درین شان نیز طریقه بیعت گرفتن و ذکر خفی و جلی کردن و مراقبه و شغل نمودن نشستن و نماز معکوس بطریقه جوگیان خواندن از غایت شهرت مستغنی از بیان ست و دلائل اباحت تعزیه داری شنیدی فتذکر لیکن چون تذکار مصائب جناب خامس آل عبا علیه التحیة و الثنا باعث غزالی تهیج بغض صحابه بود و لهذا علامه تفتازانی راه دور اندیشی و کاردانی پیش گرفته میفرماید ما وقع بین الصحابة من المحاربات والمشاجرات على الوجه المسطور فی کتب التواریخ والمذکور على السنة الثقات یدل بظاهره على ان بعضهم قد حاد عن طریق الحق و بلغ حد الظلم والفسق وکان الباعث علیه الحقد والعناد والحسد واللداد وطلب الملك والریاسات والمیل الى اللذات والشهوات اذ لیس کل صحابی معصوما ولا کل من لقی النبی بالخیر موسوما الا ان العلماء بحسن ظنهم باصحاب رسول الله صلعم ذکروا لها محامل و تاویلات بها یلیق و ذهبوا الى انهم محفوظون عما یوجب التضلیل والتفسیق صونا لعقائد المسلمین من الزیغ والضلالة فی حق کبار الصحابة سیما المهاجرین منهم والانصار المبشرین بالثواب فی دار القرار واما ما جری بعدهم من الظلم على اهلبیت النبی فمن الظهور بحیث لا مجال للاخفاء ومن الشناعة بحیث لا اشتباه على الآراء ویکاد یشهد به الجماد والعجماء و یبکی له من فی الارض والسماء وتنهد منه الجبال وتنشق منه الصخور و یبقى سوء عمله على کر الشهور ومر الدهور فلعنة الله على من باشر او رضی او سعى ولعذاب الآخرة اشد وابقى انتهى

نظم

افعال زشت شان همه اظهار میکنند ٭ سور لعین ملعون نفرت و انکار میکنند ٭ گویند در مصیبت اعدای اهلبیت ٭ دوام درد جفا و ستم اخبار میکنند ٭ کلام چو حرف من نو لیسید نعید نیست ٭ نطق جماد را که جود اقرار میکنند ٭ اگر بکنج خانه نشستیم لقب العنت بر آن کسان

در و دیوار میکنند **قال المخاطب** فصل تیسری چند بکر اور ذرا دل سے سنو کہ بنیاد تعزیہ کی اس بات پر ہی کہ موت اور مصیبت میں رونی نہ دے جسطرح ہو سکتی **اقول** و بہ نستعین آنچه مخاطب افاده نموده مدفوع ست بچند وجه اوّل آنکه بنیاد تعزیه داری بر ذکر شہادت و مصائب جناب حسین علیه السلام ست و مخاطب لفظ موت و مصیبت را علم گذاشته دوم آنکه ساختن تعزیه برای گریه و زاری جناب شہید مظلوم علیه السلام بوده ست نه برای لطم الخدود سوم آنکه بطریق تنزل می گوییم که لطم الخدود نزد فقہاء شافعیه نیز حرام نیست بلکه مکروه ست و برمرتکب فعل مکروه عقاب نمی باشد صاحب جامع الاصول در مسند شافعی فرموده والذی ذهب الیه الشافعی ان النیاحة وشق الجیوب وضرب الخدود وتخمیشها والصیاح مکروه **قال المخاطب** اب دیکھو کہ خدا اور رسول نے ایسی وقت میں تعزیہ بنانی اور مرثیہ گانی کا حکم دیا ہی **اقول** و بہ نستعین بچند وجه محل نظر ست اوّل اینکه بنا ساختن تعزیه مباح ست کما مرّ آنفاً دوم اینکه مرثیه گفتن سنت ست و اہل بیت و صحابه مرثیه ها گفته اند برای اطمینان قلب ناظرین نقل یک دو قول اکتفا میرود در مدارج النبوة در صفحه ۷۴۲ مرقوم ست و چون درآمدند صحابه بعد از دفن نزد فاطمه گفت چگونه باور کرد دل شما که ریختند خاک بر رسول خدا گفتند بلی یا بنت رسول الله تا هم درین خیال فرو بودیم وانده وہناک بودیم ولیکن چه توان کرد حکم شرع چاره نیست بعد ازان آمد فاطمه زہرا ع بر سر قبر پدر و گرفت از خاک قبر و بنہاد بر دو چشم گریان خود و گفت ؎ ماذا علی من شمّ تربة احمد ان لا یشم مدی الزمان غوالیا ٭ صبّت علیّ مصائب لو انہا ٭ صبّت علی الایام صرن لیالیا و در صفحه و ہر کدام از اہل بیت آنحضرت و صحابه عظام مرثیه در وفات آنحضرت در سلک انتظام کشیدند اول ایشان فاطمه زہرا رضی الله عنہا بود که چون بعد از دفن بزیارت قبر شریف رفت خاکی ازانجا برداشت و بدیده غمدیده نہاد و گریه کرد و شعر مذکور انشا نمود و نیز در وقت زیارت دیگر گفته ست ؎

اذا اشتد شوقی زرت قبرك باکیا × انوح واشکو لا اراك مجاوبی × فیا ساکن الغبرا علّمنی البکاء و ذکراك انستنی جمیع المصائب × فان کنت من عینی فی التراب غائبا × فما

کنت من قبلی المحسن بی بعنائب ::

وازجملہ مراثی کہ منسوب بحضرت زہرا است این دو بیت است نفسی علی زفراتہا محبوسۃ :: یا لیتہا خرجت مع الزفرات :: لاخیر بعدک فی الحیاۃ وانما :: ابکی مخافۃ ان تطول حیاتی گفتہ شود کہ این مرثیہ گفتن در وفات جناب سرور کائنات صلعم ثابت شد نیز دیگران زیراکہ در ہمین کتاب بہ صفحہ ۷۵۶ مرقوم ست کہ عمر ابن خطاب بہ شہادت عروۃ بن مسعود مرثیہ گفت واگر با اینہمہ در شک باشی و برای مرثیہ جناب سید الشہدا ارسند خاص خواہی مقتل فاضل دیلمے را سیر کن کہ میفرمایند لما وقعت واقعۃ الشہادۃ اشتہر امرہا بانقلاب التراب دما و امطار الدم من السماء وھتف الہواتف بالمراثی ونوح الجن وبکائہم یعنی بسبب شہادت جناب مظلوم کربلا از آواز غیب مرثیہ ہا شنیدہ می شد فلا تکن من الغافلین سوم آنکہ غنا در مذہب اہل سنت وجماعت ممنوع نیست پس محل طعن نباشد طرفہ اینکہ تغنی قرآن مجید نزد این حضرات امری ست ضروری چنانچہ عبدالحق محدث دہلوی در مدارج النبوۃ نوشتہ و در حدیث صحیح آمدہ کہ آنحضرت فرمود صلعم لیس منا من لم یتغن بالقرآن وہرگاہ تغنی قرآن جائز باشد در تغنی مراثی چہ قباحت تنبیہ مراد از تغنی ہمین غنا متعارف یعنی رعایت قوانین موسیقی ست چہ در ہمان کتاب بفاصلہ یسیر نوشتہ کہ علما در مسئلہ تغنی بقرآن اختلاف کردہ اند بعضی مطلق جائز دارند یعنی اگرچہ لازم آید افراط در مد و اشباع حرکات و مانند آن و اگرچہ بقوانین موسیقی باشد و بعضی مطلق منع کنند انتہی واز ہمین جا ست کہ صدہا حفاظ اہل خلاف را عادت تغنی قرآن مجید ست واگر گوئی کہ این روایت تائید تغنی قرآن شریف برآید لیکن تغنی مراثی را سندی دیگر باید گوئیم اول آنکہ چون غنا جائز شد خواندن ہر چیز دران ہمان رود واز قرآن را ہمین قدر زیادتی کہ برای یعنی آن تحریص وترغیب دادہ شدہ دوم آنکہ در صحیح بخاری نوشتہ کہ برای شہدا بدر ندبہ میکردند و دف نیز زدند کما نقلا من نغمۃ العشاق :: پر ظاہر ندبہ کہ با دف باشد بکمال رعایت قوانین موسیقی خواہد بود **قال المخاطب** ما صبر اور آپنی یاد کرنے کو فرمایا ہی **اقول** تشنیع

گریہ وزاری منافی صبر و یاد خدا نیست بلکہ البکاء من الرحمۃ از احادیث مشہورہ اہل سنت است
و گریہ کردن بر میت و اوصاف او بر شمردن از سنت سنیہ جناب خاتم النبیین صلی اللہ علیہ و آلہ
وسلم و شیعہ بدان بسیار از آنجملہ در کتاب مدارج النبوۃ بہ صفحہ ۵۷۵ و ۶۱۷ آوردہ چون دید
آنحضرت صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم حمزہ را کشتہ شدہ و مثلہ کردہ شدہ صیحہ زد و گفت بمصیبت زدہ
نمی شوم من ہرگز بمثل تو و نہ ایستادہ ام من ہیچ جای ایستادنی غضبناک سازندہ تر مرا ازینجا و بروایت
از ابن مسعود کہ گفت ندیدم ما آنحضرت را صلعم گریہ کنندہ تر ہرگز سخت تر از گریہ وی بر حمزہ بن عبد المطلب
ایستاد بر جنازہ وے و گریہ کرد و بر داشت آواز تا بیہوش شد و فرمود یا حمزۃ یا عم رسول اللہ یا
اسد اللہ یا اسد رسولہ یا حمزۃ یا فاعل الخیرات یا حمزۃ یا کاشف الکربات یا حمزۃ یا ذاب
عن وجہ رسول اللہ صلعم و اینجا معلوم میشود کہ در ندبہ مطلب فقرۂ فریاد و آہ و نالہ نیز موجود
آمدہ است واللہ اعلم انتہی طرفہ اینکہ روایت مذکورہ باعتراف شیخ عبد الحق بر حصول مطلب فقرۂ آہ و نالہ
در ندبہ نص صریح است کما تری **قال المخاطب** قال اللہ تعالی یا ایہا
الذین آمنوا استعینوا بالصبر والصلوۃ ان اللہ مع الصابرین
اللہ فرماتا ہے ای مسلمانو قوت پکڑو صبر کرنے سی اور نماز سی بیشک اللہ ساتھ ہی صبر کرنے
والون کے **اقول** در تعیین مخاطب عالی فہم بفرماید کہ جناب رسالت مآب صلعم از گریہ و صیحہ و شمردن
اوصاف جناب حمزہ رضی اللہ عنہ داخل صابران ماندند یا نہ بحالت اولی خدا ہمراہ ماست و گریہ
و بکا مخالف صبر نیست و بحالت ثانیہ ماتم ایمان خود کنند کہ آنحضرت را بے صبر گفتہ از خدا جدا می کنند
و ان اللہ مع الصابرین بیاد نمی آرد **قال المخاطب** اس آیت سی معلوم ہوا کہ جب کچھ مشکل اور مصیبت
پڑے تو اوسمین صبر اور نماز سے قوت پکڑے کیونکہ بغیر مشکل و مصیبت کے صبر کی حاجت نہین اور جو
کوئی صبر نکرے اللہ اوسکی ساتھ نہین اور صبر کرنا ایمان کی نشانی ہے **اقول** در تعیین گریہ
و بکا مخالف صبر نیست بلکہ مخالفت صبر امر دیگر است کہ عدم رضای قلب عبارت ازان است
چنانچہ علامہ دہلوی علیہ الرحمہ در تحفہ اثنا عشریہ می فرماید شکی نیست کہ صبر از اعظم خصائل نفسانی

[illegible]

وجزع از زایل است وظاهر ست که جزع از انفعالات نفسانی ست و تعلق بقلب دارد اگر
باوجود اطمینان قلب و ثبات قدم بر جادهٔ صبر و رضا بقضا ، بعد عمداً بنابر اعلام و استعظام
بعضی مصائب و انهای آن بمردم بعضی امور که بحسب ظاهر دلالت بر عدم اصطبار میکند بوقوع
بیاید محذوری ندارد و منافاتی بمقام صبر نخواهد داشت شیخ عبد الحق دهلوی در مدارج النبوة
جلد دوم صفحه ۴۹۰ می فرماید پس بسیار سخت شد مرض وی صلعم چنانکه آورده اند که اضطراب مینمود
و بر فرش خود از پهلو به پهلو می گشت عایشه میگوید پس گفتم یا رسول الله اگر مثل این حالت از یکی
از ما بوجود آید عیب میکنی و در غضب می آئی فرمود ای عایشه مرض نهایت سختی دارد و الی آخره
بعد ازان شیخ مذکور میفرماید اما جزع و فزع در بلا یا آه و ناله در امراض چه حکم دارد اینجا سخن جزع
و فزع که بمعنی بی صبری و بیطاقتی ست و مکروه داشتن بلا و گریختن ازان حرام ست یا خلاف
و آه و ناله که بقصد اظهار عجز و شکستگی و بیچارگی که لازم حال بندگی ست و اضطراب و بیقراری
که از شدت مرض و صعوبت آن عارض گردد دیگر ست و داخل جزع و فزع و مکروه داشتن و
دگریختن و شکایت از بلیه نیست و حدیث عایشه رضی الله عنها که در بیان حال شریف مذکور شد
در اثبات آن کافی ست آری بیقراری و ناله و زاری اگر بعدم رضا و تسلیم باشد مکروه ست و داخل
شکایت ست و از علماء مشایخ و آنها که اطلاق کراهت و شکایت بر آن کرده اند مطلق نیست
بلکه مقید ست به بی صبری و بیقراری اما خبر دادن بدرد و الم بجبلت و طبیعت بشری بالاتفاق
مضائقه ندارد و پس فرق در ود شکایت محذورے ندارد و بسا کس که بظاهر خاموش باشد و در باطن
شاکی بود و بسا که در ظاهر سخن مرض و بلا گوید و در باطن راضی بود پس تکیه و اعتماد درین امور بر
عمل دل ست نه بر فعل زبان انتهی مفاد کلامه **قال المخاطب** اور صبر عرف میں اسی کا نام ہے کہ مصیبت
میں آپکو نوحہ اور زاری اور پیٹنے اور گریبان پھاڑنے سے بند کرے اور نماز پڑھے مصیبت میں یا
اللہ کے طرف رجوع اور دعا کرنے ہی ہماری پیغمبر صلعم جب کچھ دکھ میں ہوتے تھے نماز پڑھنے لگتے تھے
اقول و به نستعین درینجا مبحث عند صبر [illegible] ست [illegible] و مسائل [illegible] ست که [illegible]

باآنکه بر حضرت حمزه رضی الله عنه گریه و ضجه و نوحه و ندبه نمودند از دائره صابران بیرون رفتند ذکر
همان ست که شیخ عبد الحق دهلوی گفته که تکیه و اعتماد درین امور بر عمل دل ست نه بر فعل زبان اگر
همین جا ست هر آنکس که بظاهر خاموش باشد و در باطن شاکی بود اطلاق بی صبری بر او در
شرع خواهد شد و در عرف آن را صابر خواهند خواند و پیغمبر ما صلعم در مصائب جا بجا گریه فرموده و اهل بیت
کرام و صحابه عظام اقتدا بآنحضرت به گریه و زاری نموده اند اگر استیفاء این اقوال نموده آید کتابے
علیحده باید لهذا به نقل دو سه عبارات اکتفا میرود اول آنکه در کتاب مدارج النبوة بصفحه ۳۰۰
مرقوم ست که چون خبر یافت رسولخدا م که ابراهیم در سکرات ست عبد الرحمان بن عوف نزد آنحضرت
بود پس گرفت آنحضرت م دست عبد الرحمان را پس آمد در دار او و رسید بر سرش و دید که ابراهیم جان
میدهد پس گرفت او را و نهاد در کنار خود و پس اشک ریختن گرفت از چشم مبارک وے صلعم
پس گفت ما بسبب تو اے ابراهیم اندوهگین ایم چشم میگرید و دل میسوزد انتهی بقدر الحاجت
دوم آنکه بصفحه ۴۰۵ نوشته فاطمه رضی الله عنها چون این بشنید بگریست فرمود اے دختر من گریه
مکن که حمله عرش بر بکاء تو گریه میکنند و بدست مبارک اشک از چهره فاطمه رضی الله عنها پاک کرد
و دلداریها و بشارتها داد الخ و بعد ازان میگوید آنگاه با فاطمه فرمود که پسران خود را پیش آر
پس فاطمه حسن و حسین را علیهم التحیة والرضوان پیش آنحضرت صلعم آورد چون او را بدان
حال دیدند گریه آغاز نهادند و چنان گریه و زاری کردند که از گریه ایشان هر که در خانه بود بگریست
انتهی سوم آنکه بصفحه ۴۰۵ مسطور ست چون از دفن آنحضرت م فارغ شد صحابه خاک حسرت و
ندامت بر سر و قت و حال خود می ریختند و از آتش فراق آن محبوب دو جهانے می سوختند
و گریه و زاری میکردند خصوصا فاطمه زهرا رضی الله عنها که از همه مصیبت زده و بیکس تر و زار
و نالان تر بود و در روے حسن و حسین رضی الله عنهما نگاه میکرد و بر یتیمی خود و نامرادی فرزندان
میگریست ازانجا حضرت عائشه صدیقه در همان حجره که آن سرور وصال یافته بود بیت الحزن و
الفراق او شد بے خانمان شد روز و شب میگریست انتهی قال المخاطب او رجب حضرت

سارا کو کہ حضرت ابراہیم کی بی بی تھین بادشاہ مصر نے پکڑ منگوایا حضرت ابراہیم عین اس مصیبت
مین نماز پڑھنے لگی اور وہان حضرت سارا بھی جاکر بادشاہ کے سامنے نماز شروع کی اور حضرت
عبد اللہ ابن عباس رضی اللہ عنہ اپنے بیٹی کی حالت موت سنکر نماز پڑھنے لگی **اقول** و
بہ نستعین مولف رسالہ حوالہ کتاب بیان نساختہ کہ در سیاق و سباق روایت نظر کردہ می شد
وحقیقت حال منکشف میگشت وظاہر روایت مقتضی آنست کہ این نماز خواندن برای استجابت
دعا خواہد بود نہ بنظر اظہار عاجزی و شکستگی ورنہ در مدارج النبوۃ بصفحہ ۵۰۰ موجود ست کہ ابن
عباس میگفت کہ روز پنجشنبہ چہ روزے بود روز پنجشنبہ کہ این قصہ واقع شد و بگریست ابن عباس
تا اشکہا بر مثال مروارید بر رشتہ کشیدہ بر روے او فرو دوید انتہی **قال المخاطب** اور مشہور ہے
کہ حضرت امام حسین علیہ السلام بھی سجدے ہی مین شہید ہوئے **اقول** و بہ نستعین ہر دو امر
یعنے نماز گذاردن و گریہ کردن جناب سید الشہداء علیہ التحیۃ والثناء مارا معلوم ست و مقتدے
را باید کہ بہر دو امر اقتدا بآنحضرت لازم گیرد اگر از گریہ آنحضرت در شک باشی رسالہ تحریر الشہادتین را
بنظر انصاف ملاحظہ فرما کہ بنقل از صواعق می نویسد منقول ست کہ چون بر حسین ع این سختی گذشت
نصیحت برادر خود یعنے حسن ع بن علی علیہما السلام یاد میکرد و میگریست الی آخرہ و بعد ملاحظہ روایات
مذکورہ حضرت مخاطب ارشاد فرماید کہ در مصیبت گریہ و بکا جائز ست یا نہ و در گریہ اقتدا ست
بحضرت سید الشہداء یا امری ست باتباع ہوا **قال** اب سمجھو کہ تعزیہ ان دونون باتون کے
خلاف ہے صبر کی جگہہ سر پیٹنا اور چھاتی کوٹنا اور نعش بناکر کوچہ و بازار مین نکالنا **اقول**
و بہ نستعین در بنا ساختن تعزیہ بنوعے مخالفت آیہ نیست و سابق دانستی کہ گریہ از سنت پیغمبر
خدا است و ہمیشہ معمول صحابہ عظام و اہلبیت کرام در مصائب گریہ بودہ ست شواہد آن آنفا
مفصل گذشت در ینجا بنقل یک روایت کہ از ان دست بر سر زدن و فریاد کردن و گریہ نمودن
در مجمع عام از صحابہ ثابت ست اکتفا میرود در مدارج النبوۃ بصفحہ ۵۰۱ مرقوم ست پس فرمود
آنحضرت علیہ السلام بفرما ابابکر را کہ بگذارد نماز بامردم پس بیرون آمد بلال و دست بر سر زنان

و فریاد کنان وا فریاداه بریده شدن امید و شکستن پشت کاشکی نمی زائیدم اما در
زائید کاشکی می مردم پس از این نفر و نمیدیدم از پیغمبر خدا این حال را پس چند آمد بلال
و گفت یا ابا بکر رسول خدا امرے فرماید که بپیش روی و نماز بگذاری با مردم پس چون دید ابو بکر
بودن مسجد را از رسول خدا و بود ابو بکر رضی الله عنه مردے نرم دل سخت اندوه گین شد که
نگاه بداشت خود را پس بر روے افتاد بیهوش و بگریه آمدند صحابه و فریاد کردند پس در گوش
آنحضرت رسید فرمود یا فاطمه این چه آواز گریه و فریاد است که میرسد فرمود فاطمه این آواز
و فریاد مسلمانان ست که ترا در مسجد نمی بینند پس طلبید علی و عباس را و تکیه کرد بر ایشان
بیرون آمد بسوے مسجد و نماز گذارد انتهی اولیاء مخاطب ارشاد فرمایند که درین وقت صحـ
عظام از آیه وافی هدایه استعینوا بالصبر والصلوٰة انحراف ساخته با وصف ارشاد نبوی چرا
نماز فریضه نگذاشتند و از گریه و فریاد و دست بر سر زدن و نوحه نمودن خود را از معیت خدا جد
بوجه بے صبران ملحق گشتند و دلائل جواز نقل قبر سابق گذشت فتذکر **قال المخاطب** اور تمام
جگہ مرثیه مین که جسمین تمام بے صبری اور شکایت **اقول و به نستعین** انچه در ینمقام افاده نمو
تماشے از تعصب حضرت مخاطب میباشد چه هر دو احد از نماز و مرثیه امر لیست علاحده
کسے از اهل حق نگفته که یکے بجای دیگر ست نمی بینی که در مذهب اهلبیت نماز عاشوره وار
المختصر بروز مصیبت جناب خامس آل عبا علیه التحیة و الثنا ادا کردن نماز و خواندن مرثیه
کار مومنین ست اهل سنت و جماعت را نه بسوے نماز اتفاقی و نه بمرثیه سروکاری و د
بے صبری و شکایت بیان نمیشود بلکه سراسر حال صبر و شجاعت حضرت و ظلم یزید بیان م
و منظوم **قال المخاطب** تا ل اور شعر سے نکلتی ہے **اقول و به نستعین** کلام بے نظامست
مردود ست بدو وجه اول آنکه غنا در مذهب امامیه حرام ست دوم آنکه اگر کسے از عوام تک
خواندن و شنیدن مرثیه به غنا میشود حال او کمتر نیست از حال صحابه که بروایت اهل سنت

وجماعت غنا با غنومی شنیدند چنانچه در مدارج النبوة بصفحه ۴۹۱ مندرج ست وگفته اند قائلان باباحت که روایت کرده شده ست غنا وسماع از جماعة کثیر از اکابر صحابه که در ایشان چندے از عشره مبشره اند وجم غفیر از تابعین وتبع تابعین واتباع تبع ودیگر علمار محدثین وعلماء دین که از ارباب زهد وتقوے وعلم وعبادت بوده اند ونقل کرده شده ست درین باب از ایشان روایات وحکایات که کفایت ست در آن وبیشک معلوم گردد که ائمه دین واکابر اہل تعیین مختلف بودند در آن اما عبد الله بن جعفر رضی الله عنهما سماع غنا از وے مستفیض ومشهورست ونقل کرده ست از او که امسان کرده ست درین مسئله از فقهاء وحفاظ وارباب تواریخ وابن عبد البر در استیعاب گفته شنید وے بغنا باسی وبود امیر المؤمنین در آن زمان عم وے علی ابن ابی طالب پس رفت وی رضی الله عنه در خانه جمیله که از مغنیات بود وبودند خود بود که تغنی نکنند برائے هیچ کسے مگر در خانه خود پس تغنی کرد برائے وی وخواست که بیاید در خانه وے رضی الله عنه ونشنواند او را وکفارت دهد از یمین خود پس منع کرد وے رضی الله عنه او را از ان وگفته اند که بوده اند مر عبد الله بن جعفر را جواری که تغنی میکردند وخود می زدند برای وے انتهی **قال المخاطب** معلوم ہوا کہ تعزیہ مین سراسر بی صبری ہے کہ جس سی الله کا ساتھ چھوٹتا ہے اور پیغمبرون اور امامون کے طریقہ اور خدا کے حکم سی کہ مصیبت مین ثابت رہنا اور صبر کرنا ہے مخالف ہی **اقول** دریں تعیین از روایات سابقه بوضوح پیوست که تعزیه داری عین صبر ست وامری خلاف صبر در آن نیست وگریه وزاری را خلاف صبر نتوان گفت بل ہر آنکس که گریه وزاری را بے صبری میگوید از معیت خدا وپیروی رسول بمراحل دور **قال المخاطب** ولا تقولوا لمن یقتل فی سبیل الله اموات بل احیاء ولکن لا تشعرون اور نه کہو جو مارا جاوی الله کی راه مین کہ مردے ہین بلکہ وه زندی ہین لیکن تمکو خبر نہین بدر کی لڑائی کے بعد صحابہ شہیدون پر افسوس اور غم کرتے تھے کہ دیکھو فلانے فلانے لوگ جان دیا اور دنیا کی لذت سی محروم ہوا سو الله تعالے نے فرما دیا کہ جو کوئی الله کے راه مین مارا گیا

اوسکو مردہ سمجھکر اسپر افسوس اور ماتم کرنا نچاہیئے **اقول** وبہ تعیین مخاطب والاشان درینجا اعترا
غریب وفائدہ عجیب از آیہ ولا تقولوا لمن یقتل فی سبیل اللہ اموات برآوردہ میفرماید جو کوئی ا
کہ راہ مین مارا گیا اوسکو مردہ سمجھکر اوسپر افسوس اور ماتم کرنا نچاہیئے وظاہر کہ فقرہ اسپر افسوس اور ماتم نچا
از ایجاد طبع حضرت مخاطب میباشد حالانکہ افسوس و ماتم کردن جناب رسالت مآب صلعم بر حضرت حمـ
رضی اللہ عنہ ثابت است **قال المخاطب** کیونکہ وہ اللہ کے پاس زندہ ہین اور اپنے زندہ کا جہان مین کو
ماتم نہین کرتا پھر اللہ کے زندہ پر کیون ماتم کرے **اقول** وبہ تعیین اینچہ افادہ نمودہ مدفوع است بچند و
اول آنکہ اگر شہدا نزد اللہ تعالی زندہ اند مگر حکم زندہ بر آنہا در دنیا جاری کردن عند الشرع نمیتوانند شد والا تقـ
ترکہ وغیرہ و دفن وکفن ونکاح ازواج شہدا جائز نباشد واحکام صوم وصلوۃ وحج وزکوۃ وجہاد جاری با
ودر حالیکہ بدنیا احکام مردہ از قبیل دفن وکفن ونکاح ازواج وغیرہ بر شہدا جاری باشد گریہ وبکا چرا ودیـ
روا نباشد دوم آنکہ گریہ مخصوص بر میت نیست بلکہ بر زندہ نیز بسبب مفارقت گریہ وزاری جائز است
زیرا کہ حضرت یعقوب پیغمبر از مفارقت یوسف علیہما السلام چندان گریست کہ ہر دو چشمانش سفید شدند
اورا ثواب صد شہید عطا شد سوم آنکہ جناب محمد مصطفی صلعم در زندگی خود و بعد دریافت حال شہادت جـ
امام حسین علیہ السلام بسیار گریہ کردہ اند وسند آن از سر الشہادتین گذشت وپر ظاہر کہ آنحضرت را معلو
بود کہ جناب امام حسین علیہ السلام درجہ شہادت خواہند یافت بلکہ در آنوقت زندہ بودند لیکن مخصو
بر زندہ دنیا بدریافت خبر شہادت کہ عبارت از زندگی اخروی است گریہ جائز وروا است واین فعل
آنحضرت را صلعم مخالف آیہ گفتن کار بیحیا است **قال المخاطب** مگر ہان اتنا فرق ہے کہ اللہ کے زندہ کو
تمسے ملاقات نہین سو اسکو یون سمجھو کہ جیسے کوئی تمہارا بزرگ یا قریب کسی ولایت دور دست مین گـ
ہوا اور تم سنو کہ وہ وہان صحیح وسلامت چین مین ہے تو البتہ یہ حال سنکر اسکی سفر کی مصیبت کو یاد کـ
ہرگز ماتم نکروگے الغرض اب اسیطرح امام علیہ السلام کا حال کہ اللہ کی راہ مین شہید ہوئے سمجھو اور ا
زندہ جان بوجہ کر بیصبری کے کام نکرو **اقول** وبہ تعیین بچند وجہ مردود است اول آنکہ شیخ عبد الحـ
دہلوی در مدارج النبوۃ میفرماید آنکہ حیات انبیا صلوات اللہ وسلامہ علیہم اجمعین متفق علیہ است

علما ملت و هیچکس را خلاف نیست در آن کامل تر و قوی تر از وجود حیات شهدا و مقتولین فی سبیل الله که
آن معنوی اخروی است عند الله و حیات انبیا جسمی دنیاوی است و احادیث و آثار در آن واقع شده
چنانکه مذکور گردید یکی ازان حدیث است که ابو یعلی بنقل ثقات از روایت انس بن مالک رضی الله عنهما آورده
قال قال رسول الله صلعم الانبیاء احیاء فی قبورهم یصلون الحدیث و چون زنده بودن جناب سرور
کائنات به حیات کامل تر از شهدا باعتراف محدث دهلوی بوضوح پیوست اکنون گریه و زاری و فریاد و ناله
زنده به فرزندگان و اهل بیت کرام و ازواج نبی آخر الزمان و حضرت خضر رسول و نیز دوستان به ماتم جناب ختم النبیین
صلعم بگوش اهل بیت شنیده و در مدارج النبوة در صفحه ۵۱۲ نوشته پس ملک الموت روح اطهر وی را حسب الحکم قبض کرد
و با علی علیین برد و گفت یا محمداه یا رسول رب العالمین و از علی بن ابی طالب رضی الله عنه منقول است که
گفت من از جانب آسمان آواز وا محمداه می شنیدم که ملک میکرد الخ بعد ازان میگوید و بصحت رسیده که چون
آنحضرت صلعم رحلت نمود فاطمه زهرا اندوه گریه و زاری نمود و فرمود یا ابتاه دعوت حق را اجابت فرمودی
و ا ابتاه بجنت الفردوس نزول نمودی و ا ابتاه خبر مرگ ترا بجبرئیل که رساند و ا ابتاه بعد از تو وحی هرگز نیاید
و جبرئیل هرگز نیاید خداوندا روح فاطمه را بروح او رسان الخ و بفاصله دو سطر مینویسد و عایشه صدیقه رضی الله عنها
نیز زاری میکرد و میفرمود دریغ ازان پیغمبری که فقر را بر غنا و درویشی را بر توانگری اختیار کرد الخ و در
صفحه ۵۱۳ آورده و در آمد مردی اشهب اللحیه جسیم صبیح یعنی حضرت خضر علیه السلام پس گذشت گردنهای
مردم را و بگریست انتهی دوم آنکه خاصان جناب باری عز اسمه در ماتم جناب سرور کائنات صلعم
بکمال خلوص با وصف مرور سالها دوام و استمرار ورزیده اند چنانچه در مدارج النبوة موجود است که
روایت است از زید بن اسلم گفت بیرون آمد عمر شبی برای حراست خلق پس دید چراغی را در خانهٔ پیرزن
پیرزن پشم را وی گوید و میگوید علی محمد صلوة الابرار صلی علیه الطیبون الاخیار قد کنت قواما بکاء
بالاسحار یالیت شعری والمنایا اطوار هل یجمعنی و حبیبی الدار یاد میکند آنحضرت را صلعم و اظهار شوق
میکند بلقای او پس نشست عمر و گفت اعاده کن قول خود را پس اعاده کرد بصوت حزین و گریه کرد الخ
سوم آنکه جناب فاطمه زهرا صلوات الله علیها تا مدت حیات خود در ماتم آنحضرت بوده و شاهدان همین بر

کہ شیخ عبد الحق در مدارج النبوۃ گوید کہ بعد از گذشتن آنحضرت صلعم ہرگز فاطمہ رضی اللہ عنہا را کسی خندان ن
الخ پس اولیای مخاطب از دوام این ماتم آنچہ جواب خواہند گفت ما نیز ہمان جواب بعینہ خواہیم داد
قال المخاطب آیہ ولنبلونکم بشیء من الخوف والجوع ونقص من الاموال والانفس والثمرات وبشر الصابرین
الذین اذا اصابتہم مصیبۃ قالوا انا للہ وانا الیہ راجعون ترجمہ اور البتہ ہم
آزماوینگے تمکو کچھ ایک ڈر سے اور بھوک سے اور مالون کے اور جانون کے اور میوون کے نقصان سے اور خوشی سنا
صبر کرنیوالونکو کہ جب انکو پہنچی کچھ مصیبت کہیں ہم اللہ کے مال ہین اور ہمکو اسیطرف پھر جانا ہے آیہ اولٰئک
علیہم صلوات من ربہم ورحمۃ واولئک ہم المہتدون ترجمہ ایسے لوگ انہین پر شاباشی ہے انکے رب کی
اور مہربانی اور وہی ہین راہ پر **ف** اس آیت سے بہت فائدے اور حکم بوجھی گئے کہ جب کسی پیغمبر یا
امام کا اسطرحکی مصیبتونمین جو آیہ مین مذکور ہوئین گرفتار ہونا معلوم ہویا اب کوئی مسلمان گرفتار ہو تو
اوسکو اللہ کی آزمایش سمجھے اور اسمین صبر کرے اور انا للہ پڑھے **اقول** و بستعین مخاطب درینجا
طرفہ غلط فرمودہ چہ بر مسلمانان وبر انبیا واوصیا علیہم السلام نزول بلا گاہی بسبب آزمایش میشود وگاہی بوجہ
شامت اعمال فاقصد مخاطب فقط یک قسم بیان ساختہ وہو کما ترے **قال المخاطب** اور واقعی ہو کہ دوست
کی آزمایش مین خواہ اپنے اوپر خواہ اپنے کسی بزرگ اور قریب پر ہو ماتم اور بے صبری کے کام کرنا نہایت
خامی اور دوستی سے جی چرانا ہے **اقول** و بستعین محصل کلام بلاغت نظام مخاطب ہمین کہ گریہ در مصیبت
بی صبری است وآن محل نظر است بچند وجہ اول آنکہ چون جناب خاتم النبیین صلوات اللہ علیہ وآلہ وسلم را
بعالم بقا خواندند گریہ فرمودند چنانچہ در مدارج النبوۃ صفحہ ۹۳ - نوشتہ آنحضرت فرمود بدانید وآگاہ باشید کہ
مرا بعالم بقا خواندہ اند وامر کردہ اند بتسبیح وتحمید واستغفار ودر گریہ شد گفتند یا رسول اللہ از موت میگرئی
در تحقیق امر زیدہ است خداوند تعالی گذشتہ وآیندہ ترا فرمود **فاین ہول المطلع واین ضیق القبر وظلمۃ**
اللحد واین القیمۃ والاہوال الخ دوم آنکہ از عبد اللہ بن مسعود روایت است کہ آنحضرت صلعم پیش از وفات
خویش بیکماہ مارا از فوت خویش خبر داد خواص اصحاب را بخانہ عائشہ خواند وچون نظر مبارکش برما افتاد در گریہ شد
کذا فی مدارج النبوۃ پس بکمال وضوح لائح شد کہ بوقت نقصان انفس وغیرہ گریہ کردن خلاف حکم خدا نیست بلکہ موافق

خانه وقف

مول رسول خداست سیوم آنکه بوقت استماع خبر وفات جناب پیغمبر خدا صلعم حضرت ابوبکر نیز گریه فرموده اند پس تحقیق مخاطب بجناب انبیا ان را النصیبی اذا آیه اولئک علیهم صلوات من ربهم الخ نخواهد بود وهم چنانکه تری مگر آنکه گفته شود که این مصیبت وفات پیغمبر خدا صلعم بجناب ابوبکر مصیبت ذات شان نبوده بلکه مصیبت بزرگ شان و سند گریه ابوبکر آنکه شیخ عبد الحق دهلوی در کتاب مدارج النبوة بصفحه ۴۹۱ میفرماید لیکن پیغمبر صلعم دنیا را که محبت کنید دران و در فتنه افتید و هلاک شوید چنانچه هلاک شدند کسانیکه پیش از شما بوده اند و از ابی سعید خدری رضی الله آمده است که رسول خدا صلعم نشست بر منبر و گفت که مخیر گردانید خدا تعالی بنده از بندگان خود را میان آنکه بدهد او را از زیب و زینت حیات دنیا و میان آنچه نزد اوست تعالی از اجر و ثواب آخرت پس اختیار کرد آن بنده چیزی را که نزد اوست و رغبت نکرد در دنیا پس گریست ابوبکر صدیق بشنیدن این خبر و گفت پدران و مادران ما فدای تو باد یا رسول الله و گفتند مردم به بینید بسوی این شیخ پیغمبر صلعم از حال بنده از بندگان خبر میدهد و وی گریه میکند انتهی **قال المخاطب** خصوصاً و متقین کی دوست کمکرار ماوی تو اور بھی مضبوطی چاہیے اور یہی سبب ہے کہ انبیا اولیا پر بلا سبب مصیبتیں گذریں اور وہ راضی برضا و صابر تقیضا ہی رہے

اقول و نستعین و ائما خاصان جناب باری عز اسمه پابند سر رشته صبر و تسلیم مانده اند لیکن آه و ناله که بقصد اظهار غربت و بیچارگی که لازم حال بندگی ست و اضطراب و بیقراری که از شدت مرض مصحوب آن نمانده گردد دیگر است و داخل جزع و فزع و کراهت بلا و شکایت از مبتلی نیست کما فی المدارج النبوة **قال المخاطب** کسی نے نہیں کہا کہ مصیبت کیواسطے خواہ اپنے اور یہ خواہ اپنے قریب یا بزرگ یا نبی یا را اور ولی یا را اور امام یا را بنایا ہو اور اوسمیں تعزیہ رکھکر اور مرثیہ گا کر چھاتی کوٹی اور سر پیٹا ہو **اقول** و نستعین مخاطب بحریر در مقام بچند لفظ طعن و تشنیع کرده اول آنکه در مصیبت ذات خود یا قریب و بزرگ خود تعمیر کردن مکان دوم داشتن تعزیه سوم گفتن مرثیه چهارم غمخواران پنجم دست بر سر و سینه زدن و انجمله نزاع تعصب است زیرا که منازع فیه درمیان امامیه و اهلسنت اینست که گریه و بکا بر جناب امام حسین علیه السلام موجب اجر و ثواب است و یا بدعت و ضلالت و در صورت اولی انعقاد مجلس برای آن و ذکر مصائب آنحضرت دران جائز و روا یا بدعت و در بدعت اهلسنت مرده و شق ثانی معتقد امامیه پس شق اولین قائل اند و آن ثابت است بوجوه اول آنکه

امامیه ودرین باب احادیث کثیره اند که بطریق اهلبیت مروی شده وایراد جمله آن بنجابت وتواتر لهذا
ما لا یدرک کله لا یترک کله بر نقل چند حدیث اکتفا میرود یکی آنکه من ذکر الحسین ع فخرج من عین
ولو بقدر جناح الذباب کان ثوابه علی الله دوم آنکه قال الباقر ع ایما مومن ذرفت عیناه علی مص
جدی الحسین حتی تسیل علی خده بوأه الله فی الجنة غرفا یسکنها احقابا سوم آنکه قال الرضا ع کان ابی
دخل شهر المحرم لا یری ضاحکا فاذا کان العاشر منه کان ذلک الیوم یوم مصیبته وحزنه وبکائه هو
الیوم الذی قتل فیه جدی الحسین ع چهارم آنکه حکی عن دعبل الخزاعی انه قال دخلت علی سی
ومولای علی بن موسی الرضا ع فی مثل هذه الایام قال لی مرحبا بک یا دعبل ثم انه وسع لی
فی مجلسه واجلسنی الی جانبه ثم قال لی احب ان تنشد فی الحسین شعرا فان هذه الایام
ایام حزن کانت علینا اهل البیت وایام سرور کانت علی اعدائنا خصوصا
بنی امیة یا دعبل وابکی علی مصابنا ولو واحدا کان اجره علی الله یا دعبل من ذرفت عیناه علی مصابنا
حشره الله معنا یا دعبل من بکا علی مصاب جدی الحسین غفر الله ذنوبه البتة ثم التفت الی
وقال ارث الحسین فانت ناصرنا ومادحنا فلا تقصر قال دعبل فاستعبرت وسالت عبرتی وانشا
وچون مرثیه طولانی است لهذا ابیات شعر اکتفا رفت پنجم آنکه قال الصادق ع من لم یحزن علی مصابنا فلیس منا
دوم آنکه جناب پیغمبر خدا وعلی مرتضی ع در مصیبت جناب امام حسین ع گریسته اند در ترجمه صواعق محرقه از ابن ماجه روا
کرده که وقتی اصحاب نزد رسول الله صلعم بودند درین اثنا آمدند حسنین ع وچون رسول الله صلعم ایشان را دید اشک
از چشمان مبارک وی ریخت ورنگ آنحضرت تغیر یافت الخ وفی الصواعق هکذا اخرج ابن سعد عن
الشعبی قال مر علی رضی الله عنه بکربلا عند مسیره الی صفین وحاذی نینوا قریة علی الفرات فوقف
وسال عن اسم هذه الارض فقیل له کربلا فبکی حتی بل الارض من دموعه وقال دخلت علی
رسول الله ص وهو یبکی فقلت ما یبکیک فقال کان عندی جبرئیل انفا واخبرنی ان ولدی الحسین یقتل بشاطی
الفرات بموضع یقال له کربلا ثم قبض جبرئیل قبضة من تراب شمنی ایاها فلم املک عینی ان فاضتا انتهی سیوم آنکه
بشهادت ابن حجر جناب امیر المومنین علی ع ارشاد فرموده که بر شهادت جناب امام حسین ع آسمان وزمین گریه خواهد کرد

بخون احق بالبکا رچنانچه در ترجمه صواعق محرقه از ملا روایت کرده که علی بموضع قبر حسین گذشت و گفت لشکر
از آل محمد صلعم درین ارض کشته خواهد شد که آسمان و زمین بر ایشان گریه کنند انتهی چهارم آنکه جناب باری عز اسمه
هفتاد هزار فرشته برای گریه بر قبر مظلوم کربلا تعیین فرموده کذا فی غنیة الطالبین لعبد القادر الجیلانی پنجم
آنکه شاه عبد العزیز دهلوی در رساله سر الشهادتین از بقاء بکا و حزن و تذکر وقائع مذکوره درین امت
تا قیام قیامت اقرار نموده حیث قال لیطلع الحاضرون والغائبون علی وقوعها بل بابقاء البکاء والحزن
المستمر وتذکر تلک الوقائع الهائلة فی امته الی یوم القیامة ششم آنکه شاه صاحب موصوف در
عشره محرم دو مجلس در دولتخانه خود و یک مجلس بحضور اکبر شاه بادشاه منعقد ساخته مصائب جناب امام حسین ع
بیان می نمودند فقیر نیز بارها شریک مجالس مذکوره گردیده و لطف بیان شاه صاحب شنیده چون مقدمه اصلی
بنحو احسن وجه ثابت گشت لهذا اکنون عنان شبدیز خامه بسوی تردید اقوال مخاطب معطوف میسازم اول آنکه
مکان پس بدانکه تعمیر مکان در نفس الامر جائز است و مباح واحدی را در آن مجال دم زدن نیست علاوه بر آن
جناب سیدة النساء علیها الصلوات والسلام و حضرت یعقوب پیغمبر خدا بیت الحزن بیرون شهر ترتیب داده
بودند چنانچه دفاتر ایشان ازین ذکر مشحون والفضل ما شهدت به الاعداء از همه ظاهرتر آنکه بزرگان ایشان خانه
و خانقاه برای ترتیب مجلس مولد شریف و توجه مریدان تیار و موجود است و ندبه و حزن بروایت بلال مروی که
بر آنحضرت صلعم منتهی که گریه انچشم و فرح را نخواهید دید تا نیاوا شتن تعزیه ادله جواز تعزیه داری در بحث سابق گذشت
فتذکروا لا تغفل ثالثا گفتن مرثیه اگرچه پیش ازین ثبوت مرثیه گفتن آنحضرت گردیده که احدی را مجال انکار باقی نیست
مگر برای اطمینان قلب ناظرین سندی درین جا تیمناً آرم یعنی شیخ عبد الحق دهلوی در مدارج النبوة صفحه
۵۲۵ میگوید و هر کدام از اهلبیت آنحضرت و صحابه عظام مرثیه در وفات آنحضرت صلعم در سلک انتظام کشیدند
انتهی را بعا غنا در مذهب امامیه حرام است مگر ظاهر که در مذهب اهلسنت غنا ممنوع نیست حتی که تغنی بقرآن
اگرچه بقوانین موسیقی باشد جائز و روا میدانند و روایت کرده اند غنا و سماع آن از جماعة کثیره از اکابر صحابه
که از ایشان چندی از عشره مبشره اند کذا فی مدارج النبوة خامسا دست بر سر و سینه زدن بالفرض التسلیم میگویم
که چون بروایت اهلسنت و جماعت ثابت است که در ماتم آنحضرت بلال دست بر سر زنان و فریاد کنان

جیسے آمد کہ مانی مدارج النبوۃ و جناب سیدہ دست بر سر زنان از خانہ بیرون دویدہ و میگریست چنانچہ در
معارج النبوۃ آوردہ کہ آواز شیطان کہ بقتل محمد صلعم ندا میکرد بمدینہ رسید تا در خانہای مدینہ نیز شنیدند و
فاطمہ زہرا رضی اللہ عنہا چون این آواز شنید دست بر سر زنان از خانہ بیرون دوید و میگریست و ہم زنان
ہاشمیہ بنالیدند و چنین معلوم میشود کہ زہرا را بعد از شنیدن این آواز زمینہ باحد رسید انتہی پس برین
تشنیع نمودن بیجا است **قال المخاطب** اور اللہ تعالی نے قرآن شریف میں ستر جگہہ سے زیادہ صبر کی تعریف
کی ہے اور ثواب صبر کرنیکا بے انتہا فرمایا ہے اور ماتم کرنیکا مصیبت میں ایک جگہہ بھی ذرا سا ثواب نہ لکھا اور کسی
نبی ولی امام کیواسطے ماتم مخصوص نہیں کیا **اقول و بہ نستعین** چون مخاطب معنی صبر کما حقہ ادراک نکردہ لہذا
بار بار در مغلطہ می افتد و مردم را اغوا میکند و نمیداند کہ در صبر عرفی و شرعی فرقی است بسیار و گریہ و بکا
صبر شرعی نیست بلکہ در گریہ و زاری رتبہ تذلل و انکسار کہ اعلی رتبہ عبودیت است حاصل میشود چنانچہ در مدارج النبوۃ
از آنحضرت آوردہ کہ البکاء من الرحمۃ و در دہ مخزن بروایت بلال مرقوم کہ بر آن حضرت صلعم چشمی کہ گریہ
آن چشم آتش دوزخ را نخواہد دید اکنون ارشاد فرمایند کہ بعد گریہ و زاری انسان داخل زمرہ صابران می
یا نہ در صورت اولی آنچہ حق تعالی توصیف صبر بقرآن شریف فرمودہ آنہمہ برای گریہ کنندگان مہیا و موجود
و بحالت ثانیہ سخنی مختصر گوییم کہ آنحضرت صلعم بارہا در مصیبت گریہ فرمودہ اند و شواہد آن سابق گذشت فا
قال المخاطب اور حدیث میں آیا ہے کہ صبر نصف ایمان ہے اور ماتم کو کہیں چالیسواں حصہ بھی ایمان کا نہ
اقول و بہ نستعین اگر از ماتم گریہ مراد گرفتہ کما ہو الظاہر پس حدیث البکاء من الرحمۃ موجود اگر امری دیگر
داشتہ فعلیک البیان و علینا التسلیم او الرد بالبرہان **قال المخاطب** اور پیغمبر خدا نے فرمایا ہے کہ جو
مسلمان مصیبت میں جزع فزع کی مقام میں اس کلمہ کو انا للہ بار بار کہے اللہ اوسکو اچھا بدلا اوس مصیبت کا
اور اجر اور ثواب اسکا ذخیرہ رہے **اقول و بہ نستعین** فی الواقع گفتن انا للہ ثواب ہا دارد و جزع و فزع ممنوع
گریہ در مصائب خاصان خدا نیز اجر و ثواب ہا دارد کہ بیان آن از حیطہ قلم شکستہ رقم محال است طرفہ آنکہ
مدارج النبوۃ مرقوم و فاطمہ دختر حمزہ گفت یا رسول اللہ پدر من کو خواہ فرمود کہ من پدر تو باشم گفت یا رسول
از زمین سخن چہ خوش میاید و اشک از دیدہ وی ریزان گشت و یاران نیز موافقت او در گریہ در آمدند بعد

گفت ای فرزند اگر یا انرا صفت کنم دل تو طاقت نیارد و خروش و نالهٔ آن ضعیفه زیاده گشت انتہی **قال المخاطب** اور رسول خدا نے کہا ہے کہ ہماری امت کو اللہ تعالیٰ نے وہ چیز دی ہے کہ کسی اگلی امت کو نہیں دی وہ کلمہ انا للہ ہے کہ مصیبت کے وقت کہتے ہیں **اقول و بہ نستعین** سلمنا کہ این ترجمهٔ حدیث است مگر از مطلب مخاطب کہ ممانعت گریہ و بکا است مناسبتے ندارد **قال المخاطب** اور مسند امام احمد میں خود حضرت امام حسین سے روایت ہے کہ پیغمبر خدا نے فرمایا کہ جب مسلمان کو مصیبت پہونچے اور بعد مدت کے اوس مصیبت کو یاد لاوے اور نئی سر سے پھر انا للہ و انا الیہ راجعون کہے تو اللہ تعالیٰ اوسکو اجر تازہ بخشتا ہے گو وہ مصیبت گذشتہ ابھی پہونچی **اقول و بہ نستعین** این حدیث حجت براے ما است نہ بر ما یعنی یاد آوردن مصیبت گذشته از سر نو جایز و روا است و ہو المقصود فی ہذا الباب **قال المخاطب** الغرض جب مصیبت کے وقت قرآن میں صبر کرنے اور انا للہ کہنے پر بشارت اور صلوات اور رحمت اور ہدایت مقرر ہوئی اور پیغمبر اور امام کے بھی قول سے مصیبت میں انا للہ کہنے کا حکم معلوم ہوا تو صاف بوجھا گیا کہ جو اوسکے خلاف بجائے صبر اور انا للہ کے ماتم اور مرثیہ اور تعزیہ مقرر کرے وہ اس بشارت سے اور رحمت اور صلوات سے بے نصیب ہے اور راہ سے گمراہ اور خدا اور رسول اور امام کے کہنے اور طریقہ سے باہر **اقول و بہ نستعین** عادت امامیہ بران جاری گشته کہ بوقت تذکر مصائب جناب امام حسین انا للہ الخ بر زبان میآرند بلکہ در اعمال یوم عاشور گفتن کلمهٔ استرجاع ماثور است پس پابند حکم خدا و رسول خواہند بود نہ مخالف آن گریہ کردن و مرثیہ خواندن و تعزیہ ساختن خلاف صبر نیست تا وعید لازم آید و ہر یک را جدا جدا بیان میکنم اول اگر گریہ کردن دلائل ثبوت آن لا تعد و لا تحصی و درینجا بنا بر اختصار بر دو کہ چند دلیل اکتفا میرود اول پیغمبر خدا صلعم بر حضرت حمزہ علیہ الرحمۃ خود گریہ فرمود دیگرانرا نیز برای گریہ بر شان تحریص نمود در روضة الاحباب میگوید کہ اخر صفیہ بر سر حمزہ آمد و وی و فاطمہ میگریستند و بگریہ ایشان آنحضرت نیز بگریہ در آمد الخ و شیخ عبد الحق دہلوی در مدارج النبوة نقلا عن معارج النبوة آورده و درینجا حکایتے غریب است کہ نقل کرده اند کہ چون آنحضرت صلعم بمدینہ نزول فرمود از اکثر خانہای انصار آواز گریہ زنان شنید مگر از خانہ حمزہ فرمود لکن حمزة لا بواکی لہ یعنی حمزہ زنانی کہ بروی گریہ کنند ندارد انصار چون این سخن شنیدند زنان خویش را گفتند کہ نخست بخانہ حمزہ روند و بروی بگریند انگاه بخانہ خویش آیند و بر کشتگان خویش گریہ کنند زنان انصار میان شام و خفتن بخانہ حمزہ آمدند و ماتم شب بروی میگریستند آنحضرت بخواب رفتہ بود چون بیدار شد آواز گریہ

زنان از خانه همه و شنید پرسید که این چه آواز است گفتند زنان انصار به غم تو میگریند پس دعا کرد آنحضرت و فرمود
رضی الله عنهن و عن اولادهن و اولاد اولادهن انتهی دوم زمان خلافت جناب عمر ابن الخطاب زنی بشب آواز
حزین مضامین شوق بلقای آنحضرت میگفت حضرت خلیفه ثانی بوقت پاسبانی استماع آن کرده نشست و تمام
قول از آن ضعیفه خواست پس اعاده کرد بصوت حزین و گریه کرد کما فی مدارج النبوة سیوم زنی از عائشه التماس
کرد که قبر شریف رسول خدا صلعم برای من بکشا پس بکشاد عائشه گریه کرد آن زن تا جان بقابض ارواح داد پس
این گریه دلیل است که تا جان نداد دست از آن برنداشت کذا فی مدارج النبوة در صفحه ۳۴۱ چهارم چون
زمان وفات آنحضرت صلعم قریب تر شد جبرئیل به پیغمبر جلیل گریه نمود چنانچه در صفحه ۵۱۲ مدارج النبوة فرموده است
که آنحضرت فرمود ای ملک الموت تقبض روح من مکنی تا زمانیکه برادر من جبرئیل نزد من نیاید پس جبرئیل
آمد گریان الخ پنجم در کتاب مدارج النبوة صفحه ۵۱۲ آورده نقل است که در آن ساعت ابوبکر در خانه خود بود
که در محله سنح بحوالی مدینه بود چون از این واقعه خبر یافت سوار شده و بتعجیل روی بحجره عائشه آورده در راه میگریست
و میگفت وا محمداه وا انقطاع ظهراه تا بمسجد شریف در آمد دید که مردم پریشان حال اند بهیچ کس التفات نشد
و سخن نکرده بحجره عائشه در آمد و ردای مبارک از روی شریف برداشت و بر پیشانی نورانی بوسه داد و در
روایتی که نهاد دهن خود را بدهن مبارک و بوئید مسک را و گفت وانبیاه و بعد از آن سر به آورد و دیگر بست
بار دگر بوسه داد و گفت واصفیاه باز سر بر آورده دیگر بست بار دگر تقبیل کرد و گفت واخلیلاه انتهی ثانیا مرثیه در
ثبوت این همین قدر بس که هر یک از اهلبیت کرام و صحابه عظام مرثیه ها در وفات آنحضرت صلعم در سلک
انتظام کشیدند و قول عبد العزیز دهلوی ونهی الهواتف بالمراثی و نوح الجن و بکائهم اول دلیل است برآنکه
مرثیه های جناب مظلوم کربلا علیه التحیة والثنا از آواز غیب شنیده میشد فلا تکن من الغافلین ثالثا تعزیه در وجوه
ثبوت آن مکرر گذشت فتذکر **قال المخاطب** اب ای مسلمانون جب تمکو حضرت امام کی مصیبت یاد آوے
اقول و بالله نستعین درینمقام عجب لباس عبارت آورده یعنی جب تمکو مصیبت یاد آوے صاف نمیگوید که یاد
آوردن مصیبت آنحضرت صلعم جائز است و مباح و یا بدعت است و ضلالة و قول امام غزالی یحرم علی الواعظ
و غیره روایة مقتل الحسن و الحسین و حکایته ما جری بین الصحابة من التشاجر و التخاصم فانه یهیج الی بغض الصحابة و الطعن

منهم دلیل است برینکه یاد آوردن مصائب جناب حسنین علیهما السلام بمذهب اهلسنت ممنوع است و مرام مو
علت آن همان است که غزالی گفته فانه یهیج الی بغض الصحابة چنانچه جناب علامه دهلوی علیه الرحمه در نزهه
و چون خلافت یزید فرع خلافت معاویه و آن فرع خلافت عثمان و آن فرع خلافت شیخین بود و اسباب متعدده اتفاق
فروع که مقتضی آثار اصول بودند شقاق و نفاق اصول بر همگنان منکشف گشت و بهمین جهت برخی از علمای
سنت لعن یزید را جایز نمیگذارند تا باعث ترقی بالاعلی فالاعلی نشود و علامه تفتازانی در شرح مقاصد میفرماید
فان قیل من علماء المذهب من لا یجوز اللعن علی یزید مع علمهم بانه یستحق بر قلنا تحامیا عن ان یرتقی الی
الاعلی فالاعلی کما هو شعار الروافض یروی فی ادعیتهم ویجری فی اندیتهم فرای المعتنون بامر الدین
الجام العوام بالکلیة طریقا الی الاقتصار فی الاعتقاد بحیث لا تزل الاقدام علی السواء ولا
تضل الافهام الی الاهواء والا فمن لا یخفی علیه الجواز والاستحقاق وکیف لا یقع علیهما الاتفاق
وهذا هو السر فیما نقل عن السلف من المبالغة فی مجانبة اهل الضلال وسد طریق لا یؤمن ان یجر الی الغوایة فی
المآل مع علمهم بحقیقة الحال وحقیقة المآل وقد کشف لنا ذلک حین اضطربت الاحوال واشتعلت الاهوال
حیث لا یتسع المجال والمشتکی الی الله الکبیر المتعال انتهی کلامه و نعم ما قیل رباعی ٭ در دل است محبت حسین ابن علی است ٭ بر زبان
لعنت قاتل حسین ابن علی است ٭ محبت اهلبیت بر خلق جهان ٭ ثابت از شهادت حسین ابن علی است ٭ و باید
دانست که روایت باین مضمون از یکی ائمه معصومین علیهم السلام وارد یافته چون بمقتضای تیرگی و بیرونی گردش
روزگار بوقلمون هنگام تحریر این مقام کتابی از کتب احادیث امامیه حاضر نبود لاجرم بذکر حاصل مضمونش از مثنوی
شمس الضحی اکتفا رفته میباید **نظم** از جهان چون رسول کردگار ٭ رفت از دهر ٭ فتنه زد سر را بکینه بگیر ٭ حق و باطل جهد کرد
عالم تاریک با سحر آمیخت ٭ آفتاب از میان چو جست کنار ٭ روز اهل زمانه شد شب تار ٭ اهل باطل شدند امیر
واهل حق جملگی اسیر بلا ٭ شد شقی بر سعید حاکم و میر ٭ جای روباه شد کمین گه شیر ٭ سنگ و گوهر یک بها گردید
سایه و هما گردید ٭ از برای صلاح ملت و دین ٭ آل خاتم شدند خانه نشین ٭ حیدر که ابر جود وداد ٭ از پی اهلبیت
فراز ٭ از نظرهای خلق گشت نهان ٭ ماند از دین آن تن بیجان ٭ رفت از یاد آن گروه فضول ٭ شرف
اهلبیت رسول ٭ پس حسین علی بامر خدا ٭ حق و باطل ز هم نمود جدا ٭ ترک بیعت نمود چون بر یزید ٭ شرف خود

انجاق ساخت پدید ٭ دعوی حق او و عزت او ٭ یافت اثبات از شهادت او ٭ هست بهر ثبوت این دعوی
این شهادت ٭ از برگواه شد ز قتلش جفای اهل نفاق ٭ نزد مردم عیان علی الاطلاق ٭ ظلم و عدوان اهل
بغی و ضلال ٭ شد عیان چون در آئینه تمثال ٭ در مقام دیگر میفرماید بلادری که از اعاظم محدثین اهلسنت است
روایت کرده لما قتل ذبیح الله الحسین بن علی علیهما السلام کتب عبد الله بن عمر الی یزید بن معاویة اما بعد فقد
عظمت الرزیة وجلت المصیبة وحدث فی الاسلام حدث عظیم ولا یوم کیوم الحسین ع فکتب الیه یزید اما بعد یا احمق
فاننا جئنا الی بیوت منجدة وفروش ممهدة ووسائد منضدة فقاتلنا عنها فان یکن الحق لنا فعن حقنا قاتلنا وان
بغیرنا فابوک اول من سن هذا واستاثر الحق علی اهله انتهی یعنی هرگاه حضرت ذبیح الله حسین بن علی علیهما السلام بدرجه
شهادت فایز گردید عبد الله بن عمر بیزید بن معاویه نوشت اما بعد بتحقیق عظیم شد رزیت و بزرگ شد مصیبت و حا
شد در اسلام حادثه عظیم نیست روزی مانند روز حسین پس یزید پلید در جوابش نوشت اما بعد ای احمق بدرستیکه
ما آمدیم بسوی خانهای افراشته و فرشهای گسترده و وسادهای بالای هم انداخته پس مقاتله از آن کردیم پس
اگر حق ما بود بر حق خود مقاتله کردیم و اگر حق غیر ما است پس پدر تو اول آنکس است که این سنت نهاد و اختیار کرد حق را
بر اهلش از ینجا است که گفته اند **قطعه** کرد شخصی سوال از دانا ٭ که بگو کشته شد حسین کجا ٭ گفت کاندر سقیفه اش کشتند
٭ مهر دنیای جیفه اش کشتند ٭ سبب قتل ارچه بود یزید ٭ این ستم بر وی از سقیفه رسید ٭ هر مرض را که میشود لاحق
باشد اسباب واصل و سابق ٭ سبب سابق است اصل مرض ٭ چاره اش از طبابت است غرض ٭ **قال** الخطیب
تو بھی لازم ہی کہ موافق حکم خدا اور رسول اور امام کو صبر کرو اور انا للہ پڑھو **اقول** تو بھی لازم ہی کہ موافق حکم خدا اور رسول
و امام کو صبر کرو و انا للہ پڑھو اور بموجب حدیث البکاء من الرحمة گریہ بھی کرو اسی منکر نہو **قال** الخاطب بڑ
مصیبت کی بات ہی کہ خدا کا کہنا مانو نہ پیغمبر کا نہ امام کا **اقول** تابعان امر خدا و رسول و ائمه اثنا عشر علیهم الصلوة
والسلام امامیه هستند نه اولیاء مخاطب توضیح اخیفی بسبیل اجمال بعرض بیان می آید قال الله تعالی قل لا اسئلکم علیه
اجرا الا المودة فی القربی وقال الرسول ص انی تارک فیکم الثقلین ان تمسکتم بهما لن تضلوا بعدی
کتاب الله وعترتی ودر ترجمه صواعق محرقه آورده و در روایت آمده که رسول صلعم در مرض موت گفت ایها الناس
نزدیک بان رسیده که من مقبوض شوم و از میان شما بیرون روم و قبل از این با شما گفته بودم این زبان نیز می گو

تا عندنا بعید بدانید که من کتاب پروردگار را و اهل بیت خود را در میان شما خواهم گذاشت آنگاه دست علی رضی الله
عنه را گرفته بلند ساخت و فرمود هذا علی مع القرآن والقرآن مع علی لا یفترقان حتی یردا علی الحوض فاسئلهما
ما خلفتم فیهما من بعدی یعنی این علی با قرآن است و قرآن با علی است از یکدیگر جدا نخواهند بود تا وقتیکه وارد شوند بر من
در حوض پس احوال ایشان خواهم پرسید که با ایشان چگونه سلوک کرده اید بعد از من انتهی و جناب علامه مجلسی طاب
ثراه در رد بر میفرماید ازجمله سلوکهایکه عظمای اهلسنت با اهل بیت رسالت نموده اند ایذا و اهانتی است که حضرت
ابوبکر با تنشاره جناب فاروق که باعتقاد ایشان اشرف و افضل صحابه بودند با حضرت سیدة النسا فاطمه زهرا که بحکم
فاطمة بضعة منی من اذاها فقد اذانی بضعه رسول خدا و جگر گوشه سید الوری است نموده که باغ فدک و دیگر حقوق آنحضرت
را غصب نموده بحدی آنحضرت را آزرده خاطر ساختند که تا هنگامیکه در قید حیات بود با او سخن نگفت و وصیت فرمود که بر
جنازه اش حاضر نشوند چنانچه صحیح بخاری و صحیح مسلم و دیگر کتب معتبره احادیث و تواریخ بآن ناطق است و دیگر ایذا و
اهانت عائشه و طلحه و زبیر و عبدالله بن زبیر و دیگر مردم آن اتقیا است که عظمای اهلسنت اند و با حضرت امیرالمؤمنین
و سرور فقرا اهل بیت رسالت بود نموده اند اظهر من الشمس و ابین من الامس است و همچنین محاربات سیفی و سنانی و مناظرات
قلمی و لسانی که معاویه بن ابی سفیان که اهلسنت او را خال المؤمنین باعث قتل چندین هزار کس از موالیان و محبان
آنحضرت گردید و بعد او تمامی او با حضرت امیرالمؤمنین و اهل بیت علیهم السلام از غایت شهرت محتاج بیان نیست
و جنگ صفین شاهد عدل بغض و نفاق او است و سب حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام در عهد حکومت خود اختراع نموده
و مردم آنجناب را سب می نمود و مردم را بران تحریص میکرد شیخ جلال الدین سیوطی در کتاب بدور سافره روایت کرده که
حضرت امام حسن مجتبی علیه السلام او را مخاطب نموده فرمودند انت الساب لعلی الحدیث و تحریص بعض خطب
این کلام معاویه بن خدیج است مگر ابن اثیر در جامع الاصول از صحیح مسلم و ترمذی روایت کرده ان معویة بن ابی سفیان
امر سعدا فقال ما منعك ان تسب ابا تراب الخ و عمرو بن عاص و پسرانش عبدالله بن عمرو و عبدالله
ابن عمر و عبدالله بن عمر بن الخطاب که رؤسای اهل سنت اند در آن معرکه شریک معاویه بودند و در ایذا و اهانت
انکار بود تا حضرت علی ابن ابی طالب دقیقه فرو گذاشت نکردند چنانچه کتب سیر و تواریخ و رجال با آن ناطق است
خال المؤمنین معاویه ایذا و اهانتی که با حضرت امام حسن مجتبی بعمل آورده روشن تر از آفتاب است که در صحیح

اطفای نور مبین آنحضرت بوده تا آنکه باغوا و تحریص او آنحضرت را زهر جان ستان چشانیده ساختند چنانچه در استیعاب میفرماید سم الحسن بن علی امراته جعدة بنت الاشعث بن قیس الکندی و قالت طائفة کان ذلک منها بتدسیس معویة الیها و با صغار شهادت آنحضرت مراسم فرح و سرور پرداخته بر مرده ولکن استراح قلبی نصب و عداوت خود را مزید آوازه ساخت دمیری شافعی در حیوة الحیوان آورده قال ابن خلکان ان لما مرض الحسن کتب مروان بن الحکم الی معویة بذلک فکتب الیه ان اقبل المطی الی بخبر الحسن فلما بلغ معویة موته سمع تکبیرا من الخضراء فکبر اهل الشام لذلک التکبیر فقالت فاختة بنت قرظة لمعویة اقر الله عینک ما الذی کبرت لاجله فقال مات الحسن فقالت اعلی موت ابن فاطمة تکبرت فقال ما کبرت شماتة لموته ولکن استراح قلبی و دخل علیه ابن عباس فقال له ابن عباس هل تدری ما حدث فی اهل بیتک قال لا ادری ما حدث الا انی اراک مستبشرا وقد بلغنی تکبیرک فقال مات الحسن فقال ابن عباس رحم الله ابا محمد ثلثا والله یا معویة لا تسد حفرته حفرتک ولا یزید عمره فی عمرک ولئن کنا قد اصبنا بامام المتقین وخاتم النبیین فجبر الله ذلک الصدعة وسکن تلک العبرة وکان الله کاف علینا من بعده و بسر ابن ارطاة که از اعاظم امرای معاویه و از اجله رؤسای اهلسنت و راوی بخاری است جانفشانیها که از وی در حق اولاد حضرت رسول خدا بوقوع آمده مشهور و معروف است در روضة الصفا آورده بسر بعد از فراغ از ضبط مکه روی بدیار یمن آورد و عبد الله بن عباس فرار نموده عبد الله حارثی را به نیابت در یمن گذاشت بسر با آن ولایت رسیده عبد الله را با اولادش بکشت و دو پسر صغیر عبد الله بن عباس را که عبد الرحمن و قاسم نام داشتند هم بقتل آورد بعد از آن می آرد از آنجمله عبید الله بن عمر بن خطاب است که از شیعیان معاویه بوده در جنگ صفین با موالیان حضرت امیر المؤمنین ع در صدد مقاتله و محاربه در آمده جان خود را فدای هم اسپان معاویه نمود نووی در تهذیب الاسماء واللغات میگوید عبید الله بن عمر بن الخطاب مذکور فی المهذب والوسیط فی اول القراض هو عبید الله بن عمر بن الخطاب بن نفیل القرشی العدوی المدنی التابعی وکان شدید البطش قتل بصفین عن الحسن ان عبید الله بن عمر قتل الهرمزان بعد ما اسلم وعفی عنه عثمان فلما ولی علی خشی علی نفسه فهرب الی معویة فقتل بصفین و عن الحسن بن محمد بن علی عن ابیه قال قیل لعلی بصفین هذا عبید الله بن عمر علیه جبة خز وفی یده مسواک یقول سیعلم غدا علی اذا التقینا فقال علی دعوه فانما دمه دم عصفور انتهی و حسن سلوکی که یزید بن معاویة بن ابی سفیان با حضرت ابا عبد الله الحسین ع نموده در غایت اشتهار است محتاج

بیان خبیث انتہی بقدر الحاجۃ و با این انحراف از حکم خدا و رسول و اتلاف حقوق اہلبیت دعوی محبت خاندان
نبوت و رسالت نمودن کار ہمچو صاحبان شرم و حیا است **قال المخاطب** اور کہنا الو تو احسان اور دلگیر کا
قول روایت مقتل جناب امام حسینؑ را نظم کردن کسی منع نکردہ و نظم مذکور را مقابل قول خدا و رسول احدے
انکار نکردہ بلکہ چند شاعر بہ شرف صحبت رسول مقبول حاضر بودند از انجملہ حسان بن ثابت است کہ انحضرت می نہاد
برای وی منبر در مسجد کہ می ایستاد برای مدح انحضرت و ہجو دشمنان وی و فرمود انحضرت ان اللہ یؤید حسانا
بروح القدس ما دام ینافح عن رسول اللہ ﷺ و در روایتی تفاخر و میگفت انحضرت صلعم کہ قول حسان بن ثابت
ت تر است برایشان از آمدن تیر و خلیدن آن و گفتہ کہ ہر کہ خدا تعالی او را زبانی عطا کند و تیر تکلم قدرت بخشد
بد کہ در مدح انحضرت صلعم و ہجو دشمنان او تقصیر نکند کہ بہترین کارہا این است و گفتہ اند کہ کار حسان بن ثابت
بود کہ معارضہ میکرد مشرکان را در وقائع و ایام و ماثر و ہجو میکرد قبائح و مثالب ایشان را و گذشت عمر
ابن الخطاب روزی بر حسان و حال آنکہ او شعری میخواند در مسجد پس تیز نگاہ کرد عمر بجانب حسان و گفت
میخوانی در مسجد پس گفت حسان مر او را می خواندم من شعر در مسجد نزد کسیکہ بہتر بود از تو یعنی پیغمبر صلعم پس خاموش
عمر انتہی من مدارج النبوۃ از روایت مذکورہ ثابت شد کہ شعر گفتن در وصف شجاعت و بیان صبر جناب
حسینؑ و اظہار ظلم و جور یزیدیان تو امہا دارد و ہی المرثیۃ المتعارفۃ آری نظم روایات کاذبہ موضوعہ مطلق ممنوع
است خواہ مشتمل بر احوال مقتل حسینؑ باشد خواہ محتوی بر امر دیگر و بطریق تنزل میگوئیم کہ اگر مخاطب انعقاد مجالس
و روایات مندرجہ سر الشہادتین و تحریر الشہادتین و صواعق محرقہ ذکر میکرد گنجائش تعریض بر احسان و دلگیر
لکن قیامت این است کہ خود بدین امر اقدام میکنند و پردہ نصب و خروج بر یزید دل انداختہ از گریہ
بر انشن ماتم جناب سید الشہدا منع مینماید **قال المخاطب** ور بے حیائی سوا امام کی محبت کا دعوی کرو فرمان
بنا اور اس اعتقاد پر جو یہ صاف مخالفت اور دشمنی ہے ایسی مخالف کو محبت کا دعوی کرنا اور اپنے تئیں
اہلبیت مشہور کرنا خلاف واقع اور صرف نادانی ہے **اقول** و بہ نستعین شعر ! این جہل و جاہلانہ گدائی +
لاف و گزاف و خودنمائی + بازشتی منظر یکہ دارے + این لاف زنی است بیحیائی + بحیرتم کہ اہل سنت و جماعت با وصف
دانستن و مسلمان دانستن یزید پلید را و نفی تبرا بر لعن بر وے حسان و چگونہ خود را از محبان جناب امام حسینؑ می نامند

[illegible]

وکدام وجہ با اتباع محبت یزید عدو دوست جناب شہید مظلوم کہ بنا این کلی دانند قرار دادہ اند پس ظاہر گردید کہ تبعیت
این حضرات مسلمان بودہ و بحالت اسلام محبت او امری است بدیہی بجناب سلطان العلماء مولوی سید محمد صاحب
ادام اللہ تعالی وجودہ وجودہ در رسالہ شریفہ ثمرۃ الخلافۃ در باب یزید افادہ فرمودہ نقل آن عبارت برای مزید بصیرت
کافی است عبارتہ ہکذا فی الصواعق المحرقۃ قال آخرون لا یجوز لعنہ اذ لم یثبت عندنا ما یقتضیہ وبہ افتی الغزالی واطال
فی الانتصار لہ وہذا ہو اللائق بالقواعد امثالنا وما صرحوا بہ من انہ لا یجوز ان یلعن شخص مخصوص الا ان علم موتہ علی الکفر
کابی جہل وابی لہب واما من لم یعلم فیہ ذلک فلا یجوز لعنہ حتی ان الکافر الحی المعین لا یجوز لعنہ لان اللعن ہو الطرد عن
رحمۃ اللہ المستلزم للیاس منہا وذلک انما یلیق بمن علم موتہ علی الکفر واما من لم یعلم فیہ ذلک فلا وان کان کافرا
فی الحالۃ الظاہرۃ لاحتمال ان یختم لہ بالحسنی فیموت علی الاسلام وصرحوا ایضا بانہ لا یجوز لعن فاسق مسلم معین واذا
علمت انہم صرحوا بذلک علمت انہم صرحون بانہ لا یجوز لعن یزید وان کان فاسقا خبیثا ولو سلمنا انہ امر بقتل
الحسین وسر بہ فان ذلک حیث لم یکن عن استحلال او کان عنہ لکن بتاویل ولو باطلا فسق لا کفر علی ان امرہ بقتلہ
وسرورہ بہ لم یثبت صدورہ عنہ من وجہ صحیح بل کما حکی عنہ ذلک حکی عنہ ضدہ کما قدمتہ واما ما استدل بہ احمد علی جواز
لعنہ من قولہ تعالی اولئک الذین لعنہم اللہ وما استدل بہ غیرہ من قولہ ع فی حدیث مسلم وعلیہ لعنۃ اللہ والملائکۃ
والناس اجمعین فلا دلالۃ فیہما لجواز لعن یزید بخصوص اسمہ والکلام انما ہو فیہ وانما الذی فیہ جواز لعنہ لا
بذلک الخصوص وہذا جائز بلا نزاع ومن ثم حکوا الاتفاق علی انہ یجوز لعن من قتل الحسین او امر بقتلہ او اجازہ او رضی
بہ من غیر تسمیۃ لیزید کما یجوز لعن شارب الخمر ونحوہ من غیر تعیین وہذا ہو الذی فی الآیۃ والحدیث اذ لیس فیہما التعرض
للعن احد بخصوص اسمہ بل لمن قطع رحمہ ومن اخاف اہل المدینۃ فیجوز اتفاقا ان یقال لعن اللہ من قطع رحمہ ومن اخاف
اہل المدینۃ ظلما وانما جاز ہذا اتفاقا لکونہ لیس فیہ تسمیۃ احد بخصوصہ فکیف یستدل بہ احمد وغیرہ علی جواز لعن شخص معین
بخصوصہ مع وضوح الفرق بین المقامین فاتضح انہ لا یجوز لعنہ بخصوصہ وانہ لا دلالۃ فی الآیۃ والحدیث للجواز انتہی
موضع الحاجۃ وچون دریں عبارت صاحب صواعق اشارہ اجمالیہ بطرف کلام غزالی فرمودہ است لہذا
مناسب چنان نمود کہ ان عبارت را نیز درینمقام بحیز سطر آریم فی حیاۃ الحیوان للدمیری الشافعی نقلا عنہ لا یجوز لعن المسلم
اصلا ومن لعن مسلما فہو الملعون وقد قال صلعم المسلم لیس بلعان وکیف یجوز لعن المسلم وقد ورد النہی عن ذلک وحر

المسلم اعظم من حرمت الکعبة بنص من النبی صلعم ویزید صح اسلامه وما صح قتله للحسین ولا امره ولا رضاه بذلک ومهما لم یصح ذلک عنه لم یجز ان یظن ذلک به فان اساءة الظن بالمسلم ایضا حرام قال الله تعالی اجتنبوا کثیرا من الظن ان بعض الظن اثم وقال صلعم ان الله تعالی حرم من المسلم دمه وماله وعرضه وان یظن به ظن السوء ومن رام ان یعلم حقیقة من الذی امر بقتله لم یقدر علی ذلک واذا لم یعرف ذلک وجب احسان الظن بکل مسلم یمکن احسان الظن به ومع هذا فلو ثبت علی مسلم انه قتل مسلما فمذهب اهل الحق انه لیس بکافر والقتل لیس بکفر بل هو معصیة واذا مات القاتل فربما مات بعد التوبة والکافر لو تاب من کفره لم یجز لعنه فکیف من تاب عن قتل ولم یعرف ان قاتل الحسین مات قبل التوبة وهو الذی یقبل التوبة عن عباده فاذا لا یجوز لعن احد من المسلمین ومن لعنه کان فاسقا عاصیا لله تعالی ولو جاز لعنه فسکت لم یکن عاصیا بالاجماع بل لو لم یلعن ابلیس طول عمره لا یقال له فی القیمة لم لم تلعن ابلیس ویقال للاعن لم لعنت ومن این عرفت انه ملعون والملعون هو البعید من الله تعالی وذلک غیب لا یعرف الا فیمن مات کافرا فان ذلک علم بالشرع واما الترحم علیه فجائز بل مستحب بل داخل فی قولنا اللهم اغفر للمؤمنین والمؤمنات فانه کان مؤمنا انتهی و بعد درجة الاسلام که در حمایت حوزه خلافت و محافظت بیضهٔ اسلام داد حمیت اسلامیه وا با نمیداده از طرف خلیفه بهجوم سینه سپر کرده آن کلمه طیبه را که زبان نمی تواند آمده در میانه نموده امام احمد حنبل با تذکره صد و پنجاه وامیر فرموده اند زیرا که قطر اختراک ملت اسلامی کره مذکوره از جا که میروند بجانب جابر می گردد و این سلسله الی ماشاء الله منقطع شده فی غیبت و بعد از آن سفیر باشند و غیره که بیانا ملی ما مر فی الصواعق ایضا ثم رایت ابن الصلاح من اکابر ائمتنا الفقهاء والمحدثین قال فی فتاواه لما سئل عمن یلعنه لکونه امر بقتل الحسین لم یصح عندنا انه امر بقتله والمحفوظ ان الآمر بقتاله المفضی الی قتله کرم الله وجهه انما هو عبید الله بن زیاد والی العراق اذ ذاک واما سب یزید ولعنه فلیس ذلک من شان المؤمنین وان صح انه قتله او امر بقتله وقد ورد فی الحدیث المحفوظ ان لعن المسلم کقتله وقاتل الحسین لا یکفر بذلک وانما ارتکب ذنبا عظیما وانما یکفر بالقتل قاتل نبی من الانبیاء والناس فی یزید ثلث فرق فرقة تتولاه وتحبه وفرقة تسبه وتلعنه وفرقة متوسطة فی ذلک لا تتولاه ولا تلعنه وتسلک به مسلک سایر ملوک الاسلام وخلفائهم غیر الراشدین وهذه الفرقة هی المصیبة ومذهبها هو اللائق لمن یعرف سیر الماضین ویعلم قواعد الشریعة المطهرة جعلنا الله من خیار اهلها آمین انتهی اللفظ بحروفه ونقل نحوها ذکرته وفی الانوار من کتب ائمتنا المتاخرین ان الباحث

لیسوا لفسقه ولا کفره لکنهم مخطئون فیما فعلوه و یذہبون الیه ولا یجوز الطعن فی معاویة لانه من کبار الصحابة و
لا یجوز لعن یزید ولا تکفیره فانه من جملة المؤمنین وامره الی مشیة الله تعالی ان شاء عذبه قاله الغزالی والمتولی و
غیرهما انتهی و مصنف صواعق در شرح قصیدهٔ ہمزیه که مصنف او است بعد نقل قول ابن حنبل گفته انه لم ینقل فی ذلک الا القضا
وقعت منه صریحة فی ذلک ثبت عنده وان لم تثبت عند غیره کالغزالی فانه اطال فی رد کثیر مما نسب الیه کقتل الحسین
فقال لم یثبت من طریق صحیح انه قتله ولا امر بقتله ثم بالغ فی تحریم سبه و لعنه و کابن العربی المالکی فانه نقل عنه انه قال
ما قتل الحسین الا بسیف جده ای لانه الخلیفة والحسین باغ علیه والبیعة سبقت لیزید ویکفی فیها معظم اہل الحل والعقد و
بیعته کذلک لان کثیرین اقدموا علیها مختارین لها هذا مع عدم النظر الی استخلاف ابیه له واما مع النظر کذلک فلا
یشترط موافقة احد من اہل الحل والعقد علی ذلک انتهی موضع الحاجة من کلامه و حق این است که موافق اصول
موضوعه و قواعد مقرره اہلسنت ہمین قول ابن العربی مالکی است و صحاح اخبار ایشان نیز بر آن دلالت دار
فی جامع الاصول عن ابن مسعود قال سمعت رسول الله یقول ستکون ہنات فمن اراد ان یفرق امر ہذه الامة
وهی جمیع فاضربوه بالسیف کائنا من کان و فی روایة فاقتلوه اخرجه مسلم و فی روایة ابی داود و ہنات مر
و اخرجه النسائی وله فی روایة اخری قال رأیت النبی علی المنبر یخطب فقال انها ستکون من بعدی ہنات و
ہنات فمن رأیتموه فارق الجماعة او یرید ان یفرق امة محمد کائنا من کان فاقتلوه فان ید الله علی الجماعة وان
الشیطان من فارق الجماعة یرکض و عن اسامة بن شریک قال قال رسول الله ایما رجل خرج یفرق بین امتی
فاضربوا عنقه اخرجه النسائی و این روایات صحاح ندای بلند حکم تجویز قتل حضرت امام حسین در مذہب
ایشان میکند بلکه گویا لفظ کائنا من کان را واضع برای ہمین غرض موضوع ساخته و فی جامع الاصول ایضا عن
ابی سعید قال قال رسول الله اذا بویع لخلیفتین فاقتلوا الآخر منهما اخرجه مسلم روایت را بنظر انصاف ملاحظ
باید فرمود که صراحة دلالت بر حقیت مذہب ابن العربی مالکی در جواز قتل آخر خلیفتین دارد چه ظاہر است که
بیعت اہل کوفه با حضرت امام حسین متاخر بود از بیعت اہل شام و حرمین با یزید پس قتل آنحضرت العیاذ بالله
مامور به بوده باشد انتهی بالفاظه الطیبة **قال المخاطب** محب اہل بیت وه لوگ ہین جو انکی حکم اور مرضی کی باتکو
اور انکہون سی جانتے ہین اور جان و دل سے اوسکو خوش ہو کر بجا لاتے ہین اور اسمین کسی اور کی چیز کا ہرگ

منظور نمیین در کتب اقول فی الواقع معنی محبت همین است لیکن اهلسنت را از آن بهره و نصیب نیست
بلکه محب اهلبیت امامیه هستند آیا دیدی که ابوبکر بن ابی قحافه از اقتدا بجناب امیرالمومنین علی بن ابیطالب با آنکه
حضرت رسالت مآب صلعم یا علی انت خلیفتی من بعدی کما اعترف به مؤلف سیف المسلول و ان علیا منی و انا منه و هو
ولی کل مومن بعدی کما فی الصواعق و من کنت مولاه فعلی مولاه کما هو المتواتر
در جناب شان فرموده ابا نموده برای خود بمشوره حضرت عمر منصب خلافت قرار داد چنانچه سید جمال الدین محدث
در روضة الاحباب میفرماید که عمر دست ابوبکر بگرفت و با وی بیعت کرد و مهاجرین را گفت تا بیعت کردند و بعد
از آن انصار متابعت نمودند الا طائفه قلیله که بعضی گفتند با بیعت هیچکس نکنیم الا با علی ابن ابی طالب و شیخ
فرید الدین عطار از زبان این جمع گفته ه ز مشرق تا بمغرب گر امام است ٭ علی و آل او ما را تمام است ٭
انتهی کلامه و جناب علامه دهلوی طاب ثراه در ترجمه اثنا عشریه بعد نقل تمامی عبارت روضة الاحباب میفرماید
بعد اللتیا و التی بالجمله ملخص این اختلاف آنست که بعد از ارتحال جناب سرور کائنات بجوار رحمت ملک
منان عمر و ابو عبیده جراح ابوبکر را بخلافت برداشته مهاجرین و انصار را بلطف و عنف و وعده و وعید
مستمال ساخته در دایره متابعت او در آوردند و جمهور انام و طائفه عوام اتباع ایشان نمودند جناب امیرالمومنین
بر ایشان انکار فرموده دعوای خلافت و امامت برای خود کرد و ذات مقدس خود را بنص حضرت رسالت
پناه اولی بامر امامت میدانست و گروهی از خواص تصدیق آنجناب نموده آنحضرت را امام و وصی برحق
بلافصل بعد پیغمبر خدا صلعم دانسته پیروی و اتباع آنحضرت را سرمایه سعادت دوجهان انگاشتند فرقه اول با
اهلسنت التیام یافتند اگرچه اظهار میکنند که مراد از سنت درین تسمیه سنت نبوی است مطلقا لیکن در حقیقت
مراد ایشان از سنت محبت شیخین است بیهقی در افراد از عمر مولی عفره از هشام از عائشه روایت کرده شیخ جلال الدین
سیوطی در جامع الصغیر نیز تخریج نموده من تمسک بالسنة دخل الجنة قالت عائشة یا رسول الله و ما السنة قال
حب ابیک و صاحبه یعنی عمر انتهی و فرقه دوم موسوم بشیعه گردیده بفحوای حدیثی که دیلمی از ام سلمه رضی الله عنها
روایت کرده که حضرت رسالت مآب فرمود شیعة علی هم الفائزون یوم القیمة بسلوک شاه راه نجات فائز گشتند
نسبت وقوع این اختلاف اقسام اولی اهل اسلام منحصر در دو فرقه شدند اهلسنت و شیعه و معتبر در مفهوم حقیقت

اہلسنت اولاً و بالذات محبت شیخین است چنانچه در حدیث عائشه تصریح بآن واقع شده و اگر حب اشخاص
اہل بیت در مفہوم حقیقت اہلسنت اعتبار کنند ثانیا و بالعرض خواہد بود و از ینجا است که شیخ ولی الله
مکتوب مدنی انص فرموده که اہلسنت در حقیقت اصحاب قرون ثلثه مشہود بخیر اند یعنی از صحابه و تابعین و تبع تابعین
احدی را از ان استثنا نموده و نیز در عبارتش قلت اہل السنة عندنا ہم اہل قرون المشهود بالخیر الی آخر با تمام
است که بسیاری از اصحاب قرون ثلثه مانند معاویه و عمرو عاص و مغیره بن شعبه و عبدالله بن عمرو عاص و بسر
ابی ارطاة و معاویة بن خدیج و تبعه ایشان مما لا تحصی کثرة خصیم علی بودند چنانچه تفحص عبارات از تتبع آن
است و این کرده علی ما ثبت بالتواتر از دایره متابعت آنحضرت خارج بودند انتهی تحریم و عن محرقه از دار قطنی
روایت کرده در وقتیکه ابوبکر بر منبر رسول الله صلعم بود حسن علیه السلام آمد و گفت فرود آی از جای پدر من
ابوبکر گفت راست گفتی والله که این جای پدر تست آنگاه حسن را برداشت و در کنار خود نشاند و گریه کرد
علی ع گفت والله که صدور این سخن از حسن برای و قرار داد من نبود بلکه بخاطر خودش چنین یاد رسید انتهی
محبت ابوبکر با اہلبیت نبوت که عبارت از فرمانبرداری آنحضرت است دریافتی اکنون محبت جناب رو
اعظم شنیدنی است جناب فاضل کامل عالم عامل المدعو به میرزا محمد دہلوی تغمده الله بغفرانه در تحفه اثنا عشریه
بعمر با جناب عمر فاروق نیز بسیار مواضع در تشکیک و اعتراض بر اقوال و افعال و احکام حضرت سید انام علیه
آله السلام بودند چنانچه کتب احادیث و تواریخ شاہد این معنی است و استیعاب آن خارج از طور مقام است
لاجرم بر بعض از آن اکتفا نموده میشود از انجمله مسلم باسناد خود در صحیح خود روایت کرده عن سلمان بن ربیعه قال
قال عمر بن الخطاب رضی الله عنه قسم رسول الله قسما فقلت والله یا رسول الله لغیر هولاء کان احق به منهم قال
خیرونی بین ان یسالونی بالفحش او ولت بباخل بخلونی از سلمان بن ربیعه مروی است فرموده عمر بن الخطا
که قسمت فرمود رسول خدا قسمتی را پس گفتم بخدا سوگند ای رسول خدا غیر این اشخاص که تو بانها عطا فر
احق تر اند بآن از انها آنحضرت صلعم فرمود مخیر ساختند مرا در اینکه سوال بکنند از من بدرشتی و بدگوئی یا مرا بخیل
کنند حال آنکه من بخیل نیستم از انجمله قصه حدیبیه است و آن از مشاہیر قصص است بخاری در صحیح خود حدیث طو
روایت کرده بطریق اختصار ذکر کرده میشود فقال عمر بن الخطاب فاتیت نبی الله فقلت الست نبی الله حق

ال بلی قلت السنا علی الحق وعدونا علی الباطل قال بلی قلت فلم نعطی الدنیة فی دیننا اذا قال انی رسول الله و
ست اعصیه وهو ناصری قلت اولست کنت تحدثنا انا سناتی البیت فنطوف به انتهی بقدر الحاجت ودر روضة الاحباب
یغمبر آیه مروی است از عمر خطاب که گفت دران روز امر عظیم در دل من پیدا شد و مراجعت کردم با حضرت ص ترا بعضی
هرگز مثل آن نکرده بودم روایتی آنکه گفت رفتم نزد حضرت ص وگفتم تو پیغمبر بر حق استی فرمود بلی گفتم ما بر حق استیم و دشمنان
بر باطل فرمود بلی گفتم آیا مقتولان ما در بهشت هستند و مقتولان ایشان در دوزخ فرمود بلی گفتم پس چه سبب ما این نقیصت
ذلت قبول کنیم و با این طریقه صلح نموده باز گردیم بالجمله این حضرت مکرر خود را به مخالفت حضرت رسول [illegible]
وبالاتر ازین نموده خود هم استشعار عدم صفای طویت نموده از حذیفه که صاحب سر انحضرت ص بود سوال مینمود
ا ذکرنی رسول الله مع المنافقین حذیفه در جواب فرمود که من افشای سر رسول خدا نمیتوانم کرد و در روایت دیگر
ت انت اعلم بنفسک این بود سلوک این بزرگ در معارضه و مجادله با سرور کائنات علیه السلام در حال صحت بدن
قال اقتدا او آنچه در حین طغیان مرض موت انحضرت ص و بعد از وفات آن سرور بوقوع آمده از غایت اشتهار
مستغنی از بیان است بنابر اطمینان قلب مستفیدان بذکر برخی از آن اکتفا می رود عبدالکریم شهرستانی بعد ان
از قول سابق فرموده فاول تنازع وقع فی مرضه ما رواه محمد بن اسماعیل البخاری باسناده عن عبدالله بن عباس
ال لما اشتد بالنبی مرضه الذی مات فیه قال ایتونی بدوات وقرطاس اکتب لکم کتابا لا تضلوا بعدی فقال عمر ان الرجل
قد غلبه الوجع حسبنا کتاب الله انتهی و مسلم از ابن عباس روایت کرده است قال الخمیس ما یوم الخمیس ثم جعل
سیل دموعه حتی رایت علی خده کانها نظام اللؤلؤ قال رسول الله ایتونی بالکتف والدوات او اللوح والدوات
اکتب لکم کتابا لن تضلوا بعده فقالوا ان رسول الله یهجر و محتمل است که انحضرت ص اراده کرده باشد که بهنگام قرب
ارتحال خود ازین عالم تجدید نص بر خلافت جناب مرتضوی فرماید چنانچه شیعه میگویند عمر بقرینه لن تضلوا بعدی که
درین حدیث و هم حدیث ثقلین که دران امر باعتصام حبل المتین اهل البیت واقع شده متفطن بمقصود انحضرت ص شده
مانع احضار قرطاس گردیده باشد استاد و والد ماجد السید الجلیل الکبیر میر شمس الدین الفقیر الدهلوی تغمدهما الله بغفرانه
قصیده موسوم بگنجینه مضمون این هر دو حدیث را منظوم فرموده جزالت معانی و رشاقت مبانی آن باعث تحریر
بقدر حاجت از آن گردیده میفرماید ۵ بر تو می خوانم دو حدیث از کلام مصطفی ص گر معنی نسبتی داری در الفاظش نگر

[illegible]

همچنانی با تقدم بر وصا با هم بسنج ٭ تو که گردی ای برادر از تتبع بهره ور ٭ از بخاری صاحب مشکوة نقلی کرده ام
میکنم نقلی از آنجا بهر ارباب نظر ٭ مصطفی در محضر اصحاب فرمود این حدیث ٭ نیست جز قرآن و عترت یادگار از من دگر
هر که در دامان این هر دو زده دست یقین ٭ این دو را از هم دگر باشد جدائی ممتنع ٭ تا به نزد من شود بر حوض کوثر
منتشر ٭ زین خبر مفهوم میگردد که از سر کتاب ٭ نیست غیر از اهلبیت مصطفی کس را خبر ٭ تارک عترت بمعنی تارک قرآن
گوش کن اکنون حدیث ثانی ای مرد هنر ٭ وقت رحلت چون طلب فرمود قرطاس و دوات ٭ سید عالم که زین اصحاب
گفت قرطاس و دوات از بهر من حاضر کنید ٭ تا کنم دامان کاغذ را پر از لولوی تر ٭ نامه بنویسم از بهر شما کز گمرهی ٭ تا
باشید ایمن و از هدایت بهره ور ٭ چون شنید این حرف را زان سید عالی جناب ٭ مانع احضار کاغذ شد دلا تمثال
گفت بیماری برین مرد این زمان غالب شده ٭ لب به هذیان باز کرده نیست قولش معتبر ٭ بس بود ما را کتاب الله در رفع
ضلال ٭ زین سخن حضار گردیدند گرم شور و شر ٭ آن یکی میگفت زود آرید قرطاس و دوات ٭ وان دگر میگفت حرفی
که سر زد از عمر ٭ چون پیمبر را از آن غوغا اذیت رو نمود ٭ گفت برخیزید زینجا تا یکی این گروه ٭ نیست جایز نزد پیغ
تنازع و اختلافات ٭ بی اطاعت کس نگردد زین غلط بهره ور ٭ ظاهر است این حرف کز احضار قرطاس و دوات
مصطفی از بهر عترت خواست تنصیصی دگر ٭ لن تضلوا چون قرینه بود بر مقصود را ٭ کاعدا از فطنتش درین پرده
معتبر ٭ مر عالیش را که سرتاپا هدایت بوده است ٭ فهم کرده مانع احضار کاغذ شد عمر ٭ اکتفایش بر کلام الله میدانی
چیست ٭ یعنی این پند نویسی نیست در ما کارگر ٭ کار ما تنها بقرآن راست خواهد او لیک ٭ اتباع آل تو از من نها
دگر ٭ اندرین هر دو حدیث ای طالب راه هدا ٭ گر خرد داری تامل کن حکایت مختصر ٭ حرف پیغمبر از روی هوای
نفس بود ٭ یا گفته با نطق خدا او نشان آن خیر البشر ٭ هر چه میفرمود امت را ز روی وحی بود ٭ ورنه بودی احتیاجی کز
واجب الحق اثر ٭ آنکه را افزوده فتنه از برای ابتدا ٭ از هوای نفس خود حاشا که گردد ذکیه ٭ ورنه خاصه در امری که زان
اطلاع وحی کرده فرمان پیداست حق را تا ابد ٭ منع ضلال آن رد عمر ٭ رد قول سرور پیغمبران در امر دین ٭ رد حق است ای
از اول ست ٭ ور دگر در عین قول حسبنا کتاب الله کلامی است غیر منفصل زیرا که کتاب قرآن صامتست جز ناطق است
و به حیث اشتمال او بر مجمل و مأول و متشابه و ظاهر و مطلق و مقید و عام و خاص و ناسخ و منسوخ و مجاز و مشترک و مشکک
او هر یک بر است با استقلالی احکام او دار بیست لیس احتیاج الیها و ارامی که عالم بحقائق او و کاشف از دقائق او

فاضل جاربردی و شهاب الدین انصاری شیرازی شافعی اعتراف بآن نموده و بیهقی که کاتب خود شیرازی باید راه
بی راه زانی نمیتوان یافت و گفتن انکه چون کلام الله در میان ما است بمرشد چه حاجت است بآن می ماند که مریض
گوید چون کتب طب هست که اطبا نوشته اند مرا با اطبا رجوع باید کرد و این سخن خطا است برای انکه هر کس را
فهم کتب طب میسر است که تنها ملاازان توان کرد مراجعت با اهل استنباط می باید کرد کتاب حقیقی بصدور اهل علم است
ا بل هو آیات بینات فی صدور الذین اوتوا العلم نه بطون دفاتر چنانچه حضرت امیر المومنین فرموده انا کلام
الله الناطق وهذا کلام الله الصامت انتهی کلامه الحاصل بحیات جناب سرور کائنات علیه التحیات عمر از
اتباع اهل البیت بتصریح مذکور ابا کرده و بعد وفات آنجناب صلعم جناب سیده علیها السلام را بتهدید سوختن خانه فیکل اتباع
مجبور نموده با انکه در ان خانه جناب امیر المومنین علی و حسنین و جناب فاطمه علیهم السلام تشریف داشتند از گفتن چنین
الفاظ بی ادب و اراده سوختن پروا نکرد و کریمه محی فرمان برداری اهل بیت است نصیب ما طالب ابو شیخ جلال الدین
سیوطی در جمع الجوامع در مسند عمر بن خطاب از ابن شیبه روایت کرده عن اسلم انه حین بویع لابی بکر بعد رسول الله ص
کان علی و زبیر و غیرهما یدخلون علی بیت رسول الله فیشاورونها ویرجعون فی امرهم فلما بلغ عمر بن الخطاب
خرج حتی دخل علی فاطمة ع فقال یا بنت رسول الله ص و الله ما احد احب الی من ابیک وما من احد
احب الینا بعد ابیک منک وایم الله ما ذلک بمانعی ان اجتمع هولاء النفر عندک ان امرتهم ان یحرق علیهم
البیت انتهی بقدر الحاجة و فرمان برداری و اطاعت جناب حسنین علیهما السلام کالشمس فی رابعة النهار روشن و هویدا حتی
که حضرت حسن مجتبی علیه التحیة والثنا بوجه بیدادان خلائق الطرف معاویه با او صلح فرموده و حضرت ابی عبدالله بتیغ ظلم
شهید گشتند و بر ظاهر که معاویه و تابعان او و حضرت یزید و بیعت کنندگان او خصوصا ساکنان حرمین شریفین اهل سنت
بودند چون استیعاب این بحث را طوالت در کار لهذا الی کشح ازان نموده بذکر چند روایت که ازان راست گوئی مخاطب
بقول ظاهر شود اکتفا نموده آید در شرح منهاج در بحث قیاس گفته الحق انه قد اشتهر من اهل بیت کالباقر والصادق
وغیرهما من الائمة رضوان الله علیهم اجمعین انکار القیاس کما اشتهر من ابی حنیفة والشافعی ومالک القول
بوجوب العمل به انتهی ا و ذا انکه محدثین اهلسنت از روایت بعضی ائمه ما علیهم السلام استنکاف ورزند چنانچه

ذهبی در میزان الاعتدال گفته جعفر بن محمد بن علی بن الحسین الهاشمی ابو عبدالله احد الائمة

الاعلام بن صادق کبیر الشان لم یحتج له البخاری قال یحیی بن سعید القطان شیخ البخاری اجده فی نفسی شیئا قال عن الدراوردی قال لم یرو مالک عن جعفر حتی ظهر امر بنی عباس وقال مصعب بن عبد الله کان مالک لا یروی عنه حتی یضمه الی آخر یعنی جعفر بن محمد بن علی بن الحسین هاشمی ابو عبد الله یکی از ائمه اعلام است نیکوکار و راست گو و بزرگ شان است بخاری باو احتجاج نکرده و شیخ یحیی بن سعید القطان که شیخ بخاری است گفته می یابم از آنحضرت در دل خود چیزی و مصعب از دراوردی روایت کرده که گفت مالک از حضرت صادق روایت نکرده تا آنکه ظاهر شد امر حکومت بنی عباس مصعب بن عبد الله گفته که مالک از حضرت صادق روایت نمیکرد مگر آنکه دیگری با آنحضرت منضم نمی ساخت یعنی اعتقاد و اعتماد بتوثیق و صدق آنحضرت نداشت و مناوی در شرح جامع صغیر در ترجمه حضرت علی بن موسی علیه السلام آورده که جناب امام رضا از پدر خود عجائب روایت میکرد و امام رازی در نهایة العقول میگوید والعجب انهم یزعمون فی النقی والتقی والحسن العسکری انهم کانوا عالمین بجمیع المسائل الاصولیة والفروعیة جملها وتفصیلها مع انهم کانوا فی زمان کثیر من العلماء فی اصناف العلوم وکثرت تصانیفهم ومع ذلک لم یظهر من احد منهم شیء من العلوم لا بالقلیل ولا بالکثیر ولم یحصل منهم تصنیف ینتفع به کما ظهر من الشافعی ومحمد بن الحسن وغیرهما من الفقهاء والمتکلمین والمفسرین لطیفه شاه عبد العزیز دهلوی اهل سنت را ملقب بشیعه علی نموده و خود ظاهر که شیعه بمعنی تابع است پس ازین جهت حالت معاویه و جماعه او را یا از اهلسنت خارج سازند یا شیعه علی را غیر اهلسنت قرار دهند بلکه متقدمین ایشان حضرات ائمه علیهم السلام را مجیی مذهب امامیه گفته اند چنانچه ابن اثیر در جامع الاصول در اثنا شرح غریب النون در اثنا شرح ان الله یبعث لهذه الامة علی راس کل مائة سنة من یجدد لها دینها ما نصه ونحن نذکر الآن المذاهب المشهورة فی الاسلام التی علیها مدار المسلمین فی اقطار الارضین وهو مذهب الشافعی وابو حنیفة ومالک واحمد ومذهب الامامیة ومن کان من المشاهیر من الطبقات واما من کان قبل هذه المذاهب المذکورة فلم یکن الناس مجتمعین علی مذهب امام بعینه ولم یکن قبل ذلک الا المائة الاولی وکان علی راسها من اولی الامر عمر بن عبد العزیز ویکفی الامة فی هذه المائة وجوده خاصة فانه جعل فی الاسلام ما لیس یخالف وکان من الفقهاء بالمدینة محمد بن علی الباقر والقاسم بن ابی بکر وسالم بن عبد الله بن عمر وکان بمکة منهم مجاهد بن جبر وعکرمة مولی ابن عباس وعطاء ابن ابی رباح وکان بالیمن طاوس ومن بالشام مکحول وبالکوفة عامر بن شراحیل وبالبصرة الحسن البصری ومحمد بن سیرین واما القراء علی راس المائة الاولی فکان القائم

لجاعبد الله بن كثير واما المحدثون فمحمد بن شهاب الزهري وجماعة كثيرة مشهورون من التابعين واما من كان
على راس المائة الثانية فمن اولى الامر المامون بن الرشيد ومن الفقهاء الشافعي والحسن بن زياد اللؤلؤي
من اصحاب ابي حنيفة واشهب بن عبد العزيز من اصحاب مالك واما احمد بن حنبل فلم يكن يومئذ مشهورا فانه
مات سنة احدى واربعين ومائتين ومن الامامية علي بن موسى الرضا ودر مائة ثالث محمد بن
يعقوب كلينى را از محدثين شيعه اماميه شمار كرده ودر مائه رابعه سيد مرتضى علم الهدى را شمرده وفاضل شهرستانى در ملل ونحل
گفته ان ابا عبد الله جعفر بن محمد الصادق محمود ذو علم غزير في الدين وادب كامل في الحكم وزهد بالغ في الدنيا و
ورع تام عن الشهوات وقد اقام بالمدينة مدة يفيد الشيعة المنتسبين اليه ويفيض المجالس اليه اسرار العلوم انتهى **قال** اسبطح
مرثیون سے حدیث مین منع آیا ہے چنانچہ کتاب ابن ماجہ مین یہ حدیث ہے کہ نہی رسول الله عن المراثی یعنے منع
فرمایا رسول خدا نے مرثیون سے **اقول** بالفرض والتسلیم درینجا مراد از مراثی مرثیہ متعارفہ ایام جاہلیت است کہ دران
امور ممنوعہ غیر مشروعہ بیان میکردند نہ مرثیہ متعارفہ اہل اسلام ورنہ اہل بیت کرام وصحابہ عظام در ماتم جناب سرور کائنات
چسان بگفتن مرثیہ ہا مبادرت میفرمودند وجناب عمر فاروق در مصیبت عروہ بن مسعود مرثیہ میگفت فاعتبروا یا اولی الابصار
قال اور صبر اسکا نام نہین ہے کہ آدمی اپنے دلمین کدورت کسی مکروہ کام کی نہ پاوے اور پاوے تو اوسکو مکروہ نہ جانے
کیونکہ یہ دونون امر طاقت بشری سے باہر ہین بلکہ حقیقت صبر کی یہ ہے کہ باوجود کدورت اور کراہت طبیعی کو خلاف
عقل اور شرع کے اوسکو بند رکھے اور پیغمبر اور امام سب اسبطح کا صبر کرتے آئے ہین **اقول** معنی صبر وتحقیق آن سابق
گذشت فتذکر **قال** اور عین مصیبت کیوقت اپنے تئین خلاف شرع اور عقل سے باز رکھے اور فقط آنسو جاری ہونا یا
چہرہ متغیر ہونا خلاف شرع اور صبر کے نہین ہے **اقول** ودرتعین درینجا مخاطب گویا از معنی تواجد وتباکی بعبارت چہرہ
متغیر ہونا اقرار نمودہ والحمد لله علی ذلک **قال** اور صبر یہی سمجھو تو وہی ہے کہ جو اول صدمے کیوقت واقع ہو اور جب مصیبت
گذر گئی پہر اوسوقت ترک شکایت اور جزع وفزع صبر مین نہین گنا جاتا بلکہ اسکو تسلی اور دلاسا کہتے ہین اور اسیواسطے
حکما نے کہا ہے کہ جو کسی کو اسباب کی تکلیف دیجاوے کہ ہمیشہ مصیبت پر رویا پیٹا کرین وہ تکلیف مالا یطاق ہے
اقول ودرتعین این قول مخاطب را تسلیم نمیکنم من ادعی فعلیہ البیان **قال** سچ ہے کہ جو کسی بڑے عیب اور تعزیہ داری
سے یون کہا جاوے کہ ایک مہینہ بہر متواتر امام کے غم مین رویا کرے مہینہ کیسا دو روز متواتر نہ رویا جاوے **اقول**

ای مخاطب عالی فہم گریہ حضرت یعقوب و حضرت امام زین العابدین علیہما السلام کہ سابقا مذکور شد شنیدہ و دیاو
دیدی کہ جناب فاطمہ زہرا در مصیبت وفات آنحضرت صلعم چنان الزام ماتم فرمود کہ بعد از گذشتن آنحضرت صلعم ہرگز خالی
از کسی خندان ندید کما فی مدارج النبوۃ **قال المخاطب** قال اللہ تعالی ولا تحسبن الذین قتلوا فی سبیل اللہ امواتا بل
احیاء عند ربہم یرزقون اور تو نہ سمجھ جو لوگ مارے گئے اللہ کی راہ مردے ہیں بلکہ زندہ ہیں اپنے رب کے پاس رزق
پاتے ہیں فرحین بما اتاہم اللہ من فضلہ ویستبشرون بالذین لم یلحقوا بہم لا خوف علیہم ولا ہم یحزنو
خوشی کرتے ہیں اس پر جو دیا انکو اللہ نے اپنے فضل سے اور خوش وقت ہوتے ہیں انکی طرف سے جو ابھی نہیں پہنچے انکو پیچھے سے
کہ نہ ڈر ہے انکو اور نہ غم **ثبت** اس آیہ سے معلوم ہوا کہ شہید لوگ کھاتے پیتے خوشیاں کرتے ہیں ہرگز انکو غم اور رنج نہیں
اور اسیطرح سمجھو کہ حضرت امام حسین علیہ السلام بھی نہایت خوش اور بے غم ہونگے کیونکہ وہ بھی اللہ کی راہ میں شہید
ہوئے ہیں الغرض قطع نظر اور باتوں سے اب ماتم کرنا اور تعزیہ بنانا انکے حال کے بھی خلاف ہے اور انکے مقصد
کہ وے خوش اور بے غم ہیں اور تم انکے لئے ماتم کرتے ہو اور ایسے وقتوں میں انکی مصیبت کو یاد کرکے ماتم کرنا بھی
بات ہے جیسے کوئی کسی کا دوست چوتھی تاریخ رجب کی کچھ بیمار ہوا ہو یا ایذا پائی ہو اور بعد تھوڑے عرصہ کے اسکو
غسل صحت حاصل ہوا اور سب طرح کی نعمتیں کھانے پینے لگے اور کوئی درد و غم باقی نہ ہو اور نہایت چین اور خوشی میں
ہو پھر جب رجب کی چوتھی تاریخ آوے کوئی انکی بیماری اور درد کو یاد کرکے ماتم کرنے لگے ہر چند اسکو لوگ سمجھ
کہ اب آپ اچھے اور خوش ہیں اور کسیطرح کا درد و غم نہیں وہ شخص سمجھائے نہ سمجھے اور کہے کہ اچھے اور بے غم ہیں تو کیا
ہوا دن اور تاریخ تو وہی ہے بھلا ایسے شخص کو کیا کہوگے آخر یہی کہوگے کہ یہ شخص یا دشمن ہے یا سودائی جو
خوشی کے وقت واہی تباہی باتیں کرتا ہے یہ مخالف کا کام ہے موافق سے ہرگز ایسا نہ ہوگا **ف** دوست جو خوش ہو
تو خوشی کیجئے اور اسکو جو غم ہووے تو جان دیجئے **اقول** در نسختین مدفوع است بچند وجہ اول آنکہ در مدارج النبوۃ
آوردہ کہ حیات انبیا علیہم الصلوۃ ارفع از حیات شہدا است الخ و حیات پیغمبر ما صلعم از ہمہ اعلی از ہمین جا است کہ
نکاح ازواج شہدا بعد موت دنیوی جائز و روا است اگر احکام اموات بر شہدا در دنیا جاری نبودی نکاح ازواج
اوشان چگونہ درست بود از دانستی کہ مطلب این ملبد ہمگی در حیات این جہانی وآن جہانی تفاوت میکند حضرت
عمر در ایام خلافت خود بوقت شب آواز حزین شنید کہ میگوید علی محمد صلواۃ الابرار صلی علیہ الطیبون الاخیار کنت

قوبا بکاء بالاسحار یا لیت شعری والمنایا اطوارش یعنے وحبیبی اللہ آیا دیکیند آنحضرت را و اظہار شوق میکند
با تمامی او سیر اشت است شعر و گفت اعادہ کن قول خود را پس اعادہ کرد بصوت حزین و گریہ کرد کذا فی مدارج النبوۃ و لو
عمر کہ اعادہ کن قول خود را و اعادہ کردن آنرا بعد وفات بصوت حزین و گریہ نمودن نقل است پس از این معنی کہ بر وی ابیات
آخروی و تنعم بہ نعمت بار پروردگار بعد کار بمصائب گذشتہ افسوس نمودن و گریہ ساختن معمول سلف بود و ہم
آنکہ شاہ صاحب در رسالہ سر الشہادتین میفرمایند بل یا بقاء البکاء والحزن المستمر وتذکر تلک الوقائع الحائلۃ فی
الامۃ الی یوم القیمۃ اکنون انصاف باید داد کہ باقی داشتن بکاء حزن و تذکر این وقائع تا الیدوم است تا قیام قیامت
امری است ضروری و بالبالیتمام مخاطب لوازم فرح و سرور تقدیم باید رسانید تسلیم اگر بعد شہادت جناب امام حسین ع
حضرت سرور کائنات صلعم را جناب ام سلمہ محزون و گریان در خواب دیدند چنانچہ ابن حجر در صواعق محرقہ نقلا از
ترمذی روایت کردہ کہ ام سلمہ رضی اللہ عنہا پیغمبر را در خواب دید کہ میگرید و بر روی و محاسن مبارکش خاک آلودہ است
پرسید کہ سبب این گریہ چیست آنحضرت فرمود الحال حسین را کشتند انتہی حالانکہ حضرت امام حسین علیہم
درآنوقت در جنت عنبر سرشت متنعم بہ نعیم اخروی خواہد بود پس اکنون باقتدای آنحضرت چرا و چسان
حزن و گریہ جائز و روا نباشد   چہارم آنکہ آنچہ مخاطب گفتہ ؎ دوست جو خوش ہو تو خوشی کیجئے ہو اوسکو
جو غم ہووے تو جان دیجئے ؎ فی الواقع مثل حدیثی است کہ بطریق اہل بیت مروی گشتہ کہ من لم یفرح
بفرحنا ولم یحزن بحزننا فلیس منا و چون باعتراف مخاطب ممہد شد کہ بحالت غم غم نمودن باید و بحالت
خوشی خوشی باید کرد پس میگوییم کہ بر روز دوشنبہ بوجہ ولادت آنحضرت صلعم علمای اہلسنت اظہار سرور مستحب
میدانند بلکہ روزہ داشتن آن روز روایت کردہ اند و در اوائل ماہ ربیع الاول انعقاد محفل میلاد شریف حسن
می شمارند پس چرا در شہادت اہل بیت محزون و مغموم بودن را کار ناروا است چنانچہ در رسالہ غایۃ المرام
فی تحقیق المولد والقیام لتعظیم سید الانام بصفحہ ۲۵ نوشتہ و علمای اعلام شکر اللہ سعیہم برای خصوصیت روز مولد
شریف و تعظیم و اظہار سرور و ادای شکر و کثرت خیرات و صدقات دیگر اصول ہم از شریعت استخراج کردہ اند
کما روی عن مسلم عن قتادۃ الانصاری انہ صلی اللہ علیہ وسلم سئل عن صیام یوم الاثنین قال ذلک یوم ولدت فیہ و
انزلت علی فیہ النبوۃ پس روزہ داشتن درین روز نیست مگر از برای ادای شکر حق تعالی و سبحانہ برین نعمت

جابجا کہ منور بنور وجود مسعود این عالم را از انوار جمال با کمال رحمۃ للعالمین ہم چنین این اعمال ذکیات مثل تلاوت
قرآن و اکثار صلوات و بیان مولد کریم و نشر مناقب و محامد جمیلہ حضرت مقدس نبوی و خیرات و صدقات و انواع
مسرات نیست مگر بجہت ادای شکر حق سبحانہ تعالی برین نعمت عظمی و عطیہ کبرے و مثل الامام ابو عبداللہ بن الحاج
فی کتابہ المدخل مع انکارہ علی ما احدثہ الناس من البدع والحوادث والغناء بالآلات المحرمۃ عن عمل المولد الشریف
قال فی فضیلۃ شہر مولد نبینا ھذا الشہر فضلہ اللہ تع وفضلنا فیہ لہذا النبی الکریم الذی من اللہ علینا فیہ لسید الاولین والآخ
وکان یجب ان یزاد فیہ من العبادۃ والخیر لشکر اللہ سبحنہ علی ما اولانا فیہ من ھذہ النعم العظیمۃ وان کان النبی لم یزد فیہ علی غیرہ من
الشہور شیئا من العبادات وما ذاک الا برحمتہ لامتہ ورفقہ بھم لانہ کان یترک العمل خشیۃ ان یفرض علی امتہ رحمۃ منہ بھم
لکن اشار علیہ الصلوۃ والسلم الی فضیلۃ ھذا الشہر العظیم بقولہ للسائل الذی سالہ عن صوم یوم الاثنین ذلک یوم ولد
فیہ فتشریف ھذا الیوم متضمن تشریف ھذا الشہر الذی ولد فیہ فینبغی ان یحترم حق الاحترام ویفضل
بما فضل اللہ بہ الاشہر الفاضلۃ وفضیلۃ الازمنۃ والامکنۃ مما خصہا اللہ بہ من العبادات التی تفعل
فیہا لما قد علم ان الامکنۃ والازمنۃ لا تشرف لذاتہا وانما یحصل لہا التشریف بما خصت بہ من المعانی فانظر ا
خصص اللہ بہ ھذا الشہر الشریف ویوم الاثنین الا تری ان صوم ھذا الیوم فیہ فضل عظیم لانہ ولد فیہ فعلی ھذ
ینبغی انہ اذا دخل ھذا الشہر الکریم ان یکرم ویعظم ویحترم بالاحترام اللائق بہ اتباعا للرسول صلی
اللہ علیہ وسلم فی کونہ کان یخص الاوقات
الفاضلۃ بزیادۃ فعل البر فیہا وکثرۃ الخیرات انتہی
پنجم آنکہ قطب الاقطاب غوث الاعظم در غنیۃ الطالبین میفرماید قال ھبط علی قبر الحسین بن علی یوم اصیب
سبعون الف ملک یبکون علیہ الی یوم القیمۃ وجہ استدلال آنکہ چون ہفتاد ہزار فرشتہ مقیم کربلا گردی
تا روز قیامت معروف گریہ باشند محبان آنجناب چگونہ ازین شرکت خود را محروم دارند قال فقال اللہ تع ومن
یقتل مؤمنا متعمدا فجزاءہ جہنم خالدا فیہا وغضب اللہ علیہ ولعنہ واعد لہ عذابا الیما اللہ تعالے فرماتا ہے
اور جو کوئی مارے مسلمان کو قصد کر کے تو اوسکی سزا دوزخ ہے اسمین پڑا رہے اور اللہ نے اسپر غضب کی
اور اسکو لعنت کی اور اسکے واسطے طیار کیا ہے بڑا عذاب ف بیان سے پوچھا گیا کہ یزید اور جو کوئی امام ک

قتل مین راضی اور شریک تھے اللہ کے غضب اور لعنت اور عذاب مین ہونگے اور انکی روحین نہایت رنج و ماتم مین گرفتار ہونگی اور انکو سوای غم کے خوشی کا نشان نہوگا غرض اب جو کوئی یزید اور اوسکے ساتھیون کا دوستدار اور غمخوار ہوا اور اونکو غم اور مصیبت مین دیکھکر رنجیدہ ہو وہ ماتمداری مین یزید کی موافقت کرے **اقول** وجہ نسنجیدن مخاطب باندک تاملے مفہوم بودن جناب امام مظلوم رہ درین زبان بہشت عنبر سرشت بیان نمودہ شعرے آوردہ کہ یک مصراعش اینکہ **ع** دوست جو خوش ہو تو خوشی کیجیے ۔ واکنون گرفتاری یزید در عذاب الٰہی بیان ساختہ ماتمداران جناب امام حسین علیہ الصلوۃ والثنا را بغمخواری یزید قرار میدہد پس اولیاء مخاطب را انسب ست کہ بر شہادت شہید کربلا لوازم فرحت و سرور بتقدیم رسانند و بغض و عداوت اہلبیت را بمنصہ بروز جلوہ گر سازند ورنہ بقول مخاطب از اتباع آنحضرت محروم خواہند بود نعوذ باللہ من الغوایۃ الی ہذہ الغایۃ **قال** بخلاف وقت وقوع واقعہ کے کہ دشمن خوش موجود تھے اور اہلبیت در دو رنج و مصیبت تازہ مین تھے تھا اسوقت غمناک ہونا تقاضائے محبت اور بشریت ہے **اقول** شاہ سلامت اللہ در تحریر الشہادتین میفرماید کہ تا ہر حاضر و غائب برین سانحہ جگرسوز با مطلع شود و ہرکس از دور و نزدیک و ترک و تاجیک برین واقعہ غم فرسا خبردار گردد بلکہ مقصود اصلی و غرض حقیقی ازین ہمہ باقیماندن غم و الم دائم و تذکرہ و یادگارے وقائع ہولناک و سوانح غم فرسود درین امت تا قیام قیامت است انتہی این عبارت نص است بر اینکہ باقی داشتن بکا و حزن در مصیبت جناب شہید مظلوم درین امت خواہش ربانی است و تعلق شہادت کبرے منوط بہمین امور است و نیز در تحریر الشہادتین مسطور است کہ در زمانیکہ خبر مراجعت اہلبیت رسالت بمدینہ رسید اولاد مہاجرین و انصار و دیگر اہالی مدینہ از صغار و کبار باستقبال دویدند چنانکہ ذریت رسول و جگرگوشۂ بتول را مبتلائے مصیبت دیدند حالتی از غم و اندوہ و گریہ و زاری بر ایشان گذشت کہ خارج از حیطہ شرح و بیان است گویند مصیبتی کہ بروز وفات حضرت سرور کائنات علیہ افضل من الصلوات والتحیات بر اہل مدینہ گذشتہ بود ہمان مصیبت آنروز گذشت کہ امام زین العابدین با زنان و یتیمان اہلبیت نبوت و سر مبارک سید الشہداء علیہ التحیۃ والثنا از دمشق بمدینہ برگشت فریادی عجیب و شورے غریب در مدینہ برپا بود کہ یاد از ہنگامہ قیامت میداد انتہی و نیز آمدہ کہ ہفتاد ہزار فرشتہ از روز شہادت بر قبر مطہر برائے گریہ تا قیامت فرود آمدہ اند پس اگر گریہ در ہمان وقت شہادت جائز بودے و بعد آن ممنوع اقامت ملائکہ تا قیامت برائے گریہ چگونہ باشد **قال** و قال اللہ تعالی قل صدق اللہ فاتبعوا

ملۃ ابراہیم حنیفا وما کان من المشرکین **ت** اللہ تعالی فرماتا ہے تو کہدے سچ فرمایا اللہ نے اب تابع ہو جاؤ ابراہیم کی ملت کو جو ایک طرف کا تھا اور نہ تھا شرک کرنے والوں میں **ف** اس آیۃ سے اور دیگر آیتوں سے ثابت ہے کہ ہمارے دین میں ملت ابراہیم کی تابعداری فرض ہے اور حضرت ابراہیم کے ملت میں جو شیوہ ہیں ان میں سے یہ بھی ہے کہ مونہہ نہ کھسوٹنا اور اپنے قریب اور دوست کی موت میں صبر کرنا اور جزع و فزع شیون نوحہ سے دور رہنا تو تعزیہ میں سب باتیں اسکی برعکس ہیں یہ باتیں عین موت کیوقت نہ چاہئے چہ جائیکہ سیکڑون برسون کے بعد ہر سال کرنا

اقول در سنت عین نوحہ ممنوعہ نوحہ معمولہ زنان جاہلیت است ورنہ گریستن بر میت و یاد کردن اوصاف حمیدہ و خصال پسندیدہ کہ راست و درست باشد معمول خاصان خدا بودہ است و شواہد آن سابقا گذشتہ و بعد ہم بیاید بذکر عبارت رسالہ تحریر الشہادتین اکتفا میرود و باقی از آثار و علامات نوحہ جن است آنرا باید شنید اخرج ابو نعیم عن حبیب بن ثابت قال سمعت الجنیۃ تنوح علی الحسین وہی تقول ه مسح النبی جبینہ فلہ بریق فی الخدود علیا قریش جدہ خیر الجدود ذہ بیرون آورد ابو نعیم از حبیب بن ثابت گفت کہ شنیدم زنی را از جنیان کہ میگریست بر حسین ع در حالیکہ میگفت کہ مسح کردہ بود سید پیشانی او را پس بود براے او نور و لمعان در رخسارہا پدر و مادر وی بودند از مہتران قریش و بود جد وی بہترین جدہا یعنی جنیہ نوحہ میکرد بر حسین و میگریست بران و میگفت آنچہ مذکور رفت و اخرج ابو نعیم من طریق حبیب بن ثابت عن ام سلمۃ قالت سمعت نوح الجن منذ قبض النبی صلعم الا اللیلۃ و ما اری ابنی الا قد قتل یعنی الحسین فقالت لجاریتہا اخرجی فاسألی فاخبرت انہ قد قتل وان الجنیۃ تنوح ه

الا یا عین فانتہلی بجہد ومن یبکی علی الشہداء بعدی علی رہط یقودہم المنایا الی متجبر فی ملک عبد ه

و برآورد ابو نعیم از طریق حبیب بن ثابت از ام سلمہ گفت نشنیدم نوحہ و گریہ جن را از روزیکہ وفات یافت پیغمبر خدا صلعم مگر امشب و نمی بینم مگر آنکہ پسر من بتحقیق کشتہ شد یعنی حسین پس فرمود کنیز خود را کہ بیرون رو پس بپرس پس خبر داد کنیز باینکہ بتحقیق کشتہ شد حسین و بدرستیکہ جنیہ نوحہ میکند آگاہ باش ای چشم پس گریہ و زاری بکن بکوشش تمام و کیست کہ گریہ کند بر شہیدان بعد از من بر گروہی کہ کشید ایشانرا اسباب موت بسوی ظالم سرکش در سلطنت زمان من و گویند کہ حضرت ام سلمہ بعد دریافت این ماجرا انقدر گریست کہ از ہوش رفت و تا دیر غشی و حالے

[illegible] ۱۰ اخرجہ [illegible] ۸ [illegible] تنوح علی [illegible]

[illegible] در اوائل ابونعیم از فریده بن جابر حضرمی از مادر خود گفت که شنیدم جن را که زاری می نمود گریه میکرد بر
حسین و می گفت که خبر مرگ حسین می رسانم غمگین شده ابو حسین با جمال و کوه صبر و استقلال لیو خیبر نامید رسانی گفت
که مراد از نوحه در پنجا مقام گریستن و یاد کردن اوصاف حمیده و خصال پسندیده حضرت امام حسین است؛ نوحه متعارفه
در رسوم اہل بدعت و عمل زنان جاہلیت که آن باتفاق علما حرام و در احادیث صحیحه وعید شدید بران وارد است
انتہی و مسلم نداریم که در تعزیه داری امری از امور ممنوعه بوده باشد تفصیل این مطالب در باب سابق ہم تحریر آمده
می آید و اگر احدی از عوام مرتکب امری از امور ناجائز شود از او بممانعت تعزیه داری چه مدخل زیرا که مرتکب
را تنبیه باید نه ممانعت تعزیه داری و محزون و مغموم بودن و گریه و زاری نمودن در مصائب جناب امام مظلوم
علیه السلام امریست ضروری و مستحق است از سنن نبوی کما نبیناه سابقا **قال** دوسری آیت مین خدا فرماتا ہے
ومن یرغب عن ملة ابراهیم الا من سفه نفسه **ت** اور کون پسند نہ کرے ملت ابراہیم کو مگر جو بیوقوف ہوا اپنے
جیسے اور صحیح بخاری اور مسلم مین یہ حدیث ہے کہ پیغمبر خدا نے فرمایا من احدث فی امرنا هذا ما لیس منه فهو رد
یعنے جو کوئی نئی بات نکالے ہمارے اس دین مین جو اسمین نہو سو وہ مردود ہے **اقول** این آیه از ما نحن فیه منافی است
دارد و ہمچنین احادیث عام مخصوص البعض اند چنانچه در رساله غایة المرام بصفحه ۹۸ مندرج است اور جو لوگ اسکو
بدعت سیئہ کہتے ہین وہ لوگ واقف اصل دین نہین ہین اسواسطے کہ اصل اشیا مین اباحت ہے جب تک
کوئی دلیل قطعی مانع اسکی نہووے کذا فی البحر الرائق والہدایہ اور غرائب مین لکہا ہے کہ بدعت پانچ قسم ہے
ایک بدعت واجب جیسے پڑہنا علم صرف و نحو کا واسطے معرفت کلام اللہ و احادیث کے دوسرے بدعت حرام
جیسے پڑہنا علم فلسفہ کا تیسرے بدعت مندوب جیسے مصافحہ بعد نماز عصر و فجر کے چوتھے بدعت مکروہ جیسے مزین کرنا
مسجد کا سونے چاندی اور گل بوٹے سے پانچوین بدعت مباح جیسے فراخ کرنا اور رنگا رنگ طعام واسطے مہمانونکے
پکانا اور ہر بدعت سیئہ نہین ہو سکتی ہے اسواسطے کہ کل بدعة ضلالة عام مخصوص البعض ہوا اور قیام تعظیم رسول اللہ صلعم
قسم اول سے یعنے واجب ہے کہ مسوی شرح موطا مین باب مصافحہ مین لکہا ہے عن عبد اللہ الخراسانی انه قال قال رسول اللہ
تصافحوا یذہب الغل وتہادوا تحابوا وتذہب الشحناء قلت علیه اہل العلم قال النووی ان المصافحة مستحبة عند کل لقاء واما
اعتادة الناس من المصافحة بعد صلاة الصبح [illegible]

والعصر فلا اصل له في الشرع على هذا الوجه لكن لا بأس به لان اصل المصافحة سنة وكونهم حافظوا عليها

الاحوال وفرطوا فيها في كثير من الاحوال لا يخرج ذلك البعض عن كونه من المصافحة التي ورد الشرع باصلها اقول هكذا ينبغي ان يقال في

يوم العيد پس کھڑا ہونا وقت میلاد شریف کو یا آگے زیارت رسول صلعم کے کمال مستحسن ہوا اور عالمگیری میں لکھا

کہ آگے زیارت رسول اللہ صلعم کے ایسا کھڑا ہووے جیسا نماز میں کھڑا ہوتا ہے فیتوجه الی قبره فیقف عند

ولا یضع یده علی جدار التربة فهو اهیب واعظم للحرمة ویقف کما یقف فی الصلوة ویمثل صورته الکریمة

کانه نائم فی لحده عالم به یسمع کلامه کذا فی الاختیار شرح المختار اور اسپر اجماع علمای حرمین

ور علما ہند وغیرہ کا ہے انکار اجماع کا نص قطعی سے کفر ہے لا یجتمع امتی علی الضلالة اور مخالفت اجماع

کرنا مصداق من شذ شذ فی النار کا ہے اور سید محمد برزنجی کہ امام حدیث اور عصر کے تھے اور تعریف او

روضة الاحباب تصنیف عطاء اللہ بن فضل اللہ حسینی میں لکھی ہے کہ وہ معاصر ابن جوزی تھے اور امام حرمین

تھے انہوں نے کتاب عقد الجوہر فی مولد النبی الازہر میں لکھا ہے وقد استحسن القیام عند ذکر مولده الشریف

ائمة ذو روایة و رویة فطوبی لمن کان قیامه لتعظیمه صلعم غایة مرامه و مرماه و در بهجة الاسرار

در وی بدو واسطه بیش نیست روایت کرده که روزے حضرت غوث الثقلین شیخ محی الدین عبد القادر رضی اللہ عنه

بر کرسی بود و وعظ میفرمود و قریب بده ہزار کس در پای وعظ وے حاضر و شیخ علی در زیر پای کرسی شیخ نشسته

شیخ علی را خوابی برد پس شیخ عبد القادر قوم را فرمود اسکتوا پس همه ساکت شدند تا آنکه غیر انفاس از ایشان شنیده

پس فرود آمد شیخ از کرسی و بایستاد با ادب در پیش شیخ علی مذکور و می نگریست در روی وے پس بیدار شد شیخ علی

گفت شیخ عبد القادر یا بی که دیدے حضرت را در خواب گفت نعم فرمود از ہیبت ادب ورزیدم با تو ایستادم در پیش

فرمود دیگر وصیت کرد ترا آنحضرت صلعم گفت بملازمت مجلس تو پس شیخ علی گفت آنچه من در خواب دیدم شیخ عبد القادر

در بیداری دید روایت کرده اند که ہفت کس از مردان راه در آن روز از عالم رفتند رحمة اللہ علیہم اجمعین نقل

ترجمة المشکوة للشیخ عبد الحق الدہلوی قدس سره بلفظه فی کتاب المولد انتہی دوم آنکه نماز تراویح

باعتراف جناب فاروق بدعت است و در مفہوم من احدث فی امرنا هذا ما لیس منه فہو رد داخل و مردود

جناب شان از تحقیق مخاطب لازم فالجواب الجواب سیوم آنکه کتاب اللہ در عہد آنحضرت صلعم مجموع نبود

وجمع ابی بکر و عمر القرآن وجمعه فی عهد عثمان کذا فی المرقاة و قال النبی صلعم من احدث فی امرنا هذا
ما لیس منه فهو رد بجمعه روایت قول ملا علی قاری ست و استماع حدیث نبوی مناسب و الاهتمام رتبق اصحاب کبار لفظ
مردود بزبان آرد و یا حدیث را مطابق دیگران بجا جوز تاویل نماید مردود خطا انتها **قال ث** اس حدیث سے
ثابت ہوا کہ جو کوئی پیغمبر کے دین کے کاموں میں کہ مقرر کرنا احکام شرع کا ہے اپنی طرف سے کوئی نئی بات مقرر کرے کہ جسکی
اصل کچھ دین میں ثابت نہو اور اپنی طرف سے ثواب اور عذاب کسی کام میں ٹھہراوے تو وہ بیشک مردود ہے **اقول**
در بنشعین بدعت آنست که مخالف سنت باشد چنانچه در رساله غایة المرام صفحه ۲۲ - مولوی سید رؤف احمد بیر و سید
عبد الرزاق صاحب نانسوی میفرمایند قال الشیخ الامام العلامة صدر الدین بن عمر الشافعی هذه البدعة لا
باس بها و یکره البدع اذا راغمت السنة واما اذا لم یراغمها فلا یکره و یثاب الانسان
بحسب قصده فی اظهار السرور والفرح بمولد النبی کہا شیخ امام علامہ صدر الدین عمر شافعی نے کہ محفل کرنا مولد شریف
کی بدعت ہے کہ کچھ مضایقہ نہیں کرنا اوسکا اور مکروہ نہیں ہوتی بدعت جبتک کہ مزاحمت نکرے سنت کو یعنی اوسکے
کرنے سے کوئی فعل مسنون ترک ہو جاے اور اگر مزاحمت نکرے سنت کو پس وہ بدعت مکروہ نہیں ہے اور ثواب دیا جاے گا
آدمی بسبب قصد کرنے اوسکے بیچ ظاہر کرنے خوشی کے بوجہ میلاد شریف انحضرت صلعم کے انتہی **قال ب** تعزیہ میں دیکھو
سو جو بھی بات موجود ہے **اقول** در بنشعین این امر اصلا در تعزیه موجود نیست بلکه اصل آن در شرع ثابت است
کما مر سابقا **قال** اول تعزیہ بنانا نئی بات دین میں ہے کسی پیغمبر امام کے شہید ہونے یا مرنے سے شرع میں تعزیہ باشدہ
یا چبوترہ اور کچھ سوار اسکے بنانا نہیں آیا **اقول** در بنشعین تعزیه که عبارت است از نقل قبر و نقل مقبره و موجب احیاء
منقوله جائز است و مباح پس بر بناء ان طعن و تشنیع نمودن بجز عناد امرے نباشد **قال** اور جو باتیں تعزیہ کے لیے مقرر
کیں ہیں وے باتیں انکی سچی قبروں پر بھی درست نہیں ہیں چہ جای جھوٹی تربتوں پہ **اقول** در بنشعین آنچه افاده
نموده مردود است زیرا که تعزیه قبر جعلی نیست بلکه در آن نقل قبر می باشد و نیز ظاهر که نقل قبر چیزی دیگر است و قبر جعلی
چیز دیگر و امری با تعزیه کرده میشود که ممنوع و نا جائز باشد و اگر احیانا کدامی ناواقف مرتکب امری خلاف شرع گردد
شخص گنهگار و اثم خواهد بود نه که از آن تعزیه داری ممنوع گردد فاعتبروا یا اولی الابصار **قال** دوسرے
یہ کہ تعزیہ بنانا دین کی کام میں گنتے ہیں اور اوسکے بنانیوالوں کو ثواب اور تعریف ٹھہراتے ہیں اور جو کوئی اوسکو برا جانکر

نکرے تو اوسکو امام کا دشمن بتاتے ہین اور طعن اور ملامت کرتے ہین اور ایسا طعن اور ملامت ہوا پیغمبر خدا کی بانی
کسی بھی مین اپنی طرف سے کرنا درست نہین **اقول** اینچہ نوشتہ معارض است بانیکہ اہلسنت ہم چنین امور بسیار در دین
ایجاد کردہ و برای آن ثواب قرار دادہ و منکران را ملامت نمودہ از انجملہ انعقاد محفل مولد شریف است چنانچہ
در رسالہ غایۃ المرام بہ صفحہ ۲۰ نوشتہ قال العلامہ ظہیر الدین بن جعفر ھی بدعۃ حسنۃ اذا قصد الداعی
والصلوۃ علی النبی واطعام الطعام للفقراء والمساکین وھذا القدر یثاب علیہ بھذا الشرط فی کل وقت انتہی بقدر
و بہ صفحہ ۱۱ نوشتہ قال الامام الحافظ ابو محمد عبد الرحمن بن اسمعیل المعروف بابی شامۃ فی کتاب الباعث
علی انکار البدع والحوادث فالبدعۃ الحسنۃ متفق علی جواز فعلہا والاستحباب لہا رجاء الثواب
لمن حسنت نیتہ فیہا الخ و در صفحہ ۱۵ می گوید قال ابن الجوزی لم یکن فی ذلک الا ارغام الشیطان
وادعام اہل الایمان کہا ابن جوزی نے نہین ہے بیچ محفل مولد شریف کی مگر خاک مین ملانا شیطان کو
اور خوشنودی مومنین کی انتہی **قال** تیسرے اصل اس تعزیہ کی دین مین بھی ثابت نہین بلکہ ایسی چیزون کا منع حدیث
مین آیا ہے **اقول** اصل آن در شرع ثابت کما مر **قال** غرض جب معلوم کر چکے کہ تعزیہ مین یہ باتین جمع ہین تو
رسول خدا کے حکم سے ثابت ہوا کہ تعزیہ بنانا مردود ہے **اقول** از وجوہ سابقہ واضح گشتہ کہ ساختن تعزیہ بدعت
سئیہ نیست و بدعت مکروہ ہمان است کہ مزاحم سنت باشد و اذ لیس فلیس کما قال صدر الدین بن عمر الشافعی
ویکرہ البدع اذا راغمت السنۃ واما اذا لم یراغمہا فلا یکرہ انتہی و نیز اینکہ اہلسنت و جماعت محفل مولد شریف در اوائل
ربیع الاول احداث نمودہ بوقت ذکر میلاد آنحضرت قیام را اوران اختراع کردند و برین ہر دو عمل دعوی اجماع قوم
خود در آرند چنانچہ در رسالہ غایۃ المرام بہ صفحہ ۱۰ نوشتہ اما ثبوت امر اول پس جمہور محدثین متقدمین و فقہای مجتہدین
و کافہ علماء متقدمین و متاخرین و اولیاء اللہ اور سلف صالحین رحمہم اللہ اجمعین نے مستحب و مستحسن ہونا محفل
مولد شریف کا اختیار کیا ہے اور اپنے تصانیف مین بدلائل واضحہ تحریر فرمایا ہے اگر اون سب کا تفصیلاً
ذکر کیا جائے تو ضبط اونکا اسما کا حد عد و حساب سے افزون اور دائرہ حصر عقل سے بیرون ہی بلکہ اگر اکتفا اونکے اکثر
کے کیجاوی تو بھی رسالہ بہت طویل ہو جائے اسواسطے بمقتضائے مالا یدرک کلہ لا یترک کلہ کی تصریح اسمای بعضے
کی بدون نقل کلام تمسک بہ جنبہ کی کلام بر تبرک پر اکتفا کیجاتی ہے کہ ہر واحد ان ثقات سے مقتدا اور مستند

بالفراده جو جاتی کہ اتفاق ان اکابر کا اور اجماع ان تمام فقیہ کا ایسا امر ہے جو لیس اتباع اوسکا واجب ونا گزیر ہے
[۱] حضرت شیخ الفقہاء والمحدثین تاج العلماء والعارفین شیخ شیوخ العالم قطب الاقطاب الغوث الاعظم سید محی الدین عبد القادر
جیلانی رضی اللہ عنہ [۲] وامام المحدثین ابو الفرج ابن جوزی محدث فقیہ حنبلی [۳] وابو الخطاب عمر بن دحیہ کلبی [۴] وابن خلکان
[۵] محدث شافعی و علامہ قسطلانی [۶] صاحب المواہب اللدنیہ و شارح صحیح بخاری [۷] و شیخ القراء الحافظ ابن الجزری [۸] و محمد
بن علی دمشقی صاحب سبل الہدی والرشاد [۹] و حافظ ابو الخیر سخاوی [۱۰] و حافظ عماد الدین ابن کثیر [۱۱] و علامہ ابن ظفر صاحب
الدرر المنتظم [۱۲] وامام نووی شافعی شارح صحیح مسلم [۱۳] و حافظ ابو شامہ استاد امام نووی صاحب کتاب الباعث علی انکار
البدع والحوادث [۱۴] و شیخ ابو الحسن المعروف بابن الفضل [۱۵] و ابو بکر الحجار [۱۶] و منشور البشار [۱۷] و ابن محمد النعمان [۱۸] و ابو موسی
مدینی [۱۹] و حافظ شمس الدین بن ناصر الدین دمشقی [۲۰] و جمال الدین عجمی [۲۱] و یوسف الحجار [۲۲] و یوسف بن علی الشامی [۲۳] وامام
ابن بطاح [۲۴] وامام مخلص کتابی [۲۵] وامام علامہ ظہیر الدین [۲۶] و شیخ نصیر الدین [۲۷] و شیخ عمر بن الملا [۲۸] وامام صدر الدین بن
عمر شافعی [۲۹] و حافظ ابن حجر مکی و عسقلانی صاحب المولد الکبیر [۳۰] و حافظ دمشقی [۳۱] و جلال الدین سیوطی [۳۲] و شارح ابن ماجہ
[۳۳] امام محقق ابو زرعہ عراقی حسینی [۳۴] و شیخ ابن حجر ہاشمی [۳۵] و احمد بن محمد مدنی المشہور بالقشاشی [۳۶] وامام برزنجی [۳۷] و شیخ عبد الحق
محدث دہلوی اور بعض ان بزرگواران کے حال تبحر علم قسم حضرت غوث صمدانی و محبوب سبحانی اور ابن جوزی کا اظہر
من الشمس وابین من الامس ہے چھ سو ہجری کے اندر ہیں مصنفات اونکی ہوتی ہیں کہ اب تک وہ موجود ہیں اور ابو الخطاب
بن دحیہ کلبی نے کتاب التنویر نے شرح المولد السراج المنیر سنہ چھ سو چار ہجری میں تالیف فرمائی ہے انتہی ودر صفحہ ۳۰ و ۳۹
کتاب مذکور مرقوم ہے دلائل استحسان واستحباب محفل مولد شریف کی مختصرا بیان کیے گئے اب دلائل استحسان امر دویم یعنی
کھڑا ہونا وقت ذکر میلاد شریف آنحضرت صلعم کے مذکور ہوتے ہیں کان لگا کر سنو اور بے ادبی اور گستاخی چھوڑ کر ادب
سیکھو کیونکہ بے ادب محفل خاص سے نکال دیا جاتا ہے من ترک الادب دفع من الباب اور چند استفتا علماء
مکہ معظمہ و علماء شاہجہان آباد وغیرہ حاوی دلائل کثیرہ تھی اور روایات اور احادیث و اقوال علماء کبار متقدمین کے
بعضیں تمام مندرج ہیں او نمیں ان استفتوں کی نقل پر کفایت کی جاتی ہے اور علاحدہ ذکر کرنا تمام کتب کا حاجت نہ سمجھ کر
تکرار لازم نہ آئے انتخاب فتوی علمای خیر البلاد مکہ معظمہ بجواب القیام عند ذکر ولادۃ سید المرسلین فی قراءۃ المولد
لتعظیمہ امر لا شک فی استحسانہ واستحبابہ وندبہ یحصل لفاعلہ من الثواب الحظ الاوفر

من الثواب الحظ الاوفر والخير الاكبر الخ وسيد محمد برزنجى در كتاب عقد الجوهر فى مولد النبى الازهر وقد
استحسن القيام عند ذكر مولده الشريف ائمة ذو رواية ودراية فطوبى لمن كان تعظيمه صلعم غاية مرامه ومرماه انتهى
چون كيفيت استحباب واستحسان وترتب ثواب انعقاد محفل ميلاد شريف وقيام وقت مولد آنحضرت صلعم دريافتى
اكنون دو كلمه مشتمل كفر وضلالة اين جم غفير بايد شنيد مولوى عبد الواحد فرخ آبادى در جواب الجواب فتواى مولوى
مظهر كريم نقلا عن تحفة القضاة آورده سئل القاضى عن مجلس المولد الشريف قال لا ينعقد لانه محدث وكل محدث ضلالة و
كل ضلالة فى النار وما يفعلون من الجهال على راس كل حول فى شهر ربيع الاول ليس بشىء ويقومون عند ذكر مولده ويزعمون
ان روحه صلعم يجىء وحاضر فزعمهم باطل بل هذا الاعتقاد شرك وقد منع الائمة الاربعة
عن مثل هذا انتهى وشيخ محمد الشافعى در كتاب سبل الرشاد فى احوال خير العباد المشهور
بسيرة الشامى آورده جرت عادة كثير من المحبين اذا سمعوا بذكر وضعه ان يقوموا تعظيما له وهذا
القيام بدعة لا اصل لها ونصير الدين گجراتى ثم البرهانپورى در كتاب طريقة السلف نوشته قد احدث
بعض جهال المشائخ امورا كثيرة لا نجد لها اثرا ولا اسما فى كتاب ولا سنة منها القيام عند ذكر ولادته
صلعم ومولوى نجم الدين تنوجى نيز در جواب الجواب فتواى مولوى مظهر كريم بعينه تحرير آورده كه اول مولودى
كرنيكى كچه اصل نهين هى كه شيخ تاج الدين عمر بن البلخى والسكندرى المشهور بالفاكهانى من متاخرى المالكية
ان عمل المولد بدعة مذمومة لكها هے اور على هذا القياس شيخ مجدد الف ثانى نے بهى هيچ مكتوب دويست وهفتاد
وسيوم ومكتوب پنجاه وچهارم كے لكها هے توكهڑا هونا اوسمين دوسرى بدعت قبيحه وسيئه هے و بعد ازانكه فاصله
مى نويسد اور ظاهر هے كه اوس درس مولد مين خلاف معقول ومنقول وقت ذكر وضع حمل كے حاضر وناظر سمجهكے
گويا اسيوقت پيغمبر خدا صلعم شكم مادر سے تشريف باهر لاتے هين تعظيما قيام كرنا تو يك نظير كے بدعت كيا بلكه كفر
اور شرك هے فى العبادة الخ وعبارات مذكوره چنانكه مى بينى نص است برانكه انعقاد مجلس مولد وقيام وقت ذكر
ولادت آنحضرت صلعم بدعت است وكل بدعة ضلالة وكل ضلالة الى النار پس جماعتى كثير از اهلسنت باغواى
اهل نحله شان مستاصل الى النار گشتند **قال** اور يه حديث مشكواة شريف مين هے من يعش منكم بعدى فسيرى
اختلافا كثيرا فعليكم بسنتى وسنة الخلفاء الراشدين يعنى جو كوئى جيتا رها تم مين سے ميرے پيچهے

دیکھیگا بہت اختلاف اور مومنین پس لازم کر لو تم اپنے اوپر میرے اور میرے خلیفوں کی سنت جو رشد والے اور راہ پائے ہوئے ہیں **اقول** این حدیث حجت برائے ما است نہ بر شما زیرا کہ فقرہ فسیری اختلافا کثیرا دال است بر اینکہ عنقریب اختلاف کثیر در امت محمدیہ ظاہر شود و موید این است حدیث دیگر کہ صاحب مدارج النبوۃ آوردہ کہ انحضرت صلعم بر منبر فرمودہ بدانید و آگاہ باشید کہ بازگشت من و شما ہمہ بخدا و نزد است وصیت میکنم با مہاجرین اولین نیکی بجا می آرید و وصیت میکنم مہاجرین را کہ با یکدیگر نیکی کنید و پس خواند سورہ والعصر را تا آخر و این آیہ بخواند فہل عسیتم ان تولیتم ان تفسدوا فی الارض و تقطعوا ارحامکم الآیۃ و وصیت می کنم شما را در شان انصار و فرمود ای انصار بعد از من جماعتی را بر شما اختیار و اختیار خواہند کرد و بر شما ترجیح خواہند داد و مولف مدارج النبوۃ بعد آیہ میگوید این اشارت است بانچہ ملوک و امراء مروانیہ و عباسیہ با اہل بیت نبوت کردہ اند از جفا و ستم انتہی فقیر میگویم کہ در این فہل عسیتم آہ صیغ مخاطب مستند پس تلاوت فرمودن انحضرت صلعم آیہ مذکورہ را اول دلیل است بر اینکہ خطاب بحاضرین بودہ نہ بحاکم بعد او در کتاب مذکور صفحہ ۴۹۱ - آوردہ فرمود می ترسم بر شما کہ مشرک شوید بعد از من ولیکن می ترسم بر شما دنیا را کہ رغبت کنید در آن و در فتنہ افتید و ہلاک شوید چنانکہ ہلاک شدند آنکسانی کہ پیش از شما بودہ اند انتہی و مراد از خلفاء راشدین بدلیل حدیث لایزال امر امتی قائماً حتی یمضی اثنی عشر خلیفۃ کلہم من قریش خلفای اثنا عشر اند و این حدیث کہ بتقارب الفاظ در صحاح اہل سنت با سانید متعددہ از حضرت رسول صلعم منقول است باعتراف بعض محققان اہل سنت سوای مذہب امامیہ اثنا عشریہ بر ہیچ مسالکی منطبق نمی شود و بجالت وقوع اختلاف کثیر انحضرت صلعم ارشاد فرمود فعلیکم بسنتی وسنۃ الخلفاء الراشدین ای الائمۃ الاثنی عشر پس منصف را باید کہ از اتباع کسانیکہ بحکم روایت صحیح مسلم در زمرہ کاذبین و آثمین و غادرین و خائنین مسلک مستند پرہیز نماید و این ارشاد حضرت خلیفہ ثانی است کہ بمخاطبہ علی و عباس بر زبان مبارک جاری شدہ حق بنید فلما توفی رسول اللہ صلعم قال ابو بکر انا ولی رسول اللہ فجئتما تطلب میراثک من ابن اخیک و تطلب ہذا میراث امرأتہ من ابیہا فقال ابو بکر قال رسول اللہ صلعم لا نورث ما ترکناہ صدقۃ فرأیتماہ کاذبا آثما غادرا خائنا واللہ یعلم انہ صادق بار راشد تابع للحق ثم توفی ابو بکر وانا ولی رسول اللہ و ولی ابی بکر فرأیتمانی کاذبا آثما غادرا خائنا واللہ یعلم

انی الصادق باید داشت تابع الحق بعد وضوح اقتدار ائمہ اثنا عشر اہل سنت را باید کہ دست از این
لو آن بردارند و بحضرات ائمہ معصومین علیہم السلام رجوع نمایند فالحق احق بالاتباع **قال** الجاہلہ عضوا علیہا
بالنواجذ پکڑو اس سنت کو دانتوں سے وایاکم ومحدثات الامور اور بچائے رکھو اپنے کو نئی باتوں
سے فان کل محدثۃ بدعۃ **ت** بیشک جو بات دین میں نئی ٹھہرائی گئی سو بدعت ہے وکل بدعۃ ضلالۃ
ت اور ہر بدعت ہو گمراہی ہے **ف** مسلمان کو لازم ہے کہ دین میں اپنی طرف سے کوئی نئی بات نہ نکالے اور
نہ اوروں کی ایجاد پر عمل کرے اور تعزیہ بنانا بیشک بعد مدت کی پیغمبر اور امام کی پیچھے اہل بدعت نے ایجاد کیا
ہے اور پیغمبر اور اونکے خلیفوں کی سنت سے باہر ہے اور بدعت اور گمراہی میں داخل ہے اب اہل سنت
کو چاہیئے کہ ایسے کاموں میں اپنے نام کا پاس کریں بڑی شرم اور حیف کی بات ہے کہ اہل سنت ہو کر اہل
بدعت کے کام کرو برائے خدا اپنے ناموری میں بٹا نہ لگاؤ اور ایسی بدعت کو دل سے بھلاؤ اور انھیں
اہلسنت کے طریقہ پر چلاؤ مثل ہے کہ جسکا کھائی اوسکا گائے **اقول** بہ نستعین آنچہ افادہ نمودہ مردود است
بچند وجہ اول آنکہ اہل سنت وجماعت در دین خود امور عدیدہ ایجاد کردہ بر استحسان آن فتوا دادہ ائمہ
چون مقام از استیفاء آن ابی است لہذا بہ نقل دو عبارت اکتفا می رود در رسالہ غایۃ المرام نوشتہ
کہ امام نووی وابن حجر نے جو نماز شب برات ولیلۃ الرغائب کو بدعت مذمومہ قرار دیا وجہ یہ ہے کہ حدیث
صحیح مسلم میں تصریح ممانعت شب جمعہ واسطہ نوافل کی تھی اور بعد آن می گوید علاوہ اسکے یہ قول ان
محدثوں کا مختار ومعمول ہے کل محدثین وفقہا کا نہیں حضرت غوث الاعظم غنیۃ الطالبین میں اور امام
حجۃ الاسلام غزالی احیاء العلوم میں اور شہاب الدین سہروردی کتاب الاوراد میں اور اور فقہا ومحدثین
نے استحباب نماز رغائب وشب برات بتصریح مستحب لکھا ہے اور اتبک معمول اکثر مشائخ اصحاب بیعت
وطریقت ہے کہ ان راتوں میں بیدار ہوتے ہیں اور نوافل پڑہتے ہیں اور یہ بھی ضرور نہیں ہے کہ جو احادیث
نزدیک محدثین کے صحیح نہوں وہ نزدیک فقہا کے بھی صحیح نہوں بلکہ مجد الدین فیروز آبادی صاحب قاموس
نے سفر السعادت میں حکم عدم صحت بعضی احادیث کا کیا ہے حالانکہ اونہیں احادیث کو خود اصحاب کتب
ستہ لائے ہیں کما لا یخفی علی من طالع کتب الفقہ والحدیث ماوراے اسکے سنت نماز نوافل وغیرہ

ایسے ہیں کہ ثبوت اونکے فعل کا سنت سے نہیں ہو مگر نزدیک فقہا کے مستحب اور باعث ثواب ہیں چنانچہ تعریف
روز عرفہ میں ہو کر بعد نماز ظہر کے جماعت صالحین صحرا میں جاکر تہلیل و تحمید و تکبیر بنظر تشبیہ حاجیوں کی عرفات میں
بیضہ شہر میں مستحب ہے فی فتاوی الحجة ناقلا عن الجامع الصغیر التعریف الذی یصنعه الناس لیس بشیء وذلك
ان جماعة من الصلحاء والعارفین یجتمعون فی یوم عرفة فی کل بلدة یهللون ویکبرون تشبیه الحاج فی عرفات
فذلك لیس بشیء یعنی لیس بشیء من السنة ولکن فی نفسه من جملة الدیانات والخیرات واشتیاق عرفات فی المضمرات فی الجامع
البرهانی فی هذه المسألة بعض مشائخنا قالوا التعریف الذی یصنعه الناس لیس بشیء لم یرد به نفی شرعیته فی نفسه
لانه دعاء وتسبیح وتضرع الی الله انما اراد وجوبه او کونه سنة فی الذخیرة فی الفصل الخامس مستشهدا لقول محمد ره ان ابا
حنیفة لا یری سجدة الشکر شیئا معناه انه لا یری نفی شرعیتها قربة انما اراد به نفی وجوبها شکرا وهذا کما قال محمد فی
الجامع الصغیر عن ابی حنیفة ره ان التعریف الذی یصنعه الناس لیس بشیء لم یرد به نفی شرعیته اصلا لانه دعاء
وتسبیح وانما اراد به نفی وجوبها کذا ههنا فی کفایة الفقهاء روی عن محمد بن الحسن ره انه کان یحضر ذلك فی
الکافی شرح الوافی التعریف لیس بشیء وهو تشبیه الناس انفسهم باهل عرفة یوم عرفة وقیل یستحب ذلك لانه تشبه
باهل الطاعة فیکون لهم ثوابهم فی الدر المختار ووقوف یوم عرفة فی غیرها تشبیها بالواقفین لیس بشیء وهو
نکرة فی موضع النفی فیعم انواع العبادة من فرض وواجب ومستحب فیفید الاباحة وقیل یستحب
ذلك فی التخییر شرح النقایة لا اجتماع لا بنیه باجتماع الناس یوم عرفة فی غیر عرفة
تشبیها بالواقفین بعرفة اسیطرح درباب تلفظ نیت نماز پنجگانہ باوجودیکہ فعل آنحضرت وصحابہ سے ثابت نہیں ہے
فقہاء عظام نے مستحب ومستحسن لکہا ہے اور یہ قول مفتی بہ مختار اصحاب متون اربعہ ہے فی الدر المختار واللفظ
بها مستحب هو المختار وقیل سنة یعنی احبه السلف او سنة علمائنا اذ لم ینقل عن رسول الله صلی الله علیه
وسلم ولا الصحابة والتابعین بل قیل بدعة اور مانند اوسکے تثویب کو یعنے درمیان اقامت واذان کے اعلام
ثانی کرنا یعنی الصلوة الصلوة یا اقامت اقامت اور مانند اسکے کہنا باوجودیکہ فعل آنحضرت صلعم وصحابہ
تابعین سے منقول نہیں ہے فقہاء کرام نے مستحب لکہا ہے فی شرح الوقایة واستحسن المتأخرون تثویب
الصلوة کلها فی فتاوی الکبری والتثویب حسن عند المتأخرین فی کل صلوة الا فی المغرب هکذا فی شرح

الغاية في الدر المختار وتثويب بين الاذان والاقامة للكل ولما لها دخوه الا في المغرب
اسیطرح در مختار میں سلام کو بعد اذان کہ سنہ سات سو اکاسی میں حادث ہوا بدعت حسنہ لکھا ہے فی الدر
المختار التسليم بعد الاذان في ربيع الآخر سنة سبعمائة واحدى وثمانين في عشاء ليلة الاثنين ثم الجم
ثم بعد عشر سنين احدث في الكل الا المغرب ثم فيها مرتين وهو بدعة حسنة انتهى وفي الهداية وبعض مشائخ
استحسنوا الاستيجار على تعليم القرآن اليوم لانه ظهر التواني في الامور الدينية ففي الامتناع يضيع حفظ القرآن وعلي
الفتوى۔ دوم آنکہ بنا ساختن تعزیہ از ایجادات اہلسنت است و در زمان سلاطین اسلام و تشریع مانند اک
وغیرہ کہ در تمامی ہندوستان خود نافذ الامر کلی بودند مروج بود و قاضی و مفتی و وزرا و دیگر علماء آن زمان وغیر
تعزیہ داری جائز داشتند و در آن عہد عموماً و خصوصاً مروج بود کما اعترف بہ المولوی عبد الواحد خان ابن الا
صبغۃ العلی فی الرسالۃ المسماۃ بازالۃ الاوہام سیوم آنکہ بنا ساختن تعزیہ خلاف سنت پیغمبر نیست لیک
اصل آن با تکم رسول مقبول مستفاد است وہو خط خطین لحدہما قبر الامام والاخر قبر الاب فقبلہ
وعلاوہ ازین بالبداہۃ معلوم است کہ تعزیہ باعث گریہ بر امام مظلوم کہ سنت آنحضرت صلعم بودہ است می شو
و بنا ساختن آن مباح پس ہر مباح کہ مقدمہ عبادت باشد خود عبادت خواہد بود کما اعترف بہ المحدث الدہل
فی ترجمۃ المشکوۃ چہارم آنکہ اہلسنت را باعتراف مولف رسالہ باید کہ از امور بدعت کہ اقوی و اعظم آن
تراویح است کنارہ جو بند و از فرمودہ حضرت عمر نعم البدعۃ انحراف نورزند و لنعم ما قیل حبکا کما او سکا
قال اور حضرت نے فرمایا ہے من وقر صاحب بدعۃ فقد اعان علی ہدم الاسلام **ت** جو کوئی تعظی
اور بزرگی کرے بدعت والے کی پس وہ مدد کرتا ہے اسلام کے ویران کرنے میں **اقول** و برنشتین چون اہل السنت
معین تراویح و تدوین صرف و نحو و اعراب کلام اللہ و ایجاد منبرہا و مدارس و سراؤ خانقاہ و محفل میلاد شریف
وغیر ذالک از امور بدعت پس بحکم مخاطب ایشان ہدم اسلام و مخرب بنیاد دین و ایمان اندا با بیان اعراد
آنکہ در رسالہ غایۃ المرام بہ صفحہ ۱۲۰ آوردہ قال الامام الحافظ ابو محمد عبد الرحمن بن اسمعیل المعروف بابی شامۃ فی کتا
الباعث على انكار البدع والحوادث فالبدعة الحسنة متفق على جواز فعلها والاستحباب لها رجاء الثواب لمن حسنت ني
فيها وهي كل مبتدع موافق لقواعد الشريعة غير مخالف لشيء ولا يلزم من

من فعله محذور شرعی و ذلک نحو بناء المدارس و المنابر و خانات السبیل و غیر ذلک من انواع البر التی لم تعهد فی الصدر الاول فانه موافق بما جاءت به الشریعة من اصطناع المعروف و المعاونة علی البر و التقوی و من احسن البدع فی زماننا هذا من هذا القبیل ما کان یفعل بمدینة اربل کل عام فی الیوم الموافق لیوم مولد النبی صلعم من الصدقات و المعروف و اظهار الزینة و السرور انتہی فی نظام کمال التصور **قال**

ف اب ذرا عقل صحیح سے سمجھو کہ جب اہل بدعت کی عزت کرنے مین یہ خرابی لازم ہو تو پھر جو شخص خود بدعتی ہو اسکا کیا حال ہوگا **اقول** و بہ نستعین اے مخاطب گفتہ معارض است بانکہ ابو الفرج ابن جوزی در رسالہ مولد شریف مجتمعہ خود آوردہ و مما جرب عن خواصہ انہ وجد فی ذلک العام کثرۃ الخیر و البرکۃ مع السلامۃ و العافیۃ وسعۃ الرزق و ازدیاد المال و الاولاد و الاحفاد و دوام الامن و الامان فی البلاد و الامصار و السکون و القرار فی البیوت و الدار ببرکۃ مولد النبی صلعم انتہی **قال** اور علمانے لکھا ہے کہ بدعت کا رتبہ فسق سے بھی زیادہ بدتر ہے کیونکہ فاسق فسق کو گناہ جانتا ہے اور توبہ اوسے واجب سمجھتا ہے بخلاف اہل بدعت کے کہ بدعت کو اپنی اعتقاد اور گمان مین نیک جانتا ہو اور اسپر اصرار کرتا ہے اسمین توبہ کا کیا دخل **اقول** و بہ نستعین اہل سنت تراویح را خود باختراع حضرت عمر و محفل میلاد شریف را بقول امام نووی و غیرہ بدعتہ میدانند و بران دعوی ترتب ثواب می کنند امر تراویح بوجہ کمال ظہور محتاج استشہاد نیست و در باب مولد شریف در غایۃ المرام بصفحہ ۱۳ آوردہ فی الفتح المبین شرح الاربعین للامام النووی قال شیخنا الامام ابو شامہ و من احسن ما ابتدع فی زماننا ما یفعل کل عام فی الیوم الموافق لیوم مولدہ صلی اللہ علیہ وسلم انتہی بقدر الحاجۃ و در صفحہ ۱۴ مرقوم قال الحافظ ابو الخیر السخاوی عمل المولد الشریف لم ینقل احد من السلف الصالح فی القرون الثلثۃ الفاضلۃ و انما حدث بعد ثم لازال اہل الاسلام فی سائر الاقطار و المدن الکبار یشتغلون فی شہر مولدہ صلعم بعمل الولائم البدیعۃ المشتملۃ علی الامور البہجۃ الرفیعۃ یتصدقون فی لیالیہ بانواع الصدقات و یظہرون السرور و یزیدون فی الخیرات و یعتنون بقراءۃ مولدہ الکریم و یظہر علیہم من برکاتہ فضل عظیم الخ **قال** اور ہم تم سے پوچھتے ہین کہ تم تعزیہ بنانا برا جانتے ہو یا بھلا اگر برا جانتے ہو تو بے پوچھے چھوڑ دو **اقول** ناساختن تعزیہ را ما از جملہ بدعات حسنہ نمی شماریم نہ از بدعت سیئہ کہ ترک آن لازم باشد **قال** اور جو نیک جانتے ہو تو جو شخص بدعت کو نیک سمجھے

اور اوسمیں السنۃ کی ترک کی جائے وہ شخص اسلام سے خارج ہوا **اقول** و بہ نستعین اہل سنت محفل میلاد را بہ
اہتمام تمام بعد از احسنہ والسنۃ ازان تقرب بخدا می جویند چنانچہ حافظ عماد الدین میفرماید و شغل بہذا الحسن سیدنا بالمیلہ
و شکرنا علیہ و نثنی علیہ و بعد اظہار امر مذکور می گوییم جو شخص بدعت کو نیک سمجھے اور اوسمیں السنۃ کی ترک کی جا
وہ شخص اسلام سے خارج ہے فالجواب الجواب **قال** چنانچہ اس حدیث سے معلوم ہوتا ہے عن حذیفۃ قال قال
رسول اللہ صلعم لا یقبل اللہ لصاحب بدعۃ صوما ولا صلوۃ وصدقۃ ولا حجا ولا عمرۃ ولا جہادا ولا
صرفا و عدلا یخرج من الاسلام کما یخرج الشعرۃ من العجین یہ حدیث کتاب ابن ماجہ میں لکھی ہے یعنے قبول نہیں کرتا
خدا بدعت والیکا روزہ نہ نماز اور صدقہ نہ حج نہ عمرہ نہ جہاد نہ نفل نہ فرض اور وہ خارج ہوتا ہے اسلام سے جیسے
خارج ہوتا ہے بال گوندہی آٹے سے **ف** اب ذرا خدا سے ڈرو اور بدعت نکرو کہ اس سے زیادہ کیا بدبختی
ہے بدعت کی کرنیمیں دین و دنیا دونوں کا نقصان ہے محنت برباد گناہ لازم **اقول** و بہ نستعین اہل سنت
در محفل میلاد شریف کہ بدعت است صدہا روپیہ بہ تقسیم اطعمہ و شیرینی و نذر قاریان مولد شریف خرچ
می کنند و انرا موجب ثواب می انگارند **فما ہو جوابکم فہو جوابنا** فی مجالس العزاء و عمل الضرائح المحکیۃ
المتعارفۃ **قال** اور تفسیر در منثور کہ تصنیف علامہ جلال الدین سیوطی کی ہے اسمیں یہ حدیث ہے من زار قبرا
بلا مقبور فہو ملعون **ت** یعنی جس نے زیارت کی ایسی قبر کی جسمیں کوئی گڑا نہو پس وہ شخص ملعون ہے
اور شرح برزخ میں روایت ہے طبرانی اور بیہقی اور ترمذی سے من زار قبرا بلا مقبور فکانما عبد الصنم
ت یعنی جس نے زیارت کی خالی قبر کی گویا عبادت کی بت کی **اقول** و بہ نستعین مولوی عبد الواحد خان
ابن الابن مولوی عبد العلی مدراسی نوشتہ و بعضی مردم این عصر کہ بسند حدیث من زار قبرا بلا میت او بلا
مقبور فقد اثم و کفر تعزیہ شریف را بران منطبق کردہ امتناع آن می کنند غیر معقول و لاحدیث مذکور
در صحاح و ہم در دیگر کتب حدیث معتبرہ مذکور نیست و راوی آن حدیث مجہول و نا معلوم و الفاظ حدیث بتخالف
بجز حدیث از قرائن اعتبار ساقط است و بالفرض اگر حدیث مذکور صحیح بودہ باشد از جملہ احاد است نہ
تواتر و اجماع امت ہر عصر از خبر احاد حسب قاعدہ اصول نمیشود و سوا ازین تعزیہ امام علیہ السلام کہ نقل
قبر حضرت ادریس و عیسی علیہما السلام و قبر حضرت خضر و الیاس و یا قبر ملائک

درین حدیث نیامدہ کہ زیارتگا

سازند و یا کسی قرار دہد کہ صاحب قبر درین قبر دفن است و در حقیقت در اینجا نباشد پس آن قبور جعلیہ خواہند یعنی بگویید کہ جسم شریف حضرت امام حسین علیہ السلام درین قبر تعزیہ دفن است و در کربلا جسم آنحضرت دفن نیست و الا نقل قبر خواہد شد و آن جائز است بموجب حدیث نبوی صلعم مذکور خواہد شد انتہی بقدر الحاجۃ الحاصل از عبارت مذکورہ جلوہ ظہور پذیرفت کہ نقل قبر امر دیگر است و قبر بلا میت و بلا قبور کہ عبارت از قبر جعلیہ است امری دیگر فاعتبروا یا اولی الابصار علاوہ ازین در مرثیہ اکثر جا با تعزیہ بلا نقل قبر کہ انرا در عرف تربت نامند طیار می شوند پس در بنا ساختن آن موافق مخاطب ترددی نماند **قال** یعنی حقیقت بت پرستی کی یہی ہے کہ ایک چیز کی نقل بناکر بجائے اصل کے اسکی حرمت اور تعظیم کیجے ویسا ہی خالی قبر کا زیارت کرنا بھی ایسا ہی ہوا کہ نقل کو اصل کی جگہ پوجا اور تعزیہ میں بھی خالی قبرین ہین کوئی شخص اسمین دفن نہین ہے **اقول** آنچہ مخاطب گفت مدفوع است بچند وجہ اول آنکہ حقیقت بت پرستی آنست کہ کسی اصنام را مستحق عبادت دانستہ عبادت کند مطلق تعظیم و حرمت غیر خدا بت پرستی و شرک نیست نمی بینی کہ جناب باری در حق آنحضرت صلعم تعزروہ و توقروہ فرمودہ و شیخ عبد الحق در جذب القلوب نوشتہ کہ در وقت سلام آنحضرت صلعم وقوف در آنجناب با عظمت دست راست بر دست چپ نہد چنانکہ در حالت نماز انتہی و احدی افعال مذکور را شرک فی العبادۃ نگفتہ دوم آنکہ در جذب القلوب آوردہ کہ صورت قبر حضرت فاطمہ زہرا بنت حضرت رسول اللہ صلعم بیرون حجرہ شریف اندرون احاطہ روضہ مبارک ساختہ اند و ہم صورت قبر حضرت فاطمہ زہرا ع در جنت البقیع متصل قبر حضرت امام حسین علیہ السلام است و زوار ان ہر دو جا زیارت می کنند انتہی و بر ظاہر کہ چون این زیارت علی سبیل التردید واقع می شود کسے این زیارت را عیاذا باللہ بت پرستی نگفتہ سیوم آنکہ جناب پیغمبر خدا صلعم برای بوسہ دادن نقل قبور والدین اجازت فرمودہ چنانچہ در فقہ احمدی نقلا از جامع المتفرقات آوردہ مسئلہ ماں باپ کے قدم چومنا مباح ہے حدیث میں آیا ہے کہ ایک شخص نے جناب رسالت مآب صلعم کے پاس آکر عرض کی یا رسول اللہ صلعم مین نے قسم کھائی تھی کہ آستانہ جنت اور حور العین کے رخسار پر بوسہ دونگا آپ نے فرمایا کہ ماں کے پاؤں اور باپ کی پیشانی پر بوسہ دے اوسنے پوچھا کہ اگر ماں باپ نہ ہوں حضرت نے فرمایا اونکی قبر چوم اوسنے کہا کہ اگر اونکی قبر بھی معلوم نہ ہو ارشاد کیا کہ دو خط کھینچکر ایک کو باپ کی قبر اور دوسرے کو ماں کی قبر قرار دیکر بو

وسے تاکہ جانت نہ ہو کذا فی جامع المتفرقات انتہی پس تقبیل نعل قبور را کہ بالبداہیہ تعظیم است بت پرس
نتوان گفت **قال** غرض یہ قبرے قابل زیارت کے نہیں ہیں بلکہ لائق غارت کی ہیں کیونکہ محض لکڑیاں
اور کپیا چیین ہیں **اقول** و بہ نستعین مولوی سلامت علی بنارسی در تبصرہ نوشتہ شک نیست کہ امام بار
و تربت بہ مرتب شدن واجب التعظیم است و در امام بارہ سوا تعزیہ خشت و گل ہم موجود است والفضل
ما شہدت بہ الاعداء **قال** اور اس مقام میں فاتحہ و درود پڑہنا نہایت بے ادبی ہے جسطرح پاخانے میں قرآن
کی تلاوت کرنے کو محل نجاست ظاہری ہے اسیطرح یہ مقام محل نجاست باطنی ہے اسکا دور کرنا
اور لازم ہے نہ جای قرآن اور درود پڑہنا **اقول** و بہ نستعین از اعتراف مولوی سلامت علی کہ از شاگ
علمای اہلسنت گذشتہ منکشف گردیدہ کہ امام بارہ واجب التعظیم است و در جای واجب التعظیم تلاوت
قرآن مجید و درود در عین ادب باشد و تفوہ باین تشبیہ کار کسے است کہ سراپا نجاست ظاہری و مملو
از نجاست باطنی بودہ باشد **قال** اور حضرت رسول خدا نے فرمایا ہے انا بریٔ لمن حلق و صلق و
خرق یہ حدیث مشکواۃ میں ہے یعنے رسول خدا نے فرمایا کہ میں بیزار ہوں اس شخص سے جو سر کے بال نوچ
مصیبت میں اور آواز سے چلا کر روئے اور گریبان پہاڑے **ف** چہاتی کوٹنا اور سر پیٹنا اور نوحہ کرنا او
جو کام ایسا ہے یہ مطلق حرام ہے موت کیوقت ہو یا بعد اسکے کسی کیواسطہ درست نہیں پیر ہو یا پیغمبر اما
ہو یا شہید **اقول** علامۂ دہلوی طاب ثراہ در تحفہ اثنا عشریہ می فرماید آنچہ در ینمقام افادہ فرمودہ
نہولی بیش نیست زیرا کہ صبر از امور نفسانیہ است تعلق بقلب دارد اگر با وجود اطمینان قلب و ثبا
قدم بر جادہ رضا و تسلیم بقضای الٰہی بنا بر اعلام استعظام بعضے مصائب و دفع تہمت سہل برگرفتن آ
بعضے امور کہ بحسب ظاہر بر عدم اصطبار دلالت می کنند بوقوع آید مستلزم محذوری نیست و منافاتی
با بشارت قرآنی کہ در حق صابران وارد است ندارد چہ منافی در صورتی است کہ این امور از راہ بے صبر
ازین کس صادر شود پس آنچہ در حالت ثبات قدم در مقام صبر بنا بر بعضے مصالح بوقوع آمدہ باشد منافا
نداشتہ باشد حاکم در مستدرک از عبداللہ بن محمد عقیل روایت کردہ قال سمعت جابر بن عبداللہ رض
یقول فقد رسول اللہ صلعم یوم احد حمزۃ حین فاء الناس من القتال قال فقال رجل رأیتہ عند

تلك الشجرة وهو يقول انا اسد الله واسد رسوله اللهم اني ابرأ اليك مما جاء به هؤلاء يعني انهزامهم فسار رسول الله صلعم نحوه فلما رأى حمزة بكى فلما رأى ما مثل به شهق ثم قال لا اكفن فقام رجل من الانصا فرمى بثوب نیز حاکم گفته هذا حديث صحيح الاسناد و عبارت محدث دہلوی در مدارج النبوة در خصوص انعطاف آن جناب پیغمبر در مرض خود و تعرض حضرت عائشہ کما مر سابقا مؤید مطلوب ما است **قال** اور اس رسم کے ماتم داری کی بنیاد ڈالی ہوئی ہے مختار ثقفی کی وہ مردود بنا بر حمایت امام کے نام سے لوگوں کو اپنے دام میں لاکر چاہتا تھا کہ سلطنت حاصل کرے اور حقیقت میں اسکو امام سے کچھ کام نہ تھا اسواسطے کہ وہ بیچارا صریحا آپ نبوت کا دعوی کرتا تھا کہتا تھا کہ میرے پاس جبرئیل آتے ہیں **اقول** علامہ دہلوی اعلی الله مقامه در تحفہ اثنا عشریہ میفرماید ظہور این اقاویل از مختار از روی عقل و نقل خارج از حد او است اما عقلا پس جهت آنکه مختار بسیار حازم بود تا بحدیکه با وجود آنکه خود نصب و عداوت اهلبیت اقصاحت داشت و بنا بر روایت صاحب استیعاب کینه حضرت امیر المؤمنین در سینه اش مخمر بود چون دید که مردم کوفه اراده انتقام و طلب خون امام همام حضرت سید الشهداء علیه السلام دارند بنا بر حب جاه و طلب ریاست با نقوم سازش و امیرش شد تا او بسرداری قبول نمودند ازان باز تا حین حیاتش گاهی باظهار ما فی الضمیر نپرداخت پس باظهار امری که ناپسندیده و مخالف دعوی ریاست اهل اسلام است چگونه اقدام می نمود اما نقلا پس جهت آنکه ارباب فن سیر و تواریخ درین باب اختلاف دارند کلام برخی از علمای معتبرین فن صریح است درینکه دعوی نبی بودن و آمدن وحی بر او از مختار صدور نیافته بلکه او بنا بر فراستی که داشت احیانا از وقوع بعضے سوانح در زمان مستقبل اخبار می نمود چون مطابق اخبار او واقع می شد بعضے جهال فرومایه را گمان می شد که این اخبار بطریق وحی صدور یافته شعبی که از اجله روات احادیث اهلسنت است در سلک رفقای او منتظم بود و ازالهٔ این شبهه از اذهان جهال باین وجه می نمود که این امر از فراست مومن است و در روضة الصفا آورده نقل است که پیش از رسیدن خبر فتح مختار میگفت عنقریب ابراهیم بن مالک اشتر بر مخالفین غالب آمده سر ابن زیاد و حصین بن نمیر و فلان و فلان را بکوفه خواهد فرستاد و جمعی از جهلا آن دیار صدق قول مختار را مشاهده کرده گمان بردند که بر وی وحی نازل میشود و شعبی با ایشان گفت که ازین عقیده فاسده رجوع کنید که امثال این حکایات ناشی از فراست مومن میباشد چنانچه رسول الله فرموده که اتقوا فراسة المؤمن

الاسیوطی انتهی و مرزبانی از کتاب الشعراء آورده که مختار را غلامی بود که جبرئیل نام داشت و در محاورات خود میگفت
که جبرئیل بمن چنین گفت من با جبرئیل چنین گفتم بروم و حال آنکه خلاف واقع می شد مؤید این قول است که بعد در
در همین باب در فائده دوم مرقوم نموده که در اصطلاح بعضی از غلاة لفظ جبرئیل بر واقعه نویس اطلاق میکنند
ولا مشاحة فی الاصطلاح ولا فی التسمیة بهذا الاسم چه تسمیه بجبرئیل و میکائیل در اهل اسلام شائع است منهم الشیخ
جبرئیل الکردی تلمیذ نووی و شیخ یافعی و ابو طالب محمد بن میکائیل بن سلجوق اول الملوک السلجوقیة و این تسمیه
مستلزم ادعای الوهیت نیست چه درین جزو زمان شائع و ذائع است غلامان را جمشید و افراسیاب و اسفندیار
و خسرو و امثال آن موسوم می سازند و هیچیک از صاحب غلامان موسوم باین اسماء دعوی شاهنشاهی ممالک و عظمت
سلاطین که این پادشاهان عظام غلامانش باشند نمی کند مگر آنکه بمرض مالیخولیا مبتلا بوده باشد و محتمل است که امثال
این هفوات اعدای مخالفین مختار افترا نموده شائع و ذائع نموده باشند تا باین حیله مسلمین را بر قتال و استیصال
او راغب گردانیده او را مستأصل سازند چه مختار با وصف خروج مزور بکار غدار طریق جدال و شقاق مسلوک
داشت یکی از آنها عبدالله بن زبیر بود که شهادت زور در اسلام از مخترعات جناب اوست بیانش آنست که
چون ام المؤمنین عائشه صدیقه بصوب بصره نهضت فرمود عسکر آنجناب بر لب جو آب رسید سکان آن مکان
آغاز صیاح و نباح نمود ام المؤمنین از نام آن آب استفسار فرمود چون بتحقیق پیوست که آن آب حواب است
فرمود انا لله و انا الیه راجعون و حدیثی که از سرور کائنات شنیده بود بیادش آمد که آنحضرت فرموده بود گویا می بینم
زنی از زنان خود را که سگان حواب برو بانگ کنند ای حمیرا ترسان باش از خدا از آنکه آن زن تو باشی و عزم مراجعت
مصمم فرمود عبدالله بن زبیر جمعی از اعراب را بعطایا مخصوص گردانید تا نزد عائشه گواهی دادند که این موضع
دیگر است نه حواب و اول شهادت زور که در اسلام واقع شد آن بود صدیقه را خاطر بسخن دوم قرار نمیگرفت تا
عبدالله بن زبیر که پیشامد لشکر بود از عقب تاخته خود را در میان سپاه افگنده آوازه در انداخت که اینک علی ابن
ابیطالب با رسید عائشه از بیم محافظت و تطرق آفت مراجعت نتوانست نمود و چون صدیقه دلیل را طلبیده تا
باره دیگر از حقیقت حال استطلاع نماید طلحه جواب داد که دلیل از انفعال آنکه راه غلط کرده بازگشت کذا فی روضة الصفا
وغیره و دوم عبدالملک بن مروان و اخوان بنی امیه که در مکر و تزویر ثانی ابلیس بلکه ابلیس بودند ظاهره مؤید است

شنیده‌ای عبد الملک و پسرش که بعد یکدیگر بغدر و تزویر گوی از سلاطین ربوده بودند در روضة الصفا آورده که از سلاطین اول کسیکه غدر کرد عبد الملک بود چنانچه گفت نشان عمرو بن سعید که رقم زده کلک بیان گشت مصداق این قول است و اول شخصیکه از سلاطین اسلام بخل ورزید ابو جعفر دوانقی بود وی را از جهت امساک شیخ الحجاره می گفتند و اولین کسی بود که از امر معروف نهی کرد همین عبد الملک بعد از قتل ابن زبیر بمدینه آمد و بر بالای منبر رفته گفت لا یأمرنی احد بتقوی الله بعد مقامی هذا الا ضربت عنقه انتهی مختصرا تاریخ جلال الدین سیوطی در تاریخ الخلفا آورده عن الکلبی قال کان مروان بن الحکم ولی العهد عمرو بن سعید العاص بعد ابیه فنسخه عبد الملک و کان اول غدر فی الاسلام انتهی بالجمله ازین گروه مکار مزور فرقه غدار بعید و مستبعد نیست که این مفتریات را بر مختار افترا بسته مشهور نموده باشند و در روضة الصفا گوید که عبید الله بن زیاد مختار را بعد شهادت حضرت مسلم طلبیده گفت تو دیروز با مسلم در جنگ ما اتفاق نموده امروز نیز دم از محبت علی و اولاد او میزنی مختار گفت من بواسطه محبت رسول الله اهل بیت او را دوست دارم اما با مسلم بن عقیل بیگناهم و اینک شیخ کوفه عمرو بن حریث می داند که من در ان آوان از کنج خانه بیرون نمی آمدم عمرو شرم داشت که در مجلس چنین گواهی دهد که مختار کشته گردد بلکه گفت اعز الله الامیر دست مختار ازین تهمت مبرا است در سیاست او تعجیل نمی باید کرد چه وی کسی است که در شجاعت مصاف بولایت عراق و شام همچنان خالد بن ولید بود و بنا بر سخن عمرو بن حریث عبید الله بن زیاد از سر خون مختار در گذشت اما او را بزندان فرستاد و بعد از قتل جناب امام حسین علیه السلام مختار بن ابی عبیده رقعه پیش عبد الله بن عمر بن الخطاب که صفیه خواهر مختار در قید نکاح داشت فرستاد و احوال خویش باز نمود و التماس کرد که در استخلاص او اهتمام فرماید بنا بر اضطراب صفیه عبد الله رقعه بیزید نوشت مضمونش آنکه ابن زیاد مختار را که میان من و او خویشی و قرابتی است بی سببی گرفته بزندان باز داشته است اکنون ملتمس آنکه فرمان دهی تا او را از حبس بیرون آرند و چون یزید حسب مقتضی وقت از سخن عبد الله بن عمر تجاوز جائز نمیداشت بابن زیاد پیغام داد تا مختار را مطلق العنان گرداند عبید الله بعد از استماع فرمان یزید مختار را از زندان بیرون آورده پیش خود طلب داشت و با وی گفت ترا سه روز مهلت دادم اگر بعد از آن روز چشمم بر تو در کوفه افتد گردنت بزنم مختار از کوفه بیرون آمده روی بحجاز آورد و بعد از آن می فرماید که اخبار بی و ظهور بی اتفاقی و عدم ایفای مواعید از طرف عبد الله بن زبیر مختار با ابن زبیر دگرگون کرده با خود وقف اراده

از روی خروج کنند بکوفه در آمد و باخذ بیعت اشتغال نمود عمر بن سعد بن ابی وقاص و عبد الله بن یزید انصاری
که از قبل عبد الله بن زبیر والی آن ولایت بود از روی شفقت و نصیحت گفت که مختار باین شهر آمده فتنه کرده
جمعی از شیعه با او تردد می نمایند من از فساد او ایمن نیستم مصلحت آنکه او را حبس بازداری که روی بیرون آمدن
نداشته باشد عبد الله بن یزید ابراهیم بن محمد بن طلحه را گفت تا مختار را در زندان کرد پس طایفه از اهل کوفه التجا
اختصاص با عامل کوفه نموده در حبس اجابت نیافت علمای کوفه آزرده خاطر از پیش وی بیرون آمدند مختار بار دیگر
التجا بعبد الله بن عمر برده از وی درخواست کرد که کتابت رقعه بعبد الله بن یزید و ابراهیم بن محمد نوشته در استخلاص او
اشارت فرماید آنجناب مسئول مختار را مبذول گردانید نامه باین عنوان بایشان نوشت که اما بعد شما خویشی بینی
مرا با مختار می دانید و مودتی که مرا با شما است التماس مینمایم که چون نظر شما بر مکتوب من افتد بی تاخیر و تسویف
دست از وی باز دارید تا هر جا که خواهد برود باشد چون نامه آنجناب بعبد الله بن یزید و ابراهیم رسید مختار را سوگند
داده از زندان بر آوردند انتهی ملخصا از عبارات مذکوره باحسن وجه روشن گشت که مختار واسطه دار خاندان
حضرت عمر ابن الخطاب است و سبب رهائی او از قید حبس والیان یزید و عبد الله بن زبیر جناب عبد الله ابن
ر بوده و اندراج باب سیوم در باب اقاویل قبیحه منتسبه بمختار با هم اختلاف دارند کما مر آنفا پس بحالت اختلاف اهلسنت را
سکوت درباره مختار اولی و انسب طرفه اینکه درباره یزید احتمال توبه بر زبان می آرند و زبان خود را از طعن و ملامت
آن پلید باز می دارند و از مختار بوجه قلع و قمع دشمنان اهلبیت دل تنگ گردیده بلا محابا او را منسوب بکفر و
ضلالت می نمایند ببین تفاوت ره از کجا است تا بکجا تذییل قول اول کسیکه در اسلام رسم ماتم عاشورا آورد
تار است در حیز منع است چه اول کسیکه بنای نوحه و شیون و عزاداری حضرت سید الشهداء علیه السلام گذاشت
بر آنچه از کتب تاریخ دریافت میشود سلیمان بن صرد صحابه است چنانچه صاحب روضة الصفا فرموده چون هلال
محرم سال مذکور شد سلیمان بن صرد از کوفه بر آمده نخیله را لشکرگاه ساخت بعد از چند روز از نخیله کوچ کردند بعد
قطع منازل و طی مراحل چون قریب بقبر امیر المومنین حسین ع رسیدند باهم گفتند که سزاوار آنست که بجهت زیارت
حسین ع برویم و دست در دامن توبه و انابت زده از روان او عذر خواهیم و آنگاه بمقصد شتابیم این سخن گفته
متوجه تربت مطهر آنحضرت گشتند چون چشم ایشان بر مرقد منور حضرت امام حسین ع افتاد از اسپان فرود آمده

اضطراب و بیقراری آغاز کردہ و فغان و زاری باوج آسمان رسانیدند انتہی **قال** اور اصل مین یہہ سبب رسمین
مجوسیون کی ہین کروہ اپنے بزرگون کی مصیبت مین ماتم داری اور نوحہ زاری کرتے ہین اور واویلا کرتے سر پیٹتے
ہین اور نصاریکا بھی معمول ہے کہ جب اونکے یہان کوئی مرتا ہے تو سیاہ لباس پہنتے ہین اور حضرت عیسی علیہ السلام
کی شکل سولی پر چڑہنے کی جسکو چلیپا کہتے ہین وہ بناتے ہین کہ اسکو دیکھکر حضرت عیسی کے واقعہ پر غم اور رنج کرین گے یا
انکا یہہ تعزیہ ہے کہ اپنے پیغمبر کے غم اور مصیبت کو یاد کرنیکے واسطے یہہ صورت مقرر کی ہے مسلمان کو لازم ہے کہ مشابہت
کفار سے آپکو بچاوے اور انکے کام آپ نکرے کیونکہ حدیث مین آیا ہے جو جس قوم کی مشابہت پکڑے وہ اسی قوم مین ہے
اقول وجہ تشنیع انچہ افادہ نمودہ مردود است بچند وجہ اول آنکہ لا نسلم کہ رسوم مجوس چنان چنین است سند بدست
ادعی فعلیہ البیان دوم آنکہ شکل حضرت عیسی علیہ السلام نصاری نصب نمی کنند بجز صلیب و اگر بالفرض شکل
مبطل قول مخاطب است و اگر کدامی از نصاری شکل حضرت عیسی ع نصب میکردہ باشند قیاس تعزیہ داران قیاس
مع الفارق است چہ در تعزیہ تصویر و شکل جناب امام حسین ع نمی باشد سیوم آنکہ چون در مذہب اہلسنت
برای تعزیت تسوید لباس مردان را مکروہ و زنان را لا باس فیہ کما فی فتاوی العالمگیری پس تشنیع بر آن بیمحل
وجہ چہارم آنکہ مولوی ابو البرکات رکن الدین محمد المدعو تراب علی در رسالہ درک المآرب فی آداب اللحی
والشوارب می فرماید در حدیث آمدہ ہر کہ خضاب سیاہ کند بروز قیامت روی او سیاہ خواہد شد جوابا
می نویسد کہ ابوبکر و عثمان و سعد و عبد الرحمن رضی اللہ عنہم خضاب سیاہ می کردند فالجواب الجواب پنجم آنکہ بالفرض
والتسلیم در تعزیہ داری مشابہت کفار است مگر چونکہ مطلق مشابہت ممنوع نیست بلکہ مقید است بہ نیت لہذا
باس فیہا چنانچہ در رسالہ غایۃ المرام بہ صفحہ ۱۰ نوشتہ کہ مولوی اسمعیل نے نور العین مین بدلائل قطعیہ
ثابت کیا کہ مشابہت اوس صورت مین منع ہوگی کہ نیت مشابہت کی ہو اس لئے رفع یدین کو باوجود مشابہت
روافض کے جائز لکھا انتہی فاعتبروا یا اولی الابصار **قال** اب اے مسلمانو تمہارے حق مین یہہ عرض ہے
کہ جب تم ایسے کامونکی مناہی اور تعزیہ کے برے سب طرحسے دریافت کر چکے تو اب تمکو لازم ہے کہ توبہ
اور گمراہی سے باز آؤ **اقول** تشنیع از بحث سابقہ کالشمس فی رابعۃ النہار واضح گشت کہ تعزیہ داری و
مصائب جناب خامس آل عبا علیہ التحیۃ والثنا موجب حصول رضای جناب ایشان و انعقاد مجلس برای تذکار و تلا

مذکورہ باعث ثواب اخروی و بنا ساختن تعزیہ امریست مباح و ذریعہ است برای گریہ و بکا کما لایخفی و بسبیل
معارضہ میگوییم کہ انعقاد محفل میلاد شریف بدعۃ مذمومہ است کما اعترف بہ الفاکہانی من متاخری المالکیۃ
و قیام بوقت ذکر میلاد آنحضرت صلعم امریست کہ اثری در رسم آن در کتاب و سنت پیدا نیست کما قال نصیر الدین
البرہانپوری پس بعد دریافت مذمت و قباحت امور مذکورہ اہلسنت را فرض و واجب است کہ از ضلالت و اضلال
باز آیند و باصرار بدعۃ بمفاد حدیث حذیفہ عمل خود را غیر مقبول درگاہ رب العزت نسازند **قال** اسمین دو فائدہ ہین اول
دنیا مین بسبب ناحق مال خراب اور زیرباری اور قرضداری سے بچو گے دوسرے بعد مرنیکے شرع کی مخالفت کی سبب اپنے
عاقبت کو تباہ نکروگے **اقول** و بہ نستعین ملا علی قاری در مرقاۃ شرح مشکوٰۃ تراویح را از جملہ بدعات شمردہ
و اہلسنت در ہر ماہ رمضان باداء تراویح بجماعت عام قیام می نمایند و در ان چند بدعات دیگر می افزایند از انجملہ
است اجرت گرفتن و دادن بخواندن قرآن مجید و تقسیم کردن شیرینی بوقت ختم قرآن حمید و روشنی نمودن در
مسجد در شب آخر رمضان و مخفی کہ عادت اکثر حفاظ این فرقہ بر تغنی قرآن جاری گشتہ و آن ذو البدعۃ سیئہ از جملہ کبائر
است پس اہلسنت را باید کہ یک ذرہ انصاف فرمودہ از بدعت خود را محفوظ دارند ترک بدعات مورث فائدہا است
اول آنکہ در ہر سال اموال ضائع نخواہد شد دوم آنکہ از وعید من وقر لصاحب بدعۃ فقد اعان علی ہدم
الاسلام بری خواہند شد سیوم آنکہ بمفاد کل محدثۃ ضلالۃ و کل ضلالۃ فی النار ترویج این تراویح کشان
کشان بسوی نار می برد بمذاق مخاطب بحالت ترک آن بموجب ارشاد نبوی صلعم من تمسک بسنتی عند فساد
امتی فلہ اجر مائۃ شہید روی خیر و بہبودی خواہند دید **قال** اور اسکا خیال نکرنا کہ اگر ہم یہ باتین بدعت کی
چھوڑ دینگے تو لوگ ہم پر طعن اور بہتان کرینگے اور برادر یکے ناوان لوگ لڑینگے مطلب خدا اور رسول اور
امام خلقت کو طعن اور ملامت سے بچو تو تم مسلمان بچارے خلق کی زبان سے کب بچو گے **اقول** و بہ نستعین
نماز تراویح کہ باعتراف حضرت عمر و ملا علی قاری بدعت است و محفل میلاد شریف و قیام بوقت مولد آنحضرت بتصریح
فاکہانی و نصیر الدین برہانپوری و مجدد الف ثانی بدعت مذمومہ بودہ است اولیا مخاطب را باید کہ در ترک بدعات
مذکورہ از ملامت خلائق پروا نکردہ پیروی خدا و رسول خدا و شیخین را موجب نجات اخروی انگارند و نارضامندی
عمر و بکر را ہیچ نشمارند **قال** خدا اور رسول کی رضامندی پر نظر رکھنا چاہیئے اوروں کی ناخوش ہونے اور ناپسند

کرنے سے خوف نہ کہانا کہ آخر دنیا سے جانا ہے اور اللہ اپنے مالک اور خالق ہی کو منہ دکہانا ہے پیغمبر خدا نے
فرمایا ہے من تمسك بسنتی عند فساد امتی فله اجر مائة شهيد ت یعنی جو کوئی پکڑا رہے اور عمل کرے میری
سنت پہ میری امت کے فساد کے وقت تو اسکو سو شہید دینگا ثواب ہر ف یعنی شہید اسے کہتے ہین جو اللہ کی راہ مین
زخم اوٹہاوے اور جان سے مارا جاوے اور ایسے زمانہ مین کہ ایک جہان رسومات بدعت مین گرفتار ہو اور سنت
بجا لاتے نہین ہر کسیکو مار اسوقت سنت پر عمل کرنا گویا جیتے جی مرنا ہے کہ ایک عالم سے لڑنا اور ہر دم تیر اور تلوار
طعن اور ملامت سے انکو افگار کرنا شہید جسبی ایکبار مرتا ہے اور یہ شہید ہر دمی ہر دم اپنے مرتا ہے اسواسطے اللہ تعالے
ایسے مجاہد کو ثواب سو شہید کا عطا کرتا ہے اب سمجہو کہ جب ایک شہید کا اسقدر عظیم ثواب ہے تو سو شہیدونکا کیا
حساب ایسی باتون پر اہل ایمان کو جان و دنیا نثار اور ہے نہ جائے طعن اور خوف نان اور لوگ دنیا کیواسطے کیا
کچہ محنت اور ملامت اوٹہاتے ہین ہم تو تمکو محض خدا کیواسطے بتاتے ہین اور جو اسپر بہی نہ سمجہو تو بہاڑ مین جاؤ اور
اپنا سر کہاؤ موت قریب ہے منکر نکیر قبر مین سمجہاوینگے **اقول** تمسک بہ سنت امر دیگر است و مروج بودن
بدعت حسنہ امر دیگر مولوی سید رؤف احمد صاحب در رسالہ غایۃ المرام بصفحہ ۹۰ می فرماید یہ حدیث من تمسك
بسنتی عند فساد امتی فله اجر مائة شهيد مصداق اوس شخص کی ہے کہ ایک شخص موافق سنت کے عمل
کرتا ہے اور بعض اشخاص اوس عمل سے مانع ہوتے ہین اور خلاف اوسکے کرتے ہین مثلا نماز تراویح بیس پڑہتا ہو نکاح
کرتا ہے اور بعضے لوگ بسبب آرام طلبی و رفع تکلیف کے مانع ادائے تراویح یا بسبب فساد زمانہ کے مانع نکاح مسنون
ہوتے ہون تو اوس شخص پر کہ متبع سنت کا ہوگا ثواب سو شہیدون کا ہوگا اور اس جگہ ایسا نہین ہے کیونکہ مجیب
کوئی دلیل سنت کی شرعیت یا کراہت قیام معمول پر نہین لایا ہے فعل سلبی کا نام سنت نہین ہے اور سنت
اسکا نام نہین ہے کہ ایک فعل کو رسول اللہ صلعم نے یا اصحابہ نے نہ کیا ہو اور کوئی محذور شرعی اوسکے کرنے پر لازم نہ
آتا ہو اور یہ امر صریح البطلان ہے اسواسطے کہ اجماع و قیاس اصول شرعیہ سے ہے اور اجماع و قیاس اونہین امورمین
غالبا ہوتا ہے کہ زمانہ آنحضرت صلعم و صحابہ مین معمول نہو اور مصرح فی الکتاب و الحدیث نہو اور استحسان کہ تذکرہ اون
جگہ کتب فقہ مین ہے باطل ہو جائیگا انتہی الحمد للہ کہ باعتراف اہل نجد مخاطب در ہیچ امور اجر شہادت بحصول نمی پیوندد
بلکہ بالبداہہ در منافعت گریہ بر مصائب جناب امام حسین علیہ السلام و انعقاد مجالس ذکر مقتل آنحضرت بتضییع اوقات نمودن

نمود و اشرف تنبیه بر ملامت ساختن و تشبیه بیزیدیان کردن است چون خلاف یزید با اصول موضوعه آنحضرات
تعلیم حدیث است پس اطلاق شهادت بر یزیدیان این زمان بسبب احیا سنت آن مردود و دوران نفاق
مخاطب سمت جواز دارد و بحال تعزیه داشتن جناب شاه عبد الرزاق صاحب بانسوی در روز عاشورا قتل
او نشان صدوپا بیضه همراه تعزیه تا کربلا از نهایت شهرت مستغنی از بیان است و کشف و کرامت شاه صاحب
موصوف اظهر من الشمس و ابین من الامس است که ملا نظام الدین حاجی و مولوی عبد العلی سندراسی که ملقب بحر العلوم
است از خوشه چینان و لبساط بوسان حضرت ممدوح است و بیان فضائل مجالس و تذکار شهادت جناب
امام حسین علیه السلام مخفی و مستور باد که انعقاد مجالس مذکور ثابت است بچند وجه اول آنکه مولوی سلام الله
رامپوری که نبیره شیخ عبد الحق دهلوی است در رساله خود نوشته که نزول ارواح انبیا بر قبور مؤمنین [illegible]
هنگام سوال نکیرین میشود همچنان نزول ارواح انبیا و اوصیا و نزول ملائک در مکان متقدس و قبر و اشخاص
مقدس چنانچه نزول جبرئیل نزد مریم مادر عیسی و نزد مادر موسی و نزد فاطمه زهرا و ائمه هدی علیهم السلام و نزول
ملائک برای حفاظت انسان چنانچه آمدن جبرئیل نزد سامری که در قصه حضرت موسی علیه السلام مشهور است
دوم اینکه روح انبیا و اوصیا و روح عزیزان انبیا و اوصیا میشود میگردد چنانچه در حدیث آمده ذکر علی عبادة
و تشکل روح و تلطف و ملائمت از جانب صاحب ارواح میشود همچنان برای سزا دشمن و ظالمی که صورت ستم
از صاحب ارواح و یا بعزیزان رسیده باشد و یا کسته با آنها و یا بعزیزان آنها تا سزا گوید نزول می گردد
چنانچه در صواعق محرقه از بارودی روایت منصوره نقل کرده که ابو هشام مردی را دید که روی خنزیر بود آنگاه از
سبب آن سوال کرد گفت عادت من آن بود که هر روز با فرزندان خود هزار بار علی علیه السلام را لعن میکردم
و در روز جمعه چهار هزار بار آنگاه پیغمبر صلعم را در خواب دیدم و خواب طولانی بود و از آنجمله این بود که حسن علیه السلام
از وی شکوه کرد نزد پیغمبر صلعم و آنحضرت آن مرد را لعنت کرد و آب دهن مبارک خود بروی انداخت و آنجا
که آب دهن آنحضرت صلعم رسیده بود خنزیر شد و این علامت ماند تا وقت موت او و در کتاب مذکور روایت
سبط ابن جوزی از واقدی مروی است که مردی پیر در قتل امام حسین علیه السلام حاضر شده بود لیکن معاونت
بهر قتل وی کرد یا دخلی در آن داشته باشد بمجرد دیدن تعصب در آن ایام نابینا شد آنگاه مردم از سبب آن

پس سید گفت پیغمبر صلعم را در خواب دیدم که دست مبارک خود بالا کرده بود و شمشیر در دست داشته نزدیک آنحضرت نطعی افتاده بود و ده کس از قاتلان حسین علیه السلام ذبح ساخته چون نظرش بر من افتاد دشنام و لعنت کرد بوا بلا انکه شریک لشکر قاتلان حسین علیه السلام شده بودم میلی از خون حسین در چشم من کشید چون روز شد اعمی گشته بیدار شدم انتهی و عبارت مذکوره نص است بر اینکه در مکان مقدس و نزد اشخاص مقدس و در جائیکه ذکر انبیا و اوصیا و ذکر عزیزان انبیا و اوصیا می شود نزول ملائک و ارواح انبیا و اوصیا میگردد و هو المقصود دوم آنکه در رساله غایة المرام بصفحه ۱۰۳ نوشته که ظاہر ہے کہ ذکر اللہ تعالی اور رسول صلعم کا جس محفل میں ہو وہاں خود اللہ تعالی ہمنشین ہوتا ہے اور فرشتے حاضر ہوتے ہیں اور تصور آنحضرت صلعم کا ہوتا ہے روح نبی کریم حاضر ہوتے ہیں کما هو فی فتوی علماء مکة المنقولة انفا و فی هذا الامام فی مسئلة القیام وہاں سب مغفور ہوتی ہے اور حاجات اونکی بباعث برکت بر آتی ہیں اور محفل استجابت دعا ہے انتهی و ظاہر است که ذکر اہلبیت آنحضرت صلعم عین ذکر آنحضرت است و این معنی از غایت ظهور محتاج دلیل و حجت نیست مگر بنابر اطمینان قلوب ناظرین نقل یک عبارت اکتفا میرود در ترجمه صواعق محرقه آورده چون حق سبحانه تعالی دنیا را بطفیل حضرت رسالت پناه صلعم آفریده دوام دنیا را بدوام آنحضرت و اہلبیت آنحضرت قرار داد زیرا که اہلبیت در چند خبر که از امام رازی بعضے از آن روایت کردیم مساوی آنحضرت شده دلیل دیگر آنکه در حق ایشان فرموده اللهم انهم منی وانا منهم بار خدا اہلبیت از من اند و من از ایشانم انتهی ولنعم ما قال الشافعی آل النبی ذریعتی وهم الیه وسیلتی ÷ ارجو بهم اعطی غدا ÷ بید الیمین صحیفتی سیوم آنکه در رساله غایة المرام بصفحه ۱۰۱ نوشته اور حق تعالے نے اطاعت اور نافرمانی رسول مقبول کی اطاعت اور نافرمانی اپنی اور ذکر رسول کریم کا بعینہ ذکر اپنا فرمایا ہے اور کتب احادیث و سیر میں متواتر آیا ہے کہ جس مجلس میں مسلمان ذکر خدا اور رسول کرتے ہیں فرشتگان الہی حاضر ہو کر اون پر سایہ کرتے ہیں اور تا اتمام حاضر رہتے ہیں اور واسطے اونکے ضمن دعا کرتے ہیں اور سفارشیں اونکی بجناب حق تعالی کرتے ہیں اور اون مسلمانوں کو رحمت الہی احاطہ کر لیتی ہے اور گناہ اونکے زائل اور درجات اونکے مرتفع ہوتے ہیں اور جس مقام پہ درود پڑھا جاتا ہے فرشتگان سیاحین بجناب آنحضرت صلعم حاضر ہو کر عرض کرتے ہیں کہ فلانے شخص نے درود پڑھا اور یہ بھی حدیث قدسی میں آیا ہے

کہ حق تعالٰی نے فرمایا انا جلیس من ذکرنی یعنے مین ہمنشین اوس شخص کا ہون کہ مجھکو یاد کرتا ہے کذا فی شرح سفر السعادۃ لمولانا المحدث الدہلوی انتہی ۔ و بوجہ اتحاد ذکر اہلبیت با ذکر آنحضرت صلعم ہمچنین مقابل ذکر اہلبیت می توان شمرد وہو المطلوب ومن ادعی التفرقۃ فعلیہ البیان چہارم آنکہ ابو اللیث سمرقندے در تنبیہ الغافلین آوردہ روی عن النبی صلعم انہ قال ما جلس قوم یذکرون اللہ الا ناداہم مناد من السماء قوموا فقد بدلت سیئاتکم حسنات وغفر لکم جمیعا وما قعد عدۃ من اہل الارض یذکرون اللہ تعالٰی قعد معہم عدۃ من الملائکۃ ۔ محصل ترجمہ اش آنکہ برائے ذکر کنندگان حق تعالےٰ فرشتہ ندا می کند کہ برخیزید کہ گناہان شما تبدیل شدند بحسنات وشما مغفور ومبرور شدید وبر روے زمین بران مقدار کہ ایشان جمع گردیدہ ذکر حق سبحانہ تعالےٰ می کنند ہمان مقدار از فرشتگان نیز ہمرہ آن گروہ می شوند الخ وبالبداہتہ معلوم ہر عاقلے و دانی است کہ ذکر رسول مقبول واہلبیت آنحضرت صلعم داخل ذکر خدا است فاعتبروا یا اولی الابصار ۔ پنجم آنکہ شاہ عبد العزیز دہلوے ہر روز جمعہ و شنبہ در عشرہ محرم بخانۂ خود و یکروز در عشرہ محرم بحضور شاہ عالم بادشاہ و بعدش بحضور میرزا اکبر شاہ در قلعہ دہلے مجلس جمع کردہ تذکار شہادت حضرت امام حسینؑ می کرد و دیگر علماء نامدار این حضرات در مساجد بر سر منبرہا موجودگے ہزارہا خلائق تذکار مصائب انبیا علیہم السلام و اوصیا و ائمہ انجام میدہند و خلقے کثیر دران مجمع گریہ و زارے می کنند ۔ با وصف جاری بودن عادت مذکور انکار انعقاد مجالس تذکار شہادت جناب خامس آل عبا علیہ التحیۃ والثنا و شمردن آن از جملہ بدعات ناشی از تعصب و عناد کما لا یخفی علی من لہ ادنی درایۃ ۔ ششم آنکہ چون باعتقاد اہل سنت و جماعت در ذات بابرکات جناب سرور کائنات صلعم جملہ کمالات سواے شہادت موجود بودند و این کمال عظیم بواسطہ جناب حسنین علیہما السلام گویا بعینہ تذکار اوصاف جناب خاتم النبین تاج المرسلین است و شہادت جبرے را کہ نصیب جناب مظلوم کربلا گردیدہ یاد داشتن گریہ و حزن دائم و تذکر مصائب ہولناک در ین امت تا قیام قیامت لازم است والتذکار لازم للتذکر ولازم اللازم لازم چنانچہ فاضل دہلوے در نقل خود آوردہ ولکن بقی لہ کمال لم یحصل لہ بنفسہ وہی الشہادۃ فاقتضت حکمۃ اللہ تعالٰی ان یلحق ہذا الکمال العظیم

سائر كما لاته بعد وفاته فاستنابت الحسنين عليهما السلام فناب جدهما عليه افضل التحيات وجعلهما مراتين للاخطنه وخدين لجماله ولما كانت الشهادة على قسمين شهادة سر وشهادة علانية قسمت عليهما فاختص السبط الاكبر بالقسم الاول واختص السبط الاصغر بالقسم الثاني ولما كان مبني امره على الشهرة والاعلان انزل اولا في الوحي على شان جبرئيل عليه وغيره من الملائكة ثم بتعيين المكان وتسميته وتعيين الزمان وهو راس الستين ثم اشتهر امره واعلن ذكره على لسان امير المومنين كرم الله وجهه في سفره الى الصفين ثم لما وقعت واقعة الشهادة اشتهر امرها بانقلاب التراب دما وامطار الدم من السماء وهتف الهواتف بالمراثي ونوح الجن وبكائهم وطواف السباع حافظات لجثته ودخول الحيات في مناخر قاتليه الى غير ذلك من اسباب الشهرة ليطلع الحاضرون والغائبون على وقوعها بل بابقاء البكاء والحزن المستمر وتذكر تلك الوقائع الهائلة في امته الى يوم القيمة فقد بلغت لغاية الشهرة في الملاء الاعلى والاسفل والغيب والشهادة والجن والانس والناطق والصامت انتهى نیز انکه مولوی سلامت الله در رساله تحریر الشهادتین صفحه ۴۷ می نویسد قصه کوتاه چون حضرت امام مرتضی دریافت عنان عزیمت از کوفه برتافت و سائق وقائد قضا و قدر کشان کشان آنجناب را به کربلا انداخت حالا این واقعه شنیدنی و کارگذارے تقدیر دیدنی است و به صفحه ۹۲ می فرماید حالا تفصیل اسامی شهدای اهل بیت که با جناب سید الشهدا در کربلا شهید شدند باید شنید و سرشک غم از دیده پرنم در ماتم این خیار اهل عالم باید بارید الخ و عبارت مذکوره چنانچه می بینی نص است برینکه شنیدن حال این واقعه و گریه نمودن در ماتم این خیار اهل عالم ضرور است وهو المراد وانظروا ايها المنصفون ان تلك العبارات نصوص جلية على انعقاد مجلس العزاء وتذكار مصائب خامس آل العباء والبكاء على سيد الشهداء عبادة لا ريب فيه والمومن به من لا يومن بالله ورسوله ويوم الجزاء

تمّت

اشتہار

یہہ رسالہ شریفہ سیف المومنین ملقب بہ کشف الرین فی اثبات
العزا علے الحسین علیہ السلام خاص واسطے مومنین فرقہ شیعہ کے
بیچ مطبع مطلع نور کے چھپا فقط

کتب خانہ وقف شیعہ
شہر میرٹھ